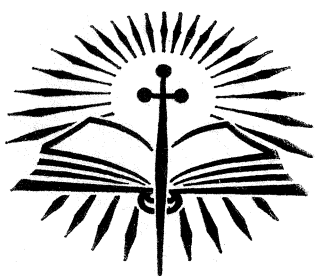

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

SERIA II-a - ANUL XXIX — Nr. 3-4, MARTIE — APRILIE 1977
BUCUREȘTI

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

SERIA a II-a - ANUL XXIX, Nr. 3-4, MARTIE-APRILIE 1977

BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Membri : din partea Institutului teologic de grad universitar din București : P. C. Pr. rector MIRCEA CHIALDA ; P. C. Pr. conf. D. POPESCU ; din partea Institutului teologic de grad universitar din Sibiu : P. C. Pr. rector GRIGORIE MARCU și P. C. Diac. prof. CONSTANTIN VOICU.

Redactor responsabil : P. C. Pr. IOAN GAGIU, directorul Administrației Patriarhale.

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți și Prea Sfințiii Episcopi, Prea Cucernicii Preoți Profesori de la Institutele teologice de grad universitar, candidații la titlul de doctor în teologie, studenții Institutelor teologice și Prea Cucernicii Preoți.

CUPRINSUL

Răscola din 1907 reflectată în literatura epocii, de Pr. prof. Ene Branîște . . . 197

Studii și articole

Prof. Const. C. Pavel, <i>Atitudinea Sfinților Trei Ierarhi față de problemele morale ale vremii lor</i>	222
Pr. asist. Vasile Mihoc, <i>Ecleziologia Noului Testament</i>	233
Pr. prof. N. C. Buzescu, <i>Logos și Kyrios în «Stromatele» lui Clement Alexandrinul</i>	249
Diac. conf. Nicu Moldoveanu, <i>Preocupări de muzică și muzicologie în Biserica Ortodoxă Română în ultimii 50 de ani (1925—1975)</i>	263
Doctorand Nic. Streza, <i>Aspectul dogmatic al cultului icoanei la Sf. Teodor Studitul</i>	298

Din activitatea și cronică Institutelor teologice

Decernarea titlului de «doctor honoris causa» Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române	307
Decernarea titlului de «doctor honoris causa» unor personalități bisericesti de peste hotare	319
Sărbătorirea «zilei hramului» la Institutul teologic universitar din București	355
Victime ale cutremurului din 4 martie 1977	361
Note bibliografice	367

Manuscrisele (articole, studii) trebuie însoțite și de un rezumat într-o limbă străină de circulație, în întindere de cel mult 2 pagini (în patru exemplare).

*

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugați să-și păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit Redacției.

*

Manuscrisele, cărțile, comunicările oficiale ale Eparhiilor, revistele periodice, abonamentele și orice fel de corespondență privitoare la revistă se trimit pe adresa: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sectorul V, București, cont 49.8.01.000 — Banca Națională a R. S. România, Filiala sectorului V, cu mențiunea: pentru «Studii Teologice», revista Institutelor teologice din Patriarhia Română.

Pr. Prof. Ene Braniște

RĂSCOALA DIN 1907 REFLECTATĂ ÎN LITERATURA EPOCII

Dramaticul eveniment al răscoalelor țărănești din 1907 a marcat în istoria poporului nostru un moment sumbru, care s-a consemnat adînc deopotrivă în documentele și în literatura timpului. Toate conștiințele cinstitute ale societății noastre de atunci au vibrat dureros și și-au exprimat sentimentele într-o atitudine comună de indignare și protest împotriva conducerii țării și de solidaritate și compasiune față de țărănimea răsculată.

Ziarele și revistele epocii au publicat atunci pagini zguduitoare, care reflectau aspectele unei realități sociale aproape incredibil de nedrepte. Situația țărănimii române, ajunsă în cel mai critic moment al istoriei sale, a fost analizată și privită în raport strîns cu evenimentul răscoalei. Se desprinde astfel, din ce s-a scris atunci, caracterul ei anarhic, spontan și general, ca o expresie a culminării suferințelor care nu mai puteau fi îndurate. Ceea ce se subliniază însă mai ales, cu multă revoltă și durere, este totala lipsă de înțelegere a guvernanților țării față de popor, poporul celor șase milioane de atunci, dintre care, precum remarca I. L. Caragiale în articolul său «1907», cinci milioane erau țărani. Această lipsă de înțelegere s-a manifestat în brutalitatea cu care guvernanții au înăbușit glasul disperat al țărănimii mînată la revoltă de sărăcie și foame; în loc de dreptate și pîine aceștia le-au dat gloanțe, bătăi și schingiuiri.

Scriitorii timpului fac un necruțător rechizitoriu evenimentelor și oamenilor, explicînd — ceea ce de altfel era evident — de ce au izbucnit aceste răscoale, cum s-au desfășurat și cum s-au rezolvat. Solidaritatea scriitorilor cu țărănimea răsculată este exprimată în pagini de proză și în versuri, deopotrivă lirice. Lirismul lor răzbate din tonul efectiv exclamativ, vehement, din stilul oral al paginilor scrise în majoritate la persoana întîia, dînd literaturii acelei epoci un caracter de colocvii uriaș, la care fiecare avea ceva de spus și mai ales ține să spună cu convingere și cu fermitate, spre a lămuri o problemă gravă, care trebuie neapărat bine înțeleasă.

Răscoalele țaranilor din 1907 n-au izbucnit din senin. Cauze adînci și dureroase le explică. Aceste cauze sînt consemnate și în literatura secolului al XIX-lea, începînd cu boierul patriot Dinicu Golescu, în cunoscuta *Însemnare a călătoriei mele* și continuînd cu romanele sociale *Ciocoii vechi și noi* de N. Filimon, *Brazi și putregai* de N. Xe-

nopol, *Viața la țară și Tănase Scatlu* de Duiliu Zamfirescu, precum și în poeziile cu temă socială scrise de poeții Cezar Bolliac, V. Alecsandri, George Coșbuc, Al. Vlahuță și alții. Exploatarea crîncenă a țărănimii, sărăcia și lipsa de pămînt sînt subliniate în operele literare ale acestor scriitori; aceleași cauze le vom regăsi, ca explicație a răscoalelor din 1907, și în literatura de la începutul secolului al XX-lea, cînd situația țărănimii nu se schimbase cu nimic față de cea din secolul al XIX-lea, ci, dimpotrivă, ea se agravase și mai mult.

«Țărănimea se găsea într-o situație grea, avînd un standard de viață foarte coborît. Pricina de căpetenie era lipsa de pămînt, repartiția defectuoasă a proprietății... Era o izbitoare disproporție: peste un milion de țărani stăpîneau mai puțin pămînt decît cîteva mii de proprietari mari. Se adăuga apoi sistemul nenorocit al arendărilor, foarte mulți dintre latifundiari nelucrîndu-și direct pămîntul, ci dîndu-l pe mîna arendașilor, în bună parte străini, care aveau interesul să scoată cît mai mult de pe moșii. De aici o exploatare neomenoasă a țărănilor, socotindu-li-se ziua de muncă la un preț redus, luîndu-li-se în schimb dobînzii cămătărești la avansurile pentru hrană, sporindu-li-se dijma (pînă la una din două) și nu arareori făcîndu-li-se măsurători nedrepte. Administrația locală cointereseată era de partea arendașilor»¹.

Aceste date consemnate obiectiv în manualele de istorie națională sînt confirmate în literatura epocii ca într-un veritabil document, în rechizitoriul lui I. L. Caragiale din pamfletul «1907, din primăvară, pînă-n toamnă» și în tot ce scriitorii contemporani evenimentelor au publicat. Prezentînd situația împărțirii pămîntului în România anului 1907, Caragiale arată că, din șase milioane de locuitori, cinci milioane erau țărani plugari, unii cu pămînt foarte puțin, din care cauză erau nevoiți să lucreze pe pămînturile proprietarilor mari și mijlocii. Ceea ce îngreua munca țaranului era însă faptul că el nu putea lua pămînt direct de la proprietar, ci numai prin intermediul arendașului: «Dintre proprietarii mari și chiar dintre cei mijlocii, foarte puțini își cultivă singuri domeniile; cei mai mulți, foarte mulți, și le arendează în bloc la cine dă mai mult. Arendașii rearendează apoi în porțiuni, la țărani. Aceștia lucrează din primăvară pînă-n toamnă, din revărsatul zorilor și pînă-n răsăritul stelelor; iar toamna, potrivit învoielii, țaranul îi cară întii arendașului partea acestuia la hambar sau la gară, și numai în urmă are voie să-și ridice și el partea ce i se cuvine și lui». Menționînd aceste amănunte, Caragiale subliniază condițiile grele, pentru țărani, ale subarendării: «Țăranii nevoiași, peste iarnă, cînd nu au de lucru și nu pot produce în genere nimica, avînd nevoie de bani, fac împrumuturi, cu camătă, mai mult sau mai puțin infamă, tot de la arendași, rămînînd a se răfui la socoteala din toamna viitoare».

Cu multă compasiune reflectează Caragiale la situația dramatică în care sînt puși țărăni, care, adesea, «după o muncă de opt luni, se văd datorii pe anul următor. Și iar vine o iarnă aspră peste tris-

¹ I. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Rîndurilor*, București, 1973 (Edit. Albatros), p. 578-579.

tele și umilele lor vetre, și iar rugăminți cu căciula-n mână pentru un nou împrumut... Și așa mai departe...». Printre cauzele care au contribuit la înrăutățirea situației țărănimii, Caragiale demască sistemul politic-administrativ și cultural. Partidele politice, liberalii și conservatorii care se succed la cîrma țării, nu urmăresc rezolvarea intereselor naționale ci numai a intereselor personale: «Împărțită în două bande, mai nesocotite decît niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă și omenie, fără frică de Dumnezeu — această oligarhie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe care le-a făcut ieri, prefăc mîine legile făcute azi, ca poimîine să le calce și pe acelea, fără spirit de continuitate și fără altă sistemă decît numai împăcarea momentană a exclusivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizațiuni numită aci democratice».

Cu sarcasm și amară ironie, Caragiale reflectează: «Asta în țara românească se numește, cu tot seriosul, sistemă democratică... Și oligarhia asta semicultă sau, în cel mai bun caz, fals-cultă, pe cît de incapabilă... pe atît de lacomă la cîștiguri și onoruri, își arogă puterea întreașă a statului; cu o crudă și revoltătoare neobrăzare, ea tăgăduiește țaranilor (imensei mase, supusă și cumîinte, producătoare a avuției naționale), sub pretextul ignoranței și lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consultativ, la cîrmuirea intereselor lor, la dirijarea destinului lor».

Înfierînd pe acești conducători și sistemul politic, Caragiale dezvăluie aici și o altă față întunecată a realităților de atunci din țara noastră și anume lipsa oricărui drepturi politice a țărănimii oprimate. Lupta formală dintre partidele politice, denunțată și ironizată de Caragiale în comediile și schițele sale, este subliniată și în acest pamflet. Izbucnirea răscoalelor țărănești fiind o amenințare egală pentru reprezentanții celor două partide, aceștia s-au înfrățit subit în fața primejdiei comune. Conservatorii, care se aflau la putere, simțind că nu vor putea face față situației, cedează conducerea șefului liberal, care, după cum remarcă ironic I. L. Caragiale, «a primit zdrobitoarea sarcină a puterii numai cu condiția ca facțiunea conservatoare și majoritățile ei să promită concursul fără nici o rezervă... Au urmat, în Camere, duioase scene teatrale... În publicitatea românească, foarte înclinată, la ocaziuni mari, către nota sentimentală, astfel de exhibițiuni se numesc *scene înălțătoare*. Toată lumea a plîns, miniștrii de azi, miniștrii de ieri, deputați, senatori, publiciști, reporteri și tribune publice; și-n fața lumii acesteia atît de emoționate, doi mari între mari frunțași, un conservator și-un liberal, s-au strîns în brațe cu efuziune și s-au sărutat solemn, spălînd cu lacrimi fierbinți tot trecutul — care, ce-i drept, cam avea nevoie de spălat: în căldura luptelor de pînă ieri a celor două facțiuni, primul nu numea pe-al doilea decît *trădător de neam*, iar acesta pe acela *fiul lui Belzebut*. Răscoalele făceau deci o minune: trădătorul de neam de pînă ieri se preschimbase în salvator al patriei...».

Relatînd aceste crude realități, Caragiale constata cu revoltă prăpastia care exista între popor și guvernanții săi lipsiți de orice simț

nopol, *Viața la țară și Tănase Scatiu* de Duiliu Zamfirescu, precum și în poeziile cu temă socială scrise de poeții Cezar Bolliac, V. Alecsandri, George Coșbuc, Al. Vlahuță și alții. Exploatarea crîncenă a țărănimii, sărăcia și lipsa de pămînt sînt subliniate în operele literare ale acestor scriitori; aceleași cauze le vom regăsi, ca explicație a răscoalelor din 1907, și în literatura de la începutul secolului al XX-lea, cînd situația țărănimii nu se schimbaseră cu nimic față de cea din secolul al XIX-lea, ci, dimpotrivă, ea se agravase și mai mult.

«Țărănimea se găsea într-o situație grea, avînd un standard de viață foarte coborît. Pricina de căpetenie era lipsa de pămînt, repartiția defectuoasă a proprietății... Era o izbitoare disproporție: peste un milion de țărani stăpîneau mai puțin pămînt decît cîteva mii de proprietari mari. Se adăuga apoi sistemul nenorocit al arendărilor, foarte mulți dintre latifundiari nelucrîndu-și direct pămîntul, ci dîndu-l pe mîna arendașilor, în bună parte străini, care aveau interesul să scoată cît mai mult de pe moșii. De aici o exploatare neomenoasă a țăranilor, socotindu-li-se ziua de muncă la un preț redus, luîndu-li-se în schimb dobînzii cămătărești la avansurile pentru hrană, sporindu-li-se dijma (pînă la una din două) și nu arareori făcîndu-li-se măsurători nedrepte. Administrația locală cointeresată era de partea arendașilor»¹.

Aceste date consemnate obiectiv în manualele de istorie națională sînt confirmate în literatura epocii ca într-un veritabil document, în rechizitoriul lui I. L. Caragiale din pamfletul «1907, din primăvară, pînă-n toamnă» și în tot ce scriitorii contemporani evenimentelor au publicat. Prezentînd situația împărțirii pămîntului în România anului 1907, Caragiale arată că, din șase milioane de locuitori, cinci milioane erau țărani plugari, unii cu pămînt foarte puțin, din care cauză erau nevoiți să lucreze pe pămînturile proprietarilor mari și mijlocii. Ceea ce îngreua munca țăranului era însă faptul că el nu putea lua pămînt direct de la proprietar, ci numai prin intermediul arendașului: «Dintre proprietarii mari și chiar dintre cei mijlocii, foarte puțini își cultivă singuri domeniile; cei mai mulți, foarte mulți, și le arendează în bloc la cine dă mai mult. Arendașii rearendează apoi în porțiuni, la țărani. Aceștia lucrează din primăvară pînă-n toamnă, din revărsatul zorilor și pînă-n răsăritul stelelor; iar toamna, potrivit învoielii, țăranul îi cară întii arendașului partea acestuia la hambar sau la gară, și numai în urmă are voie să-și ridice și el partea ce i se cuvine și lui». Menționînd aceste amănunte, Caragiale subliniază condițiile grele, pentru țărani, ale subarendării: «Țăranii nevoiași, peste iarnă, cînd nu au de lucru și nu pot produce în genere nimica, avînd nevoie de bani, fac împrumuturi, cu camătă, mai mult sau mai puțin infamă, tot de la arendași, rămăniînd a se răfui la socoteala din toamna viitoare».

Cu multă compasiune reflectează Caragiale la situația dramatică în care sînt puși țăranii, care, adesea, «după o muncă de opt luni, se văd datori pe anul următor. Și iar vine o iarnă aspră peste tris-

1. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1972 (Edit. Albatros), p. 578-579.

tele și umilele lor vetre, și iar rugăminți cu căciula-n mână pentru un nou împrumut... Și așa mai departe...». Printre cauzele care au contribuit la înrăutățirea situației țărănimii, Caragiale demască sistemul politic-administrativ și cultural. Partidele politice, liberalii și conservatorii care se succed la cîrma țării, nu urmăresc rezolvarea intereselor naționale ci numai a intereselor personale: «Împărțită în două bande, mai nesocotite decît niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă și omenie, fără frică de Dumnezeu — această oligarhie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe care le-a făcut ieri, preface mâine legile făcute azi, ca poimîine să le calce și pe acelea, fără spirit de continuitate și fără altă sistemă decît numai împăcarea momentană a exclusivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizațiuni numită aci democratice».

Cu sarcasm și amară ironie, Caragiale reflectează: «Asta în țara românească se numește, cu tot seriosul, sistemă democratică... Și oligarhia asta semicultă sau, în cel mai bun caz, fals-cultă, pe cît de incapabilă... pe atît de lacomă la cîștiguri și onoruri, își arogă puterea întregă a statului; cu o crudă și revoltătoare neobrăzare, ea tăgăduiește țaranilor (imensei mase, supusă și cuminte, producătoare a avuției naționale), sub pretextul ignoranței și lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consultativ, la cîrmuirea intereselor lor, la dirijarea destinului lor».

Înfierînd pe acești conducători și sistemul politic, Caragiale dezvăluie aici și o altă față întunecată a realităților de atunci din țara noastră și anume lipsa oricărui drepturi politice a țărănimii oprimate. Lupta formală dintre partidele politice, denunțată și ironizată de Caragiale în comediile și schițele sale, este subliniată și în acest pamflet. Izbucnirea răscoalelor țărănești fiind o amenințare egală pentru reprezentanții celor două partide, aceștia s-au înfrățit subit în fața primejdiei comune. Conservatorii, care se aflau la putere, simțind că nu vor putea face față situației, cedează conducerea șefului liberal, care, după cum remarcă ironic I. L. Caragiale, «a primit zdrobitoarea sarcină a puterii numai cu condiția ca facțiunea conservatoare și majoritățile ei să promită concursul fără nici o rezervă... Au urmat, în Camere, duioase scene teatrale... În publicitatea românească, foarte înclinată, la ocaziuni mari, către nota sentimentală, astfel de exhibițiuni se numesc scene *îndălțătoare*. Toată lumea a plîns, miniștrii de azi, miniștrii de ieri, deputați, senatori, publiciști, reporteri și tribune publice; și-n fața lumii acesteia atît de emoționate, doi mari între mari frunțași, un conservator și-un liberal, s-au strîns în brațe cu efuziune și s-au sărutat solemn, spălînd cu lacrimi fierbinți tot trecutul — care, ce-i drept, cam avea nevoie de spălat: în căldura luptelor de pînă ieri a celor două facțiuni, primul nu numea pe-al doilea decît *trădător de neam*, iar acesta pe acela *fiul lui Belzebut*. Răscoalele făceau deci o minune: trădătorul de neam de pînă ieri se preschimbase în salvator al patriei...».

Relatînd aceste crude realități, Caragiale constata cu revoltă prăpastia care exista între popor și guvernanții săi lipsiți de orice simț

de răspundere și de patriotism, «Între masa poporului și clasele stăpînitoare este (cine ar putea tăgădui?) o prăpastie de interese și de sentimente pe care aceste clase n-au știut-o umplea încetul cu încetul, ba chiar și-au dat toată osteneala s-o sape cît mai adînc.

Continuînd să acuze și să denunțe, cu sufletul plin de obidă, pe acești conducători, vinovați de toate nenorocirile țării, Caragiale caracterizează răscoala din 1907 ca un adevărat război civil: «Așadar, nu ne aflăm în fața unor dezordine pe care un guvern fusese incapabil să le astîmpere, iar altul, cu mai multă autoritate și cu mai mult spirit politic, se bizuia să le-năbușe; ne aflăm în fața războiului civil al maselor producătoare — sătule de prea îndelungata nesocotire a lor în cîrmuirea intereselor publice — contra oligarhiei uzurpătoare — prea numeroasă și prea scumpă pentru a mai putea fi întreținută, prea cinică pentru a mai putea fi suferită».

Analizînd cu atîta claritate realitățile social-politice ale epocii și desprinzînd din ele atît de logic cauzele răscoalelor țărănești, Caragiale este cu atît mai surprins de iresponsabilitatea și lașitatea «oligarhiei politice» cu cît aceasta nu numai că nu-și recunoaște vinovăția, dar caută chiar un vinovat «de undeva», pe care să-l tragă la răspundere: «În Camere cît și prin organele oficioase, guvernul declară sus și tare «că răscoalele sînt fapta unei mîini streine de undeva». Caragiale consideră, dezgustat, că, prin această manevră, «oligarhia dă semne de curată demență: își închipuie ca sorginți ale dezastrului, fel de fel de conjurațiuni anarhiste, din Barcelona sau Peterson, din Honolulu — mai știm de unde? Nu mai vede nicăieri decît instigatori, nu mai visează, nu mai caută, nu mai gîndește decît să găsească pe instigatori...». Acuzînd deschis, Caragiale conchide ironic, dar profund revoltat: «Nu le vine politicianilor noștri să creadă că dezastrul este urmarea fatală a sistemelor lor politice, și-i caută explicația la kilometri departe, cînd, dacă ar fi în stare să se uite bine, ar putea-o găsi sub vîrfurile nasului. Trebuie numaidecît să fi fost o vrajă care să fi dezlănțuit, așa chiar din senin, un uragan, să fi fost neapărat instigatori, ca să se fi răsturnat o lume întreagă, liniștită pîn'adineauri, într-o clipă cu josu-n sus! Ca baba chioară punînd tingirea pe pirostria șchioapă: cînd se răstoarnă tingirea-n foc, se crucește baba, și scuipe și caută-n spuză urmele Necuratului — care i-a răsturnat hiertura!»². De altfel, reluînd într-o fabulă povestea babei cu hiertura, Caragiale spune în morală:

«Spre mîngiere-adesiori
Ne trebuiesc instigatori»³.

Analiza cuprinzătoare a realităților din România anului 1907, pe care o face Caragiale în acest pamflet, este atît dovada unei înalte conștiințe patriotice cît și a cunoașterii și a înțelegerii lucide a evenimentului și determinantelor lui. Nici un alt scriitor al epocii n-a cuprins, atît de sintetic și integral, realitățile dureroase ale vremii, din

2. I. L. Caragiale, *Opere*, ESPLA, vol. III, București, 1952, p. 179—193.

3. Același, *op. cit.*, p. 121.

țara românească de atunci. Fiecare dintre ceilalți scriitori a surprins adevărul, dar nu ne-a lăsat despre el decât imagini disparate, fragmentale. De aceea, pamfletul lui Caragiale are valoarea incontestabilă a unui adevărat document de consemnare istorică exactă a faptelor, după toate rigorile științifice, însuflețit însă de pulsația vie, omenească, pe care literatura o dă faptelor trăite. Este un adevărat rechizitoriu liric, străbătut de aceeași căldură a sentimentelor care se desprind din toate scrierile literare generate de acest zguduitor eveniment.

Caracterizînd acest pamflet, scriitorul Gala Galaction nota în *Jurnalul* său, la 21 noiembrie 1907, următoarele : «Isprăvii de citit notele lui Caragiale : 1907, din primăvară pînă-n toamnă. Iată un om care vede situațiunea țării noastre mult mai bine... decât atîția alții... Gîndesc ca și Caragiale și chiar mai mult decât el că vina pleacă de departe și din foarte multe părți. Tabloul pe care-l face Caragiale acestei îndurerate țări e tocmai astfel cum îl știu și îl văd eu — ce zic ! — cum îl știm și-l prea știm cu toții !»⁴.

Cauzele răscoalei, consemnate în pamfletul lui Caragiale, sînt realist surprinse și în numeroase poezii, semnate de cei mai mari poeți români de atunci și de mai tîrziu, ca : Al. Vlahuță, G. Coșbuc, Oct. Goga, Șt. O. Iosif, D. Anghel (A. Mirea), precum și în folclor. Astfel, o cronică în versuri, semnată A. Mirea (pseudonim al poezilor D. Anghel și Șt. O. Iosif), sub titlul *Scrisoarea deschisă a unui melc*, exprimă compasiunea față de țărănimea crunt exploatată :

«Întreaga energie a robilor sărmani
În depărtate porturi s-a preschimbat în bani,
Și ei, după risipa de gesturi inutile,
Rămîn cu deznădejdea...».

Continuînd, cronica arată că ceea ce îi mai rămînea bietului țăran după ce îl jecmăneau boierul și arendașul, îi lua fiscul :

«Și-uitam pe perceptorul ce-aleargă în buestru
Să puie, cît e vreme, pe ce-a rămas sechestrul».

Făcînd aluzie la «instigatori», explicație invocată de guvernanți ca fiind cauza răscoalei, autorii răspund cu ironie :

«Nu-s un sociolog, ci un observator,
N-au taină pentru mine palatele burgrave⁵
Și pe țăran de-asemeni l-am urmărit de-aproape.
Nu-s înzestrat eu, oare, cu două telescoape ?
N-aș fi văzut eu, spune, pe-acel instigator
Care aruncă-n holde, cu duhul rău, neghină ?
Dar n-am văzut nimica din cele ce se spun,
Ți-o jur solemn, o, Mircea ! pe casa mea rurală,
Să se sfărîme-n hirburi măiastra mea spirală,
De-a fost măcar vreo umbră a vreunui căpcăun !».

4. Gala Galaction, *Jurnal*, vol. I, București, 1973 (Edit. Minerva), p. 579.

5. Burgrave = feudale.

Concluzia neață categoric :

«Nu căutați aiurea și altora pricină!
Că nu e nici N. Iorga, nici G. Coșbuc de vină,
Ci Sărăcia cruntă, eterna sărăcie!»⁶.

Aluzia făcută aici la Coșbuc vizează poezia *Noi vrem pământ !*, care fusese scrisă în 1893 și care în 1907 era considerată ca o instigație la răscoală iar autorul ei ca instigator. Cît privește pe N. Iorga, al doilea la care se face aluzie aici, era și el acuzat de instigație la răscoală, datorită atitudinii sale de vehementă demascare a oligarhiei politice, în articolele publicate în ziarul său *Neamul românesc*. Inspirat de aceleași sentimente scria atunci și M. Sadoveanu povestirea sa *Un instigator*, cu aceeași temă, a instigatorilor care trebuiau imaginați ca pricinuatori și responsabili morali ai răscoalelor.

Folosind alegoria, poetul G. Coșbuc scrie în 1907 fabula cu rezonanțe biblice intitulată *Parabola semănătorului*, în care demască exploatarea țaranului și jefuirea muncii lui :

«Că oameni răi, aduși din multe locuri,
De-acel presimț ce mîn-un lup flămînd
Spre-alți lupi venind cu bici și cu batjocuri,
Bătură omul și-al lui grîu l-au dus
În lacomul ponor al lor, în docuri.
El, bietul, încrezut în Cel-de-sus,
În caldul prier își va-ncinge briul
Să semene din nou, precum ai spus...
Ei iarăși vor veni să-i prade grîul»⁷.

Expresiile «bietul», «amar» ș.a., folosite în graiul viu al poporului, exclamațiile și interogațiile reflectă participarea afectivă a poetului, solidaritatea lui cu țărănimea exploataată și revolta împotriva regimului exploator.

Tot sub forma alegoriei realizează și poetul *Al. Vlahuță* tabloul întunecat al vieții social-politice din România, în cunoscuta sa poezie *1907*. Personajele poeziei, *Minciuna și Adevărul*, prezintă regelui în imagini antitetice, situația țării. Minciuna, cum era și firesc, descrie imaginea fericirii hiperbolice pe care o trăiește țara :

— «Ce țară fericită, maiestate !...
Se lăfăiește gureșa Minciună...
«Ia uită-te, pămîntul ce-mbrăcat e...
Cresc flori pe unde calci, și rîde firea.
Tu-mparți norocul numai cu privirea.
Încai țaranii zburdă pe la sate !...».

Imaginat ca un străin zdrențuros, Adevărul sosește și el la palat, ca emisar al suferințelor poporului :

6. A. Mirea, *Scrisoarea deschisă a unui melc*, în «Caleidoscopul lui A. Mirea», București, 1956 (Col. Bibl. pentru toți), p. 8-12.

7. G. Coșbuc, *Poezii*, ESPLA, București, 1953, p. 272-273.

«Țara, maiestate,
E-n durăt greu. Tu nu-i auzi suspinul.
Lingșitorii înalță imnuri proslăvirii tale
Și fac să n-auzi cîntecul de jale
Cu care-și adorm foamea prășitorii...».

Rechizitoriul pe care Adevărul îl face regelui e direct și necruțător :

«Nu ți-ai iubit poporul, maiestate !
Sau nu l-ai înțeles — și e tot una.
De sus și pînă jos s-a-ntins Minciuna —
Ea leagă și dezleagă-n țară toate
...Afla-vei tu vreodată
Cumplita vremilor destăinuire?».

Prăpastia dintre guvernanți și popor precum și lipsa de înțelegere a problemelor lui, de care vorbea Caragiale în pamfletul 1907, din *primăvară pînă-n toamnă*, este remarcată și în poezia lui Vlahuță :

«...Că Adevărul a fost dat afară
Și slugile l-au îmbrîncit pe scară,
Firește, de la sine se-nțelege»⁸.

Alegoria din poezia 1907 a lui Vlahuță este de fapt transpunerea în versuri a unei alte alegorii, în proză, cu titlul «Auri sacra fames», scrisă de același autor și în același scop, de a demasca aspectele tragice ale vieții țaranului român⁹.

Un alt scriitor, I. C. Vissarion, în poezia *Odată și acum*, folosește versul popular pentru a comenta aceeași tristă realitate a vieții țărănimii române, care în 1907 ajunsese mai crîncenă decît în vremurile de băjenie ale năvălirilor străine :

«Astăzi însă, frățioare,	Numai pă jafuri făcuți.
E urgie și mai mare ;	Ci-avem neamul de ciocoi,
Azi n-avem turci și pașale,	Ce își zic români ca noi !
N-avem domni și haimanale,	Ce-au făcut legi peste legi
N-avem greci și arnăuți	De cu nimic nu te-alegi».

E denunțată și aici fiscalitatea apăsătoare :

«Bir pe sare, bir pe soare,
Bir pe cele roditoare ;
Bir pe muncă, bir pe apă,
Din muncă nimic nu-ți scapă
Netaxat, necerut plată».

Alături de fisc, invoielile agricole, grele și nedrepte, duc la sărăcirea țaranului ; e un alt aspect subliniat și aici :

«Sărut mîinile, cocoane, Să le pui porumb în parte,
Dă-mi și mie trei pogoane, C-a venit luna lui marte !»

8. Al. Vlahuță, 1907, în «Antologia poeziei românești», București, 1957 (col. Bibl. pentru toți), p. 76—81.

9. Al. Vlahuță, *Auri sacra fames*, în vol. «Nuvele, schițe, articole». București, 1959 (Col. Bibl. pentru toți), p. 205—206.

Și ne dă și noi muncim	Nouă luni de muncă grea,
Învoiala s-o-implinim	Ne-alegem cu pulberea ;
Birurile să le dăm,	Că dăm dijma pă jumate
Și s-avem ca să mîncăm !	Din pogoanele luate ;

Secere și arătură
Muncă, zile, cărătură.
Numai bunul Dumnezeu
Știe chinul nostru greu!».

Exasperați de atîta nedreptate și exploatare, țărani ajung la hotărîrea răscoalei, ca la singura cale de rezolvare a răului :

«Noi cu toți ce suferim
Trebuie să ne unim
Că dacă nu ne-om uni
Neamul ni-l va prăpădi.

.....
Să ne unim, frățiori,
Să scăpăm de-asupritori !»¹⁰.

Prevestirea răscoalei, ca singura cale de salvare a țărănimii încheie și poezia lui N. Rădulescu-Niger, *Zi de socoteală*, scrisă în aceeași epocă :

«Or fi legi, dar ele-s numai	Cît o ține ? Cît oi duce-o ?
Pentru cel bogat și mare,	Știe Domnul ! Teamă-mi este,
Și nu mai ajung la mine,	Că o zi de socoteală
Cu putere de-apărare.	O să vie fără veste !» ¹¹ .

În anul 1905, literatura română se îmbogățește cu un nou volum de versuri, care venea să afirme strălucit numele tînarului poet ardelean, Octavian Goga. Cunoscător profund, ca și George Coșbuc, al vieții satului, poetul Oct. Goga realizează o adevărată monografie rurală, în care reliefează, în tablouri întunecate, viața mizeră a truditărilor pămîntului. Semnificative sînt poeziile : *Noi, Plugarii, Clăcașii* și altele. Așa, de exemplu, în poezia *Un om*, publicată în martie 1907, în revista «Viața românească» din Iași, el descrie viața trudită, de mizerie, a proletariatului agricol, pe care o va zugrăvi mai tîrziu și poetul G. Topîrceanu, în cunoscuta sa *Balada morții*. În poezia lui Goga, țăranul fără nume, «un om», moare singur și sărac, după ce muncise o viață întreagă pe pămîntul altora. Îi plînge de milă o vecină, o bătrînă care îl veghează la căpătii și-i rînduiește înmormîntarea creștinească :

«Numai o babă milostivă	Așază boabe de tămîie.
Îți străjuie la căpătîie,	De pe blidar un biet opaîț
Și pe cărbunii din jertfelnic	Își joacă para tulburată

10. I. C. Vissarion, *Odată și acum*, în «Gazeta țăranilor» din com. Mușătăști-Argeș, an. XV, 11 febr. 1907, republicat în «Documente literare 1907», București, 1957 (Bibl. pentru toți), p. 34-37.

11. N. Rădulescu-Niger, *Zi de socoteală*, în rev. «Apărătorul săteanului», București, an. I, nr. 17 din 15 oct. 1906, reproduș în «Documente», p. 32.

Pe fața strînsă sub bărbie
C-o legătură-mprumutată.

Încet, s-apropie de tine
Și-ți pune-un ban în mîna slabă,

Îi tremură durerea-n gene
Și-ncepe-a plînge biata babă...

Vai de norocul tău, vecine,
De ce-ai mai fost pe lumea asta ?».

Și în mîntea bătrînei se derulează imagini dureroase din viața celui pe care îl bocește :

«S-abat în mîntea ei bătrînă
Frînturi din rostul tău pe lume,
Cum doi băieți ți-s slugi, departe,
Și nu le-ai mai știut de nume.

Din trei feciori ce-aveai, războiul
Ți l-a-ngropat pe cel mai mare,
O fată-i moartă de rușine,
Nevasta ta — de supărare».

A doua zi, «un popă-n grabnice tropare» îl va înmormînta «și poate nimeni nu va plînge». Doar sapa rămasă lîngă șură, inutilă acum, îl va jeli prin intervenția lirică a poetului :

«De lîngă șură, răzimată,
Te va privi muncita sapă.
De-ar ști vorbi surata bună,
Amar te-ar prohodi la groapă :
«O viață-ntreagă-am fost tovarăși,
În ploii și-a arșița de soare,

De truda palmei tale aspre
Eu m-am făcut strălucitoare.
Sclipirea mea spune rușinea
Și jalea care mă purta.
M-ai frînt de glia tuturor
Dar n-am săpat moșia ta !»¹².

Creațiile folclorice consemnează cu aceeași valoare de document, cauzele care au declanșat răscoalele : lipsa de pămînt, învoielile agricole neomenoase, exploatarea crîncenă, ca în următoarea baladă populară : «Arendașii sînt prea răi / Nu vrea să știe de noi / La noi una, la ei trei / Că ne lua una și una / la tot pogonu găina ! / Cînd mergeam la socoteală / Mai datoram înc-o vară. / Ce să mă fac, frățioare, / Că mi-e gîndul la pogoane / Că-mi mor copiii de foame»¹³.

Cauzele răscoalelor țărănești din 1907 vor fi aprofundate și redată în analize ample în literatura dintre cele două războaie, reprezentată strălucit prin romanul «Răscoala» de Liviu Rebreanu, precum și în literatura scrisă după al doilea război mondial, îndeosebi prin pana lui T. Arghezi, care scrie poemul 1907, și al lui Zaharia Stancu, în romanul său *Descult*. Acești scriitori pun accentul pe lipsa de pămînt ca o cauză generatoare a tuturor suferințelor țărănimii, care, disperată, va ajunge la răscoală.

Izbucnirea răscoalei, desfășurarea ei și înăbușirea ei sîngeroasă au impresionat profund pe scriitorii vremii, care și-au manifestat cu minie protestul împotriva clasei conducătoare, a moșierimii și a politicienilor socotiți vinovați de dezastru. În toate gazetele s-au scris atunci reportaje înflăcărâte, vehemente, explozive. S-au scris poezii, povestiri zguduitoare, pagini de jurnal și chiar piese de teatru. Astfel, scriitorul I. C. Vissarion ne-a lăsat o dramă intitulată *Lupii*, în care arată crîn-

12. O. Goga, *Poezii*. Edit. pentru Literatură, București, 1963, p. 108-110.

13. «Răscoala din 1907», în *Meșterul Manole, Balade populare românești*. Bibl. pentru toți, vol. III, București, 1967, p. 324.

cena exploatare a țărănimii de către boier și arendaș, ajutați de aparatul de stat local (primar, notar, jandarm). Aceștia asupresc sîngeros pe țărăni care se zbat în cea mai neagră mizerie. O scenă, care va fi preluată de L. Rebreanu în «Răscoala», o aflăm aici și anume în învinuirea unui țaran care ar fi furat niște mălai de la boier spre a-și hrăni copiii muritori de foame. Țăranul e închis în ocnă, iar soția îi moare în acest timp de tuberculoză. În actul al IV-lea drama prezintă creșterea tensiunii în sat în primăvara anului 1907, cînd mișcările țărănești cuprinseseră aproape toată țara. În sat răscoala nu izbucnește, dar datorită pîrii boierului, care fugise la oraș, țărăni, deși nevinovați, sînt împușcați fără milă, de armata trimisă la cererea boierului ^{13bis}.

Cînd asupriții n-au mai putut răbda, răscoalele au cuprins țara, ca un uragan pornit să nimicească totul în cale. O frescă plină de expresivitate a răscoalelor o zugrăvește Al. Vlahuță, în finalul poeziei 1907 :

«Dar ce e, Doamne, vuetul acesta ?
Ce-i freamătul acesta, care crește ?
Se zguduie pămîntul și mugește
Ca marea, cînd o zguduie tempesta.»

Imagini apocaliptice redau caracterul anarhic al răscoalei, mînia și ura cu care răsculații au pornit să sfarme o lume clădită pe minciună :

«Se-nalță flăcări, brațe disperate,
Spre ceru-ntunecat, pustiu și rece,
Năpraznic vîntul nebuniei trece
Și spulberă noianul de păcate.

În vaiete se prăbușește-o lume
Clădită pe minciuni. Dar ce mînie !».

Hiperbole metaforice marchează dimensiunile răscoalei :

«Cum șuieră cumplita vijelie... Genune,
Puhoi de ură ce zăgazu-și frînge !» ¹⁴.

În aceeași tonalitate se reliefează tabloul corespunzător și în poezia lui Vasile Jurist, intitulată tot 1907 :

«Spăimîntător, fierbînd, își iau avîntul
Din patru părți furtuni răzbunătoare !
Și fac și jaf și trăznet de topoare
Cutremură din temelii, pămîntul.
Amenințînd, s-apropie ca vîntul.
În chipul foamei nemaicruțătoare
Norodul cere muncă și ogoare ;
Dar plumbi fierbinți îi nădușe cuvîntul» ¹⁵.

^{13 bis}. I. C. Vissarion, *Lupii*, București, 1915.

¹⁴. Al. Vlahuță, 1907, în «Antologia poeziei românești» (Bibl. pentru toți), București, 1957, vol. III, p. 76-81.

¹⁵. Vasile Jurist, 1907, în rev. «Îndrumarea», Iași, an. I, nr. 7, oct. 1907, reproduș în vol. «Documente» p. 209.

Poetul Octavian Goga zugrăvește înfiorat tabloul răscoalei, declanșată de «oceanul de ură» al celor ce «mii de ani tăcură». Metafore, personificări și hiperbole sînt mijloacele artistice preferate de acesta, ca și de toți aceia care, cutremurați de zguduirile răscoalei, au văzut în ea chiar infernul pe pămînt :

«Azi s-a aprins oceanul tău de ură
Azi limbi de foc despică aurora,
Pierzarea astăzi își întinde hora
Și despletită urlă-n bătătură»¹⁶.

Precum am văzut, I. L. Caragiale numește răscoala «război civil»; la rîndul lui, O. Goga o zugrăvește tot ca pe un război al maselor de țărani muncitori :

«S-a început războiul tuturor
Azi strigă-acei ce mii de ani tăcură
Dezlănțuita patimii arsură
Azi prăpădește-n trăznete Gomora».

Solidaritatea poetului cu țărănimea atît de greu încercată e mărturisită în versuri lirice, străbătute de suferință și revoltă :

«Bieți munți bătrîni ! Voi gemeți azi de jale...

V-aș prăvăli azi, munte peste munte,
Între pămînt și cer v-aș face punte,
Să n-aud plînsul fraților departe !»¹⁷.

Precum s-a văzut deja, răscoala din 1907 a avut un caracter anarhic, spontan și general. Ea a izbucnit în același timp în diferite puncte ale țării și s-a întins cu repeziciune, cuprinzînd toată țara. Datele istoriei consemnează următoarele : «...Arenzile moșiilor crescuseră mult ; crește, în proporție, și exploatarea țărănimii. Nemulțumirea sporind, se ajunsese, în martie 1907, la o adevărată răscoală. Tulburările începură în partea de miazănoapte a Moldovei, unde arendașii erau puternici... Din nordul Moldovei, de la satul Flămînzi — numele însuși e caracteristic — focul se întinse repede și în restul țării, maximum de violență atingîndu-l în județele Vlașca, Teleorman, Olt și Dolj. Multe conace sînt devastate și incendiate ; în unele locuri s-a ajuns și la omoruri. Guvernul — veniseră între timp la putere liberalii — dădu ordin armatei să intervină ; s-au dat adevărate bătălii, ca de pildă, la Băilești, Moțăței, Bralova, Caraula și Vîrtop ; în județul Dolj s-a tras și cu tunul. Represiunea înăbuși răscoala ; cîteva mii de țărani însă, numărul lor nu s-a putut preciza, plătiră cu viața încercarea de a-și îmbunătăți soarta»¹⁸.

Aceste date obiective le aflăm consemnate și în literatura timpului și în folclorul inspirat din tragicele evenimente. Iată conținutul unei

16. O. Goga, *Versuri*. ESPLA, București, 1957, p. 146.

17. O. Goga, *Cain*, în vol. «Versuri», ed. cit., p. 144—146.

18. C. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 578—579.

doine, care reflectă caracterul anarhic al răscoalelor și înăbușirea lor sîngeroasă :

«Anu nouă sute șapte,
Pă luna de-i zice marte
'Cepu lumea să se revolte
Cu topoare la spinare
Și cu furci la suptioare,
Să-l omoare pă ciocoi,
C-a supt sîngele din noi.
Da țaranu ce făcea
Plugu-n căruță punea
Și la cîmp că se ducea,
Ara țaranu unde vrea

Pe la nimezi de diseară
Venea boieru călare.
— De ce faci tu, măi Ioane ?
— Am venit să ar cucoane !
Da boieru ce făcea ?
Fo două gîrbace-i da
Și pă fugă să punea.
Mare revoltă era,
Armata-n sat că venea
Pe țarani că mi-i bătea
Mulți din ei să omora»¹⁹.

O baladă populară oltenească menționează și unele din localitățile în care au avut loc răscoale și în care represiunea a fost crîncenă.

«Foaie verde de-artăraș,
Anu nouă sute șapte
Cînd au fost bătuți la spate
Cu bețe, funii udate,
Of, ce fapte blestemate !
Foaie verde de-artăraș
De sus a venit răvaș
A-nconcentrat călărași
Foaie verde trei alune,
Și i-a trimis prin comune
Ca să-și bată joc de lume.
Pe care cum îi prindea,
Îi bătea și-i canunea
Și la pușcă-i trimitea,
Și-i vedeai pe toți căzînd
Tot ca iepurii din crîng.
Foaie verde trei lămii,
Vre-o zece-cincisprezece mii
I-a băgat prin pușcării

.....
Cînd a fost pe la Pătule
Oameni din comuni vecine
Îi punea sute la rînd
Gloanțe de război trăgînd.

.....
Cînd a fost la Băilești
Stai în loc să te jelești
Și pe urmă te gîndești
Cincizeci de case la rînd
Le-a bombardat la minut.
Foaie verde de trei boji
Sărman de județul Dolj

.....
Căci a fost județ cu jale
Omoriți prin bombardare

.....
Foaie verde peliniță,
Mare grijă la Sălcuța».

Se arată, în continuare, cum țaranii împușcați sînt aruncați în gropi comune sau lăsați pradă păsărilor :

«Foaie verde și-o lalea
După ce că-i împușca,
O groapă mare făcea
O sută cincizeci băga
Pînă groapa se umplea
Mulți pe-afară rămînea
Și ciorile-i ciocănea
Cu carnea lor să hrănea
Pînă osu rămînea
Că nimenea nu-ndrăznea

Să se ducă ca să-i ia
Că soldații foc trăgea.
Foaie verde și-o lalea
Sărmană Caraula,
A fost mare jale-n ea
Într-o sfîntă dumineca !
Că armata cînd sosea,
Cu boieru să vorbea
Tunurile le-așeza
Casele le bombarda».

19. Flori alese din poezia populară. Poezia lirică. București, 1967 (Bibl. pentru toți), p. 58.

Sînt consemnate, realist și cu amănunțime, modalitățile de schingiuire și reprimare a țăranilor, răzbunări și atrocități. Vinovați sau nu, țăranii sînt adunați la primărie, cercetați și bătuți.

«Îi bătea / Pînă-i făcea / De spunea / Ce nu știa».

Aleși la întîmplare, erau apoi împușcați :

«Treizeci tineri alegea / Și cot la cot îi lega / Pe șosea-n vale-i lua /... Căpitanul ce făcea? /... Pe oameni la rînd punea / Și la soldați comanda, / Foc de salbă-n ei trăgea».

Răzbunarea exploataților și ura fără margini împotriva țăranimii răsculate e consemnată prin acțiunile lor inumane, continuate chiar și după încetarea represiunii :

«Foaie verde matostat
Dacă primaru-a aflat
Că asediu s-a iertat
Cu boieri s-au învățat
Și soldați cu ei au luat
Și prin sate au plecat
Fără să fi cercetat
Cine este vinovat

Foaie verde și-o smicea
Și la care cum mergea
Gaz pe case arunca
Cu chibritu scăpăra
Și foc mare s-aprindea
...Ardea, frate, casele
Cum ard luminările
Cînd se fac deniile...»²⁰.

În literatura cultă se vor consemna, ca și în folclor, realități similare. Martorii oculari ai evenimentelor le-au notat în însemnări zilnice care au valoarea unor adevărate documente vii. Asemenea date găsim, de ex., în «Jurnalul» lui *Gala Galaction*, publicat abia în 1973. Sînt confirmate aci datele consemnate de istorie, de folclor și de întreaga presă a vremii, asupra răscoarelor, privind cauzele care le-au determinat, localitățile în care au izbucnit, regiunile cuprinse, desfășurarea lor neorganizată și represiunile inumane. Scriitorul, martor atent, puternic afectat de tot ce se întîmplă, notează, aproape zi de zi, întîmplările aceluși martie 1907, de la începutul pînă la finele lor. Astfel, în ziua de 7 martie nota : «În nordul Moldovei se petrec evenimente grave... Sate numeroase, din cîteva județe, s-au aprins de focul răzvrătirii și al devastării. Pricini nenorocite și adinci le-au smuls din atitudinea lor lung răbdătoare și le-au dat brînci peste curțile arendașilor (...) și peste țirgușoarele moldovenești. Sărmanii, ca să-și iasă din sărite, a trebuit ca răbdarea lor să roadă și să străpungă vasul ei de aramă. Și-au luat ciomegile, și-au luat furcile și au tăbărit pe cei ce li se par a fi nenorocirea lor. Au dreptate ! o dreptate disperată, oarbă, jalnică».

Plin de compătimire față de țăranimea împinsă de disperare la răsccoală, Gala Galaction este impresionat de singele care s-a vărsat, ajungînd la convingerea că «dacă este cineva de vină în această gravă și tristă conjuncțiune, apoi este boierimea moldovenească. În capul acelor boieri și boiernași... ar trebui îndreptată toată furia țăranilor exasperați!». Fără îndoială, apariția acelei clase intermediare a arendașilor exploatați s-a născut în primul rînd din cauza comodității și a lenei acestor boieri, care socoteau că era mai simplu și mai comod să primească o arendă de pe moșie decît să se ocupe personal, tratînd direct

20. *Răscoola din 1907*, în vol. «Meșterul Manole»..., p. 325-329.

cu țărănimea muncitoare problemele legate de munca pământului lor. Gala Galaction urmărește desfășurarea răscoalei, notînd că numai în zece zile ea s-a întins vertiginos și a cuprins toată țara: «Incendiul din Moldova de miazănoapte arde înainte și se întinde». La 19 martie: «Iată un interval de zece zile, pe care l-au umplut în biata noastră țară devastări, incendii și snopi de leșuri omenesti! Drama din Moldova în Muntenia s-a prefăcut în feroasă tragedie. Răzvrătirea a izbucnit aci cu o furie înzecită... muntenii au pus mîna pe proprietari și pe arendași și i-au omorît în multe feluri... Dar nu numai casele, pătulele și capetele arendașilor au căzut sub incendiul, ci — lucru și mai jalnic și negru la înțeles — țărani noștri au măcelărit, au schingiuit și vitele boierești. Un uragan de nebunie și de dezastru a suflat peste cîteva județe și duhul lui s-a pornit tocmai din Teleorman, județul meu... Roata focului nimicitor... s-a plimbat prin tot județul și a trecut apoi în Vlașca, unde a stat locului».

Scriitorul notează mai departe că, paralel cu răscoala, a început și represiunea: «Dar unde a stat, dogoarea și minia au fost și mai mari. Puteri militare au înconjurat pe rebeli și îndîrjirea lor au măsurat-o cu o moarte crîncenă. Acolo, ceva mai înainte, răzvrătiții omoriseră un locotenent și schilodiseră un căpitan. Răzbunarea — dacă răzbunare a fost — a fost disproporționată. Trei sate mari au ispășit, sub șrapnele, singele celor doi ofițeri. Dar să fi fost numai atît! Cu cît să se fi umplut cupa expiațiunii noastre! Nu! Șarpele anarhiei lovit în cap la Hodi-voaia, Vieru și Stănești, a plesnit cu coada și și-a vărsat inelele pînă în Mehedinți».

Folosind un stil metaforic și reflecțiile exclamative, Gala Galaction exprimă via sa participare la nenorocirea ce cuprinsese țara. Închipuită ca un șarpe, răscoala se întinde și cuprinde cele mai îndepărtate regiuni: «Județul Olt, județul Romanați, ceva din Vilcea, ceva din Gorj, Dolj și Mehedinții au tresărit în convulsii revoluționare. În Dolj s-au repetat erorile din Teleorman și din Vlașca ale represiunii...».

Scriitorul găsește o motivare comportării violente a țărănilor în răscoale, scoși din răbdare de «crimele și neleguirile acestei societăți», atît de mari încît «au scos din răbdări pe Dumnezeu» și-i compătimeste, numindu-i adevărați martiri: «Sîngele vărsat la țară e sînge de martir». Dimpotrivă, scriitorul nu poate găsi nicio scuză claselor dominante, a căror comportare față de popor depășește orice limită, atingînd nu nebunia, ci scelerata. «Trecînd peste unele forme feroase, în care izbucnește răzbunarea poporului, ajungi să-ți spui, cînd te gîndești care sînt și cum sînt stăpînii apărați cu tunuri și cu puști, că reprimarea răscoalei țărănești este cununa scelerateții».

Cu revoltă și dispreț caracterizează scriitorul pe aceia care au pornit reprimarea sîngeră a răscoalelor, numindu-i «drojdie și gunoaie»: «Dar ce să aperi la noi, pentru cine să verși sînge omenesc? Oroare! Pentru matroanele adultere de pe Calea Victoriei și de la Șoseaua Kiseleff, pentru drojdia și gunoaiele de la Cafeneaua Capșa?». Cu totul îndurerat și dezgustat de evenimentele la care a fost martor, Gala Galaction concludă în însemnările sale de la 7 aprilie 1907,

deci la o lună după începerea răscoalelor : «Răscoalele țărănești au fost potolite cu carabine și cu gîrbaciul. Soldații — contrar temerilor ofițerești — au împușcat și au snopit pretutindeni. Cumnatu-meu, care a fost pe cîmpul jălniceii victorii, mi-a povestit la înapoiere-i fapte ca de pe vremea turcilor, dacă nu și mai rele. Dar ce să mai mărturisesc despre toate acestea ! Le veți găsi narate în memoriile secrete ale cine știe căruia dintre contemporanii mei, care, mai înzestrat, mai inimos ca mine, va răstigni, urmași răzbunători, sub ochii noștri indignați, nedemnitățile, crimele și ororile putredei mele vremi !»²¹.

Într-adevăr, autorul acestor rînduri avea dreptate ! «Nedemnitățile, crimele și ororile» acelei «putrede vremi» n-au rămas uitate, nici necunoscute și mai ales fără perspective ! Căci destui scriitori și cronicari contemporani le-au narat în memoriile lor, care n-au rămas «secrete», ci au fost publicate, pentru ca lumea să ia cunoștință de ele și să le judece. Așa, de ex., scriitorul, foarte tînăr pe atunci, *Mihail Sadoveanu*, martor și el al evenimentelor relatează următoarele : «În ziua aceea de mart 1907 ieșisem la priveală, în lungul drumului care vine din satul R. Gazetele de dimineață erau pline de vești dramatice asupra răscoalei plugarilor. Pîlcuri de soldați patrolau și păzeau marginile tîrgului». În discuțiile pe care le înregistrează, unul dintre țărani comentează : «Muncesc toate zilele vieții, dintru răsăritul soarelui pînă-ntr-amar și strîng cu amar lan lîngă lan ca să dobîndesc o bucățică de pămînt pentru feciori. ...Pămîntul, cucoane, e mare amar și mare dușugan pentru noi. Țăranului, dacă i-i lua pămîntul, dă-i în cap cu buzdușanul și-l omoară, că nu mai are pentru ce trăi ! Așa, aceia, cucoane, care s-au sculat și au pus mîna pe par, numai de amar și de nevoie s-au sculat».

Prin cuvintele țăranului, Sadoveanu dădea o explicație și în același timp o justificare a răscoalei, cum au făcut atunci și mai tîrziu toți scriitorii cinstiți și cu dragoste față de popor. Comentînd el însuși, cu amărăciune, întreaga atmosferă a aceluia dramatic moment, Sadoveanu scrie : «Țara era în flăcări, mii și mii de muncitori de pămînt agitau brațele ca niște ghiare și cereau cu glasuri răgușite și amenințătoare o dreptate nedeslușită ori urlau o răzbunare întunecată»²².

În multe pagini ale literaturii scrise atunci se dedau amănunțit aspecte crîncene din răscoale și mai ales din modul cum au fost înăbușite. Iată, de ex., relatările unui personaj din sceneta «Călăii» de I. Neagu-Negulescu, subintitulată «scenă de la 1907» și publicată în acel an, în revista «România Muncitoare». Sceneta are două personaje principale : Cănuță și Moise. Moise, fost ostaș mobilizat în vremea răscoalelor, în Oltenia, povestește lui Cănuță despre întîmplări și fapte la care n-a fost numai martor, ci și participant activ. «Am fost niște uci-gași blestemați... Ne ieșeau înainte oamenii, cu mîinile goale, cu piepturile desfăcute, cădeau în genunchi și ne strigau : Fraților, nu ne împuș-

21. *Jurnal*, p. 556.

22. M. Sadoveanu, *În ziua aceea de mart 1907*, în «Opere», vol. VI, ESPLA, București, 1956, p. 200—206.

cați, căci vrem dreptate, ci nu moarte...». Deși înfiorați de milă, spune povestitorul, soldații nu șovăiau să-i ucidă la porunca: «Dați foc!». «Ne trezeam în vaetul celor împușcați și-n vijelia de țipete a celor ce-și luau lumea-n cap, fugind peste cîmp... Și de-acolea ține-te goană după lumea înspăimîntată, luînd în virful baionetelor pe care cum i-a-jungeam. Dar cavaleria... Femei, copii, bătrîni, totul era frămîntat în picioarele cailor...».

Relatarea continuă cu alte aspecte înspăimîntătoare: «...Prin satele *cucerite*, cum ziceau ofițerii, avea oricine voie să facă tot ce-i era pe poftă... Turcii în păgînia lor, n-ar fi făcut altfel... Și cînd ți-oi mai spune că venea cîte-un ordin să dăm satului foc să arză cu lume cu tot?... Adus-au tunurile de trăgeau în sate, cum spunea neica Niță... că trăgeau în Plevna... La Plevna vor mai fi avut aceia vreun chip de scăpare din focul ghiulelelor, aceea, însă, ba... Pentru că tunurile aruncau valuri de foc în sat și pe margine s-aținea cavaleria se unde se ivea vreun fugar, îl străpungea din fuga calului cu spanga... Și povestea continua cu relatarea altor grozăvii. În satul Viașu din ținutul Severinului arendașul reclamase că țărani îi dăduseră foc la niște pătule cu porumb. Un pluton de soldați cu doi ofițeri, după ce sînt copios ospătați de arendaș, pornesc în patrulare pe ulițele satului, noaptea, și, fiindcă nu găsesc decît niște bătrîni, îi ridică pe aceștia și-i duc la conac. Aici, «i-au judecat, i-au schingiuit în bătăi, smulgîndu-le părul, barba, punîndu-le ouă fierte la subțioare, vai de mama lor», ca să mărturisească cine au dat foc la pătule. Pentru că n-au aflat nimic de la ei, au hotărît să-i împuște.

Aici povestirea ne dezvăluie și alte aspecte, și anume acte de solidaritate ale soldaților cu țărani răsculați. Sergentul Sireteanu, care trebuia să comande plutonul de execuție a celor 18 bătrîni, conștient că aceștia sînt nevinovați, preferă să se împuște. El lasă un bilet căpitanului: «Domnule căpitane, m-ați osîndit să fiu călăul unor bătrîni nevinovați. Dar nu mai pot. Am făcut destule blestemății din porunca dumneavoastră; de astă dată nu mai pot. Acum, vă rog, primiți jertfa singelui meu și dați iertare bătrînilor, căci sînt nevinovați». Citind bilețul, căpitanul îl rupse în bucăți, trînti un toc de cismă în capul mortului și porunci: «Luați bestia asta și-o aruncați în groapa de la cimitir». Apoi comandă plutonul de execuție, împușcîndu-i pe bătrîni. Același personaj relatează cazul sergentului Oprea Gheorghe, care, de asemenea, refuză să tragă în țărani dintr-un sat în care fuseseră arse armatele boierești. Sătenii ieșiră cu piine și sare să întîmpine armata, strigînd: «Fraților, să nu ne împușcați, căci vrem dreptate, nu moarte... Noi mergeam asupră-le cu gîndul morții și ei, bieții, căutau să ne primească împărătește...». Căpitanul îi somă să se retragă și apoi porunci să se tragă în ei. Atunci sergentul Oprea își aruncă arma, strigînd: «Domnule căpitan, eu nu trag în frații mei...». Sergentul fu arestat pe loc, trimis la închisoare și, făcîndu-l scăpat, l-au împușcat pe drum²³.

23. I. Neagu-Negulescu, *Căldii. Scenă de la 1907*, în «Documente»..., p. 156-169.

Același scriitor relatează scene asemănătoare în povestirea «O concentrare». Un accent deosebit care intervine acum în literatura răscoalilor și pe care îl evidențiază mai ales scriitorii de după 23 August, este consemnarea prezenței muncitorilor de la oraș, influența acestora asupra ostașilor și alianța cu țărănimea răsculată. Spre barierele unui oraș se îndreptau țărani răsculați. Ei sînt întîmpinați de armată, însoțită de un procuror, un inspector și o delegație de mari negustori din oraș. Somați să se retragă și să se împrăstie, țărani nu se supun și înaintează ținînd în față un steag alb. Deși obligat să poruncească «Foc!», căpitanul este atît de impresionat de spectacolul acesta încît își duse batista la ochi. Negustorii intervin pe lîngă comandantul armatei și pe lîngă procuror să nu-i împuște pe țărani, garantînd chiar pentru ei că nu vor acționa, iar aceștia, după discuții și făgăduieli, se retrag. Povestitorul, un rezervist concentrat, relatînd întîmplarea, adaugă că unii dintre concentrați au fost surprinși să afle de la unul din acești muncitori că salvarea țărănilor se datora lor.

— Credeți, oare, că de-ați fi tras în țărani, mai s-alegea ceva de «centru»? Țărani nu știau, dar noi știam că erați numai un batalion. Ce-ați fi putut face numai un batalion la un oraș ca al nostru răzvrătit? Noi, numai noi cei din port, și vă întreceam în număr... Stăteam adunați devala... Pe la bariere aveam iscoadele noastre. Un foc și era destul. Negustorii ne cunosc. Mai avut-au de-aface cu noi. Magaziile lor erau în miinile noastre. Cuvîntul dat era: «Foc la bariere, foc la magazii... Acum pricepeți, camarazi, de ce-i cuprinsese mila de țărani pe negustori la barieră...»²⁴.

Cauzele răscoalei din 1907, reflectate în lirica timpului, sînt tot atît de plastic ilustrate în proza publicată atunci. Lipsa de pămînt, viața mizeră plină de umilințe, exploatarea crîncenă, toate aceste cauze revin obsesiv sub pîna fiecărui scriitor cînstit.

În povestirea *Furtună Veteranul*, scriitorul I. I. Mironescu relatează cu durere dramatică destin al unui erou din 1877, care este acuzat ca fiind cap al răscoalei și adus să dea socoteală în fața comandantului militar venit la cercetare în satul lui Furtună. Îmbrîncit cu brutalitate în fața maiorului, se înfățișă veteranul, «un țăran cu pletele albe ca fuiorul, boțit și ruginit la față ca toți țărani, c-o mustață groasă, sură, cu niște sprîncene stufoase, subt care se mișcau doi ochi cu priviri tăioase. Purta la piept cinci decorații prinse de sumanu-i rupt și-n frunte avea un semn de arsură, o zburătură de glonț, feroasă pomenire din ziua atacului de la Grivița». Însemnele eroismului acestui veteran nu impresionează pe anchetatorii săi, care, avînd de apărut alte obiective ca: averea celor sus puși, situația proprie ș.a., iar nu libertatea pe cîmpul de luptă, îl înfruntă cu superioritate, cu dușmănie și cu cruntă mînie: «Auzi? capul răsculaților! Dacă-i așa... atunci să-i dăm pedeapsa care i se cuvine. Să-i dați bătaie, să mi-l întrebați, de aia i-a dat medalia patria recunoscătoare, ca să iasă la drumul mare în fruntea răilor și a tulburătorilor? Să mi-l pișcați cu fierul înroșit, să afle și el că

24. I. Neagu-Negulescu, *O concentrare*, în «Documente»..., p. 194-202.

noi avem legi după care ne conducem, că trăim în țară civilizată, că nu-i nimeni de capul lui...». Și anchetatorul continuă, revărsînd asupra eroului și a țărănimii o ploaie de invective pline de dispreț: «...Beșivanilor și leneșilor... tîlhari ce sînteți, dădurăți iama la curtea boierească și gîndeați să vă faceți parte din averea și din munca altuia?! Ce? V-a-nebunit șederea, trîndăvia și băutura și v-ați apucat de prădat, tîmpișilor?».

În răspunsul său, decent și cuviincios, dar ferm, Furtună Veteranul sintetizează minunat cauzele care au dus la răscoale, înfierînd pe adevărații vinovați: «Noi, da... Trăiți, domnule maiur... Drept îi c-am înnebunit, dar nu de bine și de ședere, cum ziceți dumneavoastră, ci de-amar și de nevoie!... De bine nu mai înnebunim noi țărani! Pe noi e răul și sărăcia de pe lume!... Că de jaful nemilosului am rămas muritori de foame; ne-au rămas copiii dezbrăcați și flămîzi în puterea iernii... De ani de zile muncim vara întregă pe lanurile boierești, muncim ca niște salahori și noi și nevestele și copiii noștri, și, pe an ce trece, ne găsim tot mai înglodați în datorii, de-am ajuns să ne vindem și icoanele, plătind gloaba boierului!... Ne-am tot plîns, ne-am tînguț... jalbă peste jalbă am trimis, lăcrămașie am făcut pînă și la măriă sa vodă, dar auzitu-ne-a cineva? Datu-ne-a cineva dreptate? Or fi ele legi și pravilă, cum ziceți și dumneavoastră, or fi... nu tăgăduiește nimeni; dar pentru noi, țărani, cînd avem dreptate, nu stă scris la pravilă, și cînd stă scris la pravilă n-avem dreptate!». Furtună Veteranul demască și acuză: «...Acum ne-au auzit toți, pînă la vodă; ne-au auzit și-au împînzit țara cu oști, nu înspre ocrotirea noastră, a celor obișduiți, că noi de blestăm sîntem și trăim săraci întrucît ne vedeți. Zicînd, își desfăcu sumanul în lături, arătîndu-și prin găurile largi ale cămeșii zdrențuite un trup negru ca pămîntul».

Cîte un glas izolat, înălțat chiar din rîndul opresorilor, are luciditatea să recunoască drama vieții țaranului român: «E drept că nu-i numai beția pricina pierzării și a îndobitocirii, ci mai mult decît orice îi ruinează munca trudită din cale afară și mizeria în care trăiesc de cînd se trezesc pe lume și pînă ce mor, roști cu jumătate de gură locotenentul Opreanu». Maiorul intervine admonestînd pe îndrăznețul ofițer și continuă rechizitoriul, amintind veteranului că, pentru cîntea lui de militar țara i-a dat medalii, iar el le-a nesocotit. Cu ironie și blazare replică veteranul: «Ba zău, nu m-am gîndit; căci nici n-ai chip să te gîndești... Să fii acoperit din cap pînă-n picioare cu medalii, să ți se verse peste tine toată cîntea țării și a mării sale, dar dacă pîntecetele ți-i gol, lihnit... geaba vodă... geaba țară!... Foamea dă de-a dreptul. Parcă medaliile țin de foame? Ce folos de cînte multă, dacă udătură nu-i și făina s-a gătat!». Descumpănit o clipă de răspunsul țaranului, maiorul își revine subit și cuprins de «un val de mînie», se repede și smulge decorațiile de pe pieptul eroului: «Dacă nu le știi prețui, mizerabile, și nu știi cînsti decorațiile țării, atunci dă-le jos, mișelule, nu le terfeli ca un nevrednic ce ești!». Dirz și zguduitor e răspunsul pe care îl dă Furtună celui ce îl umilise călcînd în picioare și ultimele vestigii ale valorii și jertfei lui: «Trăiți, domnișorule — avîntă

Furtună, trăgându-se cu hotărîre un pas înapoi și privind țintă în ochii comandantului — bateți-mă, spînzurați-mă, omoriți-mă de-acum înainte, dar drept vă spun că, de cînd sint, multă foame am îndurat, aspră nevoie am tras, dureri multe am avut, prin grele cumpene am trecut, dar... de cinstea măriei sale nu m-am lepădat. Cît am fost de nevrednic și de păcătos, la piept am purtat-o treizeci de ani de zile. Așa mi-a fost mie drag, să am și eu cu mine, în orice loc, un semn dat de vodă Carol precum c-odată ș-odată am fost și eu un om acătării... Și mai aveam eu un dar de la vodă... o goarnă! Dar mi-a luat-o preceptoriu zălog... pentru un rest de parale. Era goarna cu care am sunat atacul, cînd rămăsesem singur-singurel dintre gorniști la suișul unei redute: îmi curgea sîngele gîrlă peste ochi, peste nas, peste goarnă, din locul ist cu semnul de pe frunte, și eu sunam să-ndemne leatul vrăjmaș la deal... sunam de mi s-a dus pomină pînă la urechea măriei sale și pentru aceea cu poruncă domnească mi-a dăruit trumpeda cu care m-a împlinit zapciul și medaliile pe care mi le-ați aruncat dumneavoastră la cinstea tălpilor! Îi eram dragi lui vodă atunci — urmă țaranul cu duioșie, lăsîndu-și privirile în pămînt — dar acum se vede că i s-a urît și lui de noi, și v-au trimis să ne luați și cît ne dăduse!».

Durerea veteranului, redată printr-un glas singular, devine în finalul povestirii un glas colectiv, simbolic pentru starea generală a întregii țărâni de atunci: «Grele zile am ajuns și de jălit sîntem!». Dar pentru ca neomenia și spiritul obtuz al unor asemenea reprezentanți ai aparatului de stat, cum erau anchetatorii lui Furtună Veteranul, să nu se desmintă, scriitorul arată și care a fost sfîrșitul judecății eroului: «Pe înoptate... afară, încolo, la marginea satului, pe un cîmp bătut de viscol, în fulgerul unui foc de salvă... se mai zări odată chipul acela uscat, cu ochii mari, scînteietori, ai lui Furtună Veteranul și-n detunătura puștilor căzu trăznit, grămadă, gornistul care, singur-singurel, mai rămăsese în picioare sunînd vrăjmaș atacul... la un suiș de deal... la șaptezeci și șapte!»^{24 bis}.

De altfel, atitudinea lui Vodă și a guvernanților țării față de eroii războiului de independență se văzuse foarte curînd după acel război. Chiar în 1878 Vasile Alecsandri scria un poem dureros, intitulat *Eroii de la Plevna*, închinat luptătorilor care pecetluiseră cu vitejia și cu sîngele lor independența de stat a României și care, întorși mutilați de pe cîmpurile de luptă, au fost repede uitați de către guvernanții de la putere, care profitau acum de situația cîștigată prin jertfele anonimilor soldați. Plin de revoltă, poetul acuză pe guvernanți și deplînge starea jalnică a acestor eroi ajunși cerșetori în zdrențe²⁵.

Acest rechizitoriu pe care V. Alecsandri îl făcea cu aproape 30 ani înainte de răscoală conducătorilor țării, acest tablou sumbru al situației foștilor ostași, constituia o previziune a sfîrșitului trist al eroului Furtună la 1907 și al altora ca el. Așa se explică de ce s-au ridicat, atît în anul răscoalelor cît și după aceea, destule glasuri care să înfie-

24 bis. I. I. Mironescu, *Furtună Veteranul*, în «Documente»..., p. 170—177.

25. V. Alecsandri, *Eroii de la Plevna*, în vol. «Poezii». A doua tipăritură, cu introducere, biografie, notițe, indice și glosar, de Gh. Adamescu, București, 1927, p. 326—328.

reze și să denunțe neomenia și ingratitudea celor de la cîrma țării. Toată presa timpului, ziare și reviste ca : «Neamul românesc» (N. Iorga), «România muncitoare» (condusă de Gh. Bujor), «Viața românească» (Iași), «Adevărul» (C. Mille, București), «Sămănătorul» lui Al. Vlahuță, «Viața literară și artistică» (Lia Hîrsu, București), «Ramuri» (Elena Farago, Craiova) ș.a., au publicat articole fulminante, în care scriitorii și gazetarii curajoși, mînați de înalte sentimente patriotice, denunță și acuză. Aceste proteste sînt străbătute de un puternic lirism, datorită intervențiilor afective evidente în exclamațiile și interogațiile retorice, în intervențiile directe, în replicile explozive. Astfel, în povestirea «Rătăcirea din Stoborăni», scriitorul Spiridon Popescu, autorul nuvelei «Moș Gheorghe la expoziție», demască lăcomia exploataților, alianța lor cu aparatul de stat și abuzurile comise în timpul răscoalelor. Răscoalele nu i-au învățat nimic pe exploatați, dimpotrivă le-au intensificat neomenia. După iureșul răscoalelor, proprietarii din Stoborăni reclamă că țărani, în timpul răscoalei, le-au jefuit hambarele, luîndu-le produse de cea mai bună calitate : «grîu-bob mare, curat ; săcară ru-sească ; orz-orzoaică ; fasole bob rotund etc.». Ei pretind să se cerce-teze gospodăriile țărănilor, spre a le strînge de pe unde li se părea că le-au ascuns aceștia. Cînd soldații din compania care ocupase sa-tul nu găsește nimic din cele reclamate, ci numai produse de calitate inferioară, boierii se mulțumesc să le ia și pe acestea, cu toate că, evi-dent, nu erau ale lor. Relatînd faptele, scriitorul exclamă cu sarcasm : «N-au ce face ! Cum s-a întors lumea pe dos, de ce adică nu s-ar fi schimbat și grînele de groaza răscoalei ? !... Dacă-i așa, ce să te mai uiți la scînciturile unuia și ale altuia, cum că grînele sînt din muncu-lița mîinilor lui ? Ia-i tot ce găsești, de-a rîndul !»²⁶.

Comentînd situațiile din țară după răscoală, C. Mille înfierează aceste abuzuri, denunțîndu-le în articolul său *Nebun ce sînt*, publicat atunci în ziarul «Adevărul», al căruia redactor era : «E desigur nebu-nie ca să nu aplaud la ce se întîmplă acum, reacțiunea grozavă de la sate, să nu aprob invadarea în cătune a arendașilor cari, avînd forța armată în dosul lor, cu bande înarmate, jefuiesc pe locuitori, îi silesc să le înapoieze ce au fost luat ori nu au fost luat, transformîndu-se ei în parte și judecător»²⁷. Articolul constituie și un rechizitoriu general împotriva crimelor săvîrșite de cîrmuitoarii țării în perioada înăbușirii răscoalelor țărănești, deși ei erau vinovați de izbucnirea ei : «O clasă care n-a făcut nimic pentru a împiedica izbucnirea grozavă de azi și care, acum cînd ea a izbucnit, nu a știut să se rețină în marginile riguroase ale represiunii, ci și-a dat drumul urii de clasă, trecînd peste legi și umanitate și socotind pe sătean — oricine o fi el — vi-novat ori nevinovat, mai rău decît pe un cîine!». Acești guvernanți sînt «vinovați de crima de asasinat», căci nu s-au limitat numai la «salvele date contra răsculaților», ci și «după potolirea răscoalei, acolo unde nici n-a fost luptă cu armata, oameni, vinovați ori nevinovați»,

26. Spiridon Popescu, *Rătăcirea din Stoborăni*, fragmente în vol. «Documente»..., p. 257-267.

27. *Nebun ce sînt !*, de C. Mille, în rev. «Adevărul», București, an. XIX, nr. 6327 din 4 apr. 1907, reproduc în vol. «Documente»..., p. 49.

au fost ridicați de acasă, duși la marginea satului și împușcați sub ochii nevestelor, ai copiilor și ai mamelor lor. După potolirea răscoalelor «au împușcat oameni nevinovați și nejudecați... au ucis bătrâni de peste optzeci de ani și oameni aproape copii».

Aceste dureroase constatări sînt confirmate și în cuprinsul unor schițe și povestiri scrise atunci, ca : *Măcar o lacrimă*, de Paul Bujor, *Într-un sat*, de Lia Hîrsu, *Din vremea revoltelor*, de M. Sadoveanu, *Epilogul răscoalei*, de I. C. Vissarion, *Inimă zdrobită*, de I. Neagu-Negulescu, *Domnul deputat*, de V. Demetrius, *Zori roșii*, de C. Mille, ș.a. Cităm ca exemplu rechizitoriul împotriva politicianilor acuzați de asasinarea țăranilor, din reportajul *Dosarul*, de Radu Faur : «Revoltele trecuseră, dar numărul morților creștea neîncetat. Pentru ce ? Și din ordinul cui ? Pentru ce în Olt, de pildă, douăzeci de oameni erau duși între puști, în cimitir, puși să sape douăzeci de gropi, așezați în rînd cu spatele la groapă și împușcați ? Pentru ce pe la prefecturi oamenii erau bătuți pînă ce medicul — onoare lui ! — socotea că-i de ajuns, apoi erau lăsați cu o drojdie de viață în trupurile lor sfărîmate, să plece și să cadă, unul cite unul, morți pe grămezile de pietriș din marginea șoselei către satul lor ? Pentru ce o mie de astfel de asasinat... cînd revoluția se stinsese ?».

Rechizitoriul continuă, arătînd că din anul răscoalei rămăsese un dosar voluminos păstrat la ministerul de interne. Ministrul Ionel Brătianu l-a ascuns ca să-l poată folosi în acuzarea continuă a țăranilor după represiune, în scopul intimidării lor. «După ce a ucis unsprezece mii de oameni dreți și voioși, după ce a stîrpit fermentul de primenire socială și națională de la țară, de ce nu i-ar mai ucide încă odată pe acești oameni a căroră voce mai poate indirect să se ridice din dosare, din care curg și azi picăturile sîngelui din 1907»²⁸.

Cruzimea represiunii răscoalei este demascată și de M. Gh. Bujor în articolul *Destul*. Cităm : «Satul este acum un cîmp de luptă căzut în stăpînirea învingătorului ; învingătorul este militarul înarmat și crud : învinsul e veșnicul învins de astăzi și de ieri : țăranul. Învingătorii se poartă întocmai ca într-o țară cucerită, nicio considerație, nici o milă, nici o pă sare față de nimeni și de nimic : vinovat și nevinovat, simplu muncitor, învățător sau preot, toți împărtășesc aceeași soartă, căci toți au acea mare vină : sînt țărani». Îndurerat și plin de mînie, autorul exclamă : «Atîta cruzime, atîta batjocură, atîta furie sălbatică în reprimarea răscoalelor înspăimîntă și uimesc țăranimea întregă». El relatează apoi cazul unui preot dintr-un sat din Vaslui, care, îngrozit de modul cum erau torturați țăranii, aleargă la căpitanul-șef al grupei ostașilor trimiși pentru reprimare, îi căzu în genunchi și îl rugă cu lacrimi în ochi să înceteze : «Nu mai chinuiți pe oameni. Ajunge atîta pedeapsă !». I s-a răspuns pe scurt să plece, dacă nu vrea să fie bătut și el. De altfel, aflăm din alte reportaje și povestiri că nici preoții n-au fost cruțați ; un astfel de caz povestește scriitorul I. Neagu-Negulescu, în nuvela *Popa Preda*.

28. Radu Faur, *Dosarul*, în rev. «Facla», București, an. III, nr. 8, 25 febr. 1912, reproduc în vol. «Documente»..., p. 308-309.

Continuînd protestul din reportajul «Destul!», M. Gh. Bujor con-clude, cu adîncă indignare: «Urgia aceasta, urgie a stăpînilor și nu a lui Dumnezeu, trebuie să înceteze. Dar mai presus de toate, în numele civilizației, în numele muncii desconsiderate, în numele demnității ome-nești, în numele solidarității umane, în numele acelor milioane suferinde și batjocorite, strigăm indignați guvernanților noștri: — Destul!»²⁹.

Ideea surprinsă de M. Gh. Bujor, a înstrăinării totale de popor, apare aproape în toată literatura legată de răscoale în epocă și mai tîrziu. C. Mille repeta, în altă formă, ceea ce spunea și M. Gh. Bujor: «Sătenii țării românești sînt socotiți mai rău decît negrii din mijlocul Africii, pe care-i pedepsesc europenii civilizați, prin foc și prin sabie»³⁰. Este, de altfel, ideea pe care, adresîndu-se regelui Carol, o formula ca un reproș poetul Al. Vlahuță în poezia «1907»: «Nu ți-ai iubit poporul, maiestate! / Sau nu l-ai înțeles și e tot una»³¹. Dar și mai pregnant reliefează acest trist adevăr poetul Tudor Arghezi în marele său poem *1907*, scris în 1955. Vehemența cu care poetul înfierează pe acești gu-vernânți, numiți de el cu dispreț «ciocoi», se accentuează în finalul poe-mului unde îi prezintă ca pe niște străini care poartă un război cu alt neam:

«Au cîștigat ciocoi războiul lor cu țara
Și s-au ales plugarii cu morții și ocară.
Sus inimile sterpe! Trăiască putregaiul!
Sărbătoresc se-ntinde în București alaiul
Și ne-ngropați, pe drumuri, ucișii zac dovadă
Că cine mai cîrtește, ca și ei va să cadă.
Trăiască și guvernul și brava lui armată
Că-mpuşcă la comandă pe mamă și pe tată.

.
Ați cucerit-o țara după amar și chin
Cu sabia și tunul, ca un pămînt strein.
Că de streină țara deși vi-i gura plină,
De ea, n-aveți ce zice, v-a fost și vi-i streină»³².

Făcînd bilanțul tragicelor întîmplări, la patru ani după răscoale, N. D. Cocea constată cu amărăciune, în pamfletul *1907*, că starea țara-nilor nu s-a îmbunătățit cu nimic: «Patru ani și parc-ar fi trecut pa-tru veacuri. Cine-și mai aduce azi aminte de miile de țărani care-au mușcat pămîntul în ceasul morții, care-au plătit cu viața lor o clipă de speranță..., care-au căzut de atunci mai flămînzi, mai deznădăj-duiți și mai goi sub călcîiul jandarmului, în lanțurile iobăgiei seculare. Guvernul s-a schimbat, altul i-a luat locul, dar cui să-i pese de năzuin-țele acestuia? Ce-i pasă d-lui Marghiloman dacă robii de pe moșiile bo-ieresti crapă de foame... Ce-i pasă d-lui Take Ionescu de durerile obscure

29. «Documente»..., p. 44—46.

30. C. Mille, *Nebun ce sînt!*, în vol. cit. p. 47—48.

31. Al. Vlahuță, *Poezii 1880—1917*. București 1927, p. 50.

32. T. Arghezi, *1907*. București, 1955 (Editura Tineretului), p. 107—109.

din depărtarea satelor... Ce-i pasă d-lui Brătianu de această țărănime stupidă și umilită?»³³.

Poetul Tudor Arghezi, tânăr pe atunci, își exprima și el compasiunea față de țărani uciși în răscoale. Articolul «*Hristos a înviat !*» evocă, într-un stil metaforic, sărbătoarea Învierii din anul 1907, care n-a mai fost atunci o sărbătoare a bucuriei ci a durerii: «Paștele românesc s-a roșit în anul acela în sânge adevărat... Hristoșii azvirliți în pământ, în 1907, dorm încă, dorm somnul cimitirelor de care sărbătorile fug...». Scriitorul nu se lasă însă copleșit de scepticism. Sărbătoarea Învierii lasă să se strecoare în sufletul său o speranță, o încredere în viitor. Conștient că jertfa celor uciși, aparent zadarnică, nu va rămâne totuși fără roade, el continuă: «O speranță infinită ne deschide porțile ferecate pînă acum ale sufletului, în care scoboară luminile cele mai felurite... E adevărat... Hristos înviază!». Prin tradiționala urare creștinească a Paștilor, cu care conchide, Arghezi vrea să sugereze trezirea conștiinței țaranului român la speranța unei vieți noi care trebuia să vină.

Această perspectivă optimistă se desprinde și din alte scrieri ale vremii; ea va fi conturată însă cu deosebire tot de Arghezi, peste 50 ani, în pamfletul său 1907. Lupta țaranilor nu putea să se sfârșească în 1907; ea trebuia să se continue pînă la izbînda finală. De aceea, perspectiva necesității acestei lupte rămînea mereu ca o amenințare pentru clasa exploatare. În protestul lui M. Gh. Bujor din articolul «*Destul !*», scris în aprilie 1907, avertismentul era dur: «Trebuie să înceteze chinuitoarea priveliște ce se ridică înaintea ochilor noștri: un popor întreg trîntit la pămînt și bătut. Nu se gîndesc guvernării noastre că toate acestea nu se vor uita și că, mai tîrziu, cînd țărani vor deveni o forță conștientă și organizată, o forță politică, vor căuta să-i tragă la răspundere și amarnică le va putea fi pedeapsa?»³⁴.

Convins că țărănimea nu va renunța la dreptate și va relua într-o zi lupta, N. D. Cocea afirmă, în finalul articolului 1907: «În zarea posomorîtă nu se arată niciun ochi de lumină, nici o rază de speranță, nici un semn de mîntuire, afară doar de posibilitatea, de siguranța repetării unui alt 1907»³⁵.

Ca o poruncă răsună în versul lui Panait Cerna necesitatea împlinirii dreptății pentru ca jertfa să fie răscumpărată:

«Dispară-o lume, tron de tron să ardă,
Dar nici o lacrimă, să nu se piardă
Din plînsul și din sângele vărsat!»³⁶.

Cu același îndemn încheie și A. Mîrea (Șt. O. Iosif și D. Anghel) poezia 1907:

33. N. D. Cocea, 1907, în vol. «Documente»..., p. 306.

34. M. Gh. Bujor, *Destul !* în vol. «Documente»..., p. 46.

35. N. D. Cocea, 1907, în vol. «Documente»..., p. 306.

36. P. Cerna, *Zile de durere*, în *Poezii*. București, 1953 (Biblioteca pentru toți), p. 90.

«Sîngele vostru vărsat ne rămîie de-a pururi ca pildă.
Toți să fim gata de jertfă și preț să nu punem pe viață
Care-asfințește cu noi, ci pe-aceea ce încă mijeste
Și-oricît de aspru Calvarul ar fi — să urzim viitorul
Astăzi, că nimeni nu știe ce-duce ziua de mîine!»³⁷.

Poeții au dat expresie literară nădejdiei că o lume nouă se va naște din jertfa țăranilor uciși :

«Hecatomba -ntinsă pe cîmpie
E-un sfînt prinos pe-altarul Libertății
În pragul lumii noi ce va să vie»³⁸.

*

Răscoala din 1907 s-a reflectat în literatura românească atît în epoca respectivă cît și în literatura dintre cele două războaie mondiale și după 23 August 1944. Scriitorii români cei mai cinstiți și mai talentați au dedicat acestui eveniment opere remarcabile din punct de vedere documentar și literar. Din epoca dintre cele două războaie mondiale reținem marile creații epice inspirate din aceeași temă, reprezentate prin romanele *Răscoala*, de Liviu Rebreanu și 1907 (în trei volume), de Cezar Petrescu. Reflectînd evenimentul, acești doi mari scriitori, ca și cei dinaintea primului război mondial, au redat, cu un viguros realism, cauzele răscoalei, etapele desfășurării ei, precum și trăsăturile ei caracteristice (spontaneitatea, generalitatea și lipsa de organizare); nu mai puțin impresionant sînt înfățișate aspectele represiunii sîngeroase a răscoalei. Dar autorii celor două romane nu au reușit, totuși, să întrevadă și perspectiva ei revoluționară, deși ideea încrederii într-o lume de dreptate care trebuia să vină, este exprimată prin cuvintele țăranului Lupu Chirițoiu, din romanul lui Liviu Rebreanu: «N-a sosit încă ceasul dreptății, cucoane Grigoriță, dar trebuie să sosească odată ș'odată, că lume fără dreptate nu se poate!»³⁹.

Perspectiva revoluționară se va contura limpede în literatura de după 23 August, în operele care au reluat tema privită în lumina situației noi din țară, și anume romanele «Desculț» de Zaharia Stancu și «Zorii robilor» de Em. V. Galan și în marele poem 1907, al lui T. Arghezi, deja amintit mai-nainte. Redînd momentele principale ale răscoalei și caracteristicile ei, aceste opere reliefează ideea sesizată și în unele scrieri din vremea răscoalei, a legăturii dintre țăranimea răsculată și clasa muncitoare, precum și calea de adevărată rezolvare a problemei țărănești, prin ridicarea țăranimii la o revoluție organizată. În această revoluție se vor uni forțele de luptă ale tuturor celor ce formează poporul muncitor, de la sate și orașe, sprijiniți de astă dată și de armată, conștientă că locul ei e alături de popor, nu de exploatareii lui. Cu deosebire expresiv în această privință este «Epilogul» poemului 1907 al lui T. Arghezi :

37. A. Mirea, 1907, în «Caleidoscopul lui A. Mirea», București, 1956, p. 138-142.

38. Vasile Jurist, 1907, în vol. «Documente»..., p. 209.

39. Liviu Rebreanu, *Răscoala*, București, 1955 (ESPLA), p. 526.

«Dreptatea, deocamdată înfrîntă, tot mai cere
Răsplata măsurată pe muncă și durere,
Dar sub cuvînt că unul are un simț și-o minte
Și altul brațe grele, vorbirea asta minte,
Cînd spune că stăpînul, mai mare, se cuvine
Să ia tot rodul zilei, sleindu-te pe tine.
Nu vreți, nici astădată nu vreți ? Atunci se schimbă
S-a isprăvit tocmeala. Vorbim o altă limbă.
Așa, pe neștiute, pe la un miez de noapte,
Răspunde din bordeie alt Nouă-sute-șapte,
Mai chibzuit, mai crîncen, nu lînced ca o turmă.
Să nu cumva să fie, vedeți, și cel din urmă
Că poate și armata în slujbă la ciocoi,
Trezită la dreptate, va fi atunci cu noi»⁴⁰.

Privită în această perspectivă, răscoala țărănească din 1907 avea să-și îplinească țelurile abia după 23 August 1944, cînd puterea a fost luată din mîna exploatativilor și a venit la cîrma țării poporul muncitor, astăzi stăpîn pe soarta sa, pe care și-o făurește singur, an de an, tot mai luminoasă și mai bună, așa cum o doreau și o visau martirii cauzei țărănești de acum 70 de ani. În clipa cea mai din urmă a truditei lor vieți ei au cuprins cu brațele lor, ca într-o supremă îmbrățișare, pămîntul scump al patriei, pe care l-au iubit chiar cînd nu era al lor, l-au apărut cu piepturile lor în vreme de primejdii și războaie, l-au muncit cu sudoarea brațelor lor în vremuri de pace și și-au amestecat oasele lor cu țărîna lui, după moarte. Fie-le somnul lin și eternă să rămînă în sufletele urmașilor amintirea jertfei lor pe altarul dreptății sociale !

40. T. Arghezi, 1907, p. 109.

Prof. Const. C. Pavel

ATITUDINEA SFINȚILOR TREI IERARHI FAȚĂ DE PROBLEMELE MORALE ALE VREMII LOR

Sfinții mari dascăli și ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur au realizat o strălucită culme a gândirii și faptei creștine.

Prin ideile lor adânci și luminoase, prin graiul lor de o măiestrie fără pereche și cu deosebire prin înfăptuirile lor mărețe puse în slujba semenilor, Sfinții Trei Ierarhi și-au câștigat merite deosebite și locuri de cea mai mare cinste în calendarul și în cultul sfintei noastre Biserici.

Prin *Sfintele Liturghii* pe care doi dintre ei — Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Ioan Gură de Aur — le-au alcătuit cu atita înțelepciune și evlavie și care se oficiază în sfintele noastre biserici, ei își continuă peste veacuri acțiunea lor binefăcătoare de mijlocitori, educatori și susținători neîntrecuți ai sufletelor credincioșilor în dorința și străduința lor de a realiza comuniunea cu Dumnezeu și a-și desăvârși viața în comuniune de iubire și cu semenii.

Opera lor constituie o sursă inepuizabilă, la care ne potolim mintea însetată după adevărurile dumnezeiești, ne innobilăm inima cu simțirile cele mai alese și ne întocmim viețuirea pe temeiuri autentice creștine.

Din bogăția și varietatea aspectelor vieții, gândirii și înfăptuirii lor, se impune — ca fiind cea mai caracteristică și foarte actuală — atitudinea pe care Sfinții Trei Ierarhi au luat-o față de problemele morale ale vremii lor.

Din vastitatea și complexitatea acestor probleme cuprinse în operele lor vom încerca să prezentăm numai câteva din cele mai importante, folosind în acest sens textele cele mai semnificative din operele lor¹.

Atitudinea hotărâtă a Sfinților Trei Ierarhi în apărarea și ajutorarea semenilor în suferință și în nevoi are la temelie principiul creștin după care credința lipsită de faptele dragostei nu duce la mîntuire², ci este o noțiune cu totul deșartă, «o fantomă fără putere» cum o numește Sfântul Ioan Gură de Aur³. Mai mult chiar, viața imorală slăbește credința. «Este absolut imposibil — zice același — să nu devii șovăitor în credință dacă duci o viață necurată»⁴. Dar subliniind importanța faptelor bune,

1. În afară de lucrările pe care le voi cita în cursul expunerii, am mai consultat : A. Puech, *Saint Jean Chrysostome*, 6-é éd., colecția «Les Saints», Paris, 1923 ; J. Rivière, *Saint Basile, évêque de Césarée*, colecția «Les moralistes chrétiens», Paris, 1925 ; *Sfântul Vasile, Arhiepiscopul Kesareii Capadociei* (327-379) traducere de Iosif, mitropolit primat, București, 1898 ; *Omilia Sfântului Vasile cel Mare la cuvintele Evangheliei după Luca : «Strica-voi jîrnițele mele...» și despre lăcomie*, traducere de Prof. T. M. Popescu, în «Studii teologice» (Seria veche) an V (1936), p. 90-98 ; Preot Prof. Ioan G. Cozman, *Rolul social al mîlei creștine la Părinții Capadocieni*, Beiuș, 1945 ; Idem, *Actualitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în «Studii teologice» VII (1955), nr. 7-8.

2. *Omilia 31, 1 la Ioan* ; P.G. LIX, 176.

3. *Omilia 8, 1 la II Tim.* ; P.G. LXI, 643.

4. *Cuvînt către cei ce au același spirit 2, 9* ; P.G. LI, 280.

Sfântul Părinte nu uită să atragă atenția și asupra necesității credinței: «Iubirea fără credință nu folosește la nimic, iar fără credință iubirea nici nu este posibilă»⁵.

În viața creștinului, credința și iubirea sînt legate inseparabil, ca «două fețe ale aceleiași monede»⁶. Totuși, iubirea este cea mai înaltă virtute, întrucît este rădăcina tuturor celorlalte virtuți; ea este «creatoarea fiecărei virtuți»⁷.

Pătrunsă de credință și aprinsă de dragoste pentru Dumnezeu și pentru semenii, inima Sfinților Trei Ierarhi nu putea rămîne nepăsătoare față de groaznicele suferințe și strigătoarele nedreptăți din vremea lor.

Aceste suferințe erau pricinuite de anormala și nedreapta întocmire a vieții sociale și economice a orînduirii vremii acestora. Căci, dacă pentru Biserică acest veac a fost socotit «veac de aur», este pentru că creștinismul s-a afirmat la un nivel superior, — cu deosebire prin activitatea Sfinților Trei Ierarhi.

Într-adevăr, veacul al IV-lea poartă semnele unor vremuri tulburi, pline de războaie și invazii, de răzmerițe și nemulțumiri interne. Dar cea mai gravă dintre metehnele acestui veac era contrastul extrem dintre clasa bogăților și clasa săracilor.

O oligarhie de privilegiați deținea averi imense, în vreme ce marea masă a poporului era prada celui mai negru pauperism. Spre pildă, toată Africa Proconsulară era stăpînită numai de șase proprietari. O zecime din populația Antiohiei — cum ne informează Sfîntul Ioan Gură de Aur⁸ — era alcătuită din mari bogătași, care posedau averi imense, sclavi, servitori, domenii vaste, palate strălucite, mobilă și vase de preț, bijuterii etc.

Bogații trăiau într-un lux scandalos⁹, duceau o viață de huzur și în petreceri neîncetate¹⁰. O altă zecime era alcătuită din oameni săraci lipiți pămîntului, care trăiau într-o mizerie de nedescris: flămînzi, goi, bolnavi, fără adăpost¹¹. În disperarea lor, săracii erau siliți adesea să-și vîndă copiii ca sclavi speculanților de grîu sau să-și ducă copilele în casele desfrîului. Mulți își mutilau copiii din cea mai fragedă vîrstă, orbindu-i sau amputîndu-le un picior sau o mîină, ca, astfel, silindu-i să cerșească, să poată infrînge nepăsarea bogăților¹².

Averile sporeau totdeauna prin mijloace necinstite: camătă, dobînzi mari și lunare, comerț cu sclavii, pradă de război, bunuri confiscate etc. Legile romane ocroteau drepturile proprietarilor chiar împotriva libertății și vieții debitorilor.

Sărăcia și suferințele erau cauzate și de impozitele insuportabile. Cînd acestea nu erau plătite, debitorilor în cauză li se vindea totul din casă, chiar și copiii. O altă cauză de ruină era confiscarea bunurilor de către stat, confiscare ce se executa adesea pe baza unui simplu denunț.

Pe scurt, era o situație total nedreaptă și disperată, față de care Sfinții Trei Ierarhi nu puteau rămîne nepăsători și cu brațele încrucișate. Pătrunși de iubirea aproapelui și slujitori ai Dumnezeului iubirii, ei au îmbrățișat de la început cu toată căldura cauza celor nevoiași, a sclavilor, a muncitorilor și țăranilor asupriți și au pornit o largă campanie de demascare a abuzurilor celor bogați în cuvînte de foc, biciuitoare și necruțătoare. Tema principală a predicilor lor era înfierarea nedreptății

5. Omilia 24, 4 la Efes.; P.G., LXII, 174.

6. Omilia 3, 1 la Efes., P.G., LXII, 23.

7. Omilia 33, 6 la I Cor.; P.G. LXI, 286.

8. Omilia 1, 7 despre Lazăr; P.G., XLVIII, 972; Omilia despre soartă și providență; P.G., L, 777; Omilia 7, 5 la Colos.; P.G., LXII, 349 ș.u.

9. Omilia 21, 6 la Geneză; P.G., LIV, 184.

10. Omilia 48, 5-6 la Matei; P.G., LVIII, 492 ș.u.

11. Omilia 1, 8 despre Lazăr; P.G., XLVII, 973.

12. Omilia 21, 5 la I Corinteni; P.C., LXI, 176-179.

și a zgîrceniei bogaților. Astfel, spre pildă, în cele 90 de predici asupra Evangheliei după Matei, Sfîntul Ioan Gură de Aur vorbește de 30 de ori împotriva bogaților, de 20 de ori contra averii însușite pe nedrept sau rău folosite, de 13 ori despre sărăcie și de 40 de ori despre milostenie¹³. Aceasta arată importanța pe care Sfîntul Ioan Gură de Aur o atribuie acestei probleme morale majore a vremii sale, — cum singur mărturisește¹⁴.

În primul rînd, originea averilor mari li se pare suspectă. E drept că, în unele pasaje, Sfîntul Ioan Gură de Aur face deosebire între «averea rău dobîndită» și «averea moștenită sau obținută pe cale cinstită, prin comerț, agricultură, exercitarea unei profesiuni».

Totuși, după el, în ultima analiză, orice avere mare își are izvorul în furt, camătă, fraudă comercială, căsătorie din interes, spolierea săracilor și alte procedee necinstite, osîndite nu numai de morala creștină, ci de orice morală sănătoasă.

Nici averea moștenită nu este pusă la adăpost de bănuială, căci «ceea ce moștenești în mod cinstit a fost agonisit în mod necinstit»¹⁵, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur. El se îndoiește că averea poate fi adunată pe cale cinstită, cînd afirmă: «Dacă vreii să transmiți unele bunuri copiilor tăi, să fie dobîndite cu dreptate, dacă totuși așa ceva există». El este convins că «nedreptatea este începutul oricărei proprietăți»¹⁶.

Mai mult chiar: îi numește pe bogați hoți, pe față: «Bogatul, dezbrăcat de orice rușine, neacoperit la față, în piața publică și la lumina zilei, îi jefuiește pe toți. Bogatul este în același timp hoț și tiran»¹⁷.

E vorba aici, probabil, de comerțul speculant, practicat de bogați pe vreme de lipsuri, ca și de alte forme de exploatare îngăduite de legile romane.

Aceeași părere o are și Sfîntul Vasile cel Mare cînd spune bogatului: «Tu nu ești răpitor însușindu-ți cele ce ai primit spre administrare? Sau cel care dezbracă pe cel îmbrăcat se numește borfaș, iar cel care nu îmbracă pe cel gol, deși poate să facă aceasta, este vrednic de alt nume? Dacă se numește hoț cel care ia haina cuiva, ce nume să dea celui care, putînd să îmbrace pe fratele său gol, n-a făcut-o? Pîinea pe care o deții tu este a celui flămînd, haina pe care o ții în dulap este a celui gol, încălțămîntea care putrezește la tine este a celui desculț. Argintul pe care-l ții îngropat este al celui nevoiaș. Pe atîția oameni nedreptățești la cîți ai putea dărui»¹⁸.

Această idee este identică cu aceea a Fericitului Augustin, care spune: «Cînd posedăm de prisos, posedăm bunul altuia». «Prisosul bogaților este necesarul săracilor»¹⁹.

De altfel, în ultimă analiză, avariția devine fără nici un folos: hainele sînt mîncate de molii, grînele putrezesc în hambare etc.²⁰.

Lăcomia este nesățioasă. «Pofta ta nu-și găsește sfîrșit. Pe copiii lacomi îi lăsăm să mănînce peste măsură din ceea ce le place pînă ce sațiul îi face să se dezguste. Avarul nu se satură totuși, ci cu cît se îndoapă mai mult, cu atît pofteste și mai mult»²¹.

13. P. Chrysostomus Baur, *Der heilige Johannes Chrysostomus und seine Zeit*. Erster Band, Max Hueber, München, 1929, p. 178. 14. *Omilia* 88, 3 la Matei; P.G., LVIII, 779.

15. *Omilia* 12 la ep. I Timotei IV, 4; P.G., LXII, 562. 16. *Ibidem*.

17. *Omilia* 10 la I Tesal. V.; P.G., LXII, 460.

18. *Omilia* 6, 7 despre lăcomie; P.G., XXXI, 276—277.

19. *Comentar la Psalm. CLVI*, 12; P.L. XXXVII, 1922.

20. *Omilie despre lăcomie*, 5; P.G. XXXI, 269. 21. *Ibidem*.

Sfântul Vasile cel Mare condamnă pe toți cei care speculează nenorocirile ome-nești, așa cum făceau negustorii de grâu în timpul foametei²² și combate luxul, ospe-tele copioase și camăta²³.

La rîndul său, Sfântul Ioan Gură de Aur înfierează exploatarea nemiloasă a muncitorilor de către stăpînii lor. Astfel, despre agricultori, el spune: «Ei muncesc toată viața fără încetare, osîndiți la o muncă strivitoare, ca măgarii și catirii și se întorc acasă cu mîinile goale și rămînînd chiar și datori (...). Ei tremură... înaintea pedepselor, spoliierilor și tilhăriilor intendenților»²⁴.

Ceea ce merită remarcat și subliniat este că atît Sfântul Vasile cel Mare, cit și Sfântul Ioan Gură de Aur consideră drept cauză principală și originară a tuturor sufe-ințelor și păcatelor obștești proprietatea individuală.

«Toate relele noastre vin de la acest cuvînt rece «al meu» și «al tău» — spune Sfântul Ioan Gură de Aur²⁵. Din lăcomia de avere izvorăsc neînțelegerile, războiul, dușmăniile, certurile, ocările, bănuielile, cuvintele de batjocură, omorurile, moartea peste tot pămîntul».

După Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Ioan Gură de Aur, omenirea a cunoscut, la început, proprietatea și viața de obște. Ei își exprimau nostalgia după comunitatea de viață din epoca Apostolilor. «Al meu» și «al tău» — spune Sfântul Ioan —, această vorbă rece care a introdus în lume o infinitate de războaie, a fost alungată din socie-tatea sfîntă; membrii ei locuiau pămîntul ca îngerii cerul; săracii nu invidiau pe bogați, căci nu existau bogați; bogații nu disprețuiau pe săraci, căci nu existau săraci; totul era comun, nimeni nu pretindea că ceva din ceea ce posedă, îi aparține ca proprietate (...). Cedarea averii proprii și amestecarea ei cu alte averi ca să nu se mai recunoască vechiul ei proprietar, făcea să se evite disprețul bogaților și umi-lința săracilor»²⁶.

Același Sfînt Părinte pledează de aceea în favoarea «comunității bunurilor»²⁷, argumentînd astfel: «Cercetați, vă rog, iconomia planului divin. Dumnezeu a făcut multe lucruri comune tuturor: aerul, soarele, apa, pămîntul, cerul, marea, lumina, astrele. Toturor le-a dat aceiași ochi, același trup, același suflet, o constituție ase-mănătoare în toate; El a scos totul din pămînt, a scos pe toți oamenii din același om, i-a așezat pe toți în aceeași locuință. Dar nimic din toate acestea nu ne-a con-vertit. Există și alte lucruri comune: băile, orașele, piețele, promenadele. Și, vedeți, în folosirea acestor bunuri comune nu se produc certuri: pacea este deplină; dar din clipa în care cineva încearcă să tragă la el ceva ca să și-l însușească, îndată vine discordia. Noi începem să ne învrăjbim cînd Dumnezeu face totul în vederea apro-pierii noastre...» și conchide: «Comunitatea bunurilor este, deci, mult mai potrivită pentru noi decît proprietatea individuală; ea este mai conformă cu natura...». «Bunu-rile necesare ne aparțin în comun, iar noi nu putem respecta comunitatea nici în cele mai mici. Totuși, Dumnezeu ne-a dăruit pe cele dintîi de obște ca să învățăm, folo-sindu-le, să punem în comun și pe celelalte»²⁸.

22. *Ibidem*.

23. *Omilie contra bogaților* 4; P.G. XXXI, 288—289; *Două omilii contra luxului*; P.G. XXXI, 164—197; *Omilie contra beției*; P.G., XXXI, 444—464; *Omilie contra cămătarilor*; P.G. XXXI, 264—280.

24. *Omilia 61 la Matei*, 56—57; P.G., LVIII, 591.

25. *Omilia 12 I Timotei*, 4; P.G., LXII, 564.

26. *Omilie la cuvîntul lui Pavel «Trebuie să existe erezii»*, 2; P.G., LI, 225.

27. Vezi și Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Temeiuri biblice și patristice pentru folosirea în comun de către oameni a mijloacelor de trai*, în «Studii teologice», V (1953), nr. 9—10.

28. *Omilia XII la I Timotei* 4; P.G., LXII, 563—564.

La rîndul său, Sfîntul Vasile cel Mare face aceeași pledoarie pentru comunitatea bunurilor. Astfel, el spune: «Cei care îmbrățișează viața și traiul de obște se întorc la binele natural. Numesc cea mai desăvîrșită comunitate a vieții pe aceea din care a fost eliminată proprietatea averii» (...) ²⁹. «Dumnezeu a vrut ca noi să fim așa de la început și spre aceasta ne-a creat... Dacă păcatul n-ar fi stricat firea, n-ar fi existat între oameni împărțire, neînțelegere și războaie» ³⁰.

Sfîntul Vasile ne dă ca pildă viața de obște a albinelor, liliecilor etc., care trăiesc, muncesc și se apără împreună. Viața de obște își are temelie în însăși natura noastră. «Nimic nu este așa de propriu firii noastre ca a fi în comuniune unii cu alții, a avea nevoie unii de alții și a ne iubi unii pe alții» ³¹.

«Știu — spune Sfîntul Vasile ³² — că viața cu mai mulți la un loc este mai folositoare în multe privințe (...). Dumnezeu Creatorul a hotărît ca noi să avem nevoie unii de alții — cum s-a scris — pentru a fi uniți unii cu alții. Afară de aceasta, nici rațiunea iubirii lui Hristos nu îngăduie ca fiecare să privească numai la ale sale. Căci iubirea nu caută ale sale». Avem redată în aceste cuvinte temeiurile principale care pot fi invocate în favoarea proprietății și vieții de obște.

Sfîntul Grigorie de Nazianz evocă cu admirație viața de obște de la începutul omenirii, cînd nu erau nici bogați nici săraci, nici liberi, nici sclavi, ci toți erau egali între ei. El ne îndeamnă să imităm legea supremă a lui Dumnezeu, care plouă peste drepti și peste păcătoși, care face să răsără soarele peste toți deopotrivă și care oferă tuturor mijloacele de trai în comun fără nici o deosebire sau restricție ³³.

În concepția Sfinților Trei Ierarhi, ca de altfel a întregii Biserici ³⁴, proprietarul tuturor bunurilor este Dumnezeu, iar noi sîntem numai administratori ai lor. «Toate le avem de la Hristos — spune Sfîntul Ioan Gură de Aur. Existența, viața, respirația, lumina, aerul. Dacă El ne ia ceva din acestea, pierim și murim (...). Expresiile «al meu» și «al tău» sînt vorbe goale. Ele nu stau pe realități. Dacă spui că a ta este casa, spui o vorbă lipsită de conținut. Aerul, pămîntul, materia, tu însuși care o lucrezi și toate celelalte sînt ale Creatorului. Numai folosința este a ta și nici aceasta nu este sigură» ³⁵.

În același sens, Sfîntul Vasile cel Mare spune bogatului: «Tu ești intendentul și iconomul semenilor tăi» ³⁶.

Cu o logică admirabilă, Sfîntul Vasile prezintă temeiurile creștine care îndreptățesc ideea despre funcția obștească a bunurilor materiale și răspunderea posesorilor acestora, nu ca proprietari, ci ca administratori, în folosul semenilor. «Pentru că dacă ar lua fiecare cît îi trebuie — spune el — pentru împăcarea trebuințelor, iar prisosul l-ar lăsa celor nevoiași, nimeni nu ar mai fi bogat, dar și nimeni sărac. N-ai ieșit gol din pîntece? Și nu te vei întoarce tot gol în pămînt? De unde sînt deci cele ce ai acum? De voi zice că de la întîmplare, ești fără Dumnezeu, necunoscînd pe Cel ce te-a creat, și neîind recunoscător Celui ce ți-a dat. Iar de mărturisești că sînt de la Dumnezeu, spune-ne și nouă motivul pentru care le-ai primit. Nu cumva este ne-

29. *Așezămintele monahale* XVIII, 1; P.G., XXXI, 1381 C.

30. *Așezămintele monahale* XVIII, 2; P.G., XXXI, 1384 AB.

31. *Regule mari*, III; 1, P.G. XXXI, 917 A.

32. *Regule mari*, VII, 1; P.G. XXXI 928 CD.

33. *Despre dragostea față de săraci*, 25; P.G. XXXV, 889 CD și 892 A.

34. Vezi Pr. Prof. I. G. Coman, *Invățătura creștină despre bunurile materiale*, în «Studii teologice» (1951), nr. 3—4.

35. *Omilia 10, 3 la I Corinteni*; P.G., LXI, 85.

36. *Omilia la cuvintele Evanghelistului Luca «Strica-voi...»*, 2; P.G., XXXI, 264 C.

drept Dumnezeu neîmpărțindu-ne deopotrivă cele de trebuință vieții? Pentru ce tu ești bogat, iar celălalt sărac? Pentru aceea, desigur, ca și tu să primești răsplata bunătății și a credincioasei chiverniseli și acela să fie cinstit cu marea răsplată a răbdării»³⁷.

«Dacă toți și-ar împărți averile și le-ar da la săraci, — spune Sfântul Vasile — atunci, fiecare ar primi cite puțin pentru îndeplinirea nevoilor lui. Atunci, cel ce iubește pe aproapele său ca pe sine însuși n-ar mai avea mai mult decât semenul său»³⁸.

Pentru Sfinții Trei Ierarhi, nu numai originea averii este condamnabilă din punct de vedere moral, ci și întrebuințarea ei este privită cu aceeași exigență. Astfel, Sfântul Vasile osîndește, alături de lăcomia și zgîrcenia bogaților, și luxul lor, acea înmulțire artificială a nevoilor lor. «Mă minunez — spune el — de născocirea atîtor înutilități». «Cît de stupidă este strădania omenească pentru lucruri nefolositoare»³⁹.

Luxul ofensează mizeria cumplită a nevoiașilor.

Sfântul Ioan Gură de Aur deplînge nesăbuința bogaților, zicînd: «Ce este mai potrivnic rațiunii decît a încredința pomenirea numelui său și a gloriei personale pietrelor, lemnelor, unei materii neînsuflețite? Au răpit de la familia întregi bunurile pe care le posedau, au despuiat pe văduve, au jefuit pe orfani, spre a construi pentru viermi o locuință splendidă și au ridicat pentru stricăciune monumente mărețe, la gîndul că aceste construcții vor eterniza amintirea numelui lor, cită vreme ei nu vor putea opri timp îndelungat descompunerea trupului lor»⁴⁰.

În concepția Sfîntului Ioan Gură de Aur, întrebuințarea cum se cuvine a averii, adică potrivit cu destinația ei, echivalează cu dăruirea ei în folosul săracilor, ceea ce înseamnă suprimarea ei⁴¹. Evident că este vorba de averile mari și nu de bunurile materiale strict necesare existenței și dezvoltării spirituale a fiecăruia și a familiei sale.

Stăruința în condamnarea deosebiriilor dintre «al meu» și «al tău», considerarea averii ca origine a mii de nenorociri și elogiul pe care-l aduc vieții de obște, ne îndreptățesc să tragem concluzia că, pentru Sfîntul Ioan Gură de Aur, ca și pentru Sfîntul Vasile cel Mare, proprietatea individuală este rea prin ea însăși⁴².

De aceea, ei au osîndit egoismul proprietății individuale, au propus desființarea acesteia și au trăit cu nostalgia unei comunități a bunurilor materiale. Sfîntul Ioan Gură de Aur milita pentru un fel de comunitarism frățesc, pentru extinderea regimului cenobitic din minăstiri asupra întregii societăți⁴³. Într-o cuvîntare, el îndeamnă pe bogați să-și vîndă averile și să înceapă a trăi o viață de obște. Dar pentru că această propunere a întîmpinat împotriviri, n-o mai repetă⁴⁴.

Dîndu-și seama că, în condițiile orînduirii sclavagiste, este imposibilă realizarea unei vieți de obște peste tot, Sfinții Trei Ierarhi se mulțumesc s-o realizeze în minăstiri, care au fost organizate de Sfîntul Vasile cel Mare în stil chinovial. În ceea ce privește lumea laică, ei nu găsesc altă soluție decît practicarea milosteniei creștine, soluție prin excelență creștină și cu adevărat eficientă.

37. *Ibidem*, col. 276 BC. 38. *Ibidem*, col. 281.

39. *Omilie contra bogaților*, 4; P.G., XXXI, 288—289.

40. *Comentar la Psalm XLVIII*; P.G., LX, 491—494.

41. *Omilia 11 la Romani*, 6; P.G. LX, 491—494.

42. Legrand (Ph.), *Saint Jean Chrysostome*, Paris, p. 25.

43. *Ibidem*, p. 20.

44. *Omilia 85 al. 86 la Ev. Matei*; P.G., LVIII, 762—764.

Pentru ușurarea lipsurilor păturii sărace, Sfântul Ioan⁴⁵ îndeamnă pe creștinii din Constantinopol să dea fiecare cite o piine și un obol pentru ca toți săracii din oraș să aibă hrana necesară.

Pentru a îndupleca pe bogați la acte de milostenie, Sfinții Trei Ierarhi folosesc toată gama de argumente și toată măiestria elocinței lor. «Ce vei răspunde judecătorului, întreabă Sfântul Vasile pe bogat —, tu care îmbraci zidurile și nu îmbraci pe semenul tău? Tu care-ți împodobești caii și nu te uiți la fratele tău strîmătorat? Tu care lași să-ți putrezească grîul și nu hrănești pe cei înfomețați?»⁴⁶. Nu există mai rea lăcomie decît de a nu da săracilor nici măcar cele ce se strică»⁴⁷.

Punctul culminant al pledoariei pentru cei asupriți este atins de Sfântul Vasile cel Mare, cînd descrie drama mișcătoare a unui tată, nevoit să-și vîndă pe unul din copiii săi pentru a-și putea întreține pe ceilalți⁴⁸. Portretul înfometatului pe care-l face cu atîta măiestrie are aceeași menire de a înduioșa inima bogaților.

Cîteodată, în revolta lor, recurg chiar la amenințări. Astfel, Sfântul Ioan Gură de Aur atrage atenția asupra pericolului ce ar rezulta pentru bogați dintr-o eventuală «grevă» a celor care trudeau din greu, care i-ar duce la mizerie și pieire. «Ei v-ar reduce la mizerie — spune Sfîntul Părinte — și v-ar extermina prin refuzul de a vă da concursul care vă este necesar, anume: agricultorul refuzînd munca manuală, marinarul refuzînd să facă comerțul prin navigație, ostașul refuzînd să aibă curaj pentru război»⁴⁹. Aceasta este posibilă pentru că clasa bogaților era neproductivă, parazită și exclusiv consumatoare, pe cînd clasa săracilor era, dimpotrivă singura productivă, deși nu i se îngăduia să consume decît extrem de puțin sau chiar deloc.

Lucrul acesta reiese cu multă claritate din propunerea — devenită celebră — făcută de Sfîntul Ioan Gură de Aur despre cele două cetăți⁵⁰, în care bogații să trăiască total separați de săraci, adică o cetate să fie locuită exclusiv de săraci, pe cînd cealaltă cetate să fie locuită numai de bogați. Rezultatul va fi că, pe cînd cetatea săracilor nu va duce lipsă de nimic, aceștia pricepîndu-se la toate meseriile necesare vieții, cetatea bogaților va fi sortită tuturor lipsurilor și pînă la urmă expusă pieirii, pentru că bogații nu se pricep la nimic și nu-s deprinși cu munca.

De aici reiese lămurit că munca este privită ca factor decisiv în producție și că muncitorii manuali și intelectuali — sînt singurii care-și pot asigura pe merit existența și progresul material și spiritual.

Sfinții Trei Ierarhi prețuiesc la adevărata ei valoare munca, pe care în acele vremuri o prestau în mod silnic numai sclavii și săracii. Bogații exploatau munca altora, dar n-o practicau, socotînd-o nedemnă de ei.

Sfîntul Vasile cel Mare⁵¹ spune că munca folosește la domolirea pornirilor rele ale trupului și la agonisirea celor necesare celor flămînzii, goi, bolnavi, etc. ca să putem răspunde la judecata Mîntuitorului cînd vom fi întrebați dacă am hrănit pe flămînzii, dacă am îmbrăcat pe cei goi etc. (Matei, XXV, 34—37).

Sfîntul Ioan Gură de Aur⁵² arată că munca este «mijlocul de a nu primi nimic de la alții și de a fi chiar în stare să dăruiești, după cuvîntul «Mai fericit este de a da decît de a primi».

El privește munca drept factor al desăvîrșirii personale⁵³ și atribuie aceeași demnitate muncii agricultorului ca și muncii celor din conducere⁵⁴.

45. *Ibidem*. 46. *Omilia* 7, 4; P.G., XXXI, 288. 47. *Omilia* 6; P.G., XXXI, 274.

48. *Omilia la cuvîntul lui Luca «Strica-voii...»*, 4; P.G., XXXI, 268 CD—269 AB.

49. *Omilia* 10, 4 la I Cor.; P.G., LXI, 87.

50. *Ibidem*, col. 292 ș.u.

51. *Regule mari*, 37; P.G., XXXI, 1009.

52. *Omilia* 6 la I Tesal.; P.G., LXI, 429.

53. *Omilia* 5 la II Cor. 6; P.G., LXI, 47.

54. *Omilia* XV la II Cor.; P.G., LXI, 506.

Cu ajutorul a numeroase exemple, el demonstrează că fără muncă forțele fizice și intelectuale se atrofiază. De asemenea, prin muncă sufletul se curăță de patimi și este ferit de păcate. Concentrarea impusă de muncă adună gândurile și le disciplinează⁵⁵.

Lenea și cerșetoria sînt înjositoare și rușinoase. «Trebuie să ne mîndrim cu munca și meseriile. Muncind, alungăm gîndurile rele, putem ajuta pe cei nevoiași, încetăm de a bate supărător la porțile altuia și împlinim acel cuvînt al Mîntuitorului Hristos : «mai bine este a da decît a lua»⁵⁶.

Sfîntul Vasile cel Mare consideră munca manuală drept cea mai însemnată datorie a monahului, preferînd-o chiar postului.

Dintr-o scrisoare a Sfîntului Grigore Teologul⁵⁷ către Sfîntul Vasile cel Mare, reiese că au muncit împreună multă vreme de dimineața pînă seara, tăind lemne și pietre, sădind și udînd pomi, așa încît le-au rămas multă vreme bătăture în palme.

Trîndăvia, peste tot, atît a bogaților cît și a săracilor este aspru înfierată.

Astfel, Sfîntul Vasile cel Mare consideră milostenia făcută vagabonzilor și desfrînaților ca fiind aruncată la ciîni⁵⁸.

Pe scurt, Sfinții Trei Ierarhi considerau munca drept o datorie fundamentală pentru toți, fără împlinirea căreia nimeni din cei apți de muncă nu are dreptul la existență. Fără muncă nu este posibilă desăvîrșirea și nici mîntuirea⁵⁹.

În realitate, acest principiu era răsturnat. Cei ce nu munceau strîngeau averi imense, exploatînd pe cei ce munceau. Muncitorii, fie sclavi, fie liberi, nu reușeau să-și asigure prin munca lor existența. Pentru remedierea acestei situații nedrepte și intolerabile, Sfinții Trei Ierarhi au întrevăzut și unele soluții. Dar, dîndu-și seama că acestea nu puteau fi aplicate, neexistînd puterea și condițiile necesare, au folosit metode exclusiv evanghelice. Se străduiau să convingă pe bogați să adopte pe săraci sau să-și dăruiască averile la săraci, așa cum au făcut ei înșiși. Făcînd aceasta, ei erau încredințați că, aplicînd iubirea aproapelui prin milostenie, se ajunge la ușurarea mizeriei celor săraci, pentru că «cel ce iubește pe aproapele ca pe sine — spune Sfîntul Vasile⁶⁰ — acela nu posedă nimic mai mult decît aproapele său (...). Cu cît îți sporește bogăția, cu atît îți scade dragostea».

Dar Sfinții Trei Ierarhi nu au fost numai neîntrecuți predicatori ai dreptății și milosteniei creștine, ci, în același timp ei au pecetluit cu fapta convingerile lor. Astfel, tustrei și-au dat averile în folosul săracilor : Sfîntul Vasile cel Mare și-a donat averea minăstirii de pe Iris, înființată de el, săracilor din Cezareea și așezămintelor de caritate pe care le-a înființat și organizat ; Sfîntul Grigore de Nazianz și-a pus toată averea în folosul săracilor din Nazianz ; iar Sfîntul Ioan Gură de Aur a dăruit săracilor atît averea sa proprie, cît și pe aceea provenită din vînzarea vaselor scumpe ale palatului patriarhal.

Sfîntul Vasile cel Mare, cu simțul său practic, a întemeiat și organizat, în apropierea Cezareei, un complex de asistență obștească, ce constituie o măreață pildă, a iubirii creștine cu fapta, pusă în slujba semenilor. Aceste așezăminte, denumite Vasi-

55. Omilia 34 la I Cor. 5 ; P.G., LXI, 292 ș.u.

56. Omilia la «Salutați pe Priscila și Acvila», 1,5 ; P.G. LI, 195.

57. Scrisoarea VI, P.G., XXXVII, 29.

58. Scrisoarea CL ; 3 ; P.G., XXXII, 240.

59. Despre muncă mai pe larg, vezi prof. C. Pavel, *Răsplata muncii în lumina moralei creștine*, în rev. «Mitropolia Olteniei», XXXIII (1971), nr. 3-4, p. 192.

60. Omilia 7 contra bogaților ; P.G., XXXI, 281.

Pentru ușurarea lipsurilor păturii sărace, Sfântul Ioan⁴⁵ îndeamnă pe creștinii din Constantinopol să dea fiecare cite o pâine și un obol pentru ca toți săracii din oraș să aibă hrana necesară.

Pentru a îndupleca pe bogați la acte de milostenie, Sfinții Trei Ierarhi folosesc toată gama de argumente și toată măiestria elocinței lor. «Ce vei răspunde judecătorului, întreabă Sfântul Vasile pe bogat —, tu care îmbraci zidurile și nu îmbraci pe semenul tău? Tu care-ți împodobești caii și nu te uiți la fratele tău strîmtorat? Tu care lași să-ți putrezească griul și nu hrănești pe cei infomețați?»⁴⁶. Nu există mai rea lăcomie decît de a nu da săracilor nici măcar cele ce se strică»⁴⁷.

Punctul culminant al pledoariei pentru cei asupriți este atins de Sfântul Vasile cel Mare, cînd descrie drama mișcătoare a unui tată, nevoit să-și vîndă pe unul din copiii săi pentru a-și putea întreține pe ceilalți⁴⁸. Portretul infometatului pe care-l face cu atîta măiestrie are aceeași menire de a înduioșa inima bogaților.

Cîteodată, în revolta lor, recurg chiar la amenințări. Astfel, Sfântul Ioan Gură de Aur atrage atenția asupra pericolului ce ar rezulta pentru bogați dintr-o eventuală «grevă» a celor care trudeau din greu, care i-ar duce la mizerie și pieire. «Ei v-ar reduce la mizerie — spune Sfântul Părinte — și v-ar extermina prin refuzul de a vă da concursul care vă este necesar, anume: agricultorul refuzînd munca manuală, marinarul refuzînd să facă comerțul prin navigație, ostașul refuzînd să aibă curaj pentru război»⁴⁹. Aceasta este posibilă pentru că clasa bogaților era neproductivă, parazită și exclusiv consumatoare, pe cînd clasa săracilor era, dimpotrivă singura productivă, deși nu i se îngăduia să consume decît extrem de puțin sau chiar deloc.

Lucrul acesta reiese cu multă claritate din propunerea — devenită celebră — făcută de Sfântul Ioan Gură de Aur despre cele două cetăți⁵⁰, în care bogații să trăiască total separați de săraci, adică o cetate să fie locuită exclusiv de săraci, pe cînd cealaltă cetate să fie locuită numai de bogați. Rezultatul va fi că, pe cînd cetatea săracilor nu va duce lipsă de nimic, aceștia pricepîndu-se la toate meseriile necesare vieții, cetatea bogaților va fi sortită tuturor lipsurilor și pînă la urmă expusă pieirii, pentru că bogații nu se pricep la nimic și nu-s deprinși cu munca.

De aici reiese lămurit că munca este privită ca factor decisiv în producție și că muncitorii manuali și intelectuali — sînt singurii care-și pot asigura pe merit existența și progresul material și spiritual.

Sfinții Trei Ierarhi prețuiesc la adevărata ei valoare munca, pe care în acele vremuri o prestau în mod silnic numai sclavii și săracii. Bogații exploatau munca altora, dar n-o practicau, socotind-o nedemnă de ei.

Sfântul Vasile cel Mare⁵¹ spune că munca folosește la domolirea pornirilor rele ale trupului și la agonisirea celor necesare celor flămînzi, goi, bolnavi, etc. ca să putem răspunde la judecata Mîntuitorului cînd vom fi întrebați dacă am hrănit pe flămînzi, dacă am îmbrăcat pe cei goi etc. (Matei, XXV, 34—37).

Sfântul Ioan Gură de Aur⁵² arată că munca este «mijlocul de a nu primi nimic de la alții și de a fi chiar în stare să dăruiești, după cuvîntul «Mai fericit este de a da decît de a primi».

El privește munca drept factor al desăvîrșirii personale⁵³ și atribuie aceeași demnitate muncii agricultorului ca și muncii celor din conducere⁵⁴.

45. *Ibidem.* 46. *Omilia* 7, 4; P.G., XXXI, 288. 47. *Omilia* 6; P.G., XXXI, 274.

48. *Omilia* la cuvîntul lui Luca «Strica-voi...», 4; P.G., XXXI, 268 CD—269 AB.

49. *Omilia* 10, 4 la I Cor.; P.G., LXI, 87.

50. *Ibidem*, col. 292 ș.u.

51. *Regule mari*, 37; P.G., XXXI, 1009.

52. *Omilia* 6 la I Tesal.; P.G., LXI, 429.

53. *Omilia* 5 la II Cor. 6; P.G., LXI, 47.

54. *Omilia* XV la II Cor.; P.G., LXI, 506.

Cu ajutorul a numeroase exemple, el demonstrează că fără muncă forțele fizice și intelectuale se atrofiază. De asemenea, prin muncă sufletul se curăță de patimi și este ferit de păcate. Concentrarea impusă de muncă adună gândurile și le disciplinează⁵⁵.

Lenea și cerșetoria sînt înjosoare și rușinoase. «Trebuie să ne mîndrim cu munca și meseriile. Muncind, alungăm gândurile rele, putem ajuta pe cei nevoiași, încetăm de a bate supărător la porțile altuia și împlinim acel cuvînt al Mîntuitorului Hristos : «mai bine este a da decît a lua»⁵⁶.

Sfîntul Vasile cel Mare consideră munca manuală drept cea mai însemnată datorie a monahului, preferînd-o chiar postului.

Dintr-o scrisoare a Sfîntului Grigore Teologul⁵⁷ către Sfîntul Vasile cel Mare, reiese că au muncit împreună multă vreme de dimineața pînă seara, tăind lemne și pietre, sîdind și udînd pomi, așa încît le-au rămas multă vreme bătători în palme.

Trîndăvia, peste tot, atît a bogaților cît și a săracilor este aspru infierată.

Astfel, Sfîntul Vasile cel Mare consideră milostenia făcută vagabonzilor și desfrînaților ca fiind aruncată la ciini⁵⁸.

Pe scurt, Sfinții Trei Ierarhi considerau munca drept o datorie fundamentală pentru toți, fără împlinirea căreia nimeni din cei apti de muncă nu are dreptul la existență. Fără muncă nu este posibilă desăvîrșirea și nici mîntuirea⁵⁹.

În realitate, acest principiu era răsturnat. Cei ce nu munceau strîngeau averi imense, exploatînd pe cei ce munceau. Muncitorii, fie sclavi, fie liberi, nu reușeau să-și asigure prin munca lor existența. Pentru remediarea acestei situații nedrepte și intolerabile, Sfinții Trei Ierarhi au întrevăzut și unele soluții. Dar, dîndu-și seama că acestea nu puteau fi aplicate, neexistînd puterea și condițiile necesare, au folosit metode exclusiv evanghelice. Se străduiau să convingă pe bogați să adopte pe săraci sau să-și dăruiască averile la săraci, așa cum au făcut ei înșiși. Făcînd aceasta, ei erau încredințați că, aplicînd iubirea aproapelui prin milostenie, se ajunge la ușurarea mizeriei celor săraci, pentru că «cel ce iubește pe aproapele ca pe sine — spune Sfîntul Vasile⁶⁰ — acela nu posedă nimic mai mult decît aproapele său (...). Cu cît îți sporește bogăția, cu atît îți scade dragostea».

Dar Sfinții Trei Ierarhi nu au fost numai neîntrecuți predicatori ai dreptății și milosteniei creștine, ci, în același timp ei au pecetluit cu fapta convingerile lor. Astfel, tustrei și-au dat averile în folosul săracilor : Sfîntul Vasile cel Mare și-a donat averea minăstirii de pe Iris, înființată de el, săracilor din Cezareea și așezămintelor de caritate pe care le-a înființat și organizat ; Sfîntul Grigore de Nazianz și-a pus toată averea în folosul săracilor din Nazianz ; iar Sfîntul Ioan Gură de Aur a dăruit săracilor atît averea sa proprie, cît și pe aceea provenită din vînzarea vaselor scumpe ale palatului patriarhal.

Sfîntul Vasile cel Mare, cu simțul său practic, a întemeiat și organizat, în apropierea Cezareei, un complex de asistență obștească, ce constituie o măreață pildă, a iubirii creștine cu fapta, pusă în slujba semenilor. Aceste așezăminte, denumite Vasi-

55. Omilia 34 la I Cor. 5 ; P.G., LXI, 292 ș.u.

56. Omilia la «Salutați pe Priscila și Acvila», 1,5 ; P.G. LI, 195.

57. Scrisoarea VI, P.G., XXXVII, 29.

58. Scrisoarea CL ; 3 ; P.G., XXXII, 240.

59. Despre muncă mai pe larg, vezi prof. C. Pavel, *Răsplata muncii în lumina moralei creștine*, în rev. «Mitropolia Olteniei», XXXIII (1971), nr. 3-4, p. 192.

60. Omilia 7 contra bogaților ; P.G., XXXI, 281.

liada — după numele întemeietorului lor —, erau un ansamblu de instituții de binefacere: spitale, azile pentru bătrâni, orfani, văduve, fecioare; ateliere, școli etc.

În afară de aceasta, în anul 368, când bintuia o foamete cumplită, pricinuită de secetă, Sfântul Vasile cel Mare a desfășurat o activitate caritabilă neobosită, salvând de la moarte prin inaniție pe săracii din Cezareea și împrejurimi. El zugrăvește foametea ca pe cea mai îngrozitoare mizerie omenească și numește omucid pe cel ce nu ajută când poate pentru înlăturarea acestei îngrozitoare nenorociri.

La rîndul său, Sfântul Ioan Gură de Aur era socotit prietenul, ocrotitorul și «ambasadorul săracilor», cum de fapt se și prezintă singur pe sine într-o predică⁶¹. În cele 21 de *Cuvîntări la statui*, pe care le-a rostit, el a încurajat, întărit și mîngîiat pe credincioși, îngroziți de asprele sancțiuni pe care aveau să le îndure ca urmare a revoltei care a dus la dărîmarea statuilor împăratului Teodosie și a familiei sale, faptă care constituia o crimă de les-majestate.

O altă mare plagă a veacului al IV-lea era sclavia, care devenise mai de mult instituție legală. În Imperiul roman, mai mult de jumătate din populație era sclavă. Se cunoaște situația nenorocită a sclavilor, care erau lipsiți de toate drepturile.

Sfântul Ioan Gură de Aur relatează că în tirgurile de sclavi, oamenii erau tratați și expuși ca animalele: vînduți și cumpărați ca o marfă⁶².

Stăpînii nu numai că nu se îngrijeau de nevoile lor cele mai elementare, dar îi exploatau, îi torturau și îi umileau în toate chipurile.

Sfinții Trei Ierarhi se ridică împotriva sclaviei, a cărei origine ei o văd în viciele noastre. «Sclavia — zice Sfântul Ioan Gură de Aur — este numai o urmare a păcatului. Numai lăcomia, invidia și nesașiul au născut-o»⁶³.

Sfîntul Grigorie de Nazianz precizează: «Nici un om nu este sclav prin natură; «nu natura, ci numai silnicia a împărțit în două cele ale oamenilor»⁶⁴.

Sfinții Trei Ierarhi înfierează chipul neomenos în care erau tratați sclavii.

Sfîntul Ioan Gură de Aur se străduiește mult să convingă pe stăpîni să se poarte omenește și creștinește cu slujitorii și sclavii lor și să-i emancipeze din sentimente de dragoste creștină⁶⁵. «Dumnezeu ne-a dat mîini și picioare — zice el — ca să nu avem nevoie de slujitori... Dacă vă trebuie slujitori, să fie unul, doi, cel mult trei sau chiar unul pentru mai mulți (...). Dacă aveți pentru ei bunăvoință și înțelegere, nu puneți pe niciunul să vă slujească; după ce i-ați cumpărat și i-ați pus să învețe meserii care să le procure cele de nevoie, eliberați-i!»⁶⁶. Cu această recomandare, Sfîntul Ioan Gură de Aur dovedește simț practic și grija de a asigura celor eliberați o emancipare efectivă și trainică. El consideră maltratarea sclavilor prin bătaie drept neomenie⁶⁷ și cere stăpînilor să facă educația sclavilor vicioși, folosind puterea cu blîndețe⁶⁸. Drept metode, el recomandă: «Dacă este creștină, este sora ta. Dacă bea, ai grijă să nu mai primească vin! Dacă-i desfrînată, căsătorește-o — Dacă fură, ia seama la lucrurile tale! (...) Poartă-te cu răbdare față de sclavele tale!»⁶⁹.

Dar Biserica n-a putut depăși faza eliberării morale și spirituale a sclavilor din pricina legilor statului roman și a tenacității unei tradiții învechite. N-a făcut aceasta

61. *Cuvînt despre milostenie*; P.G., LI, 261.

62. *Omilia 2, 5 către cei ce vor fi iluminați*; P.G., XLIX, 239.

63. *Omilia 22, 2 la Epist. Efeseni*; P.G., LXI, 157.

64. *Poeme morale XXVI, 27-28*; P.G., XXXVII, 853 A.

65. *Omilia 22, 2 la Efeseni*; P.G., LXII, 157.

66. *Omilia 40 la I Corinteni 5*; P.G., LXI, 353-354.

67. *Ibidem*.

68. *Omilia 15, 3-4 la Efeseni*; P.G., LXII, 109-110.

69. *Ibidem*.

pentru că nu erau încă întrunite toate condițiile sociale, economice și morale pentru ca desființarea sclaviei să fie efectivă și fără prea mari tulburări. Căci, așa cum remarcă Roger Mehl, «pe vremea apariției creștinismului, instituția sclaviei era la baza economiei; eliberarea sclavilor ar fi dus la o catastrofă generală»⁷⁰. De altfel, același lucru se poate spune și despre comunitatea bunurilor care nu s-a putut realiza decât în minăstiri — și aceasta numai datorită nivelului superior de viață al monahilor creștini, care au învins toate piedicile existente în viața din afară. Abia în secolul al IX-lea, Biserica a cerut expres eliberarea sclavilor, eliberare care în țările europene s-a realizat abia în secolul al XIX-lea⁷¹.

Cu toate acestea, datorită prediciei creștine, situația sclavilor a fost mult îmbunătățită, iar unii stăpini creștini au eliberat în masă pe sclavii lor. Astfel, de exemplu, Sfânta Melania, într-o singură zi, a eliberat 8000 de sclavi. Pe de altă parte, în sinul Bisericii, «sclavii se bucurau de aceleași drepturi ca și creștinii liberi. Unii au deținut înalte trepte bisericești, cum a fost, de exemplu, sclavul Onoriu, care a ajuns episcop. Clement Alexandrinul relatează că mulți creștini acceptau sclavia în locul sclavilor spre a-i elibera. În secolul al III-lea, se strâng fonduri pentru eliberarea sclavilor, care avea loc, de obicei la Paști și la Rusalii»⁷².

O altă problemă importantă a timpului Sfinților Trei Ierarhi, ca și a tuturor vremurilor, a fost problema păcii.

«Dumnezeul nostru este în mod esențial — spune Sfântul Grigorie Teologul — Dumnezeul păcii și al dragostei. În acestea stau toate atributele care plac cel mai mult inimii Sale. Îi place să se numească Dumnezeul păcii și al dragostei, ca să ne avertizeze că prin practicarea acestor virtuți ne apropiem cel mai mult de El» (*Cuvîntarea XI*). După el, «pacea este cheazăia armoniei și frumuseții universului: popoarele, orașele, familiile, comunitățile se conservă prin pace»⁷³, «E mai bine să ne facem mijlocitori de unire și iubire, decât de dezbinare și despărțire»⁷⁴.

«Ce este mai dulce de auzit decât numele păcii?»⁷⁵ — spune Sfântul Vasile; «acel mare și minunat bun»⁷⁶, cum o numește el. «Nimic nu este mai propriu creștinului decât să fie făcător de pace; de aceea, Domnul ne-a făgăduit pentru aceasta cea mai mare răsplată»⁷⁷. Pentru aceea, el spune: «Nu pot să mă numesc adevărat slujitor al lui Hristos, fără dragostea mea față de alții și fără să fiu în pace cu toți atît cît depinde de mine»⁷⁸. «Am vrut să fiu totdeauna mijlocitor al păcii»⁷⁹.

Războiul este o crimă. Pentru pace merită să ne jertfim. «Este mai bine să murim și Bisericile să se înțeleagă între ele decât să pricinuim atît de mare rău poporului lui Dumnezeu» — spune Sfântul Vasile⁸⁰.

La rîndul său, Sfântul Ioan Gură de Aur analizează cu mare pătrundere principalele aspecte ale păcii cu Dumnezeu, cu sine și cu semenii. El socotește pacea ca fiind «mama tuturor bunurilor». «Dacă nu-i pace — spune el —, toate celelalte sînt

70. *Pour une éthique sociale chrétienne*, Neuchâtel, 1967, p. 16.

71. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Lupta Sfinților Părinți împotriva sclaviei*, în «Studii teologice», V, (1953), nr. 3-4.

72. *Așezămintele apostolilor*, IX, vol. II, trad. de Pr. I. Mihălcescu, Ec. Matei Pîslaru și Pr. Gh. N. Nițu, București, 1928, p. 108.

73. *Cuv. 6 despre pace*; P.G., XXXIV, 741 A-744 A.

74. *Scrisoarea CXLV către Verian*; P.G., XLVII, 3; 248 B.

75. *Scrisoarea CLVI*; P.G., XXXII, 613.

76. *Scrisoarea CXIV*; P.G., XXXII, 528.

77. *Ibidem*.

78. *Scrisoarea CLVI*; P.G., XXXII, 613.

79. *Scrisoarea CCLIX*; P.G., XXXII, 953 BC.

80. *Scrisoarea CCIV*; P.G., XXXII, 756 B.

de prisos»⁸¹. El consideră lăcomia de avere ca fiind pricina războiului și a nenumărate și grave păcate.

Am redat numai câteva texte din operele Sfinților Trei Ierarhi privitoare la pace, care a constituit o temă permanentă a vieții și activității lor. Este de remarcant, de asemenea, străduința statornică pe care ei au depus-o pentru împăcarea celor din sânul Bisericii, care erau împărțiți și chiar învrăjbiți mai ales pe teme dogmatice.

*

Înceind această scurtă prezentare, pe care am documentat-o pe texte alese din operele Sfinților Trei Ierarhi, sper că ea a izbutit să ofere o idee justă despre meritele nepieritoare pe care le-au cîștigat aceștia în sesizarea relelor de care suferea lumea din epoca lor, în precizarea diagnosticului și etiologiei lor, în afirmarea și mobilizarea conștiințelor creștine, în propunerea celor mai eficiente soluții la problemele vremii, soluții pur creștine, în demascarea și înfierarea nedreptăților, în combaterea sclaviei și în alinarea suferințelor celor mulți și asupriți.

De pe pozițiile Bisericii, pe temeiul învățaturii creștine, cu metode și mijloace religios-morale, în condițiile vitrege ale sfîrșitului epocii sclavagiste și cu mijloacele modeste de care dispuneau, Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Ioan Gură de Aur și Sfîntul Grigore Teologul au contribuit prin gîndirea, cuvîntul și fapta lor la educarea credincioșilor în spiritul exigent și autentic al creștinismului, la săvîrșirea unor acte de înaltă ținută morală, care au dus la alinarea multor suferințe.

Prin toate acestea, și cu deosebire prin restabilirea demnității muncii ca singurul mijloc de existență proprie și a semenilor, ca instrument al desăvîrșirii și mîntuirii, prin afirmațiile lor în favoarea proprietății și vieții de obște — pe care o consideră drept forma ideală a societății omenești —, ei reprezintă o poziție înaintată pentru vremea lor, care dovedește curajul, rîvna, credința și dragostea cu care s-au pus în slujba semenilor.

Atitudinea înțeleaptă, autentic evanghelică, realistă și curajoasă a Sfinților Trei Ierarhi față de problemele morale ale vremii lor a constituit și constituie mereu un îndreptar principal și o permanentă sursă de inspirație pentru Biserica Ortodoxă Română, care prin Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian și al său *Apostolat social*, consemnat în cele 12 volume apărute, a îmbrățișat, de la început, cauzele drepte ale poporului nostru muncitor în lupta și munca lui pentru eliberarea de asuprire, pentru ridicarea nivelului său de trai material și spiritual, pentru înțelegerea și colaborarea frățească și întronarea unei păci trainice între oameni și popoare.

⁸¹. Omilia 3 la Epistola către Coloseni; P.G., LXII, 322 ș.u.

Pr. Asist. Vasile Mihoc

ECCLEZIOLOGIA NOULUI TESTAMENT

După învățătura ortodoxă, «Biserica este trupul tainic al Domnului și așezământ sfânt, dotat cu putere și autoritate divină, spre mântuire, întemeiat de Fiul lui Dumnezeu întrupat, în care credincioșii, ca mădulare, participă la viața dumnezeiască, prin împărtășirea cu harul Duhului Sfânt și cu trupul și sîngele Domnului, primite prin sfintele taine administrate de ierarhia cea după rînduire divină, sub a cărei conducere canonică se înaintează pe calea mîntuirii și a îndumnezeirii harice»¹.

În Noul Testament nu găsim o definiție a Bisericii, ci numai diferite descrieri ale ei. Astfel, uneori Noul Testament ne-o prezintă ca un corp al credincioșilor, condus în mod nevăzut de Domnul, iar alteori ca centru sau organ prin care ni se transmite acțiunea mîntuitoare a Domnului și cuvîntul Său dumnezeiesc². Noul Testament ne oferă o mulțime de imagini, de termeni precum și diferite înfățișări ale unicii realități, care se completează una pe alta. Uneori Noul Testament se exprimă în termeni proprii: poporul lui Dumnezeu, Israelul lui Dumnezeu, preoție, templu etc. De cele mai multe ori, însă, Noul Testament ne vorbește despre Biserică folosind diferite metafore: Ierusalim, oraș, construcție etc. și mai ales trup, care apare aici pentru prima dată.

Metafora exprimă nu atît ființa subiectului, cît modul său de a acționa³. Sfînta Scriptură ne spune mai puțin ceea ce este Biserica în ea însăși, decît ceea ce reprezintă ea pentru credincioșii creștini.

Sfinții Părinți au urmat aceeași linie, dezvoltînd și aprofundînd, în lucrările lor, marile imagini biblice referitoare la Biserică. De aceea, deși viziunea Sfinților Părinți asupra Bisericii este extraordinar de bogată, ei n-au încercat niciodată s-o expună în mod sistematic.

Terminologia ecclesiológica neotestamentară.

Numirea cea mai proprie a Bisericii este cea de ἐκκλησία. Termenul ἐκκλησία — adunare nu este exclusiv biblic. El era folosit în lumea grecească pentru a denumi adunarea poporului (δῆμος). Cei care fac parte din această adunare sînt ἐκκληστοί — cei chemați sau cei convocați. Ἐκκλησία era la greci o adunare constituită în urma unei convocări, deci era o adunare oficială, legitimă, validă din punct de vedere juridic⁴. Această convocare oficială distinge ἐκκλησία de σύλλογος, care are un înțeles

1. Pr. Prof. I. Todoran, *Noi orientări ecclesiologice în protestantism*, în «Ortodoxia», XVIII (1966), nr. 2, p. 284.

2. Hr. Andrușoș, *Dogmatica*, traducere rom. de Dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 278—279.

3. Yves M. — J. Congar, *Sainte Eglise. Etudes et approches ecclésiologiques*, Ed. Cerf, Paris, 1963, p. 21—22.

4. Pedro Tena, art. *Eglise*, în *Dictionnaire de spiritualité — Ascétique et mystique, doctrine et histoire*, fascicule XXV, Paris, 1958, col. 371.

mai general⁵. În Noul Testament găsim un exemplu de ἐκκλησία considerată nevalidă de către autorități, lipsindu-i convocarea oficială (Fapte XIX, 39—40).

În Septuaginta cuvîntul ἐκκλησία este folosit de 80 de ori. Pentru prima dată apare în Deuteronom. Acest termen este folosit în Septuaginta pentru traducerea ebraicului *qahal*, cu excepția textului din I Regi XIX, 20 unde este folosit pentru traducerea ebraicului *Iahogah*. *Qahal* înseamnă fie o reuniune oarecare (Ps. XXV, 4), fie adunarea poporului lui Israel (Num. XX, 4), fie adunarea religioasă a poporului lui Dumnezeu, *qahal Iehovah* (Num. XIX, 20; Deut. XXIII, 2, 3, 7, 8)⁶. Pentru traducerea lui *qahal* mai este folosit și συναγωγή și alți cîțiva termeni mai rar întrebuințați în Septuaginta. Totuși cuvîntul συναγωγή nu are în Septuaginta o semnificație atît de exclusivă ca ἐκκλησία. El poate să traducă vreo 15 rădăcini ebraice diferite. Deși este folosit de 35 de ori pentru *qahal*, el îl traduce de preferință pe ebraicul *edah*. În Septuaginta sensul lui συναγωγή este mult mai larg, el denumind orice fel de reuniuni sau grupări, chiar și pe cele antireligioase⁷.

Ἐκκλησία are un pronunțat caracter religios. Constatăm că, după construirea templului lui Solomon, el apare în Septuaginta, aproape de fiecare dată, în relație cu templul.

Faptul că în veacul I d. Hr. συναγωγή însemna edificiul în care se adunau iudeii în zilele de sabat și probabil era folosit și pentru denumirea acestor adunări, a fost pentru creștini un motiv imperios de a se folosi de celălalt termen și astfel comunitatea creștină se va numi ἐκκλησία⁸.

Creștinismul a luat, deci, acest termen din Septuaginta, dîndu-i un conținut nou. În Noul Testament termenul ἐκκλησία apare de 114 ori⁹, avînd mai multe sensuri.

Pe lângă înțelesul de adunare populară profană a unei cetăți grecești (F. Ap. XIX, 39, 41) sau de adunare a israeliților (Fapte VII, 38), acest termen este folosit în Noul Testament cu următoarele sensuri:

1. Biserica universală se numește pe scurt Biserica (Matei XVI, 18; Fapte V, 11; VIII, 1, 3; IX, 31; XII, 1, 5; XIX, 32; I Cor. XII, 28; Efes. I, 22; III, 10, 21; V, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 32; Filip. III, 6; Colos. I, XVIII, 24; I Tim. V, 16) sau Biserica lui Dumnezeu (Fapte XX, 28; I Cor. X, 32; XV, 9; Gal. I, 13; I Tim. III, 5, 15). De această Biserică țin, ca partea de întreg, comunitățile singuratice — Bisericile locale sau regionale¹⁰. Pe baza textului din Efes. I, 22, unde Hristos este numit cap al Bisericii «mai presus de toate», Sfinții Părinți și teologii de mai tirziu au numit Biserică și totalitatea celor care constituie obștea celor ce cred în Dumnezeu, fie că viețuiesc aici, fie că triumfă în cer (între aceștia din urmă sînt și dreptii Vechiului Testament)¹¹.

2. O comunitate creștină singuratică sau o Biserică locală sau particulară, formată din credincioșii aceluiași oraș, de exemplu Ierusalim (Fapte VIII, 1; XI, 22; XV, 4), Antiohia (Fapte XIII, 1; XIV, 26; XV, 3), Efes (Fapte XXII, 17), Chenhreea (Rom. XVI, 1) etc.¹². Biserica locală este indicată de context, prin arătarea locului:

5. *Ibidem*, col. 371.

6. A. Vacant, art. *Eglise*, în *Dictionnaire de la Bible*, vol. II, partea II, Paris, 1926, col. 1599.

7. Pedro Tena, art. cit., loc. cit., col. 371.

8. F. Prat, *La théologie de Saint Paul*, II-ème partie, 9-ème éd., Paris, 1925, p. 334.

9. În Sfintele Evanghelii apare numai de două ori (Matei XVI, 18 și XVIII, 17), în Faptele Apostolilor de 23 ori, în epistolele pauline de 65 ori, o dată în Epistola Sfințului Iacov (V, 14), de 3 ori în III Ioan și de 20 ori în Apocalipsă.

10. Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Elemente de eclesiologie paulină*, în revista «Mitropolia Ardealului», VI (1961), nr. 1—3, p. 29.

11. Hr. Andrușos, *Dogmatica*, p. 278.

12. A. Vacant, art. cit. loc. col. 1599.

«Biserica care este în...» (Rom. XVI, 1; I Cor. I, 2; II Cor. I, 1) și «Biserica din...» (Col. IV, 16; I Tes. I, 1; II Tes. I, 1). Aceeași expresie este folosită și la plural cu același înțeles: «Bisericele lui Dumnezeu cele ce sînt în Iudeea» (I Tes. II, 14), «Bisericele Macedoniei» (II Cor. VIII, 1), «Bisericele lui Dumnezeu» (II Tes. I, 4), sau «toate Bisericele» (I Cor. IV, 17; II Cor. VIII, 18). Comunitatea locală este întotdeauna «Biserica», căci Biserica particulară nu este decît o prelungire a Bisericii celei una a Mîntuitorului Iisus Hristos.

3. Termenul acesta desemnează și adunarea credincioșilor creștini sau întrunirea lor în același loc, pentru a săvîrși cultul divin (Fapte XIV, 27; XV, 3, 4, 22; I Cor. XI, 18; XIV, 4, 12, 19, 34—35; Colos. IV, 15; Filim. 2). Această adunare creștină de cult nu poartă decît o singură dată numele de *συναγωγή* (Iacob II, 2)¹³.

4. Substantivul *ἐκκλησία* este folosit uneori pentru a desemna locașul de întrunire al comunității creștine în vederea săvîrșirii rugăciunilor de obște și a actelor de cult, prin urmare locașul de cult. Astfel, casa din Roma a soților creștini Acvila și Priscila e numită *ἐκκλησία* (I Cor. XVI, 19; cf. Rom. XVI, 5); la fel casa Nimfei din Colose (Col. IV, 15) și cea a lui Filimon (Filim. 2)¹⁴.

Observăm că la Sfîntul Apostol Pavel cuvîntul *ἐκκλησία* a devenit un termen tehnic și el nu folosește acest termen decît pentru a denumi Biserica creștină¹⁵.

*

Pentru aflarea sensului Bisericii în Noul Testament nu ne putem limita numai la cercetarea termenului *ἐκκλησία*. Învățătura neotestamentară despre Biserică trebuie căutată în spiritul general al Evangheliei, în scurtele sentințe ale unor învățături ocazionale, dar mai ales în parabolele și metaforele folosite de Mîntuitorul, prin care, pe de o parte, făcea trecerea pe nesimțite de la învățătura și practica sinagogii la cea a Bisericii, accentuînd superioritatea acesteia, iar pe de alta, arăta trăsăturile ei caracteristice¹⁶.

Biserica Noului Testament fusese prefigurată în Vechiul Testament prin diferite simboluri profetice și expresii metaforice. Între acestea aflăm, mai ales la profeți, ideea unei împărății mesianice, care avea să ia ființă odată cu venirea lui Mesia sau a «Fiului Omului» (Daniel VII, 13). Între expresiile care anunță Biserica lui Hristos, în cărțile Vechiului Testament, amintim: «poporul lui Dumnezeu», «cetatea», «casa», «muntele», «Sionul», «Ierusalimul», «templul», «via», «corabia», «păstorul și turma» (Zaharia XIII, 7) etc. Profetul Isaia (II, 1—2) indică Biserica prin noul nume pe care Domnul îl va da Sionului.

Una dintre expresiile care indică cel mai adesea Biserica, mai ales în Sfintele Evanghelii, este cea de «împărăția cerurilor» (*ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν*), sau «împărăția lui Dumnezeu» (*ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ*)¹⁷. Ea mai este numită și împărăția lui Hristos sau «a Fiului Omului». Împărăția lui Dumnezeu este prima expresie sub care se înfățișează Biserica și tema centrală a predicii Mîntuitorului.

În Vechiul Testament împărăția lui Dumnezeu era împărăția lui Iahve, din care vor face parte israeliții izbăviți prin venirea lui Mesia. După exil, sensul acestei ex-

13. *Ibidem*, col. 1599.

14. Pr. Prof. Grigorie Marcu, *op. cit.*, p. 28.

15. F. Prat, *op. cit.*, p. 335.

16. Pr. I. Mircea, *Învățătura despre Biserică în Evanghelie, privită interconfesional*, în «*Ortodoxia*», VII (1955), nr. 1, p. 75.

17. Expresia «împărăția lui Dumnezeu» apare în Noul Testament de 142 ori, din care 119 ori în Evanghelii, iar restul în celelalte scrieri ale Noului Testament.

presii va fi mai larg, căci din împărăția lui Dumnezeu sînt chemate să facă parte toate neamurile, care îl vor recunoaște drept Dumnezeu și împărat pe Iahve¹⁸. Regăsim apoi ideea împărăției lui Dumnezeu în diferitele scrieri apocrife apocaliptice și în literatura rabinică¹⁹.

Evanghelia de la Matei, care se adresa în primul rînd credincioșilor creștini dintre iudei, folosește numirea de «împărăția cerurilor», căci iudeii nu pronunțau numele lui Iahve, avînd un profund respect pentru numele Său sfînt; celelalte două Evangheliile sinoptice folosesc expresia «împărăția lui Dumnezeu».

După datele sinopticilor, împărăția lui Dumnezeu este actuală, dar totodată viitoare. Ea este actuală în sensul că există deja în sufletele ucenicilor, ca un germen care va crește și se va dezvolta și este viitoare în sensul că va ajunge la deplinătate numai într-un viitor îndepărtat, la parusie²⁰. Această împărăție există deja pe pămînt. Cînd Mîntuitorul și-a început propovăduirea, El a reluat cuvintele Sfîntului Ioan Botezătorul: «S-a apropiat împărăția lui Dumnezeu» (Marcu I, 15). În Matei XII, 28 și Luca XI, 20 vedem cum această formulă s-a transformat în chip firesc în: «iată a ajuns la voi împărăția lui Dumnezeu». De aceea Mîntuitorul afirmă: «Legea și proorocii au fost pînă la Ioan; de atunci împărăția lui Dumnezeu se binevestește și fiecare se silește spre ea» (Luca XVI, 16), iar altă dată, răspunzînd fariseilor, El zice: «Împărăția lui Dumnezeu nu va veni în chip văzut... Căci, iată, împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru» (Luca XVII, 20—21).

Dar această împărăție apare în alte texte ca viitoare și cerească. A doua cerere a Rugăciunii Domnești este clară în această privință: «Vie împărăția Ta» (Matei V, 10). În Fericiri, mai ales în fericirea primă și în a opta, se vorbește de «împărăția cerurilor», iar în încheierea fericirilor ucenicii sînt îndemnați să se bucure, căci «plata voastră multă este în ceruri» (Matei V, 12). Este vorba, deci, de o împărăție transcendentă, unde dreptii vor intra după sfîrșitul lumii (Matei XIII, 40 ș.u.), prin înviere (Matei XXII, 30) și ca urmare a unei judecăți solemne (Matei XV, 31 ș.u.). Dreptii vor trăi acolo ca îngerii (Matei XXII, 30), vor străluci ca soarele (Matei XIII, 43), și se vor bucura de o fericire deplină (Matei V, 3; Luca VI, 20 ș.u.).

Deci, pe de o parte, împărăția lui Dumnezeu a venit în lume prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, iar pe de altă parte această împărăție este viitoare și cerească. Mîntuitorul lasă astfel să se înțeleagă că venirea Sa în lume reprezintă o primă victorie asupra păcatului, dar nu o victorie definitivă²¹. Vorbindu-le ucenicilor înainte de înălțarea Sa la cer, despre primirea botezului cu Duh Sfînt, ei L-au întrebat: «Doamne, oare în acest timp vei așeza Tu, la loc, împărăția lui Israel? El a zis către ei: nu este al vostru a ști anii sau vremile pe care Tatăl le-a pus în stăpînirea Sa» (Fapte I, 6—7). Prin aceste cuvinte Mîntuitorul disociază momentul venirii lui Mesia și momentul victoriei depline, punînd între aceste două evenimente un timp care va fi de o durată necunoscută («Tatăl le-a pus în stăpînirea Sa»), care va fi timpul Bisericii, timp în care va lucra Duhul Sfînt și totodată Apostolii. Căci zice Mîntuitorul: «Ci veți lua putere, venînd Duhul Sfînt peste voi și îmi veți fi Mie martori în Ierusalim și în toată Iudeea și în Samaria și pînă la marginea pămîntului» (Fapte I, 8). Mesia a venit, dar n-a venit încă triumful final. Timpul Bisericii este un timp de efort.

18. R. P. Lemonnyer, *Théologie du Nouveau Testament*, Paris, 1928, p. 30—31.

19. *Ibidem*, p. 32.

20. *Ibidem*, p. 34.

21. Yves Congar, *op cit.*, p. 50—51.

de penitență din partea creștinilor, care suportă încă ispita diavolului și povara morții²².

Până să ajungă la stadiul desăvârșirii, împărăția lui Dumnezeu trece prin perioada inaugurării și a dezvoltării, perioadă care a început odată cu întruparea Mîntuitorului și care coincide în esență cu ceea ce este Biserica lui Hristos pe pămînt, cu Biserica în plină dezvoltare²³. Deci împărăția lui Dumnezeu despre care vorbește atît de des Evanghelia este Biserica. Despre o deosebire între împărăția lui Dumnezeu și Biserica lui Hristos se poate vorbi numai în ceea ce privește gradul de realizare și desăvîrșire a fiecăreia în timp și în eternitate. Biserica este identică cu împărăția lui Dumnezeu în sensul că ea constituie începutul acestei împărății aici pe pămînt. Desăvîrșirea împărăției lui Dumnezeu, inaugurată de existența pămîntească a Bisericii, va avea loc numai la parusie²⁴.

În această împărăție, Hristos este Împărat, Învățător, Sfințitor și mai ales Mîntuitor al fiilor acestei împărății. Iar în ziua de apoi El va fi Judecătorul viilor și al morților (Ioan V, 28—29). Împărăția lui Dumnezeu este o realitate spirituală și obiectivă, care se dăruiește de Dumnezeu și se poate lua înapoi (Matei XXI, 43), spre a se da altor neamuri (Luca XIII, 29); ea trebuie căutată (Matei VI, 33) și se poate lua cu sila de cei sîrgincioși (Matei XI, 12; Luca XVI, 16)²⁵.

În împărăția lui Dumnezeu se intră prin Sfînta Taină a Botezului, care este «nașterea cea de sus» (Ioan III, 3), sau «nașterea din apă și din Duh» (III, 5), iar desăvîrșirea membrilor acestei împărății se face mai ales prin împărțășirea cu Trupul și Sângele Domnului (Ioan VI, 56).

Împărăția lui Dumnezeu nu trebuie confundată cu cele lumești, căci este o împărăție spirituală (Ioan XVIII, 36). Ea dispune și de mijloace materiale, însă urmărește scopuri spirituale, spre statornicirea voii lui Dumnezeu. Ea trebuie să fie ceea ce exprimă rugăciunea Domnească prin cuvintele: «vie împărăția Ta, facă-se voia Ta, precum în cer, așa și pe pămînt» și Sfîntul Apostol Pavel, cînd zice: «Împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom. XIV, 17).

În Sfînta Evanghelie de la Ioan găsim două alegorii care se referă tot la Biserică: alegoria Păstorului celui bun și alegoria viței de vie.

În alegoria *Păstorului celui bun* (Ioan X, 1—18), este reluată o concepție a Vechiului Testament, conform căreia Iahve călăuzește pe poporul Său asemenea unui păstor (Ps. XXII, 2; LXXIX, 1; Isaia XL, 11; Iezechieel XXXIV, 12 etc.). În cărțile profeților această numire a lui Iahve primește un accentuat sens mesianic: «El va paște turma Sa ca un păstor și cu brațul Său o va aduna. Pe miei îi va purta la sînul Său și de cele ce alăptează se va griji» (Isaia XL, 11).

În alegoria din Evanghelia de la Ioan, Păstorul cel Bun este Hristos. Deși El nu este numit aici în mod direct Cap al Bisericii, această calitate a Sa reiese din comparația plastică cu păstorul și turma. El se numește pe Sine «ușa oilor» (Ioan X, 9), dar în același timp «Păstorul» lor (X, 11). El nu este asemenea păstorului năimit, a cărui chemare oile nu o ascultă, pentru că nu-l cunosc, ci este Păstorul cel bun, care merge în fruntea turmei, este urmat de ea și își pune suflul pentru oi, «ca ele să aibă viață și mai mult să aibă» (X, 10). Toți cei care vor intra în staulul a cărui ușă

22. *Ibidem*, p. 50.

23. Ioan Săbăduș, *Ecleziologia în scrierile Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan*, în «Ortodoxia», XVII (1965), nr. 3, p. 309.

24. *Ibidem*.

25. Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 75.

este El, adică vor trăi în comuniune cu Hristos, se vor mîntui și vor afla pășunea cea duhovnicească la care îi conduce El însuși. Pericopa Păstorului celui bun conține, pe lângă învățătura despre Capul Bisericii și despre unitatea acesteia sub păstoria lui Hristos și o indicație cu privire la sobornicitatea sau universalitatea Bisericii: «Mai am și alte oi, care nu sînt din staulul acesta. Și pe acelea trebuie să le aduc și vor auzi glasul Meu și va fi o turmă și un păstor» (X, 16)²⁶.

Alegoria viei (Ioan XV, 1—8) apare și ea mai întîi în Vechiul Testament. Poporul lui Israel era numit via Domnului, care fusese sădită și îngrijită de însuși Dumnezeu (Isaia V, 2—7), sau butucul de viță pe care Dumnezeu l-a mutat din Egipt în Canaan și care s-a întins foarte mult (Ps. LXXIX, 9—12)²⁷. Mîntuitorul Hristos dă o nouă semnificație acestei alegorii. În imaginea alegorică a viței și a mlădițelor din Evanghelia de la Ioan accentul cade pe legătura directă care unește la un loc toate părțile unui organism și care dă fiecăruia din ele viața totului: «Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele» (XV, 5); «Rămîneți în Mine și Eu în voi» (XV, 4). Comuniunea de viață cu Mîntuitorul este reciprocă²⁸. Smulse din viță, mlădițele se usucă și pier: «...fără de Mine nu puteți face nimic» (XV, 5). Inrădăcinați în Hristos, credincioșii sînt altoiți în viața Lui. Alegoria viței și a mlădițelor ne înfățișează Biserica ca o realitate teandrică, dumnezească și omenească.

Sfîntul Apostol Pavel reia această idee, dar înlocuiește vița cu *măslinul* (Rom. XI, 16—24). Apostolul ne înfățișează Biserica prin imaginea unui măslin, care își are rădăcinile înfipte în iconomia Vechiului Testament și care crește și se dezvoltă prin altoirea noilor ramuri. Rădăcina acestui măslin, care este «sfîntă» (Rom. XI, 16) este comunitatea Vechiului Testament, măslinul este Biserica, iar ramurile sînt membrii Bisericii. Unii dintre aceștia sînt proveniți dintre iudei și ei cresc în mod natural în măslin, iar alții, proveniți dintre păgîni, sînt altoiți, făcîndu-se părtași rădăcinii și grăsimii măslinului (Rom. XI, 17).

În Vechiul Testament, poporul lui Israel era numit și «casa» lui Iahve (Num. XII, 7; Os. VIII, 1; Ier. XII, 7). De aceea, termenul de comparație ales de Sfîntul Apostol Pavel pentru exprimarea cît mai plastică a intimității comuniunii noastre cu Hristos este familia sau cetatea antică: «Deci, dar, nu mai sînteți străini și venetici, ci împreună-cetățeni cu sfinții (συνπολιταν τῶν ἁγίων) și casnici ai lui Dumnezeu (οἰκῆτοι τοῦ θεοῦ)» le scrie Sfîntul Apostol Pavel creștinilor din Efes (22, 19). Acest text ne oferă în continuare ideea trecerii gradate de la ideea de familie (v. 19), la cea de construcție, cu temelie și piatra din capul unghiului (v. 20—21) și te templu (v. 22), în care credincioșii sînt pietre vii. Credincioșii creștini formează împreună zidirea sau templul (I Cor. III, 9—17), în care locuiește Dumnezeu (II Cor. VI, 16)²⁹. Expresia «casa lui Dumnezeu» este identificată cu Biserica în Epistola I către Timotei: «Ca să știi, dacă zăbovesc, cum trebuie să petreci în casa lui Dumnezeu, care este Biserica Dumnezeului celui viu, stîlp și temelie adevărului» (III, 15). Expresia «casa lui Dumnezeu» înseamnă aici «familia lui Dumnezeu», care cuprinde pe toți credincioșii creștini³⁰.

Poporul lui Israel era numit adesea *hiul* sau *mireasa* lui Iahve. În Noul Testament aceste numiri revin Bisericii. Aici titlul de fiu își schimbă natura: dacă în Vechiul

26. Ioan Săbăduș, *op. cit.*, p. 512.

27. În vechime, vița de vie era socotită regina plantelor (Jud. IX, 12).

28. Ioan Săbăduș, *op. cit.*, p. 512. 29. F. Prat, *op. cit.*, p. 333.

30. *Ibidem*, p. 370, nota 1.

Testament el era colectiv, în Noul Testament el devine individual, căci membrii Bisericii posedă în mod individual filiația adoptivă (Rom. VIII, 15—23; Gal. IV, 5;

Simbolul logodnei sau al căsătoriei, deseori folosit în Vechiul Testament pentru a ilustra relațiile dintre Iahve și poporul Său, ocupă un loc secundar în Noul Testament. Această idee apare în parabola celor 10 fecioare, care așteaptă sosirea Marelui (Matei IX, 15; Marcu II, 19—20; Luca V, 34—35). Evanghelia de la Ioan vorbește și ea despre Mintuitorul, numindu-L «mire» (Ioan III, 29), iar Apocalipsa descrie nunta Mielului (Apoc. XXI, 9). Epistola a II-a a Sfântului Ioan începe cu cuvintele: «Bătrînul, alesei Doamne și fiilor ei...» (II Ioan 1). Autorul se adresează «alesei Doamne» o dată la singular, iar a doua oară la plural (12—13), întocmai cum se adresa proorocul Isaia Sionului și locuitorilor săi (Isaia 54—55). Prin «aleasa Doamnă», Sfântul Ioan înțelege Biserica creștină. Această expresie este o reluare a ideii de Biserică ca mireasă a lui Hristos, dar aici Apostolul are în vedere Biserica ajunsă la maturitate, Biserica roditoare, care a născut o mulțime de fii duhovnicești la viața cea nouă în Hristos, spre deosebire de Biserica Vechiului Legământ care a rămas stearpă și neroditoare³¹.

Una dintre numirile cele mai caracteristice ale Bisericii în epistolele Sfântului Apostol Pavel este cea de *Trup al lui Hristos*. În treisprezece locuri din epistolele sale (Rom. XII, 4—8; I Cor. VI, 15—17; X, 16—17; XII, 12—28; Efeseni I, 22—23; IV, 3—4; IV, 11—16; IV, 25; V, 23—32; Colos. I, 18; I, 24; II, 18—19; III, 14—15), Apostolul ne înfățișează Biserica prin imaginea unui trup, a unui organism, unitar și viu ca orice organism.

După cum esențial la un organism este unitatea organelor într-un principiu comun de viață și de mișcare, deși ele prezintă o varietate cu diverse structuri și funcțiuni, tot astfel este și în Biserică³². Diversitatea organelor dintr-un corp omenesc este nu numai un element de frumusețe, ci și o condiție esențială a vieții. Tot așa ni se înfățișează și Biserica. Între membrele Trupului tainic este o strînsă legătură și o intercomuniune harică, căci ele colaborează pentru a asigura viața trupului. Referindu-se la aceasta, Sfântul Ioan Gură de Aur scrie: «Cel care locuiește la Roma îi privește pe indieni ca propriile sale membre³³.

Pentru Sfântul Apostol Pavel, creștinul nu este un ins izolat, care și-ar organiza mintuirea suflătească fără să se preocupe de semenii săi. «Una cu Hristos, credinciosul botezat este împreunat totodată, prin Hristos, cu toți cei ce s-au învrednicit a se împărtăși de binecuvîntările harice³⁴. Sfântul Apostol Pavel ne furnizează adevărata formulă a altruismului creștin, cînd scrie: «Noi sîntem mădulare unii altora» (Rom. XII, 5). Deci, credincioșii sînt nu numai mădulare ale lui Hristos, ci, în această calitate ei sînt totodată și mădulare întreolaltă.

Mădularele trupului tainic al lui Hristos sînt în continuă creștere «pînă cînd vom ajunge la starea de bărbat desăvîrșit» (Efes. IV, 13). Creșterea duhovnicească a membrilor trupului tainic se îndreaptă spre Hristos, Capul Bisericii, căci prin El «tot trupul bine alcătuit și bine încheiat prin toate legăturile care îi dau tărie, își săvîrșește creșterea potrivit lucrării măsurate fiecăruia din mădulare și se zidește într-o dragoste» (Efes. IV, 16). Contribuind la această creștere, Biserica nu este un

31. Ioan Săbăduș, *op. cit.*, p. 318.

32. Leon G. Arion, *Concepția despre Biserică în Epistola către Efeseni*, în «Studii teologice», seria II, XVII (1965), nr. 7—8, p. 404.

33. Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentar la Ioan*, omil. 65, 1, P. G. LIX, 361—362.

34. Pr. Prof. Grigorie Marcu, *op. cit.*, p. 31.

trup inert, care primește în mod pasiv influxul vital al Capului, ci ea este, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, «plinirea Celui ce plinește toate întru toți» (Efes. I, 23).

Funcțiunile membrilor Trupului tainic sînt diferite, căci «El a dat pe unii ca să fie apostoli, pe alții prooroci, pe alții binevestitori, pe alții păstori și învățători, spre desăvîrșirea sfinților, la lucrul slujirii, la zidirea trupului lui Hristos» (Efes. IV, 11—12). Aici sînt amintiți unii membri ai ierarhiei și posesori ai darurilor harismatice. Pentru Apostolul neamurilor, membrii ierarhiei sînt «încheieturi» și «legături», prin care trupul se leagă de capul său (Colos. II, 19). Această ierarhie a fost instituită de Mîntuitorul nu numai spre «desăvîrșirea sfinților», ci și «spre lucrul slujirii». Deci nu poate fi vorba de o supraordonare a ierarhiei față de ceilalți creștini, ci, dimpotrivă, rolul ierarhiei este de «a veghea la unitatea Trupului lui Hristos»³⁵, tocmai prin slujire, în dragoste și unire curată. «Logosul a stabilit ca unii să fie păstori și alții păstoriți — zice Sfîntul Grigorie de Nazianz — unii să conducă, alții să fie conduși... Deși ambele aceste categorii nu fac aceeași lucrare, pentru că nu e același lucru să conduci și să fii condus, totuși ele sînt una în Hristos unul, fiindcă sînt încheiate și unite de același Duh»³⁶.

Fiind o strînsă colaborare între membrele Trupului tainic, chiar și organele socotite indeoște ca vrednice de mai puțină cinste, își au însemnătatea lor în Trup și sînt necesare pentru desfășurarea normală a vieții acestuia (I Cor. XII, 22 ș.u.)³⁷.

Imaginea Trupului tainic relevă clar rolul lui Hristos în Biserică. În ordinea firească a lucrurilor, trupul decapitat încetează de a mai fi un organism viu, în care pulsează viața³⁸. Dar această imagine exprimă în modul cel mai elocvent și ideea de unitate a creștinilor în Hristos și prin Biserică. De aceea Sfinții Părinți vor dezvoltat această idee, făcînd să decurgă din ea imperative morale de maximă importanță pentru menținerea unității creștine, pentru păstrarea Trupului tainic «fără răni», după expresia Sfîntului Vasile cel Mare, adică fără schisme și erezii³⁹.

Intemeierea Bisericii. — Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a anunțat întemeierea împărăției Sale, a Bisericii, fie în mod direct, fie mai ales în pilde. Această vestire a întemeierii Bisericii a făcut-o Mîntuitorul în modul cel mai clar în Cezareea lui Filip. După ce Sfîntul Apostol Petru a mărturisit: «Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu cel viu» (Matei XVI, 16), Mîntuitorul a spus: «Și Eu zic ție: tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui» (Matei XVI, 18). «Piatra» de aici este «credința mărturisită în divinitatea lui Hristos»⁴⁰, sau, după alți exegeți, piatra este însuși Hristos. Astfel, Fericitul Augustin scrie: «Hristos este piatra»⁴¹.

În acest text, Biserica este anunțată ca o cetate foarte puternică, pe care nu o vor putea birui forțele întinericului, indicate prin expresia «porțile iadului».

35. Prof. N. Chițescu, *Biserica, trupul tainic al Domnului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LX (1942), nr. 7—8, p. 311.

36. Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre moderația în discuție*, 10, 11, P. G. XXXVI, 185.

37. F. Prat, *op. cit.*, p. 345, nota 1.

38. Pr. Prof. Grigorie Marcu, *op. cit.*, p. 33. Adeseori s-a subliniat asemănarea dintre «trupul mistic», al Sfîntului Apostol Pavel cu via alegorică din Evanghelia de la Ioan. În amîndouă cazurile se evidențiază unirea credincioșilor cu izvorul vieții, Hristos.

39. Prof. N. Chițescu, *Aspecte ale eclesiologiei la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Studii teologice», seria II, XIV (1962), nr. 7—8, p. 402—403.

40. Diac. Dr. Haralambie Cojocaru, *Este primatul lui Petru un privilegiu de drept divin?*, Sibiu, 1934, p. 296.

41. Fer. Augustin, *Sermo LXXVI*, cap. I, 1, P. L., XXXVIII, 479.

Textul din Matei XVI, 18 reprezintă trecerea de la profetie la realizarea mesianică. Domnul zidește Biserica, care este noul Ierusalim, adevăratul templu al lui Dumnezeu, locul de întâlnire al lui Dumnezeu cu toți care credeau în El, cu toți care am fost reuniți în Hristos⁴².

Momentul temeinicirii Bisericii este jertfa mîntuitoare de pe crucea Golgotei. În împungerea coastei Domnului, din care a curs sînge și apă, unii Sfinți Părinți văd constituirea Bisericii. «Precum Eva a ieșit din coasta lui Adam — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur—, așa și noi am ieșit din coasta lui Hristos»⁴³. Această interpretare sugerează mai ales unitatea dintre Hristos și Biserica Sa.

Jertfa Mîntuitorului Hristos, așezată la temelia Bisericii și a legămîntului celui nou (Matei XXVI, 28) este deopotrivă preț de răscumpărare și mijlocul dobîndirii vieții veșnice (Ioan VI, 54) pentru cei ce se împărtășesc de ea. Prin această jertfă El răscumpără Biserica, o sfințește, și-o însușește și-o încorporează. De aceea ea se și numește «Biserica lui Hristos», sau cum zice El însuși, «Biserica Mea»⁴⁴, iar Sfîntul Apostol Pavel spune că «nimeni nu poate să pună altă temelie, afară de cea pusă, care este Iisus Hristos» (I Cor. III, 11).

Înainte de patimile Sale, Mîntuitorul a prevestit încă un moment important pentru existența Bisericii: acela al pogorîrii Sfîntului Duh: «Cînd va veni Acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul» (Ioan XVI, 13—14). În ziua primei Cincizecimi creștine a luat ființă efectiv Biserica, ca obște organizată ierarhic, începîndu-și misiunea ei mîntuitoare, prin puterea Sfîntului Duh reprezintă realizarea deplină și întemeierea definitivă a Bisericii. Prin Pogorîrea Sfîntului Duh, Biserica dobîndește și calitatea de pneumatică, pe lângă cea de hristocentrică. De acum înainte Biserica este «dreptar al credinței», stîlpul și temelia adevărului, păstrînd neștirbit adevărul revelat încredințat de Mîntuitorul Iisus Hristos sfinților Săi Apostoli. Ea este deopotrivă «obștea credincioșilor», «har și adevăr» (dogmă), credință și viață, care presupune neapărat și sînt locaș în care se învață dogma, se vestește Evanghelia, se practică credința, se săvîrșesc sfințele taine și se trăiește viața cea nouă în Hristos⁴⁵. Toate aceste elemente intră în noțiunea de Biserică, așa cum apare ea după Rusalii.

În acest sens, scrie Sfîntul Ioan Gură de Aur: «Numesc Biserică nu numai locașul, ci și felul de viață, nu doar zidurile, ci și legile Bisericii... Căci Biserica nu este numai zid și acoperiș, ci credință și viață»⁴⁶.

Aspectele Bisericii. — În noțiunea de Biserică se deosebesc două elemente: pe de o parte, aspectul ei spiritual și nevăzut, ca purtătoare a darurilor și puterilor prin care transformă obștea credincioșilor în împărăția lui Dumnezeu, iar pe de altă parte, aspectul văzut și extern, ca totalitatea celor ce mărturisesc credința în Hristos⁴⁷. Cele două aspecte formează o unitate divino-umană indivizibilă.

a. Aspectul văzut al Bisericii își are temeiul chiar în întruparea Mîntuitorului: «Și Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a unuia născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan I, 14). În acest sens, Biserica este «prelungirea întrupării lui Hristos peste veacuri»⁴⁸.

42. Pedro Tena, *art. cit.*, loc art. col. 376.

43. Sf. Ioan Gură de Aur, *Cum trebuie să se conducă cei căsătoriți?*, P. G., LI, 229.

44. Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 79—80. 45. *Ibidem*, p. 81.

46. Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvînt către Eutropiu*, P. G. LII, 397.

47. Hr. Andrușos, *Dogmatica*, p. 288.

48. Prof. N. Chișescu, *Biserica trupul tainic al Domnului*, p. 301.

Aspectul văzut al Bisericii este clar conturat de învățătura Mântuitorului. Astfel, parabola seminței care încolțește crește și aduce roadă înfățișează dezvoltarea Bisericii (Marcu IV, 28—29). La fel, pilda semănătorului (Matei XIII, 3—12), a grăunțului de muștar (Matei XIII, 31—32), a neghinelor și a năvodului (Matei XIII, 36—51) etc. Acestea din urmă arată și competența membrilor Bisericii, în care buni și răi conviețuiesc pînă la ziua judecării, cînd se va face alegerea lor. De altfel, însăși scopul Bisericii, care urmărește îndreptarea păcătoșilor, presupune că Biserica cuprinde și păcătoși. Mântuitorul spune: «N-am venit să chem pe cei dreapți, ci pe cei păcătoși la pocăință» (Luca, V, 32), și «Fiul Omului a venit să caute și să mîntuiască pe cel pierdut» (Luca, XIX, 10).

Alegoria Păstorului cel Bun (Ioan X, 1—16) ne înfățișează Biserica ca pe o comunitate, organizată ierarhic.

În scopul sfințirii credincioșilor, Mântuitorul a instituit sfintele taine, care, toate, au și o parte externă, văzută. Cartea Faptelor Apostolilor ne vorbește de înființarea primelor comunități creștine în fruntea cărora Sfinții Apostoli hirotoneau diaconi, preoți și episcopi. Astfel luau ființă comunități văzute, care lucrau și cu mijloace văzute, materiale. Aceste comunități săvîrșeau un cult public văzut, aveau lăcașuri de închinare văzute, o ierarhie văzută etc. Toate aceste elemente constituie aspectul extern sau văzut al Bisericii.

b. *Aspectul nevăzut al Bisericii îl formează elementul spiritual divin.* În acest aspect sînt cuprinse toate principiile împărăției cerurilor de care este călăuzită Biserica, precum și lucrarea nevăzută a Sfîntului Duh în ea. Cum este și firesc, elementul nevăzut nu lucrează prin sine, ci se unește, ca sufletul cu trupul, cu elementul văzut, care nu este altceva decît completarea și manifestarea lui. «Biserica este sfînta împreunare a celor două elemente, a celui dumnezeiesc și a celui omenesc, din care primul este principiul generator de viață și cel durabil, iar al doilea, manifestarea externă a celui dumnezeiesc și organul necesar al acțiunii lui mîntuitoare»⁴⁹.

În contrast cu concepția iudeilor contemporani Lui, Mîntuitorul accentuează caracterul spiritual al împărăției lui Dumnezeu: «Împărăția Mea nu este din lumea aceasta» îi spune Mîntuitorul lui Pilat (Ioan XVIII, 36).

Mai multe parabole, între care cea a aluatului (Matei XIII, 23), cea a comorii ascunse și a mîrgăritarului de mult preț (Matei XIII, 44—46) și altele ne vorbesc despre aspectul nevăzut al Bisericii. Mîntuitorul subliniază caracterul spiritual al Bisericii și atunci cînd face unele afirmații ca acestea: «Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntru vostru» (Luca XVII, 21) sau «Iată a ajuns la voi împărăția lui Dumnezeu» (Matei XII, 28).

Elementul nevăzut al Bisericii este un «dar divin», este «harul și adevărul» (Ioan I, 17), care vin de sus prin Iisus Hristos. Sfîntul Duh și harul Său creează viața cea tainică și harică, ca o prelungire a vieții divine în noi. De aceea Biserica înseamnă «viața în Hristos». Creștinii sînt altoiul cel nou, altoiți pe Hristos; ei sînt mlădițele al căror butuc este Hristos (Ioan XV, 1—6) și în această calitate ei se împărtășesc din viața Sa, din seva Sa spirituală.

Fără elementul spiritual n-ar putea exista Biserica, deci n-ar putea exista comuniunea credincioșilor cu Dumnezeu și nici n-ar fi posibilă mîntuirea. Prin Biserica, însă, noi participăm la viața divină a Sfintei Treimi⁵⁰.

49. Hr. Andrușos, *Dogmatica*, p. 290.

50. S. Bulgakoff; *Ortodoxia*, traducere rom. de N. Grosu, Sibiu, 1933, p. 3.

Insușirile Bisericii. — a. Unitatea Bisericii. În rugăciunea Sa arhierescă, Mântuitorul s-a rugat Părintelui ceresc pentru «ca toți să fie una, precum sintem și Noi» (Ioan XVII, 11); «ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, ca și aceștia întru Noi una să fie» (Ioan XVII, 21); deci El așează unitatea Sfintei Treimi ca temei al unității Bisericii. Prin aceasta, rugăciunea arhierescă a Mântuitorului spre expresia unei efuziuni nemărginite de dragoste și de chemare divină la unitate⁵¹.

Cel dintîi temei al unității Bisericii este unitatea capului și întemeietorului ei, Iisus Hristos, care s-a adus jertfă o singură dată pentru mîntuirea tuturor. Temei al unității Bisericii este și unitatea Duhului Sfînt care s-a pogorit la Cincizecime.

În sfintele Evanghelii întîlnim diferite asemănări care mărturisesc unitatea Bisericii. Peste tot în Sfintele Evanghelii Mîntuitorul vorbește de o singură Biserică, de o singură împărăție a lui Dumnezeu sau împărăție a cerurilor.

Pentru Sfîntul Apostol Pavel, fiecare creștin devine, prin taina sfîntului Botez mădular al unui vast organism spiritual, pe care el îl numește trupul lui Hristos. Epistola către Efeseni, care este rezumatul cel mai precis al gîndirii ecleziologice a Sfîntului Apostol Pavel, are în centrul preocupărilor sale ideea unității Bisericii.

În dezvoltarea ideii despre unitatea creștinilor, Apostolul pleacă de la constatarea stării de dezbinare care exista între vechii iudei și păgîni înainte de intrarea Mîntuitorului (Efes. II, 11 ș.u.). În locul urii și al neînțelegerii generată de păcat, jertfa de pe cruce a Mîntuitorului a întemeiat «pacea» (II, 15), care sălășluiește în sînul Bisericii.

Creștinii sînt «împreună cetățeni cu sfinții» (II, 19), ei sînt «pietre vii», care constituie o măreață zidire duhovnicească, un locaș al lui Dumnezeu (II, 20—22).

Ideea de unitate a Bisericii apare mai ales în folosirea expresiei de trup tainic al Domnului. Credincioșii sînt, în această concepție, mădulare ale unui singur organism spiritual și ei contribuie fiecare la asigurarea vieții trupului. Fiecare și toți împreună contribuie la plinirea lui Hristos (Efes. I, 23). Biserica îi cuprinde pe toți, ea vorbește toate limbile cu Apostolii la Cincizecime, ea este fața de masă pe care a văzut-o în vedenie Sfîntul Apostol Petru la Iope, plină de tot felul de animale curate și necurate.

Temeiurile pe care se sprijină unitatea Bisericii și în același timp motivele care determină această unitate sînt înșirate de Sfîntul Apostol Pavel în cuvintele: «Nevoindu-vă să păstrați unitatea Duhului, în legătura păcii. Un trup și un Duh, precum ați și fost chemați într-o nădejde a chemării voastre. Un Domn, o credință, un botez; un Dumnezeu și Tată al tuturor, care este peste toți și prin toți și întru toți» (Efes. IV, 3—6). Sînt înșirate aici șapte elemente care garantează unitatea Bisericii: un trup, un Duh, o nădejde, un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu. Biserica este una în principiul său material, pentru că ea este un singur trup, iar acest trup este însuflețit de un singur Duh. Ea este una în tendința și în scopul său final, anume preamărirea lui Dumnezeu și fericirea veșnică a membrilor ei; este una, de asemenea, prin autoritatea care o conduce, căci are un singur Domn; una prin credința comună, care îi servește drept regulă și normă exterioară. Botezul cel unul îi conferă existență și creștere. Aceste șase principii sînt rezumate de Sfîntul Apostol Pavel într-o singură propoziție: «Voi toți sînteți una în Hristos Iisus» (Gal. III, 28)⁵².

51. Săbăduș Ioan, *op. cit.*, p. 313.

52. F. Prat, *op. cit.*, p. 337.

Ultimul dintre cele șapte temeuri ale unității Bisericii este raportat de Sfântul Apostolul Pavel la unitatea ființei divine și a creației, căci există «un singur Dumnezeu și Tată al tuturor» (Efes. IV, 6). Ca și în rugăciunea arhierescă a Mântuitorului și aici accentul principal este pus pe Dumnezeu, termenul suprem de referință a căruia unitate și unicitate se comunică Bisericii. Biserica este una și unică pentru că Dumnezeu este unul și unic. Sfinții Părinți au înfățișat Biserica ca «poporul unit cu unitatea Tatălui și a Fiului și Sfântului Duh»⁵³.

Aceste temeuri ale unității creștinilor în Biserică sînt de nezdruccinat, sînt o garanție puternică pentru păstrarea ei. De aceea, Sfântul Ciprian scrie: «Cine ar putea crede că această unitate, provenită din stabilitatea divină și omogenă în tainele cerești, ar putea fi sfișiată în Biserică?»⁵⁴.

Armonia, frățietatea și unitatea care domneau între membrii Bisericii primare sînt foarte bine puse în relief în cartea Faptelor Apostolilor (II, 44 ș.u.; IV, 32, 34 ș.u.; V, 12 etc.). Toate epistolele din Noul Testament mărturisesc ecoul pe care l-a găsit în sufletele credincioșilor creștini porunca dragostei dată de Mântuitorul⁵⁵.

Sfântul Apostol Pavel ne îndeamnă ca, prin rugăciunea pentru «toți sfinții» (Efes. VI, 18), să ne aducem contribuția la unitate. Astăzi cînd unitatea Bisericii e sfișiată, a ne ruga «pentru toți sfinții» înseamnă a ne ruga și pentru realizarea unității Bisericii. De aceea Biserica Ortodoxă se roagă neîncetat «pentru sfințele lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor».

b. Sfințenia Bisericii Biserica este sfință. Această însușire sau calitate a Bisericii se evidențiază de la sine. Cuvîntul Vechiului Testament: «Fiți sfinți, căci Eu sînt sfînt» (Lev. XI, 44—45) s-a realizat în Noul Testament, prin înlăturarea Mîntuitorului, care este sfințirea neamului omenesc prin Biserică⁵⁶.

Chiar de pe pămînt Biserica trăiește nu o viață pămîntească, ci o viață dumnezeiască și harică. De aceea nu numai fiecare dintre membrele ei, ci ea întreașă se numește în chip solemn sfință⁵⁷.

Fiind trupul tainic al lui Hristos, Biserica își primește sfințenia de la capul și întemeietorul ei.

Biserica este sfință prin adevărul sfînt pe care îl posedă și pe care i l-a încredințat Mîntuitorul, căci, El s-a rugat pentru Sfinții Apostoli cu aceste cuvinte: «Sfințește-i întru adevăr» (Ioan XVII, 17). Sfîntul Kiril al Alexandriei, tilcuind expresia «sfințirii în adevăr», arată că în afară de adevăr nu este Biserică și nu este mîntuire și îndeamnă pe credincioși ca «avînd dogmele adevărate ale Bisericii să nu părăsim dreapta rînduială a credinței, pentru a putea fi socotiți cu adevărat una»⁵⁸.

Mîntuitorul Hristos și-a vărsat sîngele pe crucea Golgotei pentru a curăți și sfinți Biserica, ca s-o «înfrățeze Sieși Biserică slăvită, neavînd pată sau zbîrcitură, ori altceva de acest fel, ci ca să fie sfință și fără de prihană» (Efes. V, 27). După cuvîntul Sfîntului Ioan Gură de Aur, sîngele și apa care au curs din coasta Mîntuitorului reprezintă mijlocul haric prin care Hristos a sfințit Biserica Sa⁵⁹.

53. Yves Congar, *L'Église une, sainte, catholique et apostolique*, în «Misterium salutis», tom. IV, 15, p. 14.

54. Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii universale*, VI, ed. Hartel, CSEL, III, 1, p. 215.

55. Rudolf Schnackenburg, *L'Église dans le Nouveau Testament*, trad. din limba germană de R. —L. Oechslin, Paris, 1964, p. 145—146. 56. S. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 120.

57. Alexei St. Homiacov, *Incarcare de expunere catehetică a învățăturii despre Biserică: Biserica este una*, traducere de Prof. N. Chișescu, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVI (1960), nr. 11—12, p. 593. 58. Sf. Kiril al Alexandriei, *Comentar la Ioan*, P. G., LXXIV, 545.

59. Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentar la Ioan*, omilia 47, P. G., LIX, 415.

Sfințirea Bisericii făcută prin jertfa Mântuitorului a fost desăvârșită de Sfântul Duh, care a umplut-o la Cincizecime și care locuiește în ea⁶⁰. De la prima Cincizecime creștină Sfântul Duh este prezent permanent în Biserică, sfințind tainele și lucrările ei.

Sfințenia Bisericii este afirmată în Noul Testament și prin numirile care i se dau de trup al lui Hristos, casa lui Dumnezeu, cetatea lui Dumnezeu etc. Sfântul Apostol Pavel spune că activitatea slujitorilor bisericești are în vedere «desăvârșirea sfinților» (Efes. IV, 12) și că «Hristos a iubit Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfințească, curățind-o cu baia apei prin cuvânt» (Efes. V, 25—26).

De harul Sfântului Duh care sălășluiește în Biserică se împărtășește fiecare credincios, prin sfintele taine. Viața în Biserică este o realitate superioară la care participăm și prin care ne sfințim⁶¹. De aceea credincioșii creștini sînt numiți în Noul Testament «sfinți» (Rom. I, 7, 12, 13; II Cor. I, 1; Filip. I, 1; IV, 21; Colos. I, 2 etc).

Aceasta nu înseamnă că Biserica este o comunitate numai de sfinți desăvârșiți, așa cum afirmau montaniștii. Mântuitorul ne învață că Biserica cuprinde nu numai grîu, ci și neghină. Biserica este tocmai spitalul duhovnicesc care îi adună pe cei păcătoși spre a-i vindeca. Cînd fariseii îl acuzau pe Mântuitorul că stă la masă cu vameșii și cu păcătoșii, El a spus: «Nu cei sănătoși au nevoie de doctor, ci cei bolnavi» (Luca V, 31). Am putea spune că Biserica este compusă din păcătoși care se mîntuiesc, deoarece nimeni nu este fără păcat: «Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi» (I Ioan I, 8). Sfințenia absolută este numai a lui Dumnezeu. În lumina acestei sfințenii, El «găsește greșeli chiar îngerilor» (Iov IV, 18). Cei ce cred pot ajunge numai la o sfințenie relativă. Acest ideal al sfințeniei noastre relative este obligatoriu pentru toți membrii Bisericii⁶².

Deși nu au ajuns încă la desăvârșire, totuși membrii Bisericii sînt numiți «sfinți», căci participă la sfințenia Bisericii, prin sfintele taine. De aceea, Biserica este sfîntă și pentru că se compune din «sfinți», adică din credincioși care, prin taina sfîntului Botez au intrat în comuniune cu Domnul, s-au despărțit de lumea păcatului și s-au consacrat lui Dumnezeu⁶³.

Deci, sfințenia Bisericii nu este sfințenia unei Biserici nevăzute sau numai a sfinților, ori a predestinaților, cum cred protestanții, ci Biserica îi cuprinde și pe cei buni și pe cei răi, ea avînd misiunea de a-i mîntui pe toți. Cei care nu se vor îndrepta vor fi despărțiți de cei drepti numai în ziua judecății celei de obște, căci «în cetate nu va intra nimic pîngărit și nimeni care e dedat cu spurcăciunea și cu minciuna, ci numai cei scriși în Cartea vieții Mielului» (Apoc. XXI, 27).

c) Sobornicitatea Bisericii. A treia însușire a Bisericii este universalitatea, ecumenicitatea sau sobornicitatea ei. Sobornicitatea Bisericii a fost prevestită și de proorocii Vechiului Testament: «Multe popoare vor veni — zice proorocul Isaia — și vor zice: Veniți să ne suim în muntele Domnului, în casa Dumnezeului lui Iacov, ca El să ne învețe căile Sale și să mergem pe cărările Sale!» (Isaia II, 3). Pentru proorocii Vechiului Testament, mîntuirea mesianică nu este numai un privilegiu al poporului lui Israel, ci din bunurile ei se vor împărtăși toate neamurile. Mîntuitorul Iisus Hristos așa ne-a înfățișat împărăția Sa, care este Biserica. De aceea El a vindecat pe sluga sutașului (Matei VII, 5—10), pe fiica canaanencii (Matei XV, 24). El a vorbit cu samarineanca și a vestit mîntuirea locuitorilor Samariei (Ioan 4). Ideea so-

60. S. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 120.

61. *Ibidem.*

62. *Ibidem*, p. 122.

63. Hr. Andrușos, *Dogmatica*, p. 298.

bornicității Bisericii este înfățișată de Mîntuitorul în diferite parabole: parabola lucrătorilor viei, a cărei concluzie este că împărăția lui Dumnezeu se va da neamurilor (Matei XXI, 43; Luca XIII, 29), parabola cinei celei mari (Luca XIV, 16—24), a fecioarelor, care așteaptă pe Mirele Bisericii (Matei XXV, 1—10) etc.

Din toate aceste parabole se vede că exclusivismul vechi-iudaic a luat sfîrșit. De aceea scrie Sfîntul Apostol Pavel: «Dumnezeu este oare numai al iudeilor? Nu este El și Dumnezeul păgînilor? Da, și al păgînilor!» (Rom. III, 29). Acești păgîni străini de legămînt, străini de făgăduințe, fără Hristos, fără Dumnezeu, fără nădejde, sînt întemeiați într-un singur trup cu poporul ales. Ei nu mai sînt străini, ci devin membri ai Bisericii, «împreună cetățeni cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu» (Efes. II, 19).

Biserica este sobornicească în opoziție cu sinagoga iudaică, mărginită numai la poporul biblic al lui Israel. Mai tîrziu ideea de sobornicitate va exprima contrastul cu Bisericile eretice sau schismatice⁶⁴.

Sfinții Apostoli au primit de la Domnul misiunea de a realiza această sobornicitate a Bisericii: «Mergînd, învățați toate neamurile», le spune Mîntuitorul (Matei XXVIII, 19) și «Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura» (Marcu XVI, 15). Cu privire la trimiterea Sfinților Apostoli, scrie Sfîntul Ciril al Ierusalimului: «Biserica se numește sobornicească pentru că se adresează tuturor, de la un capăt al pămîntului pînă la celălalt, pentru că învățătura ei este sobornicească și perfectă... pentru că cheamă la credință în Dumnezeu pe toți»⁶⁵.

Pentru Sfîntul Apostol Pavel, Biserica este una și sobornicească, deoarece ea elimină tot ceea ce se opune unității și sobornicității, suprimînd, din punct de vedere religios, toate diferențele și toate inegalitățile dintre noi: «Căci toți sînteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus... Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber, nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sînteți în Hristos Iisus» (Gal. II, 26, 28). Mîntuitorul Hristos a zdrobit prin cruce toate obstacolele care împiedicau fuziunea acestor elemente eterogene. Cel mai puternic dintre aceste obstacole era particularismul vechi-iudaic. Domnul a surpat pe-rețele cel din mijloc al despărțiturii, prin crucea Sa, instaurînd pacea între Dumnezeu și oamenii credincioși, pe de o parte și pacea între oameni întreolaltă, pe de altă parte (Efes. II, 14—17).

Ideea de Biserică universală apare foarte clar în cartea Apocalipsei, întrucît numărul șapte are un caracter simbolic și exprimă totalitatea creștinilor, adică toată Biserica (Apoc. cap. I—III). La fel, cele douăsprezece porți ale noului Ierusalim, situate simetric în cele patru puncte cardinale ale cetății exprimă ideea universalității sau sobornicității Bisericii⁶⁶.

Datorită sobornicității Bisericii, toți credincioșii sîntem chemați să formăm o singură împărăție, o singură cetate, o singură casă, căreia Dumnezeu îi este împărat, căpetenie și tată⁶⁷. Astfel, Biserica este una în esența ei și sobornicească prin destinația ei, vrînd să ne cuprindă pe toți în trupul lui Hristos.

Sobornicitatea Bisericii este acea capacitate pe care o au principiile sale de unitate de a atinge, de a transfigura, de a mîntui, de a desăvîrși și de a aduce la unitate tot ceea ce este omenesc în lume⁶⁸.

64. *Ibidem*, p. 300.

65. Sf. Ciril al Ierusalimului, *Cateheza XVIII*, traducere de Pr. D. Fecioru, vol. II, București, 1945, p. 217—218.

66. Săbăduș Ioan, *op. cit.*, p. 323.

67. F. Prat, *op. cit.*, p. 338.

68. Yves Congar, *Sainte Eglise. Etudes et approches ecclésiologiques*, p. 159.

Ideea de sobornicitate nu trebuie înțeleasă numai în sensul de catolicitate, ca lățire spațială cantitativă, cum afirmă romano-catolicii, nici numai în sens spiritual, cum susțin protestanții, ci ea este deopotrivă interioară și exterioară și înseamnă păstrarea adevărului mântuitor universal în Hristos și viața ce decurge din El.

d) Apostolicitatea Bisericii. Biserica este apostolică fiindcă Hristos este prezent în ea cum era în și cu Apostolii (Matei XXVIII, 20; Ioan XIV, 20; XVII, 23, 26).

Din prezența Domnului în Biserică prin apostolie rezultă că singurul chip adevărat al lui Iisus este acela care se construiește pe baza mărturiei apostolice⁶⁹.

Apostolicitatea Bisericii înseamnă identitatea operei și a slujirii Bisericii cu opera și slujirea Apostolilor: «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi» (Ioan XX, 21). Deci, ceea ce face apostolicitatea Bisericii este identitatea misiunii între Biserică prezentă și Apostoli, apoi între Apostoli și Hristos, primul și adevăratul trimis al lui Dumnezeu⁷⁰.

Apostolicitatea Bisericii este foarte clar exprimată în Noul Testament. Sfântul Apostol Pavel scrie Efesenilor: «Zidiți fiind pe temelia Apostolilor și a proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind însuși Iisus Hristos» (Efes. II, 20). Mântuitorul a ales pe cei doisprezece Apostoli, pe care i-a pregătit să fie martori ai activității Sale mesianice și propovăduitori ai Evangheliei până la marginile pământului, le-a descoperit «tainele împărăției» (Matei XIII, 11), le-a acordat harul Sfântului Duh (Ioan XX, 22) și le-a încredințat «cheile împărăției cerurilor», dându-le puterea de a lega și de a dezlega păcatele (Ioan XX, 23).

De aceea înșiși Apostolii și proorocii sînt temelia Bisericii. Se pare că proorocii despre care vorbește aici Apostolul sînt cei din Vechiul Testament, căci noua economie a mîntuirii prin Hristos este așezată pe bazele vechii economii, iar Sfinții Apostoli pot fi socotiți drept moștenitorii proorocilor⁷¹. În mărețul edificiu spiritual, Apostolii reprezintă temelia, după cuvîntul Apocalipsei: «Iar zidul cetății avea douăsprezece pietre de temelie și douăsprezece nume ale celor douăsprezece Apostoli ai Mielului» (Apoc. XXI, 14). Sfinții Apostoli au fost întemeietori de Biserică, căci ei au colindat lumea vestind Evanghelia și întemeind Biserică, cărora le-au rînduit, prin hirotonie, o ierarhie de drept divin (Fapte XIV, 23; XX, 28). De aceea scrie Sfîntul Ciril al Alexandriei că Apostolii sînt «cele mai cinstite mădulare ale trupului Bisericii, după Hristos»⁷².

Apostolicitatea Bisericii este asigurată și de succesiunea apostolică, prin care se pune în lucrare puterea Bisericii, pentru mîntuirea credincioșilor. Hirotonia este de o însemnătate hotărîtoare pentru caracterul apostolic al Bisericii⁷³.

Deci, «apostolicitatea Bisericii este însușirea ei de păstrătoare sfîntă și propovăduitoare infailibilă a învățăturii descoperite de Fiul lui Dumnezeu întrupat, vestită lumii de Apostoli ca martori și prooroci ai Lui, deplin imputerniciți prin plinătatea harului primit la Cincizecime, de la Duhul Sfînt și ca temelie a Bisericii lui Hristos, El rămînd piatra cea din capul unghiului, totdeauna prezent viu și activ în ea, în Duhul Sfînt»⁷⁴.

Prin succesiunea apostolică, membrii ierarhiei au plenitudinea harului hirotoniei, mijlocitor al harului celorlalte sfînte taine. Prin membrii ierarhiei se transmite întregii

69. Pr. Prof. Dr. Isidor Todoran, *Apostolicitatea Bisericii*, în «Mitropolia Ardealului», VII (1962), nr. 5-6, p. 320. 70. Yves Congar, *Sainte Eglise...*, p. 183. 71. F. Prat, *op. cit.*, p. 340.

72. Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentar la Ioan*, P. G., LXXIV, 553.

73. Pr. Prof. Dr. I. Todoran, *Apostolicitatea Bisericii*, p. 322. 74. *Ibidem*.

Biserici de pretutindenii și de totdeauna învățătura și totalitatea darurilor Sfintului Duh, revărsate peste Sfinții Apostoli la Cincizecime⁷⁵. Sfinții Părinți osindesc orice învățătură care nu concordă cu cea apostolică și reproșează ereticilor că au întrerupt succesiunea apostolică prin heterodidascalie⁷⁶. Sfântul Irineu scrie că «fără apostolicitate nu există Biserică adevărată»⁷⁷.

Sfinții Apostoli au primit de la Mîntuitorul porunca de a vesti lumii Evanghelia Sa, fără să adauge sau să omită ceva. În acest sens apostolicitatea Bisericii implică faptul că revelația se încheie cu Apostolii, mai precis cu moartea ultimului Apostol. Toată învățătura Bisericii este cuprinsă în învățătura Apostolilor, bineînțeles într-o formă nedezvoltată și nesistemată⁷⁸.

Romano-catolicii au denaturat apostolicitatea prin falsă interpretare a primatului lui Petru, de unde au dedus dogma primatului papal. Protestanții tăgăduiesc apostolatului rostul său de la Mîntuitorul Hristos și înlătură definitiv ierarhia bisericească, înlocuind-o cu o «preoție generală» și cu principiul individualismului⁷⁹. De aceea, se poate afirma cu temei că apostolicitatea Bisericii, în sensul definit de Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, este proprie numai Ortodoxiei, care a păstrat nealterată învățătura Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, transmisă prin Sfinții Apostoli și urmașii lor.

*

Deși în Noul Testament nu găsim o expunere sistematică a învățăturii despre Biserică, totuși datele neotestamentare sînt suficiente pentru conturarea unei eclezio-logii. Din cărțile sfînte ale Noului Testament cunoaștem ce este Biserica lui Hristos, care este locul Mîntuitorului și al credincioșilor în cadrul ei, care sînt însușirile și scopul ei etc. În Noul Testament învățătura despre Biserică apare în strînsă legătură cu soteriologia (căci creștinii se mîntuiesc în Biserică), cu hristologia (căci Hristos este capul Bisericii) și cu pnevmatologia (căci Duhul Sfînt lucrează în Biserică).

Mai mult, se poate constata o relație apropiată între ecleziologie și eshatologie. Ecleziologia face ca eshatologia să nu mai fie pentru noi un mister total. Misterul este elucidat în două din elementele lui esențiale: întîi, cunoaștem soarta Bisericii lui Hristos pe pămînt și anume, cunoaștem că ea va dura pînă la sfîrșitul veacurilor, indiferent de mulțimea dificultăților care îi vor sta în cale și, în al doilea rînd, datorită ecleziologiei, cunoaștem că atitudinea credinciosului trebuie să fie o atitudine de așteptare activă a venirii Mîntuitorului (cum înțelegem din parabola celor 10 fecioare sau din parabola cinei celei mari).

Însăși existența unei ecleziologii asigură desfășurarea vieții religioase creștine pe pămînt în condiții de dezvoltare stabilă. Fiind așezămînt dumnezeiesc, Biserica nu suportă mutații temporale de natură să afecteze structura ei. Hristos, capul ei este același «ieri, azi și în veac». Deci și Biserica rămîne aceeași întotdeauna, asigurînd credincioșilor ei condițiile necesare pentru mîntuire.

Ecleziologia Noului Testament rămîne punctul de referință pentru Biserica de pretutindenii și de totdeauna. În lumina ecleziologiei neotestamentare, Biserica Ortodoxă se afirmă permanent ca Biserica cea una, sfîntă sobornicească și apostolească.

75. *Ibidem*, p. 322—323. 76. Hr. Andrușos, *Dogmatica*, p. 301.

77. Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, 4, 26, 30, P. G. VII, 1053.

78. Pr. Prof. I. Todoran, *Apostolicitatea Bisericii*, p. 324.

79. Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 94.

Pr. Prof. N. C. Buzescu

LOGOS ȘI KYRIOS ÎN «STROMATELE» LUI CLEMENT ALEXANDRINUL

1. *Problemele Stromatelor* *. — Opera *Stromate* sau *Covoare* este ultima din trilogia clementină și e cea mai întinsă și mai complexă. Ea conține o mulțime de idei și preocupări care par uneori fără legătură între ele, deși cu oarecare concesie se poate stabili o unitate în acest caleidoscop de idei și concepții originale. Se pare că a fost elaborată în Cezareea Capadociei, unde s-a retras în timpul persecuției lui Septimiu Sever și unde a și trăit pînă la anul 216, protejat de episcopul locului. Aici, a putut să-și dezvolte în siguranță preocupările sale teologice, cu aceeași pasiune cu care își redactase prelegerile pentru auditorii săi din școala alexandrină. Contemporanii săi și posteritatea teologică au apreciat în mod deosebit această operă, căci după titlul ei i-au dat lui Clement numele de Stromatitul. Opera aceasta are mai mult caracterul unei colecții de eseuri teologice. Din complexitatea de preocupări, reținem cîteva problematice. Cea dintîi și cea mai importantă pentru vremea în care a trăit Clement Alexandrinul a fost raportul dintre filozofia greacă și învățătura creștină. Cu un secol înainte de el, filozoful iudeu, Filon Alexandrinul, încercase o sinteză și o armonie între gîndirea greacă și revelația Vechiului Testament, pe baza teoriei Logosului, adică teoria unei rațiuni universale, care a inspirat și pe greci și pe cei ce au scris cărțile Vechiului Testament: Moisi, profeții, psalmiștii și cei ce elaboraseră cărțile intitulate *Înțelepciune*.

Clement Alexandrinul, care a stat sub aceeași influență a stoicismului alexandrin, ca și Filon, a abordat tema revelației creștine cam în aceeași manieră. Cu o singură mare deosebire: Logosul lui Clement este Logosul Evangheliilor, al revelației desăvîrșite în Iisus Hristos și prin El, ca Logos preexistent în Tatăl și întrupat istoricește, Hristos, Dumnezeu și om. În concepția sa teologică, Hristos, Logosul Tatălui, ne-a descoperit adevărul religios integral, pe care credincioșii trebuie să-l primească nealterat, direct de la Logos, prin Biserică, adică prin Hristos prezent în mijlocul lor. Astfel, revelația nu mai este elaborare particulară a gîndirii unui om, așa cum se înfățișă în structura ei gîndirea filozofică a timpului său, ci este comunicarea directă a adevărului prin Logosul Tatălui, adică prin Hristos, Domnul. Logos și Domn sînt nume cu un conținut aproape identic, titlul de Domn indicînd, ca și Logosul, natura dumnezeiască, stăpînia divină, ca și egalitatea Fiului lui Dumnezeu cu Dumnezeu-Tatăl.

În primele două opere ale trilogiei sale teologice, în *Protreptic* și în *Pedagogul*, Clement Alexandrinul ne înfățișează pe Logosul lui Dumnezeu, ca pe adevăratul întemeietor al credinței ca lumină, așa cum l-a înfățișat Sfîntul Ioan Evanghelistul și

* Clement Alexandrinul, *Stromate*, cărțile I—VII, în P.G., vol. VIII—IX, Paris, 1890.

ca pe un didascal al acestei credințe, găsim în titlul și imaginea Pedagogului chipul istoric și teologic al lui Iisus, ca slujitor al lui Dumnezeu și în special slujitor al credincioșilor, robul lui Dumnezeu, Hristos teandric. Logos și Domn, așadar, înseamnă Dumnezeu pentru credincioși. Teologic vorbind, El este suprema înțelepciune în domeniul credinței.

O altă problemă care l-a frământat pe Clement Alexandrinul și căreia a încercat să-i găsească o soluție în *Stromate* a fost problema credinței însăși: care este originea credinței, structura și funcționalitatea ei psihică și mai ales deosebirea între credința religioasă și înțelepciune în genere. El a încercat să elaboreze un fel de criticism al credinței, întemeiat pe Cuvîntul lui Dumnezeu și pe învățătura Sfinților Apostoli.

O altă preocupare esențială a lui Clement a fost aceea dacă prin ea însăși credința este suficientă ca factor psihic, adică în structura ei intimă de predispoziție psihică pentru perceperea divinității, sau are nevoie și de colaborarea sau ajutorul minții, care este izvorul principal al cunoașterii. În această direcție, *Stromatele* conțin prima încercare pe care a făcut-o un teolog ortodox, de a arăta că credința nu se poate dispensa de cunoaștere, adică de această nevoie a sufletului nostru de a lucra cu noțiuni, concepte și idei clare. Cu aceasta, Clement a atacat una din cele mai gingașe probleme ale credinței creștine, anume capacitatea intrinsecă a acesteia de a constitui o teologie, de a întemeia o teologie.

Pentru el, teologia este posibilă, deoarece credința ne oferă germele gândirii teologice, ea este calea sigură a adevărului creștin. Adevărul creștin ține în mod strict de credință, ea este izvorul teologiei; nici un concept religios, nici o idee nu pot fi demonstrate sau argumentate de mintea noastră decît pe temeiul credinței. Clement Alexandrinul își întemeiază această afirmație pe teoria darurilor duhovnicești a Sfîntului Apostol Pavel, din epistola I-a către Corinteni, cap. XII.

Credința noastră este un dar al lui Dumnezeu, prin Duhul Sfînt. Apostolul Pavel statornicește precis că un credincios nu poate afirma că Iisus este Domn, adică Dumnezeu, decît prin Duhul Sfînt, prin darul pe care i-l dă Duhul: «...nimeni nu poate să zică: Domn este Iisus — fără numai în Duhul Sfînt. Darurile sînt felurite, dar Duhul este același... Unuia prin Duhul Sfînt i se dă cuvînt de înțelepciune; altuia după același Duh, cuvînt de înțelegere. Într-același Duh, unuia se dă credință...» (I Cor. XII, 3—4; 8—9). Evident, credința este o predispoziție intuitivă a adevărului divin, dar, așa cum arată și Sfîntul Apostol Pavel, această credință nu exclude *darul* înțelepciunii, al înțelegerii, ci îl implică, întrucît toate sînt daruri unice, ale unicului inspirator al adevărului, care este Duhul Sfînt. Spre această sinteză a năzuit și Clement Alexandrinul. Am putea spune că în generozitatea sa, în iubirea sa profundă pentru Hristos și pentru semenii, el a încercat să elaboreze o tipologie a înțelepciunii creștine.

Clement Alexandrinul, abandonînd în mod sincer filozofia greacă, pentru credința creștină, nu putea să uite foloasele personale pe care le-a avut de pe urma acestei filozofii și, în armonie cu concepția Sfîntului Apostol Pavel că Vechiul Testament, prin profeții săi, a fost o călăuză înspre Hristos, în consens și cu concepția sa despre Logos, care s-a revelat în gîndirea greacă, a făcut o apropiere între aceste idei, afirmînd că filozofia greacă a fost un fel de testament al grecilor care a dus la Hristos. Ideea aceasta a fost reluată și de alți sfinți părinți pe alte planuri. De aici

a rezultat teoria sa despre înțeleptul creștin, căruia i-a dat o impresionantă extensiune în *Stromate*. Cum era și de așteptat, nu toți teologii au fost de acord cu el¹. În fond preocuparea lui Clement suscită un interes fundamental, în sensul că el caută un răspuns la întrebarea dacă credința are sau nu vreun rol în viața creștinului, dacă ea influențează sau nu comportamentul credinciosului. Clement a găsit suficiente resurse în învățătura Logosului, a Domnului nostru Iisus Hristos ca să-și formuleze convingerea sa fermă că Logosul a adus credincioșilor învățături pentru viață, întrucît însuși conceptul de mîntuire implică în el un mod de existență conform voinței divine. Perfecțiunea sau desăvîrșirea creștină, această mîntuire în mers a credinciosului nu se efectuează în mod automat în suflet, ci ea este rezultatul unor convingeri, unor idei care determină un anumit mod de viață caracteristic, care poartă denumirea specifică de viață creștină. Logosul este Logos în măsura în care influențează mintea credinciosului, o limitează și o îndreaptă spre actul suprem, care este voința de a se mîntui, de a se desăvîrși, de a se asemana cu Dumnezeu.

O altă preocupare care se degajă din *Stromate* este o preocupare umanistă. Credința îl face pe creștin să se simtă solidar cu toți frații săi, cu toți oamenii, chiar dacă unii din aceștia nu cred la fel cu el. Creștinul voiește binele tuturor, vrea ca toți să fie fericiți.

În fine, Clement Alexandrinul face un elogiu patetic martiriului. Pentru vremea sa, modul suprem de mîntuire, actul eroic al creștinului care imită viața lui Hristos era martiriul. Fără îndoială că nu era un act necesar, o condiție *sine qua non* a desăvîrșirii, dar cine-l mărturisea pe Hristos, trebuia să pecetluiască cu sîngele său credința în dragostea pentru El, dacă era constrîns la aceasta.

Stromatele lui Clement, dincolo de unele limite ale timpului în care au apărut, pot aduce o contribuție reală la unele preocupări ecumeniste actuale, în deosebi în domeniul ecleziologiei. El pledează pentru Biserica veche, autentică, singura care poate să se opună erezilor, întrucît această Biserică veche ortodoxă este unică, în unitatea unei credințe, iar unicitatea și universalitatea ei vin de la unicul Domn și Dumnezeu care viază în ea și care insuflă creștinilor adevărul religios, pur nealterat al Duhului lui Dumnezeu. Criteriile ecleziologiei sale sînt de o palpitantă actualitate.

2. *Logosul și credința*. — În *Stromate*, Clement nu repetă temele Logosului din *Protreptic* și *Pedagogul*. Aici nu demonstrează nici preexistența Logosului, nici ipostaza Sa în natura triadică dumnezeiască și nici întruparea. Problema fundamentală care-l preocupă este aceea a credinciosului, adică a acelei ființe care posedă capacitatea de a se deschide divinității, de a stabili relații cu această divinitate și de a se supune prin ascultare, autorității Sale, stăpîniei Sale, ca Dumnezeu și Domn. Conceptul de Domn unește în sine pe cel de Dumnezeu și de stăpîn, nu în sensul raporturilor pe care le implică aceste concepte în utilizarea lor socială, ci în sensul că Domnul dă totul credinciosului, se dă pe Sineși ca să-l readucă pe credincios la starea sa originară de chip și asemănare a lui Dumnezeu. Credinciosul, ființă spirituală, este și o ființă liberă. Dumnezeu și credincios sînt ființe libere. Raporturile dintre Dumnezeu și credincios se realizează prin credință, care este una din formele fundamentale ale

1. Teologul Gustave Bardy, foarte bun cunoscător al gîndirii lui Clement Alexandrinul, afirma că Clement s-a înșelat cînd a oferit creștinilor modelul înțeleptului creștin ca tip al desăvîrșirii, deoarece acesta ar semăna mai mult «a grec», decît «a creștin». Concede și apreciază faptul că, totuși, «Clement a încercat «o sinteză amplă și armonioasă între cerințele dogmei tradiționale și îndrăznelile filozofiei grecești». (*La vie spirituelle d'après les Pères des trois premières siècles*, Paris, 1935, p. 213-214).

libertății spiritului. Mergînd pînă la cele mai profunde rădăcini ale analizei actului de credință, Clement Alexandrinul îi dă această definiție: «Credința este asentimentul rațional-teologic al unui suflet care acționează într-un chip liber»². Aceasta denotă că oricine este liber să creadă sau nu, în domeniul acesta nu poate exista nici un fel de constrîngere.

Atît Mîntuitorul, cit și Biserica practică numai chemarea, iar asentimentul este un act de natură personală și subiectivă, pe care Clement îl numește asentiment rațional, în sensul de conștient, de determinarea voită, de opțiune între mai multe răs-punsuri posibile. După Clement — și acesta este un lucru foarte important — credința nu este un asentiment care să survină în urma unei expunerii demonstrative, unei teorii. Ea este, în fond, supunere față de o autoritate, cum se prezintă procesul credinței creștine, ca asentiment total, adeziune la autoritatea lui Iisus Hristos.

În *Stromata* a II-a, Clement dezvoltă această concepție interesantă, punînd bazele distingerii credinței de alte feluri de cunoașteri, dîndu-i un fundament aparte. În mod categoric, credința nu este o știință, ci este un har. «Știința, zice Clement, este o stare a sufletului, la care ajungem prin demonstrație; dar credința este un har (ἁγάρις δὲ ἡ πίστις)³... Prin acestea, Clement recunoaște că știința are valoare obiectivă, legată de experiență și de demonstrație, făcînd o distincție clară între obiectivismul științei și subiectivismul credinței. În creștinism, credința este un asentiment liber față de persoana lui Iisus Hristos, Kyrios, Logosul lui Dumnezeu: «A crede nu înseamnă să-ți dai asentimentul în urma unei demonstrații prealabile; înseamnă să te supui unei autorități... Ce altă autoritate ar putea fi superoară lui Dumnezeu?... Noi credem în Logosul lui Dumnezeu, convinși că prin el vom ajunge la mărire și mîntuire. Această încredere nu i-o acordăm decît lui Dumnezeu, pentru că știm că El nu-și va călca făgăduințele Sale»⁴. Așadar, asentimentul pe care și-l dă credinciosul pentru Hristos, Logosul, izvorăște din nevoia sufletească de mîntuire, nu este un asentiment întîmplător, nici pasiune după ceva inedit. Pornit pe calea aceasta a surprinderii și descrierii mecanismului credinței, Clement se sprijină pe datele psihologiei din vremea sa și include credința în sfera mecanismelor psihice care poartă numele de înclinații. În forma sa primordială, ca motricitate psihică, credința este un impuls, o înclinare, adică un fenomen, un fel de principiu care stă la baza actului religios: «Credința ne apare ca o înclinare primară spre mîntuire; după ce teama, speranța, pocăința, stăpînirea de sine, răbdarea, ne conduc treptat-terptat spre iubire și înțelepciune... Virtuțile enumerate mai sus sînt elementele cunoașterii creștine, dar credința este un element mai fundamental, fiind tot atît de necesară credinciosului, ca și respirația pentru omul care trăiește pe această lume. Fără cele patru elemente, viața este cu neputință⁵; tot așa și cunoașterea teologică, fără credință. Credința este deci temelia adevărului divin»⁶. Ca dintr-o unică rădăcină, credința crește și se dezvoltă pînă la altitudinea mintală; treapta psihică cea mai înaltă care operează, după Clement, relația dintre credincios și Dumnezeu, prin faptul că mintea este însuși chipul lui Dumnezeu, din noi. Este foarte interesant faptul că Clement Alexandrinul accentuează ideea că credința, ca înclinație sau impuls primordial, este mîntuire, nu se învață.

În felul acesta, credința are prin ea însăși o valoare axiomatică, ea este forma fundamentală a cunoașterii religioase creștine, formă și în același timp criteriu al ei.

2. Clement Alexandrinul, *Stromata* V, 1, P.G. IX.

3. *Stromata* II, 4. P.G. VIII, 945 A.

4. *Ibidem*, 6.

5. Este vorba de cele patru elemente din teoria filozofică a lui Empedocle (n.n.).

6. *Stromata* II, 6, 30-31; P.G. VIII.

Analizînd, prin comparație, fenomenul sufletesc al cunoașterii, el arată că un creștin credincios nu are decît o singură cale a adevărului: credința: «Există felurite căi ale cunoașterii care să ne conducă drept pe calea adevărului; calea noastră este una singură: credința (ὁδὸς δὲ ἡ πίστις)⁷ Unde duce această cale, care este obiectul ei; este un obiect sau este un subiect? Răspunsul lui Clement este precis. Subiectul care ne-a creat liberi și care așteaptă în libertate asentimentul credincioșilor este Logosul, Domnul. Credința este o alegere, iar subiectul ales pentru stabilirea unor relații de mîntuire este Logosul⁸. Așadar, credința este o relație între subiectul uman credincios și subiectul divin revelant, adică Logosul, Cuvîntul. Este necesar ca mișcarea aceasta de interferență divino-umană să fie o mișcare concomitentă. Prin credință este posibil și actul revelațional din partea Logosului.

Atunci cînd începem să trăim din credință, dobîndim și judecata necesară ca să primim cuvintele dumnezeiești, adică credința. Convingerea vine după aceea.

Între credința creștină și cunoașterea creștină, adică elaborarea și cunoașterea adevărului creștin, este o conexiune organică. Credința este actul global inițial prin care-l concepem pe Dumnezeu ca existent, dar cunoașterea lui este un act revelațional prin Fiul, prin Logosul său. Dumnezeu este necunoscut în natura sa. Clement pune pentru prima dată, în teologia ortodoxă, temeliile unei teologii apofatice, afirmînd și demonstrînd îndelung, în special în *Stromata a V-a* că Dumnezeu este indemonstrabil, inaccesibil pe căile obișnuite ale cunoașterii pozitive. Cunoașterea Sa este un har, care ne-a fost dat prin Logosul său: «Dumnezeu nu poate fi demonstrat... De asemenea, nu are zhip și nu poate fi numit. Dacă-L numim Unul, Binele, Inteligența, Ființa în sine, sau Părinte, Dumnezeu, Creator, Domn, niciuna din aceste expresii nu-i convin, ca să spunem cinstit. Nu ne folosim de aceste frumoase nume, decît din neputința de a găsi numele cel adevărat, ca gîndirea, avînd de ce se prinde, să nu se rătăcească aiurea. Niciunul din acești termeni, luați în parte, nu exprimă pe Dumnezeu... Rămîne deci că nu putem să avem o idee de Necunoscut decît prin grația divină și prin Cuvîntul (Logosul)»⁹.

În aceste condiții, credința este și temelie și criteriu al ei însăși, întrucît prin ea adevărul se constituie și se verifică din el însuși: adevărul prin adevăr. Credința ne duce la cunoașterea lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos. Deci, așa cum afirmă atît de frumos Clement, «cunoașterea trebuie să fie credincioasă, iar credința cunoscătoare»¹⁰. Există o cale comună pentru credincios ca să-și însușească revelația divină, calea nedespărțită care duce de la credință la cunoaștere, deoarece credința însăși nu este altceva decît «o cunoaștere prescurtată a lucrurilor necesare mîntuirii»¹¹. Deoarece mîntuirea credincioșilor este opera specifică a Fiului lui Dumnezeu, Clement Alexandrinul se întreabă cum putem noi recunoaște că în adevăr El este Mîntuitorul nostru: «Unde este semnul după care putem să recunoaștem că Fiul lui Dumnezeu însuși este Mîntuitorul (Σωτηρ) nostru?»

Întrebați-i pe profeții care L-au vestit mai dinainte și care au premers venirii Sale; cercetați mărturiile care au însoțit nașterea Sa după trup; întrebați puterea Lui și care s-a arătat în mod solemn după scularea Sa și care poate fi atinsă cu mîna, atît este de vizibilă»¹².

7. *Stromata II*, 2; P.G. VIII, 933 C.

9. *Stromata V*, 81-82; P.G. IX.

11. *Stromata VII*, 10; P.G., IX, 480.

8. *Stromata II*, 4; P.G. VIII, 944 A.

10. *Stromata II*, 4; P.G. VIII, 944 A.

12. *Stromata VI*, 15; P.G. IX.

Cu alte cuvinte, izvorul credinței noastre și al cunoașterii noastre teologice este, cum ușor se poate deduce din cele de mai sus, revelația Vechiului și Noului Testament, profeții și Logosul însuși care s-a întrupat Dumnezeu omeniform, așa cum ne-o înfățișează Evangheliile.

Această cunoaștere certă a Fiului lui Dumnezeu ne-a fost transmisă prin Sfânta Tradiție. O cunoaștere autentic creștină aduce după sine o identificare a vieții credinciosului cu viața Logosului, o imitare a lui Hristos-Domnul, și în modul acesta chipul lui Dumnezeu se dezvoltă, crește în noi înșine. Prin întrupare, Logosul, Fiul lui Dumnezeu a devenit «omeniform», iar prin credința care se dezvoltă în structura duhovnicească, pnevmatică a sufletului credinciosului și ajunge la stadiul de cunoaștere, sufletul ajunge «deiform»: «Omul cel bun ajunge cu sufletul deiform și asemenea cu Dumnezeu, iar Dumnezeu ia chipul omului»¹³.

Deiformismul credinciosului n-ar fi fost posibil dacă Dumnezeu nu i-ar fi insuflat la creație chipul său, care este un chip rațional¹⁴. Așa cum arătase și în lucrarea sa Protrepiticul, și aici insistă asupra ideii că noi sintem creaturile raționale ale Cuvîntului-Dumnezeu, prin care sintem de la început, pentru că la început era Cuvîntul. Ca atare, numai Logosul ne inițiază în cunoașterea lui Dumnezeu, deoarece rațiunea omului credincios este însuși chipul lui Dumnezeu, denumit de el icoană sau chip rațional (*λογικός*). În sufletul credinciosului, conceput ca suflet rațional apare fenomenul credinței ca impuls primordial, spre asentimentul la ființa lui Dumnezeu, asentiment pentru Logosul care ne garantează cunoașterea lui Dumnezeu.

3. *Credință, soție și teologie.* — În creștinismul alexandrin preclémentin se ivise erezia gnostică, rezultat al unei antinomii individuale a teologului sau a gânditorului creștin, în raport cu Sfânta Scriptură. Școala teologică alexandrină a fost organizată de Biserică, independent de cadrul ei, ca să combată aceste erezii gnostice. De aceea, Clement Alexandrinul va consacra o mare parte din cuprinsul *Stromatelor* sale problemei adevăratei înțelepciuni sau cunoașterii creștine și adevăratei teologii. Clement statornicește un principiu de orientare creștină în problema cunoașterii creștine: cunoașterea sau credința cunosătoare, în sensul de credință transpusă în planul conștiinței logice nu ne vine decît de la Logos și numai prin El. Acest fapt se înfățișează axiomatic astfel: adevărul creștin este din Hristos și pentru Hristos, dar niciodată în afară de El. În *Stromatele a V-a și a VII-a* Clement încearcă să pună bazele acestei axiome. Întrucît ereziile gnostice căutau, în genere, adevărul în afară de credință, socotind că credința nu era suficientă pentru un credincios dornic de o cunoaștere mai aprofundată a adevărului, Clement Alexandrinul arată că orice înțelepciune creștină, orice încercare teologică are la baza ei credința, ca o funcție oarecum imanentă sufletului credinciosului. Gîndirea teologică se manifestă ca o gîndire care stă în armonie cu ea însăși și cu Cuvîntul lui Dumnezeu. Înțelepciunea sau cunoașterea teologică este o dezvoltare și o desăvîrșire a credinței. «Prin înțelepciune se desăvîrșește credința, iar credinciosul nu ajunge desăvîrșit decît prin ea.

Credința, ne arată mai departe Clement, este un bun imanent, care, fără să-l caute pe Dumnezeu, mărturisește că El există și-l preamărește ca pe o ființă. Astfel trebuie ca, pornind de la această credință și crescînd în ea prin harul lui Dumnezeu, să ne ocupăm de înțelepciunea care ne face să-l cunoaștem... Temelia cunoașterii teologice stă pe credință, în sensul că nu trebuie să te îndoiești de Dumnezeu; iar

13. *Stromata VI*, 9; P.G. IX, 293.

14. *Stromata VI*, 1; P.G. IX 1890, 209.

Hristos este în același timp și temelie și zidire, El prin care este începutul și sfârșitul. Extremitățile nu se învață, începutul și sfârșitul, înțeleg prin acestea, credința și dragostea. Cunoașterea transmisă de tradiție după harul lui Dumnezeu acelora care s-au arătat demni de învățatură... Credința este, într-un fel, o cunoaștere prescurtată a adevărilor necesare mântuirii, iar cunoașterea este demonstrarea puternică și invincibilă a adevărilor dobândite de credință, demonstrare întemeiată pe credința în învățătura Domnului și făcută să ne îndrume la ce este infailibil și inteligibil... Credința duce de la cunoaștere, mai departe, la dragoste și ajungând la acest stadiu unește de pe acest pământ, ca pe un prieten cu prietenul său, pe cel care cunoaște cu cel care este cunoscut. Și, fără îndoială, că un astfel de credincios dobândește chiar în această lume egalitatea cu îngerii»¹⁵. Credința, ca act sufletesc incipient, în relația credincios-Dumnezeu, ne ajută să sesizăm pe Dumnezeu ca ființă, ca persoană, căci fără această caracteristică ar rămâne o simplă abstracție, un concept care nu ar spune nimic, sau pe care noi l-am interpreta cum am vrea, dar credința ne dă în plus și înțelegerea lui Dumnezeu, prin Hristos, care este Logosul, și orice teologie nu se poate dezvolta decât în limitele credinței, ajutată, dirijată și inspirată numai de credință, care duce implicit la cunoaștere. Teologia apare astfel ca o încununare logică a credinței, o transpunere a conținutului credinței după legile judecăților inteligibile, dar aceste legi ale minții nu determină ele însăși conținutul, pentru că acest conținut îl dă revelația, adică adevărul afirmat și dovedit prin prezența Logosului printre noi, conținut în cuvintele sale.

Teologul cunoaște adevărul divin pentru că el cunoaște tot ce a vorbit Domnul, căci a învățat aceasta de la «Adevărul însuși»... «el scotește cuvintele Domnului ca evidente și clare, chiar dacă ele sînt încă obscure pentru alții, el posedă o înțelegere universală»¹⁶. Această înțelegere a credinței pe care o urmărește teologul în reflecțiile sale asupra conținutului ei, nu este altceva, ne asigură Clement, decât «Cunoașterea numelui lui Hristos și înțelegerea evangheliei Sale»¹⁷. Cunoașterea este implicată chiar în actul credinței, se dezvoltă din ea, crește în conștiința noastră și se comunică după legile gândirii. Clement expune astfel taina acestei dezvoltări din germele credinței: «În adevăr, nu este credință fără cunoaștere și nici cunoaștere fără credință. După cum nici Tatăl nu este fără Fiul... Fiul este adevăratul învățător despre Tatăl; dacă vrea cineva să creadă în Fiul, trebuie să-l cunoască pe Tatăl, despre care vorbește Fiul. Ca să-l precunoaștem pe Tatăl, trebuie să credem în Fiul, căci Fiul ne învață despre Tatăl. De la credință la cunoaștere, cum cunoaștem pe Tatăl prin Fiul? Acesta este canonul cunoașterii: concepția și înțelegerea adevărului prin adevăr»¹⁸.

Enunțînd un astfel de canon pentru cunoașterea teologică, Clement Alexandrinul circumscrie oarecum sfera preocupărilor teologice, interzicînd orice fel de amestec al problemelor teologice cu alte probleme din alte sfere ale cugetării omenești. Teologia este în fond o teognosie și nu se poate exercita, nu-și poate căuta resurse decât în ea însăși, în Logosul lui Dumnezeu, care este adevărul însuși. Teologia ortodoxă a urmat cu sfințenie calea noologică indicată de acest mare gînditor creștin. Ea nu și-a arogat niciodată, în decursul existenței sale bimilenare vreun drept de imixtiune în alte domenii ale cugetării omenești, cum ar fi domeniul filozofic, logic, științific, beletristic sau poetic, artistic, nicidecum în domeniul gîndirii politice etc. Preocupările ei au avut un singur centru: Dumnezeu, revelat nouă prin Logosul Său, iar sfera în care s-a

15. *Stromata* VII, 10, 55, 57; P.G. IX, 480 A.

16. *Stromata* VI, 9, 71-79; P.G. IX.

17. *Stromata* IV, 4, 15; P.G. VIII.

18. *Stromata* V, 1; P.G. IX, 10.

extins dreptul ei de reflectare a fost numai cuvîntul Fiului lui Dumnezeu. Credința este prin ea însăși un factor psihic de cunoaștere, însă absolut circumscris la revelație. Clement Alexandrinul, format la academia platonice din Atena, posedă o vastă cultură generală, ceea ce se vedește în *Stromate*, unde elogiază toate elaborările spiritului omenească, dar tocmai pentru acest fapt el caută și stabilește cu precizie domeniul și obiectul gândirii teologice, nu pentru a suprapune celorlalte domenii, ci pentru a arăta că originea gândirii teologice este dumnezeiască iar obiectivul său principal este cunoașterea și implicit înțelegerea dumnezeirii în ea însăși. Teza lui este precisă: «Fundamentul cunoașterii teologice constă în a nu te îndoi de Dumnezeu: iar Hristos este și temelie și zidire». Pentru acest lucru nu este nevoie să se recurgă la niciuna din disciplinele spiritului uman, iar dacă teologul posedă o cultură generală, așa cum o posedă Clement pentru vremea lui, aceasta-i ajută la disciplinarea și potențarea gândirii logice, formale, adică a modului în care să-și desfășoare raționamentele, dar nicidecum nu pot fi folosite ca izvoare sau argumente în sprijinul tezelor sale teologice.

Teologia este circumscrisă riguros și radical la problema lui Dumnezeu și la problema desăvîrșirii duhovnicești a credinciosului, deci în sfera vieții religioase, așa cum a trăit-o Domnul nostru Iisus Hristos și cum au trăit-o Sfinții Apostoli. Clement Alexandrinul, care ținea cu orice preț să demonstreze că credința este o funcție cognitivă suficientă sieși prin faptul că-l pune pe credincios în legătură cu sursa supremă a adevărului teologic care este Logosul, Mîntea, Înțelepciunea supremă spirituală, ne invită oarecum la următoarea expunere: «Îndrăznim să afirmăm, pentru că este vorba de credința-cunoaștere teologică, că adevăratul gnostic-teolog știe totul și înțelege totul, sprijinindu-se pe rațiunea sa dreaptă, știe chiar ceea ce nouă ne este inaccesibil. Astfel au fost Iacob, Petru, Ioan, Pavel și ceilalți Apostoli. În adevăr, profeția conține cunoașterea, pentru că a fost dată de Domnul și a fost apoi arătată Apostolilor de Domnul.

Cunoașterea creștină este așadar o însușire a sufletului rațional care se exercită pentru a fi înscris în cartea nemuririi datorită acestei cunoașteri (...). Cel ce se ocupă cu teologia crede că nimic nu poate fi neînțeles pentru Fiul lui Dumnezeu, deci totul poate fi învățat. Căci cel ce a suferit din dragoste pentru noi, n-ar fi putut să ascundă nimic acestei cunoașteri teologice.

Credința ajunge ea însăși o demonstrație fermă, pentru că adevărul însoțește tradițiile dumnezeiești»¹⁹.

Deși teologul trebuie să se limiteze numai la domeniul tradițiilor dumnezeiești, el este constrins, totuși, prin condiția sa umană, să folosească un limbaj comun uman, noțiuni și concepte generale, care au aplicații cîteodată în alte domenii decît cel teologic. Clement Alexandrinul, sub influența stilului de gândire din școala alexandrină, optează pentru un fel de eclecticism, nu în sensul de a alege cîte ceva din domeniile gândirii omenești, ci în sensul că un teolog, în măsura în care este necesar, poate să-și exercite mîntea sa în domeniul culturii generale, ca să și-o disciplineze pentru a distinge adevărul de eroare, prin urmare de a dobîndi puterea de discernămint, puterea de a-și da seama, prin ce se aseamănă lucrurile unele cu altele și prin ce se deosebesc²⁰.

Teologia urmărește adevărul adus de Logos, și caută să-l facă înțeles de toți credincioșii, prin Biserica. Cunoașterea acestui adevăr este necesară pentru cei ce

19. *Stromata* VI, 8; 68-70; P.G., IX.

20. Cf. *Stromata* VI, 10, 80-83; P.G. IX.

vor să înțeleagă temele fundamentale ale doctrinei divine, dar credința care este asentiment liber față de Logos ca Domn, este ea însăși o cunoaștere prescurtată a mântuirii, ceea ce constituie în gândirea lui Clement un minimum necesar pentru mântuire. Sub orice formă, fie în forma incipientă de credință, fie în forma maximă de teologie, adevărul creștin se află numai în Biserică: «Adevărul și cunoașterea corectă se află în Biserică»²¹. Clement Alexandrinul, deși face elogiul înțeleptului creștin și al teologului, își dă seama că aceste două tipologii creștine ar putea constitui pentru cineva un fel de aristocratism și ca atare ar rupe unitatea iubirii creștine, deci forma cea mai înaltă la care ar putea cunoașterea.

Pentru Clement, forța intrinsecă a cunoașterii adevărului divin constă în unitatea conștiințelor credincioșilor, în forma ei cea mai înaltă, ca unitate în dragoste. Poate că este singurul său punct de vedere mai vulnerabil, deoarece a acordat actului cognitiv puterea iubirii. Cu toate acestea trebuie să reflectăm asupra acestei idei, dacă o unificare de conștiințe poate să devină și o unificare de iubire, care se transformă în ceva și mai adânc, mai substanțial, în unime de iubire, ca în unimea Sfintei Treimi. Poate că drumul este invers, dar Clement nu ne-o spune. În orice caz, pentru a menaja susceptibilitățile credincioșilor și a pune de acord reflecția sa filozofică cu realitatea ecleziastică, adică cu realitatea vieții creștine și cu valoarea supremă a adevărului divin pe care îl deține numai Biserica, în experiența sa cognitivă și sacramentală, în care îmbrățișează într-un tot pe cei ce cred, Clement afirmă că chiar în afară de cunoașterea propriu-zisă, în înțelesul de învățare, există o înțelepciune care survine din adâncurile mintale ale credincioșilor și care este operațională în ambele cazuri, deci este comună tuturor creștinilor: «Întreaga Biserică este plină de bărbați și femei înțelepte, care toată viața lor au meditat asupra morții, prin care noi sîntem vii în Hristos. Oricine își orînduiește purtarea sa după credințele și obiceiurile noastre, fie că este barbar, grec, sclav, bătrîn, copil sau femeie, este în stare să filozofeze, chiar fără ajutorul științei de carte: căci înțelepciunea este comună tuturor celor care au îmbrățișat-o»²². Sediul acestei înțelepciuni este mintea, iar izvorul adevărului este Logosul. «Logosul este lumina (...), prin care noi vedem pe Dumnezeu»²³. Credincioșii care s-au unit cu Logosul prin opțiunea lor liberă s-au unit indirect și cu această lumină, cu posibilitatea de a vedea pe Dumnezeu sau de a-l înțelege. Viziunea lui Dumnezeu este un act mintal, deoarece însuși conceptul de Dumnezeu este pur mintal. Realitatea spirituală este în întregime perceptibilă sau sesizabilă mintal, de aceea adevărul spiritual este de domeniul contemplării mintale, viziunii mintale. Clement Alexandrinul încearcă o lămurire, un răspuns acestei torturante întrebări: ce este adevărul? Evident, este vorba de adevărul creștin: «Ce numim adevăr? Fără îndoială nu ceea ce vedem cu ochii, ci numai cu mintea. Adevărul este idee (ὡς ἰδέας), ideea este, însă noțiunea lui Dumnezeu (ἡ δὲ ἰδέα ἐννόημα τοῦ θεοῦ)»²⁴. În concepția sa teologică, ideea, noțiunea nu este o simplă abstracțiune a minții, schemă sau formă cognitivă, ci ea exprimă o prezență spirituală vie, o realitate spirituală comunicabilă.

Credința îl introduce pe credincios în transcendentul invizibil: «Cel ce crede, vede cu mintea cele inteligibile și viitoare (ὁ πιστεύων τῷ νῷ ὁρᾷ τα νοητὰ καὶ τα μέλλοντα)»²⁵. Reluînd ideea platonice a contemplării, Clement arată că în această viziune mintală credinciosul se află în prezența lui Dumnezeu «față către față —

21. *Stromata* VII, 15, P.G. IX, 528.22. *Stromata* IV, 8; P.G., VIII.23. *Protrepticul*, IX, 84, 6.24. *Stromata* V, 3, P.G., IX, 32.25. *Ibidem*.

»πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» — cu toată știința și înțelegerea»²⁶. Numai în aceste condiții este posibilă rugăciunea, adică dialogul orant cu Dumnezeu, ca dialog între ființe, persoane conștiente, nu un dialog imposibil între concepte sau noțiuni egale.

Teoria minții (νοῦς) are o importanță deosebită în concepția generală a lui Clement Alexandrinul despre posibilitatea comunicării spirituale dintre credincios și Dumnezeu. Așa cum a demonstrat pe scurt această teorie, în *Protreptic*, Logosul este — νοῦς — minte. Chipul lui Dumnezeu din noi, cei credincioși este minte. Prin această funcție noologică, prin minte, credinciosul poate reflecta asupra lui Dumnezeu, cu scopul de a realiza asemănarea. «Mintea care s-a curățit de cele lumești și de orice patimă este în stare să dobândească puterea lui Dumnezeu, iar chipul dumnezeiesc să se sălășluiască în ea»²⁷.

Mintea trebuie pregătită pentru a intra în legătură cu Dumnezeu. În doctrina ascetică se recomandă purificarea (katarsa) primordială a minții, în sensul că ea trebuie deprinsă numai cu conceptele și ideile pur spirituale, deoarece dialogul se efectuează între spiritul credinciosului și spiritul divin. Atât Dumnezeu cît și credinciosul au ca proprietate spirituală comună *mintea*.

Analizind procesul ascezei, ca proces preparator al minții, Clement ajunge la această concluzie: «Cuvîntul lui Dumnezeu este înțelept, după care *chipul minții* se vede în omul credincios. Și prin aceasta omul de bine este după chipul și asemănarea cu Dumnezeu, la suflet, după cum și Dumnezeu însuși seamănă cu acesta. Proprietatea fiecăruia este mintea prin care noi sîntem pecetluiți»²⁸. Prin minte, credinciosul ajunge deiform, deoarece s-a purificat de patimi, a devenit nepătîmitor și prin aceasta se aseamănă cu Domnul Hristos. Iată cum înfățișează Clement această asemănare cu Dumnezeu: «Asemănarea cu Dumnezeu, după puterile noastre, constă în a păzi mintea noastră în așa fel încît să se ocupe cu aceleași lucruri: această preocupare aparține duhului, ca duh, pe cînd dragostea de schimbare provine dintr-o înclinare spre bunurile materiale»²⁹.

Clement Alexandrinul ridică problema aceasta a unui fel de imobilism duhovnicesc, față de mobilitatea și schimbarea realității externe materiale. Prin exercitarea minții în această direcție se poate ajunge, după el, la această treaptă de desăvîrșire în care energia duhovnicească a credinciosului devine deiformă. Tipul înțeleptului creștin, pe care Clement îl nunește îndeobște «gnostic», adică cunoscător al lucrurilor divine, este «omul credincios, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu; el imită pe Dumnezeu cît poate și nu lasă nimic la o parte din ceea ce îl poate duce la această asemănare nădăjduită: stăpînit, răbdător, drept, stăpînindu-și pasiunile, dînd ceea ce are, făcînd binele prin cuvinte și fapte»³⁰. Cea mai îndrăzneată idee pe care a formulat-o Clement este că înțeleptul creștin, în care Logosul a întipărit, în mintea lui, contemplarea după propriul său chip, devine un fel de «al treilea chip dumnezeiesc»³¹, asemănător Logosului, care este al doilea chip al lui Dumnezeu. Această metanoie se produce în duhul credinciosului curat și mîntuit de cel rău «care primește puterea dumnezeiască iar chipul lui Dumnezeu se formează în el»³². Înțeleptul creștin nu numai că se ridică cu mintea pînă în «lumea frumosului dumnezeiesc», dar imitînd întru totul pe Logosul progresează în desăvîrșire, pînă ajunge după chipul învățătorului, Domnului: «Cel ce se supune Domnului, afirmă Clement, cel care urmează inspirația și profeția dată de El, ajunge desăvîrșit, după chipul învățătorului: «un

26. *Stromata* VII, 10; P.G. IX, 481. 27. *Stromata* III, 5; P.G., VIII, 1145. 28. *Stromata* VI, 9, 79.

29. *Stromata* IV, 22, 139; VIII. 30. *Stromata* II, 19, 97; P.G. VIII, 1039.

31. *Stromata* VII, 3, 16; P.G. IX, 421 B. 32. *Stromata* III, 5, 42; P.G., VIII, 1145 C.

Dumnezeu care vorbește în trup»³³. Tot în *Stromata a VII-a*, în care aprofundează această temă a posibilității deiformismului pentru credincios, dedusă din omeniformismul înfăptuit al Logosului, la întrupare, el arată că înțeleptul, sau teologul care-l slujește continuu pe Dumnezeu îl slujește în același timp și pe omul credincios spre a-l face mai bun. Un teolog, un înțelept creștin este asemănat cu «o statuie însuflețită a Domnului, nu prin însușirea formei, ci prin chipul virtuții și asemănarea mesajului. Tot ce are în minte comunică prin vorbire celor care merită să-l asculte...; el vorbește și trăiește după cum gândește... Numai înțeleptul dă mărturie adevărului, prin cuvânt și prin faptă: peste tot și totdeauna, el se poartă curat, în cuvânt, faptă și gândire»³⁴.

Credință, înțelepciune, teologie nu sînt în ele inesele acte sau trepte separate ale unicului act psihic al creștinului, ci sînt modalități de adîncire, sînt mai degrabă intensități, potențe psihice ale aceluiași act inițial care este credința.

4. — *Credință, rugăciune, viață creștină.* — Modalitatea de expresie a credinței este rugăciunea³⁵. Ea este prin excelență, așa cum a relevat-o Clement, un proces pur mintal. Cultul creștin atît de amplu organizat este rugăciunea continuată, adică menținerea minții noastre în contact permanent cu Dumnezeu, o trăire duhovnicească într-o permanentă atmosferă a acestei frumuseți duhovnicești divine. După Clement, creștinul adevărat, adică conștient de sine și legat cu această conștiință de sine de Dumnezeu, se ridică în permanență, prin rugăciune, cu mintea în lumea frumosului dumnezeiesc și își împropriază această frumusețe. În aceasta constă puterea rugăciunii, că ea transformă energia noastră duhovnicească, adică îi dă o intensitate atît de mare, încît lumina ei intrinsecă întrepătrunde toată ființa noastră, o înalță, ca să zicem așa, la adevărata ei tensiune divină, transformă sufletul în frumusețe divină. Rugăciunea este cea mai înaltă formă sau unica formă de cunoaștere a lui Dumnezeu pentru că în ea credinciosul se cunoaște și pe sine și îl cunoaște și pe Dumnezeu, iar aceasta aduce metanoia dorită în sufletul său și în existența sa în relațiile cu ceilalți semenii. Actul rugăciunii devine, astfel, actul asemănării noastre cu Dumnezeu. Clement Alexandrinul dă această frumoasă definiție rugăciunii, ca formă de cunoaștere: «Cine se cunoaște pe sine va cunoaște pe Dumnezeu, iar cel ce va cunoaște pe Dumnezeu se va asemăna cu Dumnezeu»³⁶. Dacă chipul lui Dumnezeu așa cum ne-a arătat Clement se formează în duhul credinciosului, el se formează în actul conștient al minții sale și prin minte imprimă întregii sale existențe un comportament divin. Credinciosul care și-a însușit înțelepciunea divină ajunge un om de bine. Cea mai înaltă aspirație a sa este continuitatea contemplării lui Dumnezeu. Cultul îl ajută în această direcție. De aceea zice Clement: «Credinciosul se roagă

33. *Stromata VII*, 16, 101; P.G., IX, 540.

34. *Stromata VII*, 9, 52-54; P.G., IX.

35. Clement Alexandrinul identifică înțelepciunea creștină cu rugăciunea: «Înțeleptul (...) nu cunoaște nici loc fix, nici altar ales, nici sărbători, nici zile anumite, ci, fie că e singur, fie că e cu frații de aceeași credință, el se roagă lui Dumnezeu toată viața și în orice loc, adică mărturișește harul înțelepciunii și al vieții creștine. Și după cum un om, care se află în fața unui om bun, se schimbă, cu atît mai mult cel ce este neînterupt cu Dumnezeu prin înțelegere, prin înțelepciune, prin viață, prin lucrarea neînteruptă a harului, ajunge în toate mai bun decît era înainte, în fapte ca și în cuvinte și în purtarea sa. Așa este cel ce-i convins că Dumnezeu este pretutindeni. Petrecîndu-ne viața noastră ca într-o sărbătoare, convinși că Dumnezeu este totdeauna peste tot, muncim cîntînd, plutim în melodiile cîntărilor și ne facem toate lucrările noastre rugîndu-ne.

Înțeleptul creștin este în comuniune neînteruptă cu Dumnezeu fiind totdeauna grav și vesel; grav din pricina respectului ce-l datorește prezenței lui Dumnezeu, iar vesel prin recunoștința față de toate bunurile pe care Dumnezeu i le-a dat». Aceasta este o splendidă odă adusă bucuriei în muncă. *Stromata VII*, 7; P.G., IX, 449, 452.

36. Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, III, 1, p. 257, trad. N. Ștefănescu.

pentru creștinarea și continuitatea contemplării, așa cum omul obișnuit se roagă pentru sănătatea deplină»³⁷. Contemplarea nu este o stare sterilă, un fel de fixare imobilă a minții noastre asupra unei idei, ci este efortul continuu al spiritului spre a se identifica cu binele și frumosul suprem, ca să-l poată, la rîndul său, transpune în existența sa cotidiană; deci este un efort metanoic, transfigurativ. Credinciosul este plin de iubire pentru toate făpturile, pentru că în ele iubește chipul lui Dumnezeu, pe Creator. El lucrează în toate cu înțelepciune, identificîndu-se cu binele și frumosul. «Credinciosul înțelept, zice Clement, nu are nevoie de nimic, cel puțin în ce privește sufletul, pentru că dragostea îl face să trăiască în legătură cu cel Preaiubit, cu care s-a unit printr-o alegere reciprocă, strîngînd mai mult, printr-o experiență necurmată, legăturile dulci ale acestei familiarități și fericit de prisosința tuturor bunurilor. Acestea sînt cauzele care-l fac să se străduiască pentru a-și fereca inima față de pătimiri (...), după exemplul Învățătorului».

După ce arată că înțeleptul creștin se supune numai cerințelor necesare existenței trupești, la foamea, setea și altele asemănătoare, arată că Sfinții Apostoli nu s-au lăsat pradă emoțiilor, «grație tăriei absolute a minții lor, ci au rămas constanți în asceza pe care o dobîndiseră, mai ales după învierea Mîntuitorului». Această constanță poartă numele de «apatie» sau «nepătimire». Nepătimirea nu înseamnă suprimarea sensibilității, ci transfigurarea ei, în sensul că sensibilitatea este supusă minții, care o poate domina în orice împrejurare. În fond, aceasta este și taina înțelepciunii creștine: primatul puterii spirituale asupra instinctelor sau pasiunilor. Viața credinciosului trebuie să fie prin excelență plină de înțelepciune, o viață rațională. Înțelepciunea este caracteristică vieții divine și deci și a credinciosului. «În adevăr, totul este înțelepciune în Cuvîntul lui Dumnezeu, iar credinciosul reflectă chipul înțelepciunii. Sub acest raport, omul credincios se înalță cu sufletul său pînă la forma asemănării cu Dumnezeu, iar Dumnezeu se aseamănă cu acesta, pentru că forma și a unuia și a celuilalt este înțelepciunea, atribut care ne deosebește și ne caracterizează»³⁸. Tema înțelepciunii în viață creștină este o temă amplu elaborată de Vechiul Testament, în care Logosul este indentificat cu Înțelepciunea, cu Mintea, și reluată de Clement Alexandrinul pe plan creștin și adaptată vieții. În toată teoria înțelepciunii lui Clement se întrevede un înfocat umanism creștin, pentru că el îndeamnă la o contemplare ecumenică a adevărului, în sensul că adevărul Logosului este valabil pentru toți creștinii, iar iubirea este cea mai puternică legătură duhovnicească între ei, pe care n-o poate suprima nimic în lume, pentru că nimic nu-l poate despărți pe credincios de Dumnezeu și de frații săi, iubirea devenind suprema unire. Clement este un umanist creștin desăvîrșit, pentru că a căutat, pe planul său creștin, adevărul care să ne unifice, care să ne ducă la o universalitate de conștiințe și deci la o unitate de trăire. Pentru el, experiența duhovnicească creștină este în același timp o experiență individuală, dar și supraindividuală, ea nu este în mod exclusiv numai experiența mea, ci a tuturor celor care și-au dat asentimentul pentru Hristos, pentru Logosul, adică pentru Înțelepciunea supremă, singura care poate să ducă la formarea chipului lui Dumnezeu în credincioși, adică la asemănarea nu numai cu Dumnezeu, ci și la asemănarea supremă între ei. O astfel de asemănare nu înseamnă nicidecum o stereotipizare spirituală, ci o unicitate, un monadism duhovnicesc, cum îl numește el, într-o perfectă libertate. Credința se dovedește astfel, cu adevărat un asentiment

37. *Stromata VII*, 7, 46; P.G., IX.

38. *Stromata VI*, 1, 71-79; P.G., IX.

liber spre o viață plină de frumusețe divină neschimbată, adică plină de înțelepciune. Teofania ne este dată în libertate și nu în autoritate, în constrângere. Singura autoritate a credinciosului este autoritatea conștiinței îndumnezeite, a conștiinței teofanice prin modul nostru existențial pe care l-am numi mod teodinamic, un mod care încearcă să înfăptuiască idealul umanitar creștin.

Noțiunea de umanitate creștină își are izvorul în experiența în duh a unității și uniunii pluralității de persoane. Definiția pe care o dă Clement umanismului creștin, își păstrează, cred, valabilitatea intactă: «Dacă omul din noi este duhovnicesc, omenia este fraternitatea celor ce trăiesc în același duh»³⁹.

Ortodoxia a depășit limitele impuse creștinismului în secolul II, când a trăit Clement Alexandrinul, iar umanismul ei actual include întreg neamul omenesc, pentru că în orice credincios ea vede chipul lui Dumnezeu spre asemănare, deși poate această asemănare este căutată posibil printr-o altă modalitate religioasă. Chiar și Clement Alexandrinul a întrevăzut aceasta⁴⁰.

5. — *Ecleziologie și ecumenism*. — La nici un alt părinte bisericesc din perioada primară a creștinismului nu găsim pusă cu atîta precizie și vigoare problema ecleziologiei, așa cum a făcut-o Clement Alexandrinul. Pivotal ecleziologiei sale îl găsim în acest triptic de afirmații: «Credința trebuie să fie cunoscătoare, iar cunoașterea teologică credincioasă»⁴¹. — «Credința este temelie cunoașterii teologice»⁴² și «Adevărul și cunoașterea teologică corectă se găsesc în Biserică»⁴³. Deși credința este fundamentul înțelepciunii creștine, nu orice credință este temelie, temelie ei este Biserica. Clement Alexandrinul a elaborat noțiunile de structură a Bisericii, care au fost dezvoltate de teologia ortodoxă și introduse apoi în simbolul de credință. Aceste noțiuni de structură formau, în fond, o criteriologie a adevărului creștin. Care sînt, după el, criteriile adevărului creștin? 1. Respectul Sfintei Scripturi în întregime. Aceasta l-a determinat să alcătuiască și un canon al cărților sfinte.

În marea lui respect pentru Sfînta Scriptură, a afirmat că inspirația dumnezeiască este totală, nu numai în idei, ci și în cuvinte. 2. Vechimea tradiției bisericești. 3. Unitatea Bisericii. După ce demonstrase mai înainte că adevărata cunoaștere creștină au deținut-o Apostolii, el arată după aceea, în *Stromata a VII*, în special, că unitatea Bisericii este unitatea în credința apostolică. Fără nici o exagerare, găsim în gîndirea lui structurile fundamentale ale Bisericii Ortodoxe și este cel dintîi care pune în mod hotărît problema Ortodoxiei, pe care o leagă de vechimea și autenticitatea Bisericii apostolice. Iată cum demonstrează Clement, după obiceiul lui, concepția sa ecleziologică: «Biserica veche și adevărată dovedește că ereziile care au apărut după ea și mai ales cele care au urmat acestora au inovat și poartă pecetea greșelii. După părerea mea, cele de mai sus arată lămurit că una este adevărata Biserică: Biserica cu adevărat veche, în care sînt înscrîși dreptii după libera lor alegere.

Nu este decît un singur Dumnezeu și un singur Domn: prin urmare Biserica unică, participă la natura a ceea ce este unic, ea pe care ereziile vor s-o împartă în numeroase secte. După ființă, după gîndire, după principiu, după sfințenie, declarăm

39. *Stromata II*, 9, P.G., VIII, 977.

40. *Stromata VII*, 12, 70; P.G., IX.

41. *Stromata II*, 4 și *Stromata V*, 1, P.G., VIII, IX, 10.

42. *Stromata V*, 1, P.G., IX, 10.

43. *Stromata VII*, 15; P.G. IX, 528.

că Biserica veche și ortodoxă este unică, în unimea unei singure credințe (unice), potrivit celor două Testamente; ba mai mult, potrivit unicului Testament cu toată deosebirea de timp, unind prin voința unicului Dumnezeu, grație unui singur Domn, pe toți cei ce sînt aleși de mai înainte, pe cei pe care Dumnezeu i-a orînduit să fie drepiți, și pe care i-a cunoscut mai înainte de facerea lumii. De altfel, demnitatea Bisericii ca și principiul organizării sale, se întemeiază pe unitate. Ea este mai presus de toate și nu are ceva asemănător sau egal»⁴⁴.

Așadar, în concepția sa, Biserica este una, unică, sfîntă și universală, întemeiată de Apostoli. Structurile au fost enunțate, ele au fost dogmatizate în simbolul credinței. Dezvoltările de mai tîrziu sînt o creștere a acestor structuri seminale fundamentale.

Biserica ecumenică este această Biserică veche în care a fost păstrată unitatea credinței, adică unitatea în adevărul revelat de Domnul Hristos, Logosul, Înțelepciunea. Ecumenismul actual care caută unitatea pierdută a Bisericilor trebuie să caute izvorul unic al acestei universalități, în credința și înțelepciunea teologică din Biserica originară, Biserica primară ortodoxă.

Acesta este mesajul lui Clement Alexandrinul, părintele bisericesc al universalismului adevărului creștin, al unei ecleziologii triadocentrice.

44. *Stromata* VII, 16–17; P.G. IX.

Diac. Conf. Nicu Moldoveanu

PREOCUPĂRI DE MUZICĂ ȘI MUZICOLOGIE ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN ULTIMII CINCIZECI DE ANI (1925 — 1975)

Făcînd un bilanț, acum cînd sărbătorim o jumătate de veac de la ridicarea oficială a Bisericii noastre strămoșești la rangul de Patriarhie, constatăm cu îndreptățită mîndrie că în Biserica Ortodoxă Română n-au lipsit niciodată preocupările muzicale și muzicologice specifice. Ce-i drept, nu se poate spune că aceste preocupări, atît în ceea ce privește creația muzicală psaltică sau cea corală psaltică sau bisericească în general, cît și elaborarea și publicarea în paginile revistelor bisericești a studiilor și articolelor cu caracter istoric, analitic, polemic etc., au fost la fel de intense pe toată această perioadă de care ne ocupăm, fiindcă va fi lesne de constatat că într-o vreme au precumpănit cele strict muzicale, într-alta cele muzicologice.

În tot cazul, se mai poate constata și faptul că în a doua jumătate a acestei perioade, adică de la 1950 încoace, revistele noastre bisericești au publicat destul de multe articole, studii, recenzii, compoziții, prelucrări și armonizări de cîntări psaltice tradiționale etc., ceea ce înainte de 1950 găsim doar în revista «Cultura»*.

Pentru sistematizare, vom împărți materialul în trei mari capitole :

I. Muzică psaltică omofonă și folclor religios ;

II. Muzică corală bisericească și folclor religios ;

III. Muzicologie bisericească (articole, studii, recenzii, teze de doctorat etc.) și-l vom prezenta sub forma unui vast indice bibliografic, în care fiecare din aceste trei capitole vor fi de sine stătătoare, iar în cadrul fiecărui capitol vom aranja lucrările în ordinea alfabetică a autorilor.

După cum se va vedea, unii autori vor figura cu lucrări în toate cele trei capitole, alții în două, iar alții numai într-unul.

Pentru unele studii și articole vom prezenta și un scurt rezumat în paranteze drepte, mai ales pentru cele din perioada 1925—1950.

Tipăriturile muzicale psaltice, atît cele omofone cît și cele corale pentru cor mixt, bărbătesc sau voci egale, le vom menționa, pe cît ne va sta în putință — pe lîngă cele apărute în Tipografia Cărilor Bisericești (apoi Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă) — și pe cele apărute în alte tipografii de stat sau particulare.

Unele lucrări de felul acesta (mai ales corale), apărute mai de mult timp, pentru care, deși nu am avut unele date complete (an de apariție, loc, editură etc.), le-am menționat totuși. Ne-a fost de un real folos lexiconul D-lui Viorel Cosma, *Muzicienii români*, București, Editura Uniunii Compozitorilor, 1970.

Materialul muzicologic îl vom prezenta numai pe cel apărut în revistele noastre bisericești, fiindcă și în diversele edituri de stat au apărut cărți, studii, articole etc., tratînd probleme de muzicologie cu specific bisericesc, dar ele depășesc cadrul lucrării noastre. De altfel, toate acestea au fost semnalate și recenzate la vreme și în revistele bisericești ; deci tot vor figura.

* Revista «Cultura» a apărut între anii 1911—1944. Prin contopirea Societăților «Macarie» (președinte : Ioan Popescu-Pasărea) și «Ioan Cucuzel» (președinte : T. I. Popescu), în 1915, ia naștere Asociația generală a cîntăreților bisericești din România sub președinția profesorului, protopsaltului și compozitorului I. Popescu-Pasărea, iar organul de publicitate va fi revista cultural-muzicală «Cultura», avînd ca director fondator tot pe I. Popescu-Pasărea, care a condus-o pînă la moarte (13 aprilie 1943).

Capitolul I cuprinde 98 de titluri, capitolul II 128 de titluri, iar capitolul III — cel mai bogat — 232 de titluri, prin titluri înțelegînd fie volume întregi de cîntări omofone sau corale, volume de muzicologie, fie piese muzicale separate (apărute separat), sau articole, sau studii, sau recenzii etc. și chiar polemici ca cele apărute în revista «Cultura». Pentru unii autori de cîntări corale, care au scris mult, am concentrat lucrările sub un titlu generic (vezi la N. Lungu, I. Runcu etc.).

*

Cu tot numărul impresionant de titluri cuprinse în acest studiu-indice, nu avem cîtuși de puțin pretenția că am cuprins absolut totul, dar atît cît am cuprins are darul — credem — de a da o imagine de ansamblu asupra a ceea ce s-a publicat în Biserică în perioada 1925—1975.

Capitolul I

Muzică psaltică omofonă și folclor religios

1. Braniște Ene, Pr. Prof., *Anastasimatarul uniformizat*, vol. II (*Utrenierul*), București, Editura Institutului Biblic, 1954 (în colaborare).
2. Idem, *Cîntările Sfintei Liturghii și podobiile celor opt glasuri*, București, Editura Institutului Biblic, 1960 și 1969 (în colaborare).
3. Idem, *Cîntări la unele Sfinte Taine și ierurgii*, în «Studii Teologice», XVI (1964), 1—2, p. 3—122 (în colaborare).
4. Idem, *Cîntări din perioada Penticostarului* (partea I-a), în «Studii Teologice» XVIII (1966), 1—2, p. 1—90 (în colaborare).
5. Buzera Alexie, diac., *Colinde culese din Oltenia* («Bun gînd și-a gînditu» și «De cînd și-a-n dumblatu»), în «Mitropolia Olteniei», XXV (1973), 1—2, p. 169—170; «Ce seară-i această seară», în «Mitropolia Olteniei», XXV (1973), 11—12, p. 1070.
6. Coman Vasile, *Imn de urare*, compus și dedicat cîntăreților bisericești, pentru noul an 1927, glasul 8, în «Cultura», 1927, 1—2, p. 9 («O mie nouă sute douăzeci și șapte dea Domnul să fie cu belșug în toate, / Să aducă în țară pace și-nfrățire și-ntre noi cantorii mai multă unire. / Domnul să trimită pace-ntre popoare și de pe tot globul ura să dispară; / așa vă urează Vasile Coman, să trăiți cu toții, fraților, mulți ani!»).
7. Idem, «*Rugăciunea cîntăreților*», gl. 5, în «Cultura», 1927, 7—8, p. 57.
8. Idem, *Axionul Crucii*, gl. 8, în «Cultura», 1928, 6—7, p. 9.
9. Idem, «*Ruga cîntăreților*», «imn compus în onoarea D-lui Popescu-Pasărea», de..., 1927, în «Cultura», 1936, 9—11, p. 6.
10. Costea Grigore, pr. prof., *Gramatica muzicii psaltice*. Studiu comparativ cu notația liniară. Tipărită cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvîntarea I.P.S. Justinian, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1951 (în colaborare cu Prof. Ioan Croitoru și Prof. Nicolae Lungu).
11. Idem, *Anastasimatarul uniformizat I: Vecernierul sau cîntările vecerniei de sîmbătă seara ale celor opt glasuri bisericești*. Tipărită cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvîntarea I.P.S. Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1953 (în colaborare cu Ioan Croitoru și Nic. Lungu).
12. Idem, *Anastasimatarul uniformizat II: Utrenierul sau cîntările utreniei de duminică dimineața ale celor opt glasuri bisericești, urmate de svetilnele și sti-*

- hirile Evangheliilor și de doxologii mari. Tipărit cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvântarea I.P.S. Justinian, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. București Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1954 (în colaborare cu Prof. Nicolae Lungu și Pr. Prof. Ene Braniște).*
13. Idem, *Cântările Sfintei Liturghii și podobiile celor opt glasuri bisericești. Tipărită cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1960.*
 14. Idem, *Cântări la unele Sfinte Taine și ierurgii*, în «Studii Teologice» XVI (1964), 1—2, p. 3—122 (în colaborare cu Nic. Lungu și Pr. Prof. Ene Braniște).
 15. Costescu Ioan, *Tatăl nostru* (pe notație liniară), în «Cultura», 1931, 3, p. 9. (Compoziție liberă, care nu s-a impus).
 16. Croitoru Ioan, prof., *Gramatica muzicii psaltice...* (Vezi: Costea Grigore, Pr. Prof., nr. 10).
 17. Idem, *Anastasimatarul uniformizat I*; (Vezi: Costea Grigore, Pr. Prof., nr. 11).
 18. Datculescu Z. și Popescu Ioan-Pasărea, *Răspunsuri pe glasul 5*, de Z.D., revăzute de I. P. Pasărea, în «Cultura», 1926, 4—5, p. 7—8.
 19. Diaconu Gh. (cântăreț bis. și profesor la Constanța), «*Fericit bărbatul*», gl. 5, în «Cultura», 1928, 10, p. 13—15.
 20. Firu Nicolae, *Cântări bisericești, răspunsurile Sfintei Liturghii, pricesne și alte cântări pentru sărbătorile de peste an, cele opt glasuri*. Timișoara, 1943.
 21. Givulescu Cornel, *Cele opt glasuri la Vecernie și Utrenie*, Oradea, Tipolitografie, 1929.
 22. Iordănescu Amfilohie, ieromonahul, *Buchet de muzică (psaltichii)*. Cuprinde: teorii de muzică bisericească, cântări de Vecernie, Utrenie și Liturghie, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1934.
 23. Kiriac-Georgescu, Dimitrie, *Cântările Liturghiei, pentru copii și popor*, Tîrgu-Jiu, 1926.
 24. Lungu Nicolae, prof., *Gramatica muzicii psaltice* (Vezi: Costea Grigore, Pr. nr. 10).
 25. Idem, *Cântările Sfintei Liturghii și cântări la cateheze*. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1951.
 26. Idem, *Cântările Sfintei Liturghii și cântări la cateheze*, în «Studii Teologice», III (1951), 1—2, p. 29—60; 3—4, p. 135—166.
 27. Idem, *Anastasimatarul uniformizat, I* (Vezi: Costea Grigore nr. 11).
 28. Idem, *Anastasimatarul uniformizat, II* (Vezi: Braniște Ene, nr. 1).
 29. Idem, *Cântările Sfintei Liturghii și podobiile celor opt glasuri bisericești* (Vezi: Braniște Ene, nr. 2).
 30. Idem, *Cântări la unele Sfinte Taine și ierurgii* (Vezi Braniște Ene, nr. 3).
 31. Idem, *Cântări din perioada Penticostarului* (partea I), în «Studii Teologice», XVIII (1966), 1—2, p. 1—90 (Vezi, Braniște Ene, nr. 4).
 32. Mardare D., *Coboară-te între noi, Mîntuitorule*, stihiră comunicată de cântărețul D. Mardare (Vulturești-Vaslui), gl. 8, revăzută de I. Popescu-Pasărea, în «Cultura», 1938, 9—10, p. 72—73.
 33. Măgureanu N., (cântăreț bis., C.-Lung-Muscel), «*Ridica-voi ochii mei*», gl. 5, în «Cultura», 1931, 11—12, p. 14 (Transcris și modificat pe note bisericești, după revista «Muscelul» nr. 3, 1931).

34. Măndoiu P. Ion-Vilcea, «Că pe Tine Te avem mijlocitoare», gl. 8, prescurtată după A. Pann, de... și dedicată lui I. Popescu-Pasărea, în «Cultura», 1927, 6—7, p. 20.
35. Mihăilescu Vasile, Gh., *Stihiri la înmormintarea călugărilor*, gl. 8 (trei stihiri), în «Cultura», 1932, 2—3, p. 8—9 (Note de V. Gh. M., cîntăreț bis. și profesor la Seminarul din Dorohoi, în amintirea protopsaltului N. Săvescu).
36. Idem, «De tine se bucură», prelucrat de..., în stilul citirii Apostolului, «așa cum se întrebuințează de unii cîntăreți», în «Cultura», 1937, 3, p. 26.
37. Moldoveanu Nicu, *Axion duminical*, gl. 7, pe ambele notații suprapuse, în «Glasul Bisericii», XXVII (1968), 3—4, p. XIX—XXIII.
38. Nectarie protopsaltul — Sf. Munte, «*Prea frumoasă pustie*», gl. 5, în «Cultura», 1930, 3—4, p. 8—9 (retipărită).
39. Nicolau Gherontie, episcopul Constanței, *Îndrumătorul liturgic, cuprinzînd vizite canonice la orașe și sate. Vecernia cu litie și priveghere, Liturghiile Sf. Ioan Gură de Aur și Grigorie Dialogul*, cu muzică și text de..., cu notație psaltică și liniară. București, Tipografia Cărților Bisericești, 1939.
40. Ojog Victor, ierod., *Anastasimatarul Sf. Mînăstiri Neamț*, Tipografia M-rii Neamț, 1943.
41. Pann Anton, *Axion Hisar*, glas 5, de A.P., compus în ultimul an al vieții (1854), revăzut și prelucrat de I. Popescu-Pasărea, în «Cultura», 1938, 3, p. 27—28.
42. Idem, «*Mărturisii-vă Domnului*», ce se poate cînta de copii și popor, ca îndemn la spovedanie, gl. 5 (șase stihuri după A. Pann), în «Cultura», 1938, 3., p. 26—27.
43. Popescu Chiril, Prof. onorar, *Cîntări din perioada Pentecostarului* (partea I). (Vezi: Braniște Ene, nr. 4).
44. Popescu Ioan, Gh. Diac., *Răspunsuri mari și Axion duminical*, glas 3, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXVIII (1970), 7—8, p. 846—856.
45. Popescu Pasărea-Ioan, «*Taina creștinătății*», pe gl. 5, de..., (cu notație psaltică), în «Cultura», 1925, 5—7, p. 16—17.
46. Idem, *Troparul «Cînd slăviți ucenicii»*, gl. 8, de... (notație psaltică), în «Cultura», 1925, 3—4, p. 16—17.
47. Idem, *Cîntările Triodului după muzica bisericească — orientală, precum se cîntă în Biserica română-ortodoxă*, scrise de I. Popescu-Pasărea, profesor la Seminarul Central, Seminarul Nifon Mitropolitul, și la Școala de cîntăreți bisericești din București, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1925.
48. Idem, *Troparele Învierii, troparele și condacele sîntîilor și praznicelor*, București, 1925.
49. Idem, *Liturghierul de strană cuprinzînd cîntările Sfintei Liturghii pe muzică bisericească orientală după cum se cîntă la strană în Biserica Ortodoxă Română*, scrise de I. Popescu-Pasărea, profesor de muzică bisericească la Seminariile Central și Nifon Mitropolitul din București, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1925.
50. Idem, *Colecțiune de cîntări bisericești alese*, București 1925.
51. Idem, *Catavasier ce cuprinde catavasile de peste tot anul; svetilnele și voscresnele învierii, precum și doxologiile (mici și mari)*, pe opt glasuri. Tipărite pe muzica bisericească, după diferiți autori, de..., București, Tipografia Cărților Bisericești, 1927.
52. Idem, *Cîntările Utreniilor de duminică*, pe cele opt glasuri, scrise după Macarie Ieromonahul și Ștefanache Popescu și completate de..., București, Tipografia Cărților Bisericești, 1928.

53. Idem, *Acum slobozește*, gl. 5, compus la înființarea Academiei de muzică bisericească, de..., pe două voci, în «Cultura», 1928, 3, p. 9.
54. Idem, *Sentiința lui Pilat*, gl. 8, de..., în «Cultura», 1929, 2, p. 10.
55. Idem, *Răspunsuri după A. Pann*, gl. 5 Hisar, de... [o variantă a celor obișnuite], în «Cultura», 1929, 11—12, p. 10—11.
56. Idem, «*Cît de mărit este Domnul!*», în «Cultura», 1930, 1—2, p. 10. [concert de I. Cart, scris pe muzică psaltică, pe două voci, după cererea Domnului Anghel, cîntăreț, Mărișești, de...].
57. Idem, *Heruvic* de I. Cart, transcris pe muzică psaltică, pentru corurile sătești, de..., în «Cultura», 1930, 3—4, p. 8.
58. Idem, «*Pre noi înșine*», gl. 8, în «Cultura», 1930, 7—8, p. 9 («Deviza studenților teologi scrisă pe muzică după cererea D-lui Dr. Matei, directorul Internatului teologic din București», de...).
59. Idem, *Pe tine te laudăm*, gl. 5, după Gavriil Muzicescu, redus pentru două voci, de..., (cu notație psaltică), în «Cultura», 1931, 3, p. 8.
60. Idem, *Cîntările vecerniilor de sîmbătă seara* scrise pe cele opt glasuri pe muzică bisericească-orientală de Ștefanache Popescu, fost profesor la Seminariile din București și completate după ieromonahul Macarie, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1931.
61. Idem, *Fericirile*, gl. 5, în «Cultura», 1932, 1, p. 9—11.
62. Idem, *Cîntați mereu, cîntați*, gl. 3, în «Cultura», 1932, 10—11, p. 8.
63. Idem, *Anixandare*, gl. 8, prelucrare după D. Suceveanu, de..., în «Cultura», 1933, 1, p. 12—13.
64. Idem, «*De tine se bucură*», gl. 8, în «Cultura», 1934, 1, p. 8. [prelucrat după V. Mihăilescu-Dorohoi, de...].
65. Idem, *Axion duminical*, gl. V, după «*Brațele părintești*», de Nectarie, privighetoarea Sfintului Munte, dedicat Cuv. Teofil Ionescu, conducătorul Asociației «Patriarhul Miron», lucrat de... în «Cultura», 1934, 5—6, p. 41—42.
66. Idem, *Penticostarul, ce cuprinde cîntările Sî. Paști, precum și cîntările principale ale celorlalte duminici din Penticostar*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1936, 1941.
67. Idem, *Noul idiomelar, ce cuprinde sedelne-idiomele, stihiri și slave de la unele praznice împărătești și sfinți mari, după Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Dimitrie Suceveanu, Ștefanache Popescu și alții*, completate și revizuite de..., București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1933.
68. Idem, «*Ridica-voi ochii mei*», gl. 5, prelucrat și completat de..., în «Cultura», 1937, 1—2, p. 14.
69. Idem, *Cîntările Vecerniilor de Sîmbătă seara*, scrise pe cele opt glasuri, cu notație psaltică, de Ștefanache Popescu, fost profesor la Seminariile din București, și completate de I. Popescu-Pasărea, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1939 [Este o reeditare fidelă a celor din 1931, cu deosebirea că această carte din 1939 cuprinde și o erată].
70. Idem, *Cîntările Liturghiei, întocmite pentru școală și popor*, Craiova, Ed. Scrisul Românesc, 1937 (în colaborare cu Pr. Gh. Comana, de la biserica Sf. Apostoli din București și cu Prof. G. Breazul).
71. Idem, *Principii de muzică bisericească orientală (psaltică)* scrise de I. Popescu-Pasărea, fost profesor de muzică bisericească la Seminarul Mitropolitul Nifon, Seminarul Central și Academia de muzică religioasă din București, Tipografia

- Cărilor Bisericești, 1939, Ed. II, 1942, Ed. III [Se menționează «fost profesor», fiindcă la 1 septembrie 1936, I. Popescu-Pasărea s-a pensionat, lăsând la Seminarul Central pe Grigore Costea, iar la Seminarul Nifon pe Arhid. Anton Uncu].
72. Idem, *Culegere de cântări bisericești, ce se cântă de către preoți în sobor la diferite servicii bisericești*. București, Tipografia cărților Bisericești, 1940 [cântările sînt scrise pe notația psaltică, unele la unison, iar altele pe 2 și 3 voci].
 73. Idem, *Psalmul 70*, gl. 5, agem, «rugăciune pentru ajutor și mîngîiere la bătrînețe, cîntat de I. Popescu-Pasărea la vîrsta de 70 de ani», în «Cultura», 1942, 1—7, p. 79.
 74. Popescu Ștefanache, «*Cu sfinții odihnește, Hristoase*», gl. 5, cîntat la comemorarea întemeietorilor cîntării Bisericii Române, duminică 22 ianuarie 1939, în biserica Lucaci din București, în «Cultura», 1939, 1—2, p. 9.
 75. Predescu Marin, *Pre tine te laudăm, pe note psaltice, după o melodie dată pe note liniare*, de prof. Ioan D. Chirescu, la Academia de Muzică religioasă, în «Cultura», 1943, 7—12, p. 14.
 76. Idem, *Slavoslovie*, gl. 3, în «Cultura», 1944, 1—3, p. 12—15.
 77. Idem, *Ziua Învierii*, gl. 3, în «Cultura», 1944, 4—6, p. 12.
 78. Idem, *Sf. Liturghie*, pe gl. 3 și *Imnul școalelor de cîntăreți*, în «Cultura», 1944, 7—12, p. 25—40.
 79. Redacția, *Stihiri la Adormirea Maicii Domnului*, gl. 1, de Arhim. Ghelasie Barsarabeanul, fost protopsalt și profesor de muzică la Seminarul din Curtea de Argeș, pe la 1840, în «Cultura», 1928, 6—7, p. 8—9.
 80. Idem, *Soarele și-a ascuns razele, Stihiri ce se cântă în Sfînta și Marea Vineri, la înconjurul bisericii*, gl. 5 (nu se cunoaște autorul), în «Cultura», 1932, 4, p. 9.
 81. Idem, «*Cruce sfîntă părăsită*» și «*La ce-mi folosește oare*»?, gl. 5, în «Cultura», 1932, 7—8, p. 9.
 82. Idem, *Colinzi și cîntece de stea* (O, ce veste minunată, Trei păstori; Astăzi s-a născut Hristos și Nouă azi ne-a răsărit — (D. G. Chiriac); Steaua sus răsare (Sabin Drăgoi), Doamne, a Tale cuvinte; Sus, la poarta raiului (Emil Monția); Praznic luminos (T. Popovici), în «Mitropolia Banatului», XXIV (1974), 10—12, p. 766—774.
 83. Rânzescu Damian, *Slave de la Vecernia Sfinților Doctori Iără de arginți Cosma și Damian*, glasul 6, în «Cultura», 1929, 9—10, p. 10.
 84. Severeanu Nicolae, *Liturghierul ritmic, cuprinzînd cîntările Sf. Liturghii ale Sf. Ioan Gură de Aur, Vasile și Grigore*, Buzău, 1928.
 85. Idem, *Utrenierul ritmic*, Buzău, 1928.
 86. Idem, *Anastasimatarul ritmic, cuprinzînd cîntările celor opt glasuri, cu podobiile lor, precum și slavele celor 11 Evanghelii ale Învierii*, Buzău, 1938.
 87. Idem, *Idiomelarul ritmic*, Buzău, 1938.
 88. Sîmedrea, Tit, episcop-vicar al Patriarhiei, «*Cu sfinții odhnește*», gl. 8, comunicat de P.S. Tit Sîmedrea, în «Cultura», 1928, 3, p. 8. («A fost cîntat de clerul Sf. Mormînt la parastasul eroilor români oficiat de Prea Fericitul Patriarh Miron, în ziua de Înălțarea Domnului, cu ocazia vizitei la Ierusalim în 1927»).
 89. Stoicescu Nicolae, Pr., *Cîntări ortodoxe transpose*. Modelele celor opt glasuri bisericești. Rînduieii tipiconale și cîntări pentru Vecernie, Utrenie, unele Sfînte Taine și Ierurgii trebuitoare la școli. Troparele, Condacele și cîntări însem-

- nate din timpul anului. Rituale și nerituale, de..., București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1945.
90. Stupcanu Theodor, V., pr., *Anastasimatar sau cîntările învierii pe cele opt glasuri (melodii) bisericești*, întocmite conform programului pentru Seminarul, după notația psaltichiei de Pr. T.V. Stupcanu, maestru și profesor de muzică bisericească la Seminarul «Veniamin» din Iași. București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1926.
 91. Uncu Anton, V., Arhidiacon: *Cîntările Sfintei și dumnezeieștii Liturghii*, tipărite cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei D.D. Dr. Nicodim patriarhul României. Întocmite de Arhidiaconul Stavrofor Anton V. Uncu de la Catedrala Sfintei Patriarhii, Profesor de Psaltichie la Seminarul Nifon Mitropolitul, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1943.
 92. Idem, *Antologhion care cuprinde cîntările la Vecernie, Utrenie și Liturghie, Botez, Cununie, Sfințirea Apei mici, Te Deum, Înarmorîntare și Cîntări calofonice*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1947.
 93. Idem, *Cîntările Sfintei Liturghii și cîntări la cateheze*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă 1951. (Vezi: N. Lungu, nr. 24).
 94. Idem, *Cîntările Sfintei Liturghii și cîntări la cateheze în «Studii Teologice»*, III (1951), 1—2, p. 29—60; 3—4, p. 135—166.
 95. Varlaam Protosinghelul, *Axion glas. 6, de...*, fost în mînăstirea Ciolanu-Buzău, în «Cultura», 1934, 7—8, p. 54—55. [Este precedat de versurile: «Vrednic axion / Cîntat în Sion / Cîntat cum se cîntă / Ca o odă sfință» / Ce s-a intonat / De cel subsemnat / În Chromatul mod / Gorgonat metod].
 96. Vântul, Irinarh (M-rea Durău), *Stihira «De vreme ce eu păcătosul»*, gl. 5, compusă de..., în «Cultura», 1929, 7—8, p. 8—10.
 97. Vulpescu Traian, *Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, Troparele și irmoasele sărbătorilor de peste an*, scrise pe notația liniară de pe cele mai bune versiuni ale cîntării noastre bisericești tradiționale, simplificate și curățite de..., Cluj, 1939.

Capitolul II

Muzică corală bisericească și folclor religios

1. Albu C., *Colind, La tulpina mărunții*, în «Mitropolia Olteniei», XXVI (1974), 11—12, p. 1092—1094.
2. Antofie Radu, Pr., *Imne închinare P. S. Episcop Antim Angelescu al Buzăului*, la 25 de ani de episcopat și la împlinirea vârstei de 80 de ani, în «Glasul Bisericii», XXVIII (1969), 5—6, p. I—X; XXXII, (1973), 9—10, p. I—IV.
3. Idem, *Colinde*, în «Glasul Bisericii», XXXII (1973), 11—12, p. I—XVI; XXXIII (1974), 11—12, p. I—III; XXXIV (1975), 11—12, p. X—XIV.
4. Baci Constantin, *Liturghia în la bemol major, pentru cor mixt*, Iași, Tipografia Cultura Românească, 1927.
5. Barbu Filaret, *Colinde și cîntece de Crăciun, Anul nou și Bobotează*, de Victor Popovici, în transcripție muzicală de F. Barbu, Lugoj, (?).
6. Bărcă Mihail, *Colinde și cîntece de stea*, (?).
7. Idem, *Liturghia pe teme psaltice* (?).
8. Idem, *Noi umblăm și colindăm*, în «Glasul Bisericii», XXX (1971), 11—12, p. V—VIII.

9. Bena Augustin, *Liturgia a doua pentru patru voci egale*, în «Repertoriu coral», Timișoara, Ed. Moravetz, 1938.
10. Berezovschi Mihail, Pr., *Cântări din slujba Vecerniei și Utreniei de duminică și imnele Sfintei Liturghii*, Chișinău, 1941.
11. Brediceanu Tiberiu, *Colinde*, în «Glasul Bisericii», XXXV (1976), 11—12, p. XXI—XXII. [Iată, vin colindători, Sus, în vârful muntelui, Gazde mari, nu mai dormiți], în «Glasul Bisericii» XXX (1971), 11—12, p. I—IV.
12. Buzera Alexie, *Colinde* (Colindita noastră sfântă), în «Mitropolia Olteniei» XXV (1973), 11—12, p. 1069.
13. Cârstoiu Iulian, pr., *Cântări liturgice*, gl. 3, în «Biserica Ortodoxă Română» XC (1972), 5—6, p. I—XVI; 11—12, p. I—XXIV.
14. Idem, *Mare ești, Doamne* (concert festiv), în «Biserica Ortodoxă Română», XCI (1973), 6, p. VIII—XII.
15. Idem, *Colinde din Bihor, pentru cor mixt*, în «Biserica Ortodoxă Română» XCI (1973), 11—12, p. XI—XVI (Bună seara lui Ajun, Coborît-a coboritu, Vine Crăciun cel bătrîn).
16. Idem, *Doxologia mare*, gl. 5, de Ghelasie Basarabeanul, aranjată pentru cor mixt, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1974), 11—12, p. XLI—XLIX.
17. Chirescu Ioan, D., *Răspunsuri liturgice*, 1934.
18. Idem, *Liturgia în sol major*, 1944; *Axioane praznicale*, 1946, 1948, 1950.
19. Idem, *Colinde*, în «Glasul Bisericii» XXIX (1970), 5—6, p. I—XVI.
20. Idem, *Cântările Sfintei Liturghii, după melodiile tradiționale psaltice*, în «Glasul Bisericii» XXXI (1972), 3—4, p. I—LXIV; 5—6, p. 65—128; 7—8, p. 129—194; 9—10, p. 195—262; 11—12, p. 263—307; (chinionice).
21. Chiriță I., Pr., *Prohodul Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, armonizat pe 1, 2, 3 și 4 voci, în ambele muzici: orientală (bisericească) și occidentală. Pitești, Tip. și Librăria «Artistică», P. Mitu, 1936 (86 p) (în colaborare cu Chiriță Mihail și Popescu Chiril).
22. Chiriță Mihail I., Pr., *Prohodul...* (vezi Chiriță Mihail și Popescu Chiril).
23. Ciureanu-Bodești, Vasile, «*Liturghier*» cu conținut de cântări bisericești, ale sfințelor Liturghii, din ale Vecernei, Utreniei și din Postul mare, pe întregul an, compuse și aranjate în ordinea tipicului pe muzica bisericească Orientală. «Psaltichie» cu irmologicul și stihiraricul în tactul îndoit și cu cântări aranjate... Chișinău, 1928 [Cântări bisericești omofone și polifone cu notația psaltică].
24. Constantinescu Paul, *Liturgia în stil psaltic*, 1935.
25. Idem, *Oratoriile: Patimile și învierea Domnului*, 1947 rev. 1948; *Nașterea Domnului*, 1947.
26. Croitoru Ion, *Cântările Sfintei Liturghii pentru popor*, București, 1940.
27. Idem, *Cântările Sfintei Liturghii pentru cor mixt (?)*.
28. Cucu Gheorghe, *Imnul patriarhal*, (transcris și redus la două voci, de I. Popescu Pasărea), în «Cultura» 1926, 6—7, p. 15.
29. Idem, *Zece cîntece religioase, pe trei voci egale*, pentru trebuința tuturor școalelor și adunărilor religioase, cu o prefață de Pr. Eugen Bărbulescu, București, 1928.
30. Idem, *Imnul patriarhal*, București, 1926; *Zece cîntări religioase*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1928—1930.
31. Idem, *Treizeci de colinde*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1932.
32. Idem, *Cântările Sfintei Liturghii*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1933.

33. Idem, *Două sute colinde populare*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1936.
34. Idem, *Liturghia pentru cor mixt*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), 3—4, p. V—LXXX (ediție îngrijită și prefațată de Prof. Nicolae Lungu).
35. Cuclin Dimitrie, *Liturghia întâia, în ia major*, București, 1936.
36. Idem, *Liturghia, a doua, în mi minor, pentru două voci egale*, București, 1938.
37. Idem, *Liturghia a treia, în ia major*, București, 1939.
38. Idem, *Liturghia a patra, în sol major*, București, 1940.
39. Idem, *Concerte religioase, Crezul, Iisus în iața morții etc.*
40. Danielescu Ion, Cristu, *Cântările Sfintei Liturghii pentru cor mixt*, Buzău, Ed. Călinescu, 1930.
41. Dascălu Evghenie, Arhid., *Răspunsuri liturgice pentru cor mixt*, în «Glasul Bisericii», XXXIII (1974), 11—12, p. 4—16.
- 41 b. Delcea Alex, Pr., *Grăiurile mele*, în «Glasul Bisericii», XXXIV (1975), 11—12, p. I—V.
42. Dima George, *Colind (Nunta din Cana Galileii)*, în «Glasul Bisericii», XXV (1966), 11—12, p. 26—28, (sub îngrijirea Prof. Nicolae Lungu).
43. Drăgoi Sabin, *Liturghia în mi minor, pentru cor de bărbați*, Timișoara, Editura Cartea Românească, 1926.
44. Idem, *Liturghia solemnă în ia major, pentru cor de femei*, 1939. Cîntece religioase: [Acestea zice Domnul, gl. 8 (vezi colecția «Iubi-te-voi, Doamne, 1960»); — Doamne, buzele mele vei deschide; — Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne].
45. Drăgușin Constantin: *Cîntări liturgice*, în «Glasul Bisericii», XXIV (1965), 5—6, p. I—XXI; 7—8, p. 741—746; XXII (1968), 5—6, p. I—IX; *Colinde*, în «Glasul Bisericii» XXV (1966), 11—12, p. VIII—XI, XXIII—XXV; *Imn festiv*, în «Glasul Bisericii» XXX (1971), 1—2, p. V—VIII.
46. Dumitrescu Gheorghe, *Imn festiv dedicat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la 70 ani*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), 1—2, p. I—III [versuri de pr. Constantin Stănescu].
47. Călinescu Gavriil, Prof., *Liturghia omofoară (?)*
48. Idem, *Liturghia pe două voci egale (?)*
49. Idem, *Liturghia pe trei voci egale (?)*
50. Idem, *Liturghie pe patru voci mixte (?)*
51. Idem, *Concerte: Adusu-mi-am aminte, Gloria (?)*
52. Idem, *Colinde (?)*
53. Ganea Nicodim, *Cîntări liturgice pentru patru voci bărbătești; Heruvic în ia minor; La rful Babilonului* (1939).
54. Givulescu Cornel, *Trei Liturghii pentru cor de bărbați* (cu un studiu despre problema specificului românesc în cîntarea bisericească). Arad, Tipografia Diecezană, 1934.
55. Idem, *30 colinde pentru cor de bărbați*, Timișoara, Ed. Moravetz, 1935.
56. Idem, *Liturghia pentru copii*, 1940.
57. Idem, *Liturghia pentru cor mixt*, 1943.
58. Idem, *Liturghia pentru cor de bărbați, la 3 voci*, 1945.
59. Idem, *Șase scene din Noul Testament, pentru cor mixt*, 1945—1951.
60. Kiriac-Georgescu, Dimitrie, *Liturghia psaltică pentru cor mixt*, (ediție postumă, deci după 1928, sub îngrijirea lui C. Brăiloiu și G. Cucu).

61. Lugojan Trifon, *Cîntări bisericești. Cele opt glasuri la Vecernie*, ed. III, vol. I partea I-a, Arad, 1929.
62. Idem, *Liturgia pentru voci egale, după melodiile bisericești, păstrate în eparhia Aradului*, Arad, 1929; 1941.
63. Lungu Nicolae, *Liturgia psaltică pentru trei voci egale* (litografiată), București, 1956.
64. Idem, *Liturgia psaltică pentru cor mixt*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1957. (Vezi și repertoriul coral «Iubi-Te-voi Doamne», București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1960).
65. Idem, *Colinde*, în «Glasul Bisericii» XXV (1966), 11—12, p. III—VII; XII—XX; XIX—XXXIII [La Vitileem colo-n jos, Mărire-ntru cele-nalte, Și ne lasă gazdă-n casă, Plugușorul].
66. Idem, *Imn închinat P. F. Patriarh Justinian, cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, în «Glasul Bisericii», XXX (1971), 1—2, p. I—IV.
67. Idem, *Doamne, auzi glasul meu*, glasul 1, în «Glasul Bisericii», XXXII (1973), 9—10, p. V—XII.
68. Idem, *Psalmul 145*, glasul 5, *Să se îndrepteze rugăciunea mea*, glasul 1, *Lumină lină*, glasul 8, în «Glasul Bisericii» XXXIV (1975), 1—2, p. I—XX.
69. Idem, *Cămara Ta, Mîntuitorul meu*, glasul 8; *Iubi-Te-voi, Doamne*, 1960, p. 130—132.
70. Idem, *Heruvic în Joia mare*, glasul 6, *Axion în Joia mare*, glasul 5, *Troparele de la denie*, glasul 8, *Ospătînd la cină pe ucenici*, glasul 7, în «Glasul Bisericii», XXVIII (1969), 3—4, p. I—XXXV.
71. Idem, *Piese muzicale liturgice și de concert*: a — Către Tine, Doamne, București, 1933 (vezi și: Iubi-te-voi Doamne, p. 147—153); b — Stihira a II-a de la Vecernia glasului 8, București, 1934; c — Stihira a III-a de la Vecernia glasului 6, București, 1947; d — Anixandarele (stihiri alese), București 1954 (Vezi și: Iubi-Te-voi, Doamne, p. 141—146); e — Cîntarea a IV-a din Polieleul Sf. Trei Ierarhi, București, 1956; f — Crezul, glasul 8, București, în colecția «Iubi-Te-voi Doamne», București, 1960, p. 114—122; g — Priveghere, București, 1966.
72. Idem, a — Cine este Dumnezeu, glasul 8; b — Luminînda Sfințelor Paști, «Glasul Bisericii» XXX (1971), 7—8, p. I—III; c — Iubi-te-voi Doamne, glasul 5; d — Ziua Învierii (Slava de la Paști), glasul 5, în «Iubi-te-voi Doamne», p. 133—140; e — Cu noi este Dumnezeu, cu stihuri alese, glasul 8, în «Iubi-Te-voi Doamne», București, 1960, p. 123—310; f — Troparul Sf. Dimitrie cel Mare, glasul 3; g — Troparul Sf. Dimitrie Basarabov, glasul 8.
73. Idem, *Toate axioanele praznicale (14)*, în «Glasul Bisericii», XXX (1971), 1—2, p. XV—XVI; 3—4, p. XI—XVI; 7—8, p. III—XVI; 9—10, p. I—XII; XXXII (1973), 5—6, p. I—XVI.
74. Idem, *Axion duminical*, glasul 5, în «Glasul Bisericii», XXIX (1970), 1—2, p. I—VI.
75. Idem, *Prohodul Domnului și Axionul Bunei Vestiri*, în «Glasul Bisericii», XXX (1971), 3—4, p. I—XVI.
76. Idem, *Heruvicul nr. 3* (stil psaltic), *Ca pre Împăratul* (idem), *Răspunsuri mari*, glasul 3, *Pre Tine Te lăudăm*, *Troparul Sfîntului Ioan Botezătorul*, glasul 2, în «Glasul Bisericii», XXXIII (1974), 3—4, p. I—XX. [Notă: A se vedea lista completă în articolul nostru: *Profesorul, dirijorul și compozitorul Nicolae Lungu, la 75 de ani*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1975, 5—6, p. 693—697].

77. Moldoveanu Nicu, *Compoziții, prelucrări și armonizări de cântări bisericești și folclor religios pentru cor mixt*, în «Glasul Bisericii», XXVII (1968), 3—4, p. I—XXXI (Troparul Sf. Apostol Petru și Pavel, glasul 2, Troparul Bunei Vestiri, glasul 2, Pre Tine Te lăudăm, glasul 5 (Hisar), după Varlaam Protosinghelul, Dogmatica de la Vecernie, glasul 8, Axion duminical, glasul 5, după Anton Pann).
78. Idem, *Colinde culese din Ialomița și prelucrate pentru cor bărbătesc*, în «Glasul Bisericii», XXVII (1968), 3—4, p. XXXII—XL (La cireșul rețezat, Lerui Doamne).
79. Idem, *Compoziții și armonizări bisericești pentru cor bărbătesc* (Cuvine-se cu adevărat, glasul 3, Cinei Tale, glasul 7, Prăznuiește astăzi Biserica, glasul 3, Dogmatica de la Vecernie, glasul 8, Svetilna Sf. Paști, glasul 3, Acum slobozește, glasul 5, după I. Popescu-Pasărea), în «Glasul Bisericii», XXXIII (1974), 1—2, p. I—XVI.
80. Idem, *Lucrări muzicale pentru cor bărbătesc*, în «Biserica Ortodoxă Română» XCIII (1975), 7—8, p. I—XII (Lumină lină, glasul 8, după Filotei Moroșanu, Îngerul a strigat, melodie îmbisericită, după Protos. Varlaam, Ziua Învierii, glasul 5, armonizare pentru cor mixt de Nicolae Lungu, transpusă pentru cor bărbătesc, Hristos din morți a înviat, concert după D. G. Kiriac, Hristos a înviat, G. Muzicescu și Alex. Podoleanu).
81. Idem, *Cântările tradiționale din slujba cununiei și cele din slujba înmormântării și a parastasului*, sub îngrijirea..., în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), 9—10, p. I—XXVIII.
82. Idem, *Ușile pocăinței*, glasul 8, armonizare pentru cor bărbătesc și colindul: În ieslea din Vitleem, cules din Sinești, Iași, în «Glasul Bisericii», 1975, 9—10, p. ??.
83. Idem, *Cîteva cântări corale psaltice, colinde și cîntece de stea și coruri patriotice, pentru cor bărbătesc, de diverși autori*, sub îngrijirea... (40 p., ediție separată), Editura Institutului Biblic, București, 1976.
84. Nicolescu Simeon: *Credo, 1926, Cântările Sfintei Liturghii pentru cor mixt*, Ediția II-a, București, 1929; *Ad. majorem Dei gloriam, 1933, Fericirile, 1938*.
85. Petroșanu P., *Colinde pentru trei voci egale*, în «Glasul Bisericii», XIV (1965), 11—12, p. 730—734.
86. Popescu-Brănești, Gheorghe, *Liturghia pentru cor mixt (?)*
87. Idem, *Concerte* (Spune, Doamne, spune nouă; Veniți la Mine; De ziua aceea nimeni nu știe; Privegheați și vă rugați; Ghetsimani, Ghetsimani) [Vezi Colecția Iubi-te-voi Doamne, București, 1960, p. 202—213].
88. Popescu Chiril, *Prohodul...* (Vezi Chiriță Mihail și Chiriță I. Chiriță).
89. Popescu Ioan Gh., Diac., *Compoziții, prelucrări și armonizări de cântări bisericești pentru cor mixt*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXVIII (1970), 7—8, p. 837—856 (Fericirile, glas 5, Luminînda la Adormirea Maicii Domnului, Troparul Nașterii Domnului).
90. Popescu-Pasărea, Ioan, *Colind din Bihor*, scris de I. Popescu-Pasărea, după Bela Bartok, în «Cultura», 1926, 12, p. 10.
91. Idem, *Cântările Sfintei Liturghii, după melodiile tradiționale scrise pe notațiunea psaltică și armonizate pe două voci*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1928 și 1930.
92. Idem, *Tatăl nostru*, glasul 5, de Anton Pann, armonizat de..., în «Cultura», 1930, 5—6, p. 90.

93. Idem, *Răspunsuri pentru Postul mare*, în «Cultura», 1931, 1—2, p. 10—11 (scrise pe notațiunea modernă, de Al. Podoleanu și transpuse pe psaltichie și reduse la două voci de...).
94. Idem, *Liturghia bisericească pe două voci, scrisă pe muzica vocală, de...*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1931.
95. Idem, *Colinde de Crăciun*, transcrise de..., în «Cultura», 1934, 9—10, p. 73—74 (O, ce veste minunată, glas 3, de Ciorogaru, Nouă azi ne-a răsărit, gl. 3, de D. Kiriac, Trei Păstori, gl. 3 (popular), Sus, boieri, gl. 3, de G. Cucu; Ia sculați, gl. 3, de G. Cucu).
96. Idem, *Cîntările Sfintei Liturghii*, scrise pe muzica vocală și armonizate pe 3 voci, București, 1934, ed. III.
97. Idem, în «Cultura», 1934, 12, p. 92 (Iată lumea că-nflorește, gl. 3, cules de G. Cucu; Am plecat să colindăm, glas 3) [Veste bună să vă dăm, / Că pe Domnul l-am aflat / În iesle pe fin curat / Dumnezeu adevărat / Soare-n raze luminat].
98. Popescu-Runcu, Ion, Pr., — *Cîntările liturgice în stil psaltic, pentru cor bărbătesc, cor mixt, cor pe trei voci egale, cor pe două voci*, București, Tipografia, Centrocoop, Str. Austrului 36, 1956.
99. Idem, *Balada vremilor străbune*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXIV (1966), 11—12, p. I—CXLVII (Cantata pentru cor bărbătesc, soliști și acompaniament de pian).
100. Idem, *În vremea aceea...*, *Irescă muzicală pentru cor, soliști și orgă-pian*, București, Litografia Institutului Biblic, 1960 (200 p).
101. Idem, *Cîntările Sfintei Liturghii pentru cor mixt*, în «Glasul Bisericii» XXVIII (1969), 5—6, p. I—XXIV; 7—8, p. XXV—LXII; 9—10, p. LXIV—CVII.
102. Idem, *Axioane, concerte religioase, colinde, imn festiv închinat P. F. Patriarh Justinian*, în «Biserica Ortodoxă Română» XC (1972), 5—6, p. XVII—XXVIII; 7—8, p. I—XVI; XCI (1973); 6, p. I—VII; 11—12, p. I—X.
103. Idem, *Concerte religioase pentru cor mixt și cor bărbătesc*, în colecția «Iubi-te-voi Doamne», București, 1960, p. 219—378. a) Slavă întru cei de sus; b) Doamne, buzele mele; c) Să învieze Dumnezeu; d) Dintru adîncul inimii; e) Hristos a înviat; f) Imn de slavă; g) Dumnezeuul mîntuirii mele; h) Vecernii (concert de Crăciun); i) Chinonic (în Postul Mare); j) Privește din cer; k) Psalmul 3; l) Mîntuiește, Doamne poporul tău.
104. Popescu Ștefan, *Liturghia mixtă în stil bizantin (?)*.
105. Idem, *Liturghia nr. 2, pentru cor mixt*, 1932.
106. Idem, *Liturghia glas 7*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1935.
107. Popovici Timotei, *Cîntările Sfintei Liturghii pentru cor mixt*, Sibiu, 1933; 1943.
108. Idem, *Cîntările Sfintei Liturghii pentru 2—3 voci egale*, Sibiu, 1942.
109. Idem, *Florile dalbe*, — *colecție de colinde și cîntări de stea, pentru cor mixt și bărbătesc*, vol. I, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1928, vol. II, Sibiu 1945.
110. Idem, *Ochiul inimii mele* (concert), în «Iubi-te-voi Doamne», p. 214—218.
111. Popovici Vasile, *Colinde armonizate pe 3 voci egale*, București, 1935 [Sculați boieri, Închinarea păstorilor, Sus boieri, nu mai dormiți, Rătăcim într-o grădină, Coborît-a Duhul Sfînt, Maica sfîntă și-o pornitu, Ziurel de ziuă, Umbilă Maica după Fiu, Velerim și veler Doamne, Ce e sus pe lingă cer, În Betleem s-a născut Hristos, Auziți aceste toate, Miine anul se-nnoiește, Urări de Anul nou, Anunțarea Stelei, Steaua sus răsare, Nunta din Cana Galileii, În orașul Betleem, În Cana Galileii, Doamne Iisuse Hristoase, Mărire-ntru cele-nalte, Leagăn verde luminos].

112. Severin P., *Colinde: Moș Crăciun* (versuri de Octavian Goga), în «Mitropolia Olteniei» XXV (1973), 9—10, p. 827—828; XXVI (1974), 11—12, p. 1089—1091.
113. Stoia Achim, *Lăudați pe Domnul*, 1931; *Concert religios*, 1931 (cor și orchestră); *Liturghia modală, pentru 4—8 voci mixte*, 1938.
114. Șoima Gheorghe, Pr. conf., *Liturghie pentru cor bărbătesc*.
115. Idem, *Răspunsuri finale și răspunsuri la ectenii, pentru cor mixt; Psalmii I și LXV* (?).
116. Idem, *Doamne, iubit-am podoaba casei Tale, concert pentru cor bărbătesc*, 1965.
117. Idem, *Opt colinde pentru cor mixt*, Sibiu, 1943 (ed. proprie).
118. Șumski Vadim, *Pre Tine Te lăudăm, pentru cor bărbătesc, cu solo de soprană*, Timișoara, Litografia Pregler (?).
119. Idem, *Mare minune și Astăzi Domnul s-a născut, Colinde de Crăciun, după George Breazul, aranjate pentru cor bărbătesc*, Timișoara, Litogr. Pregler (?).
120. Idem, *Pogorînd Hristos în lume, cor mixt*, Timișoara, Litogr. Pregler, 1947.
121. Tempea Liviu, *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, compusă pentru cor mixt, după melodiile vechi bisericești*, notate de Păr. Dumitru Cunțan, fost profesor de muzică bisericească la Seminarul «Andreian» din Sibiu, de L. Tempea, profesor la Academia de muzică și artă dramatică din Cluj, Ed. I-a, Cluj, Lito Schildkraut, 1933.
- Spre Tine, Doamne, am nădăjdut, concert, în «Iubi-te-voi Doamne», p. 371—385.
122. Teodorescu Teodor, *Cîntările Sf. Liturghii pe melodii psaltice, pentru cor mixt*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXV (1967), 3—4, p. 291—479 (ediție îngrijită și prefațată de prof. Nicolae Lungu).
123. Ursu Nicolae, *Colinde* (Se preumblă Maica Sfântă), în «Glasul Bisericii», XXII (1966), 11—12, p. I—II.
124. Vancea Zeno, *Psalmul 127, cor mixt*, 1927.
125. Idem, *Liturghia pentru cor mixt*, pe melodii de strană din Banat, 1928.
126. Idem, *Liturghia nr. 2 pentru cor mixt, pe melodii de strană, din Ardeal*, 1936.
127. Velea Marin, *Compoziții și armonizări de cîntări psaltice*, în «Studii Teologice» XIX (1967), 1—2, p. I—XL (Azi în Betleem, În orașul Betleem, Pre Tine te lăudăm, Sfinte Dumnezeule, glas. 3, Axion duminical, glas 5, Luminînda Crăciunului, Mărturisii-vă Domnului, glasul I, după A. Pann, Axion duminical, glas. 8, după I. Popescu-Pasărea, Fecioara astăzi; Pre Tine Te lăudăm și troparul Sf. Constantin și Elena în «Glasul Bisericii», XXXIV (1975), 9—10, p. V—X; Flori dalbe, flori de măr, în «Glasul Bisericii», XXXIV (1975), 11—12, p. VI—IX).
128. Vidu Ion, *Liturghia Sfântului Ioan Hrisostom*, Lugoj, Ed. A. Auspitz, 1930.

Capitolul III

Muzicologie bisericească

(Studii, articole, teze de doctorat, recenzii)

1. Alexe Gheorghe, *Un prețios manuscris psaltic: «Tractatu teoretico-practicu de musica ecclesiastica greco-orientală de George Ucenescu*, în «Mitropolia Olteniei», VIII (1956), 10—12, p. 688—695 [Prezintă manuscrisul de cîntări bisericești al lui George Ucenescu, protopsalt și profesor de muzică în Scheii-Brașovului, ce se află la Biblioteca Academiei R.S.R.].

2. Idem, *O nouă contribuție la uniformizarea muzicii bisericești*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXVIII (1960), 7—8, p. 755—758 [Prezintă «Cântările Sfintei Liturghii și Podobiile celor opt glasuri» tipărită în 1960 de Editura Institutului Biblic, cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian].
3. Idem, *Gheorghe Popescu-Brănești*, în «Glasul Bisericii» XVI (1957), 6—7, p. 456—462 [Cuvînt festiv la aniversarea a 75 de ani de la nașterea compozitorului și dirijorului Gheorghe Popescu-Brănești].
4. Idem, *Compozitorul Nicolae Lungu la șazeci de ani*, în «Glasul Bisericii» XIX (1960), 9—10, p. 850—855.
5. Alexe Ștefan, *Foloasele cîntării în comun după Sfîntul Niceta de Remesiana*, în Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), 1—2, p. 165—182. [Analizează lucrarea Sfîntului Niceta: De psalmodie bono — (Despre folosul cîntării), oprindu-se în mod special asupra modului de cîntare în comun în Biserica veche, și face analogie cu situația actuală a cîntării în comun în Biserica Ortodoxă Română].
6. Anca I., Pr. (prof. la Școala de cîntăreți din Turnu Măgurele), *Amintiri despre I. Popescu-Pasărea*, în «Cultura», 1937, 1—2, p. 12—14.
7. Andrioaie I., Pr., *Profesorul Alexandru Raicu*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LI (1975), 5—8, p. 608. [Scurt cuvînt cu prilejul încetării din viață a prof. și compozitorului Alex. Raicu, cel care a tipărit împreună cu episcopul Gherontie Nicolau, *Îndrumătorul liturgic pe ambele notații*].
8. Antonescu George, Z., Pr., *Cîntărețul bisericesc organizator de cor*, în «Cultura», 1939, 3—5, p. 22. [Salută hotărîrea sinodală prin care obligă cîntăreții să organizeze coruri sătești. Articolul reproduce fragmente după un altul publicat în «Lumina»].
9. Antonovici Emil, *Muzica bisericească și psalții din județul Botoșani*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLVII (1971), 1—2, p. 118—120.
10. Asistent, *Comemorarea valorosului cîntăreț Ioan Zmeu la Curtea de Argeș*, în «Cultura», 1937, 12, p. 111—114. [Cu această ocazie s-a sfințit crucea de la mormîntul protopsaltului I. Zmeu, iar profesorul Chiril Popescu (astăzi pensionar) a ținut o cuvîntare despre viața și activitatea celui comemorat, care se născuse la 3 ianuarie 1860 în Botoșani și murise la 28 aprilie 1922 în Curtea de Argeș. Compusese în viață cinci volume de cîntări psaltice: *Anastasimatar, Catavasier, Axioane și Polieleie, Liturghier și Idiomelar* și alte colecții de heruvice, axioane, polieleie și chinonice].
11. Idem, *Muzica psaltică bizantină în comparație cu muzica gregoriană*, în «Cultura», 1940, 1—2, p. 13—14. [Relatează despre conferința lui Gavril Galinescu, profesor la Iași, ținută la București].
12. Bălașa D., *Șase manuscrise ale lui Anton Pann*, în «Mitropolia Olteniei», VII (1955), 1—2, p. 78—83. [Descrie aceste manuscrise care se află la mănăstirea «Dintr-un lemn» din ținutul Vilcii].
13. Idem, *Gheorghe I. Dima, profesor și compozitor de cîntări psaltice (1878—1913)* În «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XLI (1965), 7—8, p. 429—430. [Analizează un manuscris de muzică psaltică descoperit la biserica «Sfîntul Ioan

Botezătorul» din Rîmnicu-Vilcea, care conține 134 pagini cu cîntări bisericești compuse de Gheorghe I. Dima-Iași, prim cîntăreț la biserica Sf. Spiridon din Iași, profesor la Liceul statului din aceeași localitate și colaborator al lui Gavriil Musicescu la transcrierea cîntărilor psaltice pe notația liniară].

14. Boștenaru Ioan, Diac. drd., *Muzica și cultul în Biserica Ortodoxă*, în «Studii Teologice», XXII (1971), 1—2, p. 110—118.

[Cîntarea ca formă de expresie a sentimentului religios; Rolul didactic și catehetic educator al cîntării bisericești; Rolul comunitar al cîntării bisericești în cult; Muzica instrumentală și vocală în Biserică].

15. Idem, *Profesorul Ioan Popescu-Pasărea și uniformizarea cîntării psaltice, la 100 de ani de la nașterea sa*, în «Studii Teologice», XXII (1971), 9—10, p. 727—735.

[Viața și opera muzicală a marelui muzician român].

16. Idem, *Contribuția Episcopului Melchisedec Ștefănescu în domeniul cîntării bisericești*, în «Biserica Ortodoxă Română» XCI (1973), 1—2, p. 190—198.

17. Idem, *Contribuția lui Ioan Zmeu la păstrarea și dezvoltarea cîntării psaltice tradiționale*, în «Studii Teologice» XXV (1973), 5—6, p. 412—419.

18. Branîște Ene, Pr. prof., *Temeiuri biblice și tradiționale pentru cîntarea în comun a credincioșilor*, în «Studii Teologice» VI (1954), 1—2, p. 17—38.

[Aduce numeroase argumente din Sfînta Scriptură a Vechiului și a Noului Testament precum și din Sfînta Tradiție (sf. Părinți, canoane etc.) pentru susținerea cîntării în comun a credincioșilor în biserică].

19. Breazul George, Prof., *Comemorarea operei muzicale a lui Anton Pann*, în «Cultura», 1927, 3—4, p. 26.

[Despre cuvîntarea ținută la Opera Română, de Ion Popescu-Pasărea, la o sută de ani de la începerea acțiunii de propagandă muzicală a lui Anton Pann, joi 13 martie 1927].

20. Idem, *Inițiințarea Societății Cîntăreșilor din Ploiești* [sub același nume: Macarie Ieromonahul], în «Cultura», 1936, 9—11, p. 31.

21. Idem, *Omagiu lui I. Popescu-Pasărea*, în «Cultura», 1936, 9—11, p. 7—12.

[Arață succint starea cîntării psaltice și pericolele pe care le-a întîmpinat, frumusețea și valoarea ei de netăgăduit, meritul lui Macarie, A. Pann, D. Suceveanu, Șt. Popescu și Popescu-Pasărea în menținerea și cultivarea acestei nobile arte. Exemplifică cu piese muzicale psaltice, compuse și armonizate de I. Popescu-Pasărea, piese în care se observă foarte bine puritatea stilului acestui mare muzician român: Taina creștinătății, axion duminical glasul 5 și Fericit bărbatul, glasul 8, toate armonizate pe două voci].

22. Brediceanu Tiberiu, *Cîntarea bisericească de strună*, în «Mitropolia Banatului», XVII (1967), 7—9, p. 496—497.

[Cîteva observații privitoare la cîntarea bisericească practică în Banat].

23. Brînzeu Valerian, *Centenarul nașterii lui Ciprian Porumbescu*, în «Mitropolia Moldovei», XXX (1954), 1—2, p. 24—35.

[Aspecte din viața și activitatea muzicală a regretatului compozitor bucovinean].

24. Bucur Barbu-Sebastian, *Monumente muzicale, Filotei sin Agăi Jipei — cea dintîi psaltichie românească cunoscută pînă acum*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), 9—10, p. 1066—1075.

[Unele aspecte în legătură cu manuscrisul românesc 61 din Biblioteca Academiei R.S.R.; «Psaltichie românească» al lui Filotei ieromonahul (1714) și cu acțiunea de «românire» a cîntărilor bisericești].

25. Idem, D. G. Kiriac — *Contribuții la armonizarea melodiilor psaltice*, în «Glasul Bisericii», XXXIII (1974), 7—8, p. 696—705.
26. Idem, Ioan sin Radului Duma Brașoveanu, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), 3—4, p. 377—388.
27. Idem, Axionul «Îngerul a strigat», în armonizarea lui D. G. Kiriac, în «Glasul Bisericii», XXXIV (1975), 7—8, p. 763—778.
28. Idem, *Propedii de muzică psaltică în notație cucuzeliană* (în «Studii și Cercetări de Istoria artelor», tomul 21, 1974, p. 27—39) recenzie de V. M. (Veniamin Micle?) în «Mitropolia Olteniei» XXVI (1974), 11—12, p. 1085—1086.
29. Idem, *Elemente teoretice în arta lui Filotei. Gramatica muzicală*, în «Glasul Bisericii», XXXIV (1975), 5—6, p. 591—621+I—XX.
30. Buzera Alexe, prof., *100 de ani de la înființarea corului Bisericii Madona-Dudu din Craiova*, în «Mitropolia Olteniei», XXIII (1971), 1—2, p. 77—80.
31. Idem, *Școala de psaltichie de la Madona-Dudu din Craiova la începutul sec. al XIX-lea și «Sistema nouă»*, în «Mitropolia Olteniei» XXIII (1971), 7—8, p. 559—562.
32. Idem, *100 de ani de la înființarea corului bisericii Sf. Ilie din Craiova*, în «Mitropolia Craiovei», XXIV (1972), 11—12, p. 967—971.
33. Idem, *Chiriță Rosescu — cîntăreț bisericesc și poet craiovean*, în «Mitropolia Olteniei», XXV (1973), 3—4, p. 233—239.
34. Idem, *Contribuții la istoria muzicii bisericești și laice din Craiova*, în «Mitropolia Olteniei» XXIV (1973), 7—8, p. 537—549.
35. Idem, I. D. Chirescu, *Cîntările Sfintei Liturghii*, București, 1974 (recenzie), în «Mitropolia Olteniei» XXVI (1974), 3—4, p. 357—359.
36. Idem, *Contribuții la biografia unui înaintaș al muzicii corale: G. Ștefănescu*, în «Mitropolia Olteniei» XXVI (1974), 7—8, p. 654—659.
37. Ciobanu G. (Gheorghe), *Colindele și muzica religioasă*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXV (1954), 1—3, p. 30—49.

[Urmărește asemănările colindelor — producții foarte vechi — cu cîntarea religioasă gregoriană și bizantină veche — analizînd; modul, ambitusul (întinderea melodiei), cadențele, formele melodice și ritmul. Utilizează următoarele colecții de colinde; G. Breazul, *Colinde*, București f.a.; G. Cucu, *200 colinde populare*, Soc. Compozitorilor români, București, 1936; Sabin Drăgoi, *303 colinde cu text și melodie...*, Craiova, Editura Scrisul Românesc; 1930; Bela Bartók, *Melodien der rumänischen Colinde...*, Wien, 1935. Lucrări de muzică bisericească gregoriană și bizantină veche; *Graduale sacrosante Romane Ecclesiae de Tempore et de Sanctis*, nr. 696..., Roma, 1943; Pr. I. D. Petrescu, *Les Idiomes et le canon de l'Office de Noël...*, Paris, 1932; *Les principes de chant d'église byzantin...* Sofia, 1935; Macarie Ieromonahul, *Anastasimatar*, Viena, 1823.

Se ocupă în special de colindele și cîntările bisericești în modul frigian antic, corespunzător modului dorian medieval, adică modului I gregorian și ehului I bizantin și psaltic actual.

Întinderea colindelor este între sextă și nonă, cadențe pe tonică, dominantă, subdominantă și subtonică, formulele melodice sfîrșesc pe diverse trepte iar ritmul colindelor îl împarte în trei categorii: ritm antico-medieval, modern și ritm amestecat. Analizează apoi metrica colindelor și a poeziei. Susține că combinarea elementelor sinagogale cu elemente populare și religioase bizantine

au dat naștere la muzica bisericească creștină, iar elementele modale melodice și ritmice specifice întregii lumi antice stau la baza colindelor și a cântărilor religioase gregoriene și bizantine.

Deci nu-i vorba de o influență produsă de cântarea religioasă asupra colindelor, ci de moștenirea aceluiași fond comun).

38. Idem, *Cultura muzicală bizantină pe teritoriul României pînă în secolul XVII*, în «Glasul Bisericii» XXV (1966), 11—12, p. 1052—1060.
39. Idem, *Originea canonului Stîlpărilor alcătuit de Dascălul Șarban*, în «Mitropolia Olteniei» XXII (1970) 5—6, p. 778—787.
40. Idem, *Manuscrisele psaltice românești din secolul al XVIII-lea*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), 11—12, p. 1118—1123.
41. Idem, *Muzica bisericească la români*, în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), 1—2, p. 162—195 + XXXII p. cu exemple muzicale.
42. Cocora Gabriel, Pr., *Protosinghelul Varlaam*, în «Glasul Bisericii», XXIII (1958), 5, p. 457—473.
43. Idem, *Documente pentru biografia mitropolitului Iosif Naniescu* (privind latura muzicală), în «Mitropolia Moldovei» XXXVI (1960), 1—2, p. 92—99.
44. Idem, *Școala de psaltichie de la Buzău*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXVIII (1960), 9—10, p. 844—871.
45. Idem, *Cu ocazia centenarului lui Kiriac*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), 3—4, p. 388—394.
46. Idem, *Corul Episcopiei Buzăului*, în «Glasul Bisericii» XXX (1971), 7—8, p. 729—737.
47. Constantinescu-Lucaci Ioan, Pr., *Poporul și cântarea bisericească*, în «Cultura», 1928, p. 3. [Este împotriva să cînte poporul în biserică toată liturghia, ci numai anumite cântări].
48. Crăciunescu A., Pr. dr., *Cîntăreții și corurile bisericești*, în «Cultura», 1933, 1, p. 4—5.
[Pledează pentru formarea corurilor bisericești pe lângă orice parohie, cu condiția ca dirijorul să cunoască însemnătatea muzicii bisericești și să nu mai execute lucrări prea lumești ale unor compozitori slabi. Cîntăreții trebuie salarizați uniform și susținuți cu orice preț «căci fără dînșii serviciul nostru bisericesc ortodox nu poate fi îndeplinit»].
49. Dăculescu Z. (Cîntăreț bisericesc, București), *Să fie mai multă înțelegere*, în «Cultura», 1934, 1, p. 11—12.
[Este împotriva corurilor și a cîntării poporului în Biserică. Cere ca preoții să ia tonul cîntăreților. Articole împotriva cîntării poporului în biserică au mai scris și alții, afirmînd că acest lucru este oprit de sfintele canoane [care canoane?!].
- 50 a. Delcea Alexandru, Pr., *Dimitrie Suceveanu — o sută de ani de la tipărirea Idiomelarului unit cu Doxastarul*, în «Glasul Bisericii», XV (1956), 6—7, p. 331—333.
- 50 b. Dincă George, Diac., *Chipuri de ierarhi: Compozitori, traducători, prelucrători și mari cîntăreți ai muzicii bisericești*, în «Glasul Bisericii», XXXIV (1975), 7—8, p. 812—823.
[Se ocupă de Episcopul Ghenadie Țeposu-Argeșiu, mitropolitul Silvestru Andreievici și mitropolitul Iosif Naniescu].
51. Elian Alexandru, prof., *Studiul muzicii eccleziastice în Grecia de azi*, în «Mitropolia Banatului», XXIII, (1973), 4—6, p. 257.

[Este vorba de planul detaliat prezentat de cercetătorul grec Manolis K. Hatziakumis Consiliului național de cercetări al Greciei în 1969, cu privire la istoria muzicii bizantine și neobizantine].

52. Felea Ștefan-Galați, *Cântarea în comun*, în «Cultura», 1938, 4—5, p. 37—39.
[Este împotriva ideii de a cînta poporul în biserică].
53. Galinescu Gavriil, Prof., *Muzica corală bisericească*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLVIII, (1930), p. 756—763.
[Raport citit în Adunarea eparhială a Mitropoliei Moldovei în ședința de la 18 mai 1930 în care propune: revenirea la muzica bisericească străbună, desființarea corurilor slabe, organizarea școlilor de cîntăreți, trimiterea unor tineri dotați la studii în străinătate, încurajarea compozițiilor corale bazate pe vechile melodii psaltice].
54. Idem, *Considerațiuni generale asupra muzicii bisericești orientale și muzicii corale*, în «Cultura», 1931, 1—2.
[Fragment din studiul publicat de acesta în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1940—1941, însoțit de o scrisoare expediată din Viena (31.I.1931) de către G. Galinescu lui Ioan Popescu-Pasărea].
55. Idem, *Cîntarea în biserică. Ce ar trebui să fie*, în «Cultura», 1938, 11—12, p. 85—87.
[Nu-i pentru cîntarea în comun].
56. Idem, *Muzica noastră bisericească*, în «Cultura», 1939, 10—12, p. 69—71.
[Conferința ținută la 12 decembrie 1939 în sala Societății Clerului român «Ajutorul» din București, în care autorul demonstrează că psaltichia este mult mai frumoasă și că turcii n-au avut cu ce o influența, fiindcă ei nu aveau o artă avansată. Atacă pe Pr. I. D. Petrescu-Visarion care afirmă contrariul. Cuvîntarea lui Ioan Popescu-Pasărea cu privire la încercările nereușite de a suprima psaltichia (Cuza, Muzicescu, Cunțan ș.a.)].
57. Idem, *Exemplificări de muzică gregoriană și psaltică*, în «Cultura», 1940, 1—2, p. 8.
[Redă comparativ un «Sanctus» și un «Sfînt, Sfînt, Sfînt Domnul Savaot» bizantin].
58. Idem, *Cîntarea bisericească*.
[Este o încercare de istorie a muzicii bisericești în general și la români în special, publicată în revista «Mitropolia Moldovei» (cîte 15 pagini în fiecare număr) începînd cu nr. 3 pe 1940 și sfîrșind cu nr. 1 pe 1941].
1. «Mitropolia Moldovei» VI (1940), 3, p. 150—165?
[Scurtă istorie a muzicii la popoarele antice].
 2. «Mitropolia Moldovei» XVI (1940), 5, p. 257—272.
[Răspîndirea creștinismului de către Bizanț, formarea muzicii bisericești creștine la Bizanț și răspîndirea ei în lumea orientală și la români. Importanța cîntării în epoca creștină. Formele poetice; tropar, condac, canon și Sfînții Efreim Sirul, Ioan Damaschin și Andrei Criteanul].
- IV. Evoluția semeiografiei muzicii bisericești bizantine.
Mahomedanismul.
Despre genurile: enarmonic, cromatic și diatonic;
notația alfabetică la greci și români, notația prozodică antică, notația ekfonică și paleobizantină (redă semnele)].

3. «Mitropolia Moldovei» XVI (1940), 7—8, p. 409—424.

Ftongurile; ananes, neanes, nana, hagia = autentice
 ananes, neeanes, ananes, neaghie = plagale.

Cele mai vechi manuscrise de psaltichie haghiiopolită din secolele IX—XI.

Ioan Cucuzel și reforma sa care n-a atins cîntările în sine, ci numai semnele și metoda de învățare a lor.

Autorul nu-i de acord, și pe bună dreptate, că Petru Lampadarie, care era și cîntărețul sultanului, ar fi introdus turcismele lumești în cîntarea bisericească «fiindcă e imposibil de admis ca un singur om să fi fost în stare a modifica uzanțele de cîntare îndătinute de mii de ani în întreaga Biserică Ortodoxă».

Pledează cu tărie împotriva unor afirmații cum că turcii ar fi influențat muzica bizantină, mai ales că turcii n-au avut niciodată artă, iar artiștii lor erau tot creștini subjugăți.

Modurile cromatice din cîntările bisericești nu sînt turcești, persane sau arabe, căci le întîlnim și la vechii greci].

4. «Mitropolia Moldovei» XVI (1940), 9—10, p. 553—568.

[Combate afirmația lui I. D. Petrescu cum că «Bizantinii au întrebuițat numai diviziunea diatonică a gamei» și pentru faptul că se pronunță pentru scoaterea din uz a enarmonicului și cromaticului.

Dezvoltă, în continuare, teoria modurilor.

- V. Cîntarea gregoriană este, după părerea autorului, o cîntare bizantină denaturată. Amintește de rolul episcopului Hilarius de Poitiers († 368), ep. Ambrozie († 367), Augustin, Boetius († 524), Grigorie cel Mare († 604); Hucbald (sec. IX), Palestrina (sec. XVI) și pătrunderea cîntării corale în Biserica apuseană, organizarea școlilor de psaltichie (Moldova, 1641, Muntenia, 1776), Petru Efesiul și prima școală de sistema nouă de la Șelari (București, 1816); școlile de la Sf. Gheorghe, Sf. Sava, Colțea (după 1821);

Protopsalți și compozitori români; Macarie ieromonahul, Anton Pann, Ștefanache Popescu, Ioan Zmeu și alții. Autorul ia atitudine împotriva pătrunderii cîntării corale în Biserica Ortodoxă Română, cîntare străină de spiritul românesc].

6. «Mitropolia Moldovei» XVI (1940), 12, p. 680—695.

[Aduce argumente din Sfinții Părinți și Sinoadele ecumenice despre cuvîntarea cuviincioasă în biserică și se ridică împotriva formării corurilor mixte și împotriva teatralismului din biserică.

VII. Concluzii. Soluții.

Cîntarea bisericească izvorită din inimă curată la Sfinții Părinți. Autorul își exprimă dorința ca să fie lăsată cîntarea ortodoxă orientală în forma sa arhaică, precizînd că: «Cîntarea bisericească, ce corespunde perfect condițiilor prescise, este cîntarea unisonică», p. 694].

7. «Mitropolia Moldovei» XVII (1941), 1, p. 14—28.

[Își exprimă părerea că muzica bizantină trebuie studiată nu la Paris, Grotaferrata etc., ci în Orient.

Revine asupra cîntării corale și afirmă că «nu sînt contra corurilor, ci contra cîntării corale bisericești, cu caracter profan. Nu orice compoziție și mai ales nu orice fel de execuție poate fi permisă în biserică» (p. 17).

Nu este de acord cu transcrierea cîntării psaltice pe notația liniară și nici cu armonizarea ei, decît dacă se renunță la sferurile de ton «ceea ce la noi nu-i atît de grav». Dar, mai departe exemplifică cu armonizări psaltice proprii.

- În sfîrșit, îndeamnă la cultivarea cîntării psaltice în Biserica noastră].
59. Ghica Traian, *Corul bisericii Domnița Bălașa*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVII (1939), 1—2, p. 29—42.
[Un rezumat al tezei sale de licență în teologie].
 60. Hodrea Emanoil (cîntăreț I la biserica Domnița Bălașa), *Muzica bisericească*, în «Cultura», 1928, 8—9, p. 15.
[Replică la articolul din «Rampa» al lui N. Porsenna, care acuză cîntarea bisericească din cauza unor cîntăreți și preoți care cîntă pe nas, recomandîndu-i să mai asculte și alți cîntăreți].
 61. Idem, (cîntăreț I la Sf. Patriarhie, doctorand în teologie), *Hirotesia cîntăreților bisericești*, în «Cultura», (1933), 2—3, p. 6—7.
[Aduce argumente istorice și canonice în favoarea hirotesirii cîntăreților bisericești].
 62. Iordache Teodor, Pr. (Galați), *Părerii despre conferința d-lui profesor G. Galinescu*, în «Cultura», 1940, 3, p. 24—25.
 63. Irimia Ion, *Un veac de la moartea lui Anton Pann*, în «Glasul Bisericii», XIII (1954), 11—12, p. 649—659.
 64. Ișa Al. Iuliu, *Gheorghe Ucenescu, un vrednic cîntăreț bisericesc*, în «Mitropolia Ardealului», IX (1964), 9—10, p. 675—679.
 65. Ivan Ioan, diac. prof., *Manuscrisele de muzică psaltică de la Mînăstirea Neamț*, în «Mitropolia Moldovei» XXXVI (1960), 9—12, p. 602—614.
 66. Idem, *Ion Cart și activitatea sa muzicală la Mînăstirea Neamț*, în «Mitropolia Moldovei», XLVII (1971), 1—2, p. 107...?
 67. Lungu Nicolae, conf., *Cîntarea în comun a poporului în biserică*, în «Studii Teologice», III (1951), 1—2, p. 28—35.
 68. Idem, *Cîntarea în comun ca mijloc de înțelegere a drepteii credințe*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXX (1952), 11—12, p. 890—899.
 69. Idem, *50 de ani de la moartea lui Gavriil Musicescu*, în «Mitropolia Olteniei», VI (1954), 1—2, p. 44—46.
 70. Idem, *Problema transcrierii și uniformizării cîntărilor psaltice în Biserica noastră*, în «Studii Teologice», VIII (1956), 3—4, p. 241—249.
 71. Idem, *Combaterea inovațiilor în recitativul liturgic*, în «Studii Teologice», IX (1957), 7—8, p. 562—573.
 72. Manolache Mihai, Pr., *Contribuția lui Nicolae Brătescu, psaltul Mitropoliei din București, la românizarea cîntărilor bisericești*, în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), 5—6, p. 591—595.
 73. Manolache Teodor, *O sută de ani de la moartea lui Anton Pann*, în «Mitropolia Olteniei», VII (1955), 10—12, p. 589—593.
 74. Marin Dionisie, *Anton Pann, clasic al muzicii bisericești psaltice*, în «Mitropolia Moldovei», XXX (1954), 12, p. 67—74.
 75. Idem, *Paharnicul Dimitrie Suceveanu*, în «Mitropolia Moldovei», XXXII (1956), 11—12, p. 747—754.
 76. Idem, *Macarie ieromonahul, la 120 de ani de la moartea sa*, în «Mitropolia Moldovei», XXXII (1956), 3—4, p. 162—171.

77. Marinescu C. Mihail, Pr., *Corul bisericii Domnița Bălașa din București (1868—1973)*, în «Glasul Bisericii», XXXI (1972), 11—12, p. 1226—1230.
78. Marinescu D. Elefterie (profesor la Seminarul din Craiova), *Muzica bisericească română*, în «Cultura», 1928, p. 8—9.
[Elogiu muzicii bisericești tradiționale și celor care o susțin].
79. Meteuș Ștefan, *Școli de muzică și cîntare bisericească din Iași (1558), și București (1711—1823) și românii din Transilvania*, în «Mitropolia Ardealului», X, (1965), 7—8, p. 511—520.
80. Mihălcescu I., Pr., *Muzica religioasă în genere și muzica noastră bisericească*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLIII (1925), 5, p. 276—278.
[Aduce câteva argumente din istoria omenirii și din Sf. Părinți despre puterea muzicii asupra sufletului omenesc; Sf. Ambrozie de Milan, Niceta de Remesiana, Sf. Grigorie cel Mare și alții care au excelat în domeniul muzicii.
«Istoria Muzicii religioase creștine este împletită strîns cu istoria bisericii și a culturii creștine. La început simplă ca și viața creștinilor din catacombe, apoi din ce în ce mai strălucitoare ca și viața bisericii creștine de după 313, muzica religioasă a jucat atunci ca și astăzi un mare rol în viața bisericească».
— Muzica bisericească în Apus (vocală și instrumentală) = catolică și protestantă (coralul și motetul);
— Se plînge de decadența psaltichiei și de neputința celei corale «care-i în fașă» și-i ia locul și se întreabă; «Ce muzică corală ar trebui să adoptăm; o muzică vocal-instrumentală apuseană, o muzică eclectică sau o muzică emnamente vocală, sobră, spirituală, dezbrăcată de orice elemente profane lumești?»].
81. † Miron Patriarhul, *Muzica bisericească*, în «Cultura», 1943, 7—12, p. 13—14.
[Elogiu pentru muzica psaltică, publicat post-mortem].
82. Moisescu Gheorghe, Pr., *O jumătate de veac de la moartea lui G. Musicescu*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXII (1954), 1, p. 45—59.
83. Idem, *O sută de ani de la moartea lui Anton Pann (1854—1954)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), 1—2, p. 162—191.
84. Idem, *La 125 de ani de la moartea lui Gavriil Musicescu. Corespondența lui Gavriil Musicescu cu Mitropolitul Moldovei, Iosif Naniescu*, în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), 9—10, p. 1038—1051.
85. Moldoveanu Nicu, *Cîntarea corală în Biserica Ortodoxă Română de la pătrunderea ei în cultul divin pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, în «Studii Teologice», XIX (1967), 7—8, p. 504—520.
86. Idem, *Cîntarea corală în Biserica Ortodoxă Română în secolul al XX-lea*, în «Studii Teologice» XX (1968), 3—4, p. 273—295.
87. Idem, *Indice bibliografic al studiilor, articolelor și altor lucrări mai mari privind muzica bisericească, publicate în revistele bisericești — centrale și mitropolitane — și în Editura de stat între anii 1950—1970*, în «Glasul Bisericii», XXIX (1970), 5—6, p. 555—565.
88. Idem, *Manuscrisele muzicale vechi bizantine din România*, în «Mitropolia Olteniei», XXIII (1971), 9—10, p. 759—769.
89. Idem, *Preocupări muzicale ale lui Dimitrie Cantemir*, în «Mitropolia Olteniei», XXV (1973), 11—12, p. 908—916.
90. Idem, *Muzica bisericească în ultimii 25 de ani*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCI (1973), p. 650—654 (volum omagial).

91. Idem, *Izvoare ale cîntării psaltice în Biserica Ortodoxă Română — manuscrise muzicale vechi bizantine din România (grecești, românești și româno-grecești) pînă la începutul secolului al XIX-lea*. Teză de doctorat, în «Biserica Ortodoxă Română» XCII (1974), 1—2, p. 131—280.
92. Idem, *Compozitorul, profesorul și dirijorul Nicolae Lungu la 75 de ani*, în «Biserica Ortodoxă Română» XCII (1975), 5—6, p. 693—697.
93. Idem, *Manuscrisele muzicale vechi bizantine din Biblioteca Palatului patriarhal și a Sfîntului Sinod*, în «Glasul Bisericii», XXXIV (1975), 7—8, p. 806—812.
94. Idem, *Cîteva manuscrise muzicale vechi slave cu notație rombică și krjuki de la Biblioteca Academiei R.S.R. și Biblioteca Centrală de Stat din București*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), 9—10, p. 1155—1170.
95. Idem, *Cîteva ediții muzicale psaltice în Biserica Ortodoxă Greacă*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), 11—12, p. 1294—1298.
96. Idem, *Petre Brâncuși, Istoria muzicii românești (compendiu)*, (recenzie), în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), 11—12, p. 1280—1283.
97. Idem, *Gheorghe Ciobanu, Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, București, 1974, (recenzie), în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), 3—4, p. 475—482.
98. Idem, *Titus Moisescu, Dimitrie G. Kiriac. Pagini de corespondență*, București, 1975, (recenzie), în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), 7—8, p. 999—1001.
99. Naghiu Iosif E. prof., *Documente despre Ion Vidu. La 40 de ani de la moartea sa*, în «Mitropolia Banatului», XXI (1971), 1—3, p. 143—145.
[Cîteva documente din Arhivele Statului — Iași care atestă că I. Vidu a fost elev particular al Conservatorului de aici, elev al lui G. Musicescu].
100. Nestor Arhiereul, Severineanul, *Trei manuscrise psaltice*, în «Mitropolia Olteniei», XXIV (1972), 11—12, p. 935—965.
[Prezintă trei manuscrise de la schitul Strihareț din jud. Olt și pe doi proto-psalți români: Macarie ieromonahul și Ghelasie Basarabeanul].
101. Idem. «*Cîtecul lui Adam*» într-un vechi manuscris psaltic de la Strihareț, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1974), 7—8, p. 1030—1037.
102. Ojog Victor, ierod., *Autori moderni de cîntări bisericești; Liturghierul de Vasile Ciureanu* (Chișinău, 1928, 627 p.), în «Cultura», 1937, 5—6, p. 52.
[Critică pretenția profesorului de muzică bisericească de la Chișinău asupra unor cîntări care de fapt sînt luate aidoma după D. Suceveanu. Dă exemple, comparativ].
103. Olaru, G. D., *Muzica bisericească din Ardeal*, în «Cultura», 1926, 10—11, p. 9—11.
[Afirmă că în județele Brașov, Făgăraș și Sibiu se mai păstrează urmele cîntării lui Anton Pann, deși cîntarea psaltică tradițională a fost cu totul neglijată și o execută fiecare așa cum poate și cum știe. De aceea autorul ridică problema unificării muzicii bisericești și în Transilvania și în Bucovina precum și construirea de școli pentru cîntăreții bisericești].
104. Idem, *Muzica noastră bisericească*, în «Cultura», 1927, 1—2, p. 4—5.
[Critică aspru, în cuvinte înflăcărâte, dar cîntărite, pe cîntărețul de la Roznov-Neamț, Dumitru Orghidan, pentru «ideile eretice» cu privire la muzica noastră bisericească tradițională, ca făcînd ceva străin de concepția Bisericii Ortodoxe Române, exprimate într-un articol publicat în «Biserica Ortodoxă Română», 1/1927.

«Ca să ajungi tu, cîntăreț bisericesc — urmaș al Sf. Ioan Damaschin, Sf. Ioan Cucuzel, Macarie, Pann, Barcan, Suceveanu, Ștefănașe, Neagu Ionescu și mulți alții, care au sacrificat o parte din viața lor pentru propagarea și păstrarea acestui sfînt patrimoniu —, la convingerea că Providența te-a trimis pe tine în al douăzecilea secol, să strici tot ce poate fi mai frumos în cultul nostru ortodox «muzica» sau dacă să nu strici, să propagi prin scris această convingere, întocmai ca a lui Arie, tu cîntăreț de la Roznov...».

(Vezi «Biserica Ortodoxă Română» XLV (1927), 1 (550), p. 19—21)].

105. Onciulescu D. Prof., *Octavian Lazăr Cosma, Hronicul muzicii românești*, vol. I, București, 1973 (480 p), în «Mitropolia Banatului», XXIV (1974), 1—3, p. 188—190 (recenzie).
106. Orghidan Dumitru (Roznov-Neamț), *Muzica noastră bisericească*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLV (1972), nr. 1 (550), p. 19—21.
[Amintește pe scurt că în Biserica primelor veacuri toți creștinii cîntau fiindcă era un mod de cîntare simplu și accesibil tuturor. Cu timpul au pătruns diverse influențe, muzica bisericească devenind din ce în ce mai dificilă în execuție. De aceea acest cîntăreț bisericesc se ridică împotriva executării cîntării psaltice omofone de către toți credincioșii, dar își dă seama că nu poate fi chiar așa ușor înlocuită și zice: «Deci, afară cu dînsa, afară cu această muzică barbară!» (sic) «Dăm afară? Foarte bine. Dar ce punem în loc? Aici e aici» (p. 20). De fapt el nu pune problema cum trebuie, căci ar pune-o bine. Autorul este în principiu de acord cu cîntarea poporului în biserică dar psaltichia în toate nuanțele ei este prea grea pentru cei neinițiați.
Critică apoi Liturghia pentru popor a lui D. G. Kiriac, acuzînd-o că nu-i în spiritul muzicii bisericești].
107. Pană Marin diac. drd., *Cîntarea psaltică tradițională ca mijloc de susținere a unității cultului în Biserica Ortodoxă Română*, în «Glasul Bisericii» XXXI (1972), 7—8, p. 779—784.
108. Panțiru Grigore, Diac. prof., *Necesitatea și actualitatea cercetării științifice a muzicii vechi bizantine*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), 3—4, p. 434—441.
109. Idem, *Un studiu valoros de muzică bizantină*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), 1—2, p. 225—232 + 8 pagini, tabloul semnelor și modurilor bizantine și transcrieri.
110. Idem, *Un vechi imn despre Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), 5—6, p. 602—606.
(În colaborare cu N. Smochină).
111. Papuc Gheorghe, *Anton Pann*, în «Mitropolia Ardealului», X (1965), 1—2, p. 185—192.
112. Petrescu I. D., Pr., *Principiile cîntării bisericești bizantine* [comunicare făcută la Congresul al IV-lea Internațional de Studii Bizantine, ținut la Sofia în sept. 1934], în «Biserica Ortodoxă Română», LII (1934), nr. 9—10, p. 577—583. [Studiind manuscrisele din sec. XIV: Haghiopolitis (ms. 360 Anc. fonds grec, B. N., Paris) ms. X. 261 (Anc. fonds grec XIII s., Paris), 14 mss. de la Grottaferrata și altele din Bibl. Naț. din Paris, ajunge la următoarele principii:
1. Vechiul cînt bizantin porcede din muzica greacă antică;
 2. Structura interioară a vechilor moduri grecești s-a păstrat cu mici transfor-

- mări datorite evoluțiunii naturale a oricărei arte, sau mai degrabă formațiunii constante a artei liturgice cu mici prefaceri ;
3. Cele opt moduri bisericești erau diatonice ;
 4. În secolul XIII a apărut modul nenano (cromatic) ;
 5. Baza ritmică a cîntului bisericesc era aceea a antichității grecești, adică o unitate indivizibilă considerată «minima» și care putea fi multiplicată și organizată prin grupe, pentru a obține libertatea de mișcare și echilibrul indispensabil artei muzicale.
 6. În muzica bizantină nu întîlnim o relațiune a timpilor tari și slabi, sau contrariul].
113. Idem, *Transcrierea muzicii psaltice în Biserica Ortodoxă Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LV (1937), nr. 1—2, p. 22—29.
[Amintește de încercările de transcriere ale lui Gavriil Musicescu și Dim. Kiriac și nu este împotriva transcrierii melodiilor psaltice dar cu condiția să fie transcrise cele vechi, fără cromatisme ci pur diatonice (Dar cine ar putea să curețe cîntările de aceste influențe și ce ar mai rămîne?, mai ales că cromatisme au existat de la început așa cum s-a dovedit mai tîrziu n.n.)].
114. Idem, *Manuscrise psaltice grecești din veacul al XVIII-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», LII (1937), nr. 3—4, p. 80—88.
[Reproducem cîteva idei ale lui Macarie Ieromonahul în legătură cu muzica bizantină și cu cei mai importanți cîntăreți țarigrădeni și români ca: Teodosie și Filotei (ms. rom. 61).
Este de părere că muzica bizantină s-a alterat din ce în ce, iar reformatorii au plecat de la forma alterată. Cere, întoarcerea la izvoarele vechi ale muzicii bizantine].
115. Popescu M. Nicolae, Pr., *Macarie psaltul — la o sută de ani de la moartea lui († 1836—1936)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIV (1936), 9—10, p. 545—572.
[Biografia lui Macarie, traducerile sale cu păstrarea neștirbită a melodiilor originale, tipăriturile de la Viena în tipografia Mehtaristilor («popilor armeni») pentru tot neamul românesc. Activitatea lui Macarie desfășurată la București, Bîrnova, Neamț, Căldărușani etc. Autorul redă Canonul Stîlpărilor din ms. rom. 3735 (Acad. Rom.) pe glasul III alcătuit după sistema veche pe cea nouă de Macarie, așa cum îl învățase protopsaltul Constantin de la dascălul Șarban (care a trăit pe la 1733). Le-a paradosit în Mînăstirea Neamțul în 1832].
116. Idem, *Aniversarea părintelui Grigore Costea*, în «Mitropolia Olteniei», IX (1957), 1—2, p. 57—58.
117. Popescu Ioan, Diac., *Învățămîntul muzical în Biserica Ortodoxă Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), 9—10, p. 1027—1061.
118. Idem, *Grigore Panțiru, Notația și ehurile muzicii bizantine*, București, 1971 (recenzie), în «Biserica Ortodoxă Română», XCI (1973), nr. 1—2, p. 235—237.
119. Idem, *Octavian Lazăr Cosma, Hronicul muzicii românești*, vol. I, București, 1973 (recenzie), în «Biserica Ortodoxă Română» XCII (1974), 7—8, p. 1072—1075.
120. Idem, *Două cărți muzicale vechi din Biblioteca Institutului teologic de grad universitar din Sibiu*, în «Studii Teologice» XXVI (1974), 3—4, p. 264—270. (Teoreticonul lui Macarie și o liturghie pentru cor mixt din 1854 (Sibiu) cu cîntări din «Liturghia grecească» introduse de Șaguna în catedrala din Sibiu...).
121. Idem, *Anton Pann — clasic al psaltichiei românești*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), 3—4, p. 456—466.

122. Idem, *Un manuscris psaltic grec-român din Biblioteca Institutului teologic de de grad universitar din Sibiu* (studiu dactilografiat în curs de apariție).
123. Idem, *Elemente bisericesti tradiționale în opera muzicală a lui Dimitrie Cunțan*. (Studiu dactilografiat, în curs de apariție).
124. Popescu-Pasărea, Ioan, *Omagiu D-lui Petre Gîrboviceanu*, în «Cultura», 1929 1. p. 15—16.

[Cuvîntare ținută de I. Popescu-Pasărea cu ocazia sărbătoririi lui Petre Gîrboviceanu, administratorul Casei Bisericii, la retragerea la pensie în ziua de 30 ianuarie 1929, în care amintește că acesta a ajutat foarte mult cîntarea psaltică, imprimînd, de exemplu în 1908, *Cîntările Sf. Liturghii* pe notația liniară pentru trei voci, pentru corurile sătești, precum și o ediție specială cu caractere rusești. Există un exemplar la Mînăstirea Agapia].

125. Idem, *Rolul lui Anton Pann în muzica bisericască*, în «Cultura», 1930, 5—6 p. 1—2.
126. Idem, *Muzica bizantină*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLIX (1931), 2—3, p. 206—211.

[Argumente despre cîntarea în biserici a primilor creștini, după Sf. Apostol Pavel și guvernatorul Pliniu cel Tânăr; dezvoltarea cîntării bisericesti în mod deosebit de la o provincie la alta, pînă la Sf. Ioan Damaschin și unificarea cîntării bizantine din Orient (Octoihul).

Afirmă că la români a pătruns cîntarea bizantină în secolul al XIII-lea și că la începutul răspîndirii creștinismului în Dacia, cîntarea bisericască trebuie să fi fost de factură populară în forma recitativă a baladei. Iar după organizarea Bisericii române sub jurisdicția Patriarhiei de Ohrida, «Cîntarea noastră bisericască a trebuit să primească desigur influența muzicii slave, ale cărei urme se mai păstrează încă și astăzi în cîntarea noastră bisericască» (sic) (Cum de a putut Ioan Popescu-Pasărea să afirme așa ceva nu ne putem da seama. Care cîntare slavă?, căci slavii aveau tot cîntarea bizantină ca și români, numai că textul era slav. Unde se păstrează urme de cîntare slavă? Credem că I. Popescu-Pasărea a confirmat fără să verifice, ceea ce în mod neîntemeiat, afirmase episcopul Melchisedec al Romanului pe la anul 1891 n.n.).

Afirmă mai departe că epoca Fanarioșilor reprezintă întronarea completă a muzicii bizantine în Biserica noastră.

(Prea tîrziu! Ce facem atunci cu atîtea manuscrise psaltice vechi existente la noi, ce facem cu școlile de muzică bisericască de la Putna, Suceava etc. sau cu primele traduceri românești de psaltichii care apar înainte de epoca fanarioșilor? n.n.).

Mai departe amintește pe scurt de Filotei Ieromonahul, Mihalache Moldovenul, Vasilache cîntărețul, Ianuarie protosinghelul și alții, primii traducători de psaltichie. Amintește de Macarie și de Anton Pann.

După secularizarea averilor mînăstirești cîntarea psaltică decade, s-au desființat școlile de cîntăreți și a pătruns în schimb cîntarea corală de factură străină. Încercările de transcriere a cîntărilor psaltice; avantaje și dezavantaje. Înființarea în 1931 a Academiei de muzică religioasă din București a clarificat situația dificilă în care era muzica bisericască.

I. Popescu-Pasărea, acest om cu vederi largi și mereu actuale, nădăjduia că «în acest Institut se va putea studia muzica psaltică în forma sa autentică

bizantină, precum și diferitele ei adaptări făcute de Biserica noastră la geniul muzical românesc.

Aici ca într-un laborator, se va topi materialul de folclor muzical bisericesc, existent în toate provinciile românești, spre a se putea ajunge astfel la crearea unui singur gen de cîntare bisericească, propriu bisericii Române Ortodoxe și aceasta va fi desigur spre proslăvirea Aceluia care a știut să aprecieze valoarea muzicii noastre bisericești tradiționale și să-i indice calea viitorului» (p. 211) (Se referă la Patriarhul Miron)].

127. Idem, *Liturgia corală în stil bizantin*, în «Cultura» 1932, 4, p. 7—8. [Audiție de muzică corală psaltică de Cucu, Chirescu, Anastasescu, Kiriac, la biserica Popa Rusu — 27 martie 1932 — organizată de Societatea Compozitorilor Români. Scopul acestei audiții era reîntoarcerea la muzica psaltică, «patrimoniu religios — național al nostru». «Să ne întoarcem din nou la vechea muzică bizantină monodică și pe aceasta să punem bazele viitorului repertoriu al muzicii noastre bisericești». Vorbind de încercările nereușite ale lui Musicescu, Podoleanu și alții, zice: Un progres frumos se remarcă la tinerii profesori; Ștefan Popescu, Cucu, Lungu și mai ales Chirescu].
128. Idem, *La mormîntul lui Ștefanache Popescu* (cu portretul acestuia) († 1911), în «Cultura», 1932, 10—11, p. 9
129. Idem, *Noțiuni generale despre muzica psaltică*, în «Cultura», 1933, 1, p. 5—9. [Denumirea, originea, dezvoltarea; cîntarea în primele trei secole ale creștinismului, autorii și felul acestei cîntări; Cîntarea bisericească din secolul IV pînă la Sf. Ioan Damaschin].
130. Idem, *Scrierea muzicii psaltice* (continuare) în «Cultura», 1933, 2—3, p. 7—10. [Originea, dezvoltarea. Reproduce după lucrarea lui J. Thibaut; *Origine byzantine de la notation néumatique de l'Église latine*, p. 21, semnele notației ekfonetice (21 la număr). Afirmă că notația constantinopolitană se păstrează la rușii rascolnici sub denumirea de notația lui Mezenec și a fost introdusă în Biserica rusă prin secolul al X-lea odată cu creștinarea poporului rus, sub domnia marelui duce Iaroslav. (Este vorba de notația coislin, nu despre krjuki, care a fost introdusă de rascolnici în sec. XVI sub patriarhul Nicon și învățatul Mezenec). (Viața și opera Sf. Ioan Damaschin)].
131. Idem, *Starea cîntării bisericești în Bucovina*, în «Cultura», 1936, 1—2, p. 3—4, [Reproduce cîteva fragmente dintr-o scrisoare trimisă de Gh. Ruptaș din Suceava, în care spune pe scurt situația cîntării bisericești în Bucovina și cere să li se pună la dispoziție «o psaltichie model și analog cu cîntăreții «vechiului Regat» pe note liniare că cele grecești nu le știe nimeni în Bucovina și dacă se poate cineva că le cunoaște, nu-și dă interes ca să le traducă pe note liniare (p. 4). Spune mai departe că au psaltichia pe note liniare a Mitropolitului Silvestru Morariu de la 1875 pe care a modificat-o prof. arhim. Mihai Ursuleac pe la anul 1900, cînd a primit catedra de predare la Institutul Teologic și școala de cîntăreți de la Cernăuți. M. Ursuleac a murit după primul război mondial și de atunci — zice cîntărețul respectiv — nu mai avem profesor «căci cel ce a fost deși este teolog absolvent, are cunoștinți însă pentru diferite teorii muzicale, compoziții de operă și operete, nicidecum însă pentru predarea muzicii bisericești» (p. 4) «Cum însă pe la anul 1870 muzica pe note

- liniare era încă primitivă, respectivul traducător pe vremuri nu avea toate semnele de care s-ar fi putut servi pentru a traduce întocmai psaltichia grecească adică cea pe note grecești sau «vreascuri», cum le spunem noi. Prin urmare și psaltichia noastră este alcătuită ca din topor; mai ales că nici n-a fost o traducere, ci un călugăr de la Mănăstirea Neamțului cum a cîntat, așa glasurile au fost prinse pe note liniare și conține astăzi cam 60 feluri de melodii însă toate ca din topor; deci avem nevoie și de o psaltichie nouă» (p. 4)].
132. Idem, I. P. S. *Patriarh Miron, Rolul educativ artistic al cîntăreților bisericești*, în «Cultura», 1936, 3—4.
[Cuvîntare ținută de patriarhul Miron în Senat, în care apără interesele cîntăreților și cîntările bisericești românești].
133. Idem, *Problema transcrierii muzicii psaltice*, în «Cultura», 1936, 9—11, p. 19.
[Autorul este de părere că se pot transcrie unele cîntări, mai ales cele irmologice, dar conchide că trebuie păstrată cu orice preț notația psaltică, fiindcă ea» este garanția autenticității și clasicității acestei muzici și numai astfel se poate verifica și cerceta la origină cîntarea psaltică, ce poate evolua și transcriind-o mereu, poate deveni chiar un hibrid fără valoare, față cu progresele muzicale»].
134. Idem, *Corurile bisericești la sate*, în «Cultura», 1936, 9—11, p. 32.
[Se pronunță ferm pentru cîntarea în comun a credincioșilor în biserică].
135. Idem, *Compoziții și compozitori de cîntări noi bisericești*, în «Cultura», 1937, 4, p. 38—39.
[Face un aspru rechizitoriu unor preținși compozitori de muzică bisericească ce se depărtează de spiritul psaltichiei.
Dă ca exemplu un «Tatăl nostru» compus de I. Costescu].
136. Idem, *Spiritul profan în cîntarea corală bisericească*, în «Cultura», 1937, 10—11, p. 95—96.
[Reproduce fragmente dintr-un articol semnat de Pr. I. D. Petrescu și apărut în «Predania», 10—11].
137. Idem, *Cuvîntare la comemorarea marilor dascăli Macarie Ieromonahul și Anton Pann*, în «Cultura», 1939, 1—2, p. 9—14.
138. Idem, *Evoluția cîntării psaltice în Biserica Română*, în «Cultura», 1940, 3, p. 21 — 23.
[Conferință ținută la Societatea clerului «Ajutorul»].
139. Idem, *Comemorarea lui Nicolae Filimon (1819—1865), scriitor, episcop și dascăl la biserică Enei din București*, în «Cultura», 1940, 3, p. 26—27.
140. Idem, *Evoluția cîntării psaltice*, în «Cultura», 1940, 1—2, p. 6—7.
141. Popovici Doru, *Ramificații bizantine în muzica românească*, în «Mitropolia Olteniei», XXIII (1971), 9—10, p. 753—759.
142. Potra George, prof. dr., *În legătură cu viața lui Anton Pann și a urmașilor săi*, în «Glasul Bisericii» XXVI (1967), 1—2, p. 122—139.
143. Predescu Marin, *Comemorarea marilor cîntăreți Macarie Ieromonahul și Anton Pann*, în «Cultura», 1936, 1—2, p. 6—7.
144. Predescu Marin, Arhim. Scriban, Gr. Costea, G. Breazul, *Episcop Gherontie, I. Popescu-Pasărea, Nichifor Crainic, I. Chirescu, pr. M. Bulacu și alții*, articole, amintiri, poezii etc. în «Cultura», 1936, 9—11.
[număr omagial—25 de ani de la apariție].

[În 1936 I. Popescu-Pasărea a fost pensionat, după ce funcționase 44 de ani la Seminarul Nifon și 37 de ani la Seminarul Central, precum și la Academia de muzică religioasă între 1931—1936.

La Seminarul Central a fost înlocuit de un elev al său Grigore Costea, iar la Nifon de un alt elev al său de la Academia de muzică religioasă, Diac. Anton Uncu. Pentru acest lucru a fost omagiat și directorul fondator al revistei «Cultura», Ioan Popescu-Pasărea, care a fost muzician, literat, avocat, politician, senator].

145. Predescu I. Marin (maestru-asistent de Psaltichie la Academia de muzică religioasă), în «Cultura», 1939, 1—2, p. 4—5.
[Anunță că acum în al 13-lea an de funcționare Academia de Muzică religioasă, înființată în 1927 de Patriarhul Miron, a fost încadrată în ciclul învățămîntului universitar. Salută măsura de a fi încadrat ca profesor în continuare pensionarul I. Popescu-Pasărea].
146. Idem, *Apoteozarea cîntului bisericesc străbun*, în «Cultura», 1940, 3, p. 28—29.
[Cuvîntarea rostită la comemorarea marilor dascăli ai muzicii psaltice românești — 21 ianuarie 1940].
147. Idem, (și Păleanu Gh.), *Reportaj cu slujba înmormîntării lui I. Popescu-Pasărea*, în «Cultura», 1942, 11—12 și 1943, 1—6.
[Număr special cu portretul lui I. Popescu-Pasărea și cuvîntările ținute la catafalcul acestuia în ziua de 13 aprilie 1943, ora 10 dimineața de către Arhiepiscopul Veniamin Pocitan — Ploieșteanul, vicar al Sf. Patriarhii, prof. univ. Teodor M. Popescu, decanul Facultății de Teologie din București, Arhim. I. Scriban, prof. George Breazul, pr. Gr. Popescu, directorul Seminarului Nifon, pr. Eugen Bărbulescu, Marin Predescu și avocatul Constantin Ionescu. La mormînt (la Mînăstirea Pasărea) au mai vorbit Gh. Cozmei, Gr. Marinescu, Nic. Ionescu; Alegerea noului președinte al Asociației Generale a cîntăreților bisericești în persoana lui Marin Predescu, fost cîntăreț la Drăgășani și apoi la biserica Sf. Gheorghe Nou din București. Cuvîntarea lui Marin Predescu (joi după Paști) la mormîntul lui I. Popescu-Pasărea, în prezența soției defunctului, Steliana I. Popescu-Pasărea].
148. Idem, *Cuvîntarea ținută la comemorarea lui I. Popescu-Pasărea și a marilor compozitori de muzică bisericească*, în «Cultura», 1944, 4—6, p. 14—21.
149. Redacția, *Numirea Ierom. Teofil Ionescu de către I. P. S. Patriarh Miron, ca director al Seminarului de cîntăreți de pe lângă Sf. Mitropolie*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLIII (1925), 3, p. 163—164.
[Noul director vorbește despre însemnătatea cîntăreților bisericești ca «depozitari ai cîntărilor sfinte, în care s-au născut și au murit strămoșii noștri»].
150. Idem, *Se anunță numirea profesorului Șt. Popescu de la Conservator, fost dirijor la biserica românească de la Paris, ca inspector al corurilor bisericești*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLIII (1925), 6, p. 382.
«[S-a constatat că unele formații corale suprimă predica pentru concert. Ori, corul este pentru biserică, iar nu biserica pentru gustul capilor de cor»].
151. Idem, *Punerea pietrei de temelie pentru noul seminar din Dorohoi*, în «Biserica Ortodoxă Română» XLIII (1925), 6, p. 354.
152. Idem, *Moștine în care cîntăreții bisericești își exprimă bucuria pentru înființarea Patriarhatului Român și pentru ideea noului patriarh (Miron Cristea) de a întemeia o Academie de muzică orientală. Cîntăreții propun ca noua clădire să se construiască din fondurile lor*, în «Cultura», 1925, 3—4, p. 1—2.

153. Idem, *Instalarea părintelui Teofil Ionescu ca director al Școlii de Cântăreți bisericești din București*, în «Cultura», 1925, 1—2, p. 1.
154. Idem, *Memoriul adresat I. P. S. Patriarh și Sf. Sinod de către Asociația Generală a cântăreților bisericești din România*, în «Cultura», 1926, 4—5, p. 1—2 [Cântăreții cer subvenționarea și unificarea școlilor de cântăreți bisericești; înființarea «multașteptatei» Academii de muzică bisericească, declararea cântăreților ca clerici hirotesiiți; numirea prin concurs și judecarea lor de către Consistoriu; hirotonirea în diacon sau chiar preot a cântăreților care se remarcă după 10 ani etc.].
155. Idem, *Al VIII-lea Congres al cântăreților bisericești*, în «Cultura» 1926, 6—7, și 8—9, p. 1—2.
[Dezideratele cântăreților și sfaturile patriarhului Miron către cântăreți de a ține trează flacăra cântării bisericești tradiționale. Intervenția preotului Th. Stupcanu — Iași și a lui I. Popescu-Pasărea].
156. Idem, *Anunță apariția Anastasimatarului* de preotul prof. Th. Stupcanu — Iași, în «Cultura», 1926, 10—11.
157. Idem, *Despre Cântările Liturghiei*, întocmită de prof. D. G. Kiriac (Dimitrie Georgescu Kiriac) în «Biserica Ortodoxă Română», XLIV (1926), nr. 8 (545), p. 467.
[Se anunță tipărirea *Cântărilor Liturghiei pentru copii și popor* de D. G. Kiriac cu adresa 18 iulie 1926, cu nr. 339].
158. Idem, *Anunță un concurs de muzică bisericească (omofonă pe ambele notații și corală) organizat de Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române*, în «Cultura», 1926, 12, p. 8—9.
[Din comisie făceau parte: Ioana Ghika-Comănești (președinte), Alexandra Gr. Cantacuzino, Elena Petricari, Maria Glogoveanu, Elena Odobescu, Dimitrie G. Kiriac, Gheorghe Cucu, Ioan Popescu-Pasărea, Iuliu Scriban, pr. I. D. Petrescu, pr. Nic. M. Popescu, arh. Evghenie Humulescu].
159. Idem, *Anunță apariția, la Rîmnicu-Vilcea, a lucrării Cântări corale pe ambele muzici, pentru centrele parohiale și popor*, de diac. I. Mardale (cu o prefață de episcopul Vartolomeu al Rîmnicului), în «Cultura» 1926, 12, p. 1.
160. Idem, *Raportul Școlii de cântăreți bisericești semnat de directorul Teofil Ionescu și secretar ierod. Firmilian Marin*, în «Cultura» 1927, 5—6, p. 1.
161. Idem, *Întîia conferință culturală a cântăreților bisericești* în «Cultura», 1927, 5—6, p. 1.
162. Idem, *Întîia conferință culturală a cântăreților bisericești* în «Cultura» 1927, 7—8, p. 1.
163. Idem, *Comemorarea lui Anton Pann la R-Vilcea la 13 iunie 1927, la 100 de ani de cînd A. Pann a fost profesor la R-Vilcea*, în «Cultura» 1927, 7—8, p. 58.
164. Idem, *Comemorarea lui Anton Pann în Adunarea generală a filialei Prahova (14 iulie) președinte G. Comișel, dirijor la biserica Sf. Ecaterina — Ploiești*. [Se critică broșura cu *Cîntările Sf. Liturghii pentru popor* a lui D. G. Kiriac, «care este scrisă pe muzică populară și greu de memorat pentru școlari». Se critică articolul lui D. Orghidan ca și afirmația episcopului Gherontie Nicolau (fost diacon la Madona-Dudu—Craiova) că muzica aceasta veche va dispărea odată cu cei ce o mai știu], în «Cultura», 1927, 7—8.
164. Idem, *Congresul al IX-lea ținut la Brașov pentru comemorarea lui A. Pann (29 sept. 1927)*, în «Cultura», 1927, 10—11.

165. Idem, Deschiderea Academiei de Muzică bisericească (5 mai, 1928), în «Cultura», 1928, 3.
[Cuvîntul lui I. Popescu-Pasărea la deschiderea Academiei.
Au slujit la Tedeum: protos. Teofil Ionescu, protos. Kiril Arvinte, diac. Evghenie Orghidan și Firmilian Marin].
166. Idem, Se anunță înființarea postului de protopsalt la Sf. Patriarhie, în «Cultura», 1928, 3.
167. Idem, *Anuarul Școlii de cîntăreți bisericești din Buzău*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLVI (1928), nr. 12 p. 1146.
168. Idem, Sărbătorirea D-lui Damian Rânzescu, în «Cultura», 1929, 9—10, p. 1—9.
[Profesor de muzică bisericească la Birlad între anii 1884—1912, la București la Sf. Mitropolie, 1912—1925, apoi la biserica Sf. Silvestru. Organizatorul Societății Cîntăreților bisericești birădeni. Membru în comitetul de conducere al Asociației generale a cîntăreților bisericești, fost director al Școlii de Cîntăreți de pe lângă Mitropolia din București].
169. Idem, Se anunță mutarea Școlii de Cîntăreți din Craiova pe lângă M-rea Cozia unde episcopul Bartolomeu a pus conducător pe diac. prof. I. Mardale, în «Cultura», 1929, 9—10, p. 11.
170. Idem, Comemorarea stareței și maestră de muzică bisericească Marina Monahia, de la mînăstirea Zamfira, în «Cultura», 1929, 9—10, p. 16.
[După Sf. Liturghie s-a oficiat parastasul, s-a mers la mormîntul regretatei maici cît și la mormîntul marelui muzicant Ștefanache Popescu].
171. Idem, Se anunță pentru 17 ianuarie (1930), de Sf. Antonie, dezvelirea unui bust de bronz la mormîntul lui Anton Pann de la biserica Lucaci, în «Cultura» 1929, 11—12, p. 1—2.
172. Idem, Se anunță deschiderea unei școli de cîntăreți la Vălenii de Munte, la 14 noiembrie 1929 la propunerea lui Nicolae Iorga, în «Cultura» 1929, 11—12, p. 6.
173. Idem, La 9 iunie 1930 s-a slujit monumentul de la Lucaci și a fost predat consiliului parohial reprezentat de parohul bisericii C. Moldoveanu, în «Cultura», 1930, 7—8, p. 1—2.
174. Idem, Se anunță apariția următoarelor cărți de muzică bisericească; *Catavasier și Liturghier* de I. Popescu-Pasărea, *Anastasimatarul* de N. Barcan și *Anastasimatarul* de pr. Th. Stupcanu, în «Biserica Ortodoxă Română» XLVIII (1930), nr. 2, p. 193, nr. 10, p. 1009, nr. 12, p. 1201.
175. Idem, Hotărîrea de a se deschide o școală de cîntăreți la Rîmnicu-Sărat, în «Cultura» 1931, 1—2, p. 17.
176. Idem, Anunță moartea la 23 martie 1931 a arhierelui Evghenie Humulescu, în «Cultura», 1931, 3, p. 7.
177. Idem, *Cîntarea în comun a credincioșilor*, în «Mitropolia Banatului» XXI (1971), 1—3, p. 135—142.
[Traducerea cuvîntării Sf. Niceta; *De psalmodie bono*-Despre folosul cîntării psalmilor].
178. Idem, Comemorarea întemeietorilor muzicii Bisericii Române (Macarie, Pann, Suceveanu) la 17 ianuarie 1932 în biserica Lucaci, în «Cultura», 1932, p. 1—13.
179. Idem, Inaugurarea școlii eparhiale de cîntăreți bisericești din Curtea de Argeș, în «Cultura» 1933, 4—6, p. 9.
180. Idem, Anunță tipărirea *Idiomelarului* de I. Popescu-Pasărea, în «Cultura» 1933, 4—6, p. 9.

181. Idem, Comemorarea lui Anton Pann la 80 de ani de la moarte, în «Cultura» 1934, 1.
182. Idem, Organizarea corurilor bisericești, în «Cultura», 1934, 1, p. 9—10. [Circulara Sf. Patriarhii cu recomandarea Liturghiei pe două voci de I. Popescu-Pasărea].
183. Idem, Comemorarea lui Macarie Ieromonahul la 100 de ani de la moartea sa, în «Cultura» 1936, 9—11, p. 1. [Memoriul Adunării Eparhiale a Moldovei în care se cere cu insistență înființarea unei catedre de muzică bisericească la Iași].
184. Idem, Comemorarea centenarului morții lui Macarie Ieromonahul (1770—1836), duminică 17 ianuarie, 1937, la biserica Lucaci din București, în «Cultura», 1937, 1—2, p. 1.
185. Idem, Reorganizarea școlilor de cântăreți, în «Cultura», 1937, 4, p. 1.
186. Idem, O «senzațională» reclamație, în «Cultura», 1939, 6—7, p. 38—39. [Marin I. Predescu, directorul tehnic al revistei «Cultura» și asistent al lui I. Popescu-Pasărea la Academia de muzică religioasă, reclamă Sf. Sinod atitudinea potrivnică psaltichiei românești a preotului I. D. Petrescu-Visarion, directorul Academiei și profesor la catedra de cânt gregorian].
187. Idem, Revenirea d-lui Marin Predescu în conducerea Asociației, în «Cultura», 1939, 6—7, p. 43—45. [Se reproduce scrisoarea acestuia ca răspuns la chemarea lui I. Popescu-Pasărea precum și răspunsul la scrisoare din partea Comitetului Asociației cântăreților semnată de I. Popescu-Pasărea și secretarul Ilie Căltuț].
188. Idem, Un ignorant muzicant, în «Cultura», 1939, 8—9, p. 55—58. [Continuă articolul din numărul precedent privind cazul preotului I. D. Petrescu-Visarion, în care Mihai D. Rădulescu din Craiova, fost profesor la Academie și demisionat voluntar critică lucrarea «Etudes de Paléographie musicale byzantine» a lui I. D. Petrescu, acuzându-l că n-a transcris just melodiile vechi, ci după imaginația sa. Dar nu dă nici un exemplu de cum ar fi trebuit să se facă transcrierile].
189. Idem, Cântările Liturghiei pentru școală și popor de I. Popescu-Pasărea, pr. Gh. Comana și George Breazul (recenzie), în «Cultura», 1940, 4—6, p. 61—62.
190. Idem, Retragerea lui I. Popescu-Pasărea de la conducerea Asociației (generale a cântăreților bisericești), în «Cultura», 1940, 6—8, p. 1—2.
191. Idem, Slujba bisericească din Ardeal, în «Cultura», 1944, 7—12, p. 3—4. [Scrisoare adresată lui Marin Predescu de către Constantin Clopotaru, președintele filialei Botoșani, stabilit în jud. Hunedoara, descriind starea deplorabilă a cântării de strănă în Transilvania].
192. Idem, Descrierea cursurilor școlii de cântăreți din Rm. Vilcea, în «Cultura», 1944, 1—3, p. 11. [A asistat, printre alții, și «preotul Marina», fostul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române].
193. Idem, Comemorarea lui I. Popescu-Pasărea și a celorlalți creatori de muzică românească: Macarie, A. Pann, Nic. Filimon, Dim. Suceveanu, Șt. Popescu, T. Georgescu, I. Zmeu, Ghelasio Basarabeanul, Nic. Barcan, Neagu Ionescu, Gh. Cucu ș.a. [Duminică 9 ian. 1944 la biserica Lucaci din București], în «Cultura», 1944, 1—3, p. 2.

194. Idem, Anunță un premiu pentru cea mai bună liturghie psaltică, în «Cultura», 1944, 7—12, p. 23.
195. Reuț, Vespasian, consilier patriarhal, anunță apariția *Liturghiei bisericești pe două voci* — scrisă pe muzică vocală de I. Popescu-Pasărea, în «Cultura», 1931, 3, p. 1.
[Face cunoscut că și în Transilvania, Banat și la Chișinău au luat ființă școli de cîntăreți. Pledează pentru unificarea cîntării bisericești în toată țara].
196. *Rovența Haralambie, Pr.; Pr. Dr. Vasile Gheorghiu, Lecționarul evanghelic grecesc din Iași (ms. 194)*, în «Studii Teologice», VIII (1940), vol. II, p. 178—180.
[Face recenziă studiului asupra celui mai vechi manuscris grecesc cu notație ekfonetică din țara noastră, publicat de preotul Vasile Gheorghiu (profesor de Noul Testament la Facultatea de teologie din Cernăuți), în Monitoriul Oficial, București, 1940 (90 pp. și 9 planșe)].
197. Săvulescu Al. Ștefan, Pr., *Teodor T. Burada, Opere, vol. I, partea I*, îngrijitor de ediție Viorel Cosma. Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974 (320 p.) (recenzie), în «Glasul Bisericii», XXXIII (1974), 9—10, p. 922—925.
198. Idem, *Gheorghe Ciobanu, Vechimea genului cromatic în muzica bizantină*, în «Studii de muzicologie», vol. IX, București 1973, p. 109—118, recenzie în «Glasul Bisericii» XXXIII (1974), 9—10, p. 1001—1002.
199. Idem, *Gabriela Ocneanu, Originea modurilor medievale. Relația lor cu muzica antică greacă*, în «Studii de muzicologie», vol. IX, București 1973, p. 119—133, recenzie, în «Glasul Bisericii», XXXIII (1974) 9—10, p. 1002—1003.
200. Idem, *Titus Moisescu, Constantin Dimitrescu în lumina documentelor inedite*, în «Studii de muzicologie», vol. IX, București, 1973, p. 211—268, recenzie în «Glasul Bisericii» XXXIII (1974), 9—10, p. 1002—1003.
201. Idem, *Octavian Lazăr Cosma, Hronicul muzicii românești*, Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974 (296 p.), recenzie, în «Glasul Bisericii», XXXIII (1974), 11—12, p. 1285—1289.
202. Severeanu Nicolae, *Amintiri din anii 1871—1885*, în «Biserica Ortodoxă Română», LV (1937), nr. 11—12, p. 713—717.
[Își amintește în scris de psaltii; Postoroancă din Iași, Dimitrie Suceveanu, Nectarie Frimu și Gheorghe Cociu (Scofariu).
Iată câteva lucruri în legătură cu Nectarie Frimu; «Astfel fiind, este vădit lucru că vestitul compozitor Nectarie Frimu este cel indicat de Dimitrie Suceveanu, că n-a fost episcop și că e aceeași persoană cu schimonahul Nectarie, protopsalt la chinovia Prodromul de la Muntele Atos» (p. 715). Aduce în sprijinul acestei afirmații și relatările călugărului Damaschin de la Neamț, precum și cartea tipărită de ieromonahul Dometie Ionescu la 1898 și conchide tot Nicolae Severeanu, dar fiind în totală contradicție cu afirmația de mai sus:
«Din toate aceste relatări atât de concludente, și mai cu seamă după datele indicate de ieromonahul Dometie, reiese în chip evident așadar că compozitorul Nectarie Frimu a trăit într-o altă epocă și a decedat la anul 1856, pe cînd Nectarie Schimonahul abia și-a început activitatea muzicală pe la 1854, în mînăstirile grecești de la Sf. Munteș și a murit la anul 1898» (p. 715).
Deci, ne întrebăm cum rămîne cu afirmația primă că Nectarie Frimu este una și aceeași persoană cu Nectarie Schimonahul dacă primul a trăit într-o epocă și celălalt într-alta? Personal cred că Nectarie Frimu ierodiaconul care tipărește la Neamț în 1840 tomul al treilea al Antologiei de cîntări bisericești este unul

și același cu Nectarie arhiereu Tripoleos care tipărește la Iași în 1846 tomul I și II al Antologiei.

Probabil că Nectarie Frimu pregătise toate cele trei volume pentru tipărire și a început cu volumul 3 care cuprinde Sf. Liturghie; apoi ajungând arhiereu onorific, tipărește și celelalte două volume (I și II) la Iași în 1846.

Nectarie Schimonahul nu a tipărit nimic, dar a compus cîntări foarte frumoase care, unele din ele, s-au impus și la greci păstrîndu-se și astăzi sub numele lui Nectarie Valahul (vezi 'H θεία λειτουργία, Atena, 1968 ed. 4). Mai departe lămu-rește o confuzie pe care o face Mihail Gr. Poslušnicu, anume că Manolache Zmeu ar fi fost ucenicul lui Dimitrie Suceveanu, ceea ce D. Suceveanu infirmă spunînd că M. Zmeu i-a fost coleg la școala lui Gh. Paraschiadis.

De asemenea, se spune că Gheorghe Cociu (Scofariu) a fost coleg cu Dimitrie Suceveanu la școala lui Paraschiadis, ceea ce, din nou, Suceveanu infirmă precizînd că acest Cociu era frate de ascultare la tipografia Neamțului, unde își tipărea el cărțile de muzică bisericească și, auzindu-l cîntînd, i-a plăcut, l-a luat cu sine la Iași la școala de la Mitropolie și l-a angajat protopsalt la biserica Sf. Spiridon-Iași. Pe la 1860 acest Cociu, poreclit Scofariu după scofa pe care o purta pe cap la tipografie, a fost adus protopsalt la Mitropolia din Iași de către oamenii politici, iar «Suceveanu a fost pus în disponibilitate» (p. 716). Dar Scofariul muri curînd și a fost readus, la insistențele mitropolitului Sofronie Miclescu, tot D. Suceveanu].

203. Idem, *Amintiri despre Dimitrie Suceveanu*; un alt cîntăreț de valoare al Iașilor este G. Cociu; în «Cultura» 1938, 1, p. 10—12 (Vezi «B.O.R.» LV (1937), 11—12, p. 713—717).
204. Scriban Arhimandritul, *Congresul Asociației generale a cîntăreșilor bisericești din România*, în «Biserica Ortodoxă Română» XLVI (1928), nr. 8 (569), p. 837—838. [Dă programul Congresului ținut în 26—27 septembrie 1928 sub președenția profesorului Ioan Popescu-Pasărea, congres care avea drept scop principal propa-garea și unificarea muzicii bisericești].
205. Sîmedrea Tit (mitropolit), *Petresco D. J. le Père, Les idiomèles et la Canon de l'Office de Noël* (Études de Paléographie musicale byzantine), Paris, 1932, în «Biserica Ortodoxă Română» LII (1934), nr. 1—2, p. 83—86. [Prezintă lucrarea de muzicologie bizantină la baza căreia stă analizarea a șase manuscrise vechi bizantine din sec. XI—XIV].
206. Smîntînescu Dan, *D. G. Kiriace despre cîntarea bisericească orientală*, în «Bise-rica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), 3—4, p. 394—402.
207. Soare Dumitru, Pr., *Un popas festiv al coralei preoților ortodocși din capitală*, în «Glasul Bisericii», XXXII (1973), 1—2, p. 230—232. [Festivitatea cu prilejul împlinirii a 70 de ani de viață ai Pr. Ion Popescu-Runcu [† 5 nov. 1975] dirijorul coralei preoților din capitală. Expune cu această ocazie foarte pe scurt, și activitatea componistică a celui sărbătorit, începînd cu litur-ghia psaltică glasul 5 (1935) care se află la Biserica Albă].
208. Stănculescu Ioan, F., *Gavriil Musicescu precursor al transcrierii psaltice pe no-taria liniară*, în «Glasul Bisericii», XX (1961) 5—6, p. 420—427.
209. Idem, *Eusebie Mandicevschi*, în «Glasul Bisericii», XXIV, (1965), 7—8, p. 715—728.
210. Idem, *Doru Popovici, Costin Miereanu, Începuturile muzicii culte românești*, Ed. Tineretului, 1968, 208 p. (recenzie), în «Glasul Bisericii», XXIX (1970), 1—2, p. 183—190.

211. Idem, *Compozitorul Nicolae Lungu, cu prilejul împlinirii a 70 de ani de la naștere*, în «Glasul Bisericii», XXIX (1970), 3—4, p. 390—393.
212. Idem, D. G. Kiriac, *Pagini de corespondență*, ediție îngrijită și prefață de Titus Moiescu, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974 (360 p.) (recenzie), în «Glasul Bisericii», XXXIII (1974), 9—10, p. 995—997.
213. Idem, Viorel Cosma, *Le musicien Dèmètre Cantemir dans la littérature européenne du XVIII-e siècle*, în «Revue des études sud-est européennes», tome XI, 1973, 4, p. 657—676, recenzie, în «Glasul Bisericii», XXXIII (1974), 9—10, p. 1001.
214. Stănculescu N., Prof., *Viorel Cosma, I. Șt. Paulian în lumina izvoarelor documentare*, Drobeta Turnu-Severin, 1973 (288 p.), recenzie, în «Glasul Bisericii», XXXIII (1973), 9—10, p. 997—1000.
215. Stoia Achim, Prof., *În memorim* (amintiri la un veac de la nașterea protopresbiterului Timotei Popovici), în «Mitropolia Banatului», XX (1970), 7—9, p. 562—564. [Vezi mai în urmă tot despre Timotei Popovici].
216. Șoima Gheorghe, Pr. conf., *Muzica bisericească și laică în Institutul teologic din Sibiu*, în «Mitropolia Ardealului», VI (1961), 11—12, p. 798—806.
217. Idem, *Liturgia psaltică de Nicolae Lungu* (recenzie), în «Biserica Ortodoxă Română».
218. Idem, *Funcțiunile muzicii liturgice*, Sibiu, Editura «Revistei Teologice», 1945, (Tipografia Arhidiecezană).
219. Idem, *Expresivitatea religioasă a psaltichiei românești contemporane*. [Studiu dactilografiat în curs de apariție].
220. Teodorovici Ioan, Pr. prof., *Contribuții la cercetarea unor aspecte muzicale religioase actuale*, în «Mitropolia Banatului», XXII (1972), 10—12, p. 619—625. [Analizează câteva cîntece religioase străine de spiritul Bisericii Ortodoxe, care circulă printre credincioșii altor culte și chiar printre cei ortodocși și atrage atenția asupra influențelor nefaste ale acestora].
221. † Țirgovișteanul Antim, ep. vicar-patr., *Despre cîntarea credincioșilor în biserică*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1953), 11—12, p. 1118—1123.
222. Uteanu, Nic. C. (cîntăreț subdirector Senat), *Muzica bisericească și sentimentul religios național la români*, în «Cultura», 930, 3—4, p. 46.
223. Ursu Nicolae, Prof., *Figuri bănățene din trecut. Nicolae Popovici*, în «Mitropolia Banatului», VII (1957), 10—12, p. 158—160.
224. Idem, *Nicolae Lungu, Liturgia psaltică*, în «Mitropolia Banatului», VIII (1958), 4—6, p. 167—168.
225. Valdman Traian, Pr., drd., *Cărțile de cîntări bisericești ale lui Macarie Ieromonahul — 150 de ani de la apariția lor*, în «Glasul Bisericii», XXXII (1973), 7—8, p. 725—732.
226. Velea Marin, Drd., *Originea și evoluția semigrafiei psaltice de la începuturi pînă în zilele noastre*, în «Studii Teologice», XVII (1965), 9—10, p. 593—620.
227. Idem, *Teodor Teodorescu — compozitor profesor și dirijor*, în «Glasul Bisericii», XXIX (1970), 3—4, p. 386—389.
228. Verdeș Ștefan, Pr., *Gavriil Musicescu*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXX (1954), 3—4, p. 68—83.
229. Idem, *Gavriil Musicescu, 125 de ani de la nașterea marelui muzician*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLVIII (1972), 3—4, p. 217—230.
230. Vintilescu, Pr. prof., *Petre, Cîntarea poporului în biserică, în lumina Liturghierului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIII (1945), 9, p. 409—432.

Privire generală. Cântarea omofonă în comun a credincioșilor a fost privită, cum spune autorul, acum vreo 20 de ani (1925 n.) cu suspiciune și chiar cu ostilitate atât pentru faptul că tradiția era să cînte numai cîntărețul, cît și pentru faptul că și celelalte confesiuni practicau deja acest mod de cîntare. Unii au considerat acest mod de cîntare în comun drept o erezie, alții anticanonică etc., legîndu-se în primul rînd de canonul 15 al sinodului local din Laodiceea (340) care era greșit interpretat de unii.

Autorul studiului de față explică corect acest canon spunînd că atunci cînd Biserica a luat măsura ca în afară de psaltul canonic nimeni altul să nu cînte în biserică s-a referit nu la cîntarea poporului, oprindu-l de a participa la cîntare ci la unii soliști amatori care o luau înaintea psaltului. Deci psaltul era cel care trebuia să conducă cîntarea poporului în biserică și nu altul.

Astfel, se restabileau drepturile psaltților oficiali și se asigurau ordinea și demnitatea cultului divin. Și apoi canonul nu se referea la cîntările de la liturghia credincioșilor ci la celelalte slujbe unde se cîntau psalmi, căci liturghia credincioșilor a fost făcută să participe activ toți credincioșii, cum zice și Sf. Ioan Hriostom; «...nu numai preotul singur mulțumește ci și tot poporul» (*Omilia a XVIII-a la II Corinteni*, P.G., LXI, 527).

Poporul a cîntat totdeauna în biserică, dar n-a avut răspunderea cîntării. Mărturie în sensul acesta aduce din Sfinții Părinți Capadocieni, Sf. Grigorie de Nissa, Sf. Ambrozie, Fer. Ieronim, Sf. Sofronie al Ierusalimului. Cu vremea cîntarea comună s-a restrîns la un grup din jurul psaltului].

231. Visarion Puiu, episcopul Argeșului, *Cîntarea din bisericile noastre*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLIV (1926), 8, p. 439—441.

[Expunere făcută de P. S. Visarion în 1922 la Comisia instituită de Ministerul Cultelor și Artelor pentru alcătuirea cîtorva repertorii de coruri bisericești. (Comisia avea ca președinte pe P. S. Visarion iar membrii pe: I. Nona Ottescu, Al. Zirra, D. G. Kiriac, I. Popescu-Pasărea și Ștefan Popescu).

Propune să se introducă muzica de la învățămîntul primar pînă la cel universitar; să se organizeze corurile bisericești și școlile de cîntăreți bisericești; credincioșii să cînte toți în biserică. Se plînge că lumea nu vine la bisericile care nu au coruri; iar arhim. Scriban adaugă o notă la subsol în care răspunde la aceasta astfel: «numai să fie acolo preotul care face lucrul religios adînc, slujbă cu pietate și va avea biserica plină, fără nici un cor»].

232. Vlase Ene, *Cîntarea în comun*, în «Cultura», 1938, 6—8, p. 61—62.

[Este împotriva participării poporului la cîntarea în biserică].

Doctorand Nic. Streza

ASPECTUL DOGMATIC AL CULTULUI ICOANEI LA SFÎNTUL TEODOR STUDITUL*

Evlavia și teologia sînt aspectele esențiale ale vieții creștine trăite în Biserică¹, pentru că exprimă unitatea elementului uman și divin, realizată după modelul suprem al unirii ipostatice a firii divine cu firea umană săvîrșită în persoana Domnului Iisus Hristos.

În Biserica Ortodoxă, evlavia și teologia se unesc în chip deplin în forma doxologică a dogmei². În cultul ortodox mărturisirea credinței într-un limbaj simbolic, iconografic, imnologic, liturgic în general, ferește credința de un conceptualism sec și face accesibilă asimilarea ei în viața credincioșilor. Cinstirea sfințelor icoane este una din manifestările cultului ortodox, în care se îmbină în mod armonios evlavia și teologia. Raportul ontologic dintre evlavie și teologie în cultul sfințelor icoane este reciproc, și cerut cu necesitate de aspectul divin-uman al ființei Bisericii³.

Dacă teologia nu este pătrunsă de evlavie cade pradă spiritului raționalist speculativ. Consecința este dublă: sărăcirea vieții spirituale și greșelile dogmatice. Reciproc, dacă evlavia nu este condusă de autoritatea Bisericii printr-o teologie întemeiată pe Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție se primejduiește atît înțelegerea dogmelor, cît și viața Bisericii. Prin opoziție, teologia ortodoxă a icoanei și cultul sfințelor icoane practicat în Biserica Ortodoxă demonstrează echilibrul deplin între evlavie și teologie. Epoca patristică, aceea a creștinismului clasic, se caracterizează, contrar aparențelor (ereziiile), prin îmbinarea în chip armonios a preocupărilor teologice celor mai înalte, cu evlavia cea mai intensă⁴. Sfinții Părinți au creat tipul ortodox al teologiei creștine din două motive: în primul rînd prin grija lui Dumnezeu erau în același timp teologi și preoți, de cele mai multe ori călugări pe trepte ierarhice pînă la cea de patriarh; în al doilea rînd apariția ereziilor i-a făcut să precizeze poziția Bisericii Ortodoxe prin clarificarea înțelegerii ortodoxe a temeiurilor credinței revelate în Sfînta Scriptură. Dogmele și canoanele sînt expresie a ortodoxiei învățaturii creștine.

Poziția Sfîntului Teodor Studitul (759—826) în cadrul Științei Tradiții. — Lupta Ortodoxiei împotriva ereziei iconoclaste a fost condusă de personalități care au

* Lucrare de seminar în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, redactată sub îndrumarea D-lui prof. Nic. Chițescu, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Prof. Nicolae Chițescu, *Evlavie și teologie*, în «Ortodoxia», VIII (1956), nr. 2, p. 216.

2. Pr. Conf. Ioan Bria, *Spiritul teologiei ortodoxe*, în «Ortodoxia», XXIV (1972), nr. 2, p. 177.

3. Studii în teologia românească: Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *De la creație la întruparea Cuvîntului și de la simbol la icoană*, în «Glasul Bisericii», VI (1957), nr. 12, p. 860; Idem, *Iisus Hristos ca prototip al icoanei sale*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», II (1958), nr. 3—4, p. 244; Pr. Prof. Ene Braniște, *Teologia icoanelor*, în «Studii teologice», IV (1952), nr. 3—4, p. 200; Nicolae Stănescu, *Sensul ortodox al icoanei*, în «Ortodoxia», VIII (1956), nr. 2, p. 245; Dumitru Ichim, *Învățătura ortodoxă despre sfințele icoane*, în «Studii teologice», XXII (1970), nr. 5—6, p. 444.

4. Prof. N. Chițescu, *op. cit.*, p. 216.

îmbinat în chip desăvârșit evlavia cu teologia. Înainte de Sinodul al VII-lea ecumenic, cinstirea sfințelor icoane a fost apărată de episcopii Leontie al Neapolelui și Ioan al Tesalonicului, Gherman și Tarasie patriarhi ai Constantinopolului. Stilul ortodoxiei la Sinodul VII ecumenic l-au constituit scrierile Sfântului Ioan Damaschinul, ale cărui formule au fost proclamate în sinod drept dogme. În perioada a treia a manifestării iconoclasmului (815—843), Ortodoxia a fost apărată de Sfântul Teodor Studitul și de Sfântul Nichifor Mărturisitorul patriarhul Constantinopolului.

Prezentînd opera dogmatică⁵ a Sfântului Teodor Studitul, prezentăm învățătura a Bisericii⁶ și aducem o contribuție la cunoașterea vieții și operei sale care se bucură în Biserica Ortodoxă Română de o cinste deosebită în special în minăstirile noastre, în care «cuvintele sale către monahi» se aseamănă cu regulile Sfântului Vasile cel Mare⁷.

Identitatea învățăturii Sfântului Teodor Studitul cu învățătura de totdeauna a Bisericii Ortodoxe este temelia poziției sale dogmatice, după cum el însuși spune: sîntem ortodocși deplin și mădulare ale Bisericii sobornicești⁸, pentru că noi respingem toate erezile și ne supunem hotărîrilor sinoadelor ecumenice și locale în toate⁹.

Este momentul să precizăm că această mărturisire personală înlătură opinia unor teologi romano-catolici care încearcă să-l prezinte drept sprijinitor al învățăturii despre primat și papalitate¹⁰.

Originalitatea scrierilor sale constă în modul personal de a folosi argumentele dogmatice deja proclamate în Sinodul VII ecumenic, în acord cu necesitățile vremii sale. Pornind de la învățătura Sfântului Ioan Damaschinul care este mai speculativă și expusă în formă de discurs filozofic, Sfântul Teodor folosește în două din tratatele sale dialogul și îmbunătățește din punct de vedere formal și catehetic expunerea argumentării cinstirii sfințelor icoane. Ideea de la care pornește Sfântul Ioan Damaschinul și pe care o preiau toți apărătorii icoanelor este luată din opera Sfântului Vasile cel Mare care spunea: cinstea icoanei trece la prototip¹¹. Acest citat este folosit de Sfântul Teodor de 34 ori, alături de alte citate din sfinții părinți. Semnificativ este faptul că numele Sfântului Ioan Damaschinul nu este pomenit, ci, după cum arată cercetările de specialitate¹², numele Sfântului Ioan Damaschinul este desemnat prin apelativul «Singraphon». Explicația ar fi marea cinste de care se bucura Sfântul Ioan Damaschinul în rîndul călugărilor studii care, prin numirea dată, își exprimau familiaritatea lor și dragostea pentru Sfântul Ioan Damaschinul. Scriind contemporanilor săi, Sfântul Teodor Studitul consideră ca dinainte știută personalitatea marcantă a Sfântului Ioan Damaschinul. În rezumat originalitatea scrierilor Sfântului Teodor Studitul este claritatea și concizia cu care folosește argumentele deja formulate de înaintașii săi, după cum el însuși spune: valoarea unei scrieri constă în atacarea de îndată a faptului de care este vorba și în măsurarea după trebuință a lungimii scrierii¹³. Faptul că nu este la fel de speculativ ca Sfântul Ioan

5. Conține trei tratate contra iconomahilor, respingerea și combaterea poemelor iconomahe, 7 capete către iconomași. Noi ne vom referi în special la cele trei tratate contra iconomahilor după P. G., vol. XCIX.

6. Egumen Atanasie Dincă, *Cuvintele către monahi ale Sf. Teodor Studitul*, București, 1940.

7. *Ibidem*. 8. *Epistola XXV*, Col. 989 A. 9. *Epistola XXX*, Col. 1005 D.

10. Vezi Martin Gugie, *Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium*, vol. I, Paris, 1925, p. 111.

11. *De Spiritu Sancto*, 18, P. G., XXXII, 189.

12. Irénée Hausherr, *Saint Théodore Studite*, Roma, în «*Orientalia Christiana*», vol. VI. — I, 1926, p. 14.

13. Atanasie Dincă, *op. cit.*, p. 8.

Damaschinul îl ajută să vadă că în fața ereticilor nu valoarea filozofică a argumentelor este esențială, ci autoritatea lor și atacarea directă prin contra argumentare punct cu punct. Fideli acestui principiu, propriu autorului, vom încerca să expunem învățătura sa urmărind punct cu punct combaterea ereziei.

Întruparea Domnului — temeii al icoanei. — Începutul argumentării cinstirii sfintelor icoane este făcut de Sfântul Teodor în numele Sfintei Treimi. El zice : una este credința și cultul și închinarea noastră a creștinilor cea în Tatăl și Fiul și Sfântul Duh ; pentru că unul este și acela căruia ne închinăm în ce privește natura dumnezeirii deși sint trei cele ce se înțeleg în ceea ce privește proprietățile ipostatice ; păgînii au schimbat adorarea lui Dumnezeu în adorarea lucrurilor create și de aici s-a ajuns la adorarea zeităților care nu înseamnă nimic. Dumnezeuul nostru este însă unul pe care noi îl adorăm în Treime. Noi nu știm cîtuși de puțin ce este Dumnezeu în sine așa cum știe El despre sine. Deoarece pentru nesfîrșita sa bunătate Dumnezeu a venit în fire omenească devenind om la fel ca noi, El unul din Treime, și pentru că a avut loc o amestecare a celor neamestecate și o împreunare a celor ce nu se lasă împreunate, pentru aceasta Hristos se zugrăvește în icoană. Nevăzutul se vede și primește descriere naturală a trupului nostru, cel ce cu divinitatea proprie este de nedescris¹⁴. Folosind învățătura ortodoxă enunțată Sfântul Teodor respinge erezia iconoclastă care referitor la posibilitatea icoanei aduce următoarele acuzații : Icoana este idol, icoana nu poate cuprinde natura divină, icoana nu poate cuprinde trupul Domnului pentru că este trup părut, icoana nu poate cuprinde trupul Domnului pentru că este trup comun.

Trecerea gradată de la un punct la altul demonstrează constrîngerea argumentelor aduse de Sfântul Teodor Studitul. El îi face pe eretici să recunoască însuși faptul că erezia lor atinge temelia mîntuirii noastre — întruparea Domnului.

Fără de faptul pe care-l opuneau ereticii, că Dumnezeu a interzis expres în Vechiul Testament ca oamenii să-și facă chipuri cioplite și să se închine lor, ortodoxia aduce porunca lui Dumnezeu cu privire la facerea celor doi heruvimi și a șarpelui pe care l-a înălțat Moise în pustie. Prin urmare dacă cel ce era făcut în chip de animal avea darul să vindece pe cei ce erau mușcați de șerpi și priveau spre el, cum atunci chipul lui Hristos privit de credincioși nu ar fi în stare să sfințească pe cei care-l privesc. Cine oare cu mintea întreață nu va înțelege deosebirea dintre idol și icoană ; idolul este întuneric, icoana este lumină, idolul este rătăcire, icoana este lipsită de orice urmă de rătăcire ; idolul face parte din politeism, icoana este caracteristica cea mai clară a iconomiei divine¹⁵.

În cazul sfintelor noastre icoane, ne ducem cu mintea la facerea omului de către Dumnezeu după chipul și asemănarea Sa. Ne ducem cu mintea la întruparea Fiului care este chipul Tatălui. Noi avem icoana stăpînului nostru Hristos, precum și celelalte icoane ale Prea Sfintei Fecioare Maria și ale tuturor sfinților¹⁶. Obiecții eretice că nu oricine se bucură de cinste în icoană, Sfântul Teodor îi răspunde că toți sfinții sint vrednici de cinste și mărire pentru sîngele vărsat de ei, pentru Hristos sau pentru viața curată pe care au trăit-o ; cinstim lemnul crucii cel de viață făcător pentru că răstignit pe el, Hristos ne-a răscumpărat cu scump sîngele Său din blestemul legii în care a căzut prin păcat Adam ; cinstim icoanele sfinților și mucenicilor pentru că privind la ei și închinîndu-ne lor ne facem părtași de sîn-

14. *Antirrheticus* I, col. 330—333.15. *Ibidem*, col. 337 A.16. *Ibidem*, col. 348 A B.

gele lor care a curs pentru Hristos; privind icoanele lor în Biserică vedem chinurile și muncile sîngeroase pe care le sufereau creștinii în arenele circurilor¹⁷.

În fața acestui argument ereticii admit că Hristos poate fi descris în icoană, dar numai ca amintire intelectuală și nu în alt fel. Sfîntul Teodor le răspunde: închipuindu-ne că ceea ce face preotul la sfîntul altar este numai închipuire a ceea ce a făcut Domnul, înseamnă că săvîrșim o și mai mare erezie; trupul și sîngele Domnului cu care se împărtășesc credincioșii la altar, nu este nicidecum o închipuire sau o icoană, ci este adevăratul trup și sînge al Domnului. Taina sfintei euharistii este taina care rezumă în sine întreaga iconomie. Deci în Biserică totul se poate reda în zugrăveală și în icoană, chiar și judecata de apoi. Un singur lucru nu se poate zugrăvi, divinitatea însăși¹⁸.

Folosindu-se de această afirmație, iconoclaștii răspund că dacă nu se poate zugrăvi divinitatea înseamnă că icoana este un idol, iar dacă se poate zugrăvi divinitatea înseamnă că Dumnezeu este cuprins și se contravine Scriptura care zice: Dumnezeu este Duh¹⁹. Răspunsul Sfîntului Teodor vine imediat întemeiat pe distincția ortodoxă între natură și persoană, distincție pe care ereticii nu o făceau. Cu acest răspuns se trece la precizarea conținutului icoanei.

Conținutul icoanei. — Relația dintre icoană și natura prototipului. Sfîntul Grigorie de Nazianz zice, tilcuind cuvintele Sfîntului Apostol Pavel; Unul este Dumnezeu și unul este mijlocitorul nostru către Dumnezeu, Domnul Iisus Hristos. Dumnezeu ni s-a descoperit prin întruparea Fiului și nu prin cunoștință omenească trupească. Și zice în altă parte: trupul este cuprins iar duhul necuprins; este nemărginit în timp și absolut, se vestește continuu și se face prezent în lume: deci dumnezeirea nu poate fi văzută cu ochii²⁰.

Ființa dumnezeiască este necuprinsă, dar ființa omenească este cuprinsă. În Iisus Hristos, s-au unit ipostatic divinitatea cu umanitatea, deci Hristos are două feluri de atribute: atribute divine și umane²¹. Atributele divine sînt: necuprins, netrupesc, fără dimensiuni; atributele umane sînt: cuprins, trupesc, în formă tridimensională. Dacă Hristos este din două naturi el este și cuprins și necuprins. Dacă ar fi fost necuprins nu ar fi pățimit, nu ar fi murit și nu ar fi înviat²². Dacă în Vechiul Testament se zice: «Domnul a întemeiat pe mine calea sa», «Domnul m-a născut», «șezi de-a dreapta mea», nu înțelegem că Logosul s-a prefăcut în trup, ci că din cauza divinității și umanității, Logosul s-a unit ipostatic cu trupul; adică divinitatea rămîne divinitate dar se întrupează. De aceea putem cuprinde în icoană trupul, dar nu cuprindem dumnezeirea, ci numai pînă unde omul întrupat este asemenea nouă. Deci dacă cele ce se pot cuprinde ar schimba pe cele necuprinse, datorită întrupării Cuvîntului, s-ar schimba și firea dumnezeiască, ceea ce nu este posibil²³. Dar după umanitate Hristos poate fi zugrăvit. Dumnezeu este mai presus de categoriile noastre omenești și nici una din ele nu se potrivește cu dumnezeirea. Hristos însă s-a făcut om. Deci toate aceste categorii intră în persoana lui. Ceea ce era neînțeles și necuprins s-a întrupat în pîntecele Fecioarei. Cel Prea Înalt se cuprinde în trei dimensiuni; cel ce pune la încercare calitățile se conformează calității; cel ce este mai presus de poziție, stă, șade și se culcă; Cel ce măsoară deasupra spațiului este închis în spațiu; cel mai înainte de timp s-a întrupat în timp

17. *Ibidem*, col. 348 C.18. *Ibidem*, col. 340 B.19. *Ibidem*, col. 344 A.20. *Antirrheticus* II, col. 386 C D.21. *Antirrheticus* III, col. 391 B.22. *Ibidem*, col. 391 D.23. *Ibidem*, col. 390 B.

și s-a întărit duhovnicește vreme de 30 de ani; cel ce este fără formă a luat formă omenească; cel netrupesc s-a făcut trup și a zis apostolilor: luați, mâncați, acesta este trupul Meu²⁴.

Chiar după înviere Domnul a trăit în trup. El cheamă pe Toma să-l pipăie cu mâna în coastă și cu degetul în semnul cuielor la mâini și la picioare. Deci Domnul a avut trup adevărat²⁵. Trebuind să se recunoască învinși la acest capitol, iconoclaștii caută scăpare referindu-se la raportul dintre icoană și persoană, în special la persoana lui Hristos.

Raportul dintre icoană și persoană. — Ereticul susține pe de o parte, că numai oamenii simpli pot fi zugrăviți în icoană (referindu-se la neputința de a cuprinde divinitatea Mântuitorului), iar pe de altă parte că Hristos nu poate fi descris pentru că a fost om comun (nu înțelegeau că natura umană era unită ipostatic cu natura divină în persoana proprie a Domnului Hristos). Primei greșeli Sfântul Teodor i-a răspuns de altfel prin cele precizate mai sus, arătând că Hristos are comun cu noi numai natura umană. Celei de a doua greșeli îi răspunde astfel: Hristos deși nu a fost un simplu om poate fi descris în icoană. El nu este unul dintre mulți ci este Dumnezeu înomenit²⁶. Hristos nu a fost om comun ci persoană proprie la fel ca Petru, Pavel, Ioan; s-a deosebit de ceilalți oameni prin nume, prin trăsăturile feței, prin culoarea părului; a fost persoană proprie pentru că la bunavestire, Arhanghelul Gavriil a spus Fecioarei: vei naște Fiu și vei chema numele lui Iisus. Deci nu este numai numele de om ci este numele propriu de Iisus Hristos, unicul Hristos care se deosebește de toți ceilalți prin atributele personale datorită cărora poate fi zugrăvit²⁷. Prin urmare orice icoană este o pecete și o întipărire care poartă în ea chipul al cărui nume îl poartă. Numim cruce pecetluirea unui act pentru că și aceasta este o cruce și nu sînt două cruci; numim Hristos icoana lui Hristos pentru că este Hristos și nu sînt doi hristoși, pentru că nu este cu puțință să se despartă unul de altul în ce privește denumirea, ci numai în ce privește natura. După cum spune Sfântul Vasile cel Mare: că împărat numim și icoana împăratului și o cinștim ca pe împăratul, dar nu sînt doi împărați, căci nici puterea nu se rupe în două nici cinștea nu se împarte; precum domnia și puterea e una, așa și slava dată de noi este una pentru că cinștea icoanei trece la prototip²⁸.

Iconoclaștii îi reproșau că atunci cînd Sfântul Vasile zice că cinștea icoanei trece la prototip, nu vorbește de icoana artificială — zugrăvită, ci se referă la icoana naturală — Fiul este icoana Tatălui. Sfântul Teodor răspunde: este adevărat că Dumnezeu-Fiul este icoana Tatălui nevăzut și nu sînt doi dumnezei, căci zice Sfântul Vasile: adorînd pe Dumnezeu mărturisim deosebirea ipostaselor rămînînd la monarhie, nedespărțind ființa căci o singură fire contemplăm în Dumnezeu-Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, una prin nedeosebirea dumnezeirii²⁹. Iar Sfântul Grigorie de Nazianz zice: cele trei (persoane) sînt una prin dumnezeirea lor, iar unimea trei prin proprietățile personale, dumnezeirea fiind neîmpărțită între împărțiți³⁰; deci precum în dogmele teologice sfinți, părinți folosesc exemplul icoanei împăratului luat de la Sfântul Vasile cel Mare, învățîndu-ne să nu tragem concluzia că sînt doi împărați ci că cinștea icoanei trece la prototip (Ἡ τῆς εἰκόνας τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτοτυπον διαβαίνει) așa și noi folosim exemplul că Fiul este icoana Tatălui dar într-un alt mod de

24. *Ibidem*, col. 396 B.25. *Ibidem*, col. 397 A.26. *Antir.* I, col. 333 A B.27. *Ibidem*, III, col. 396 C.28. *Antir.* I, col. 337 B C.29. *De Spiritu Sancto*, col. 189.30. *Cuvîntul V către Eunomieni*, la Tilea și Barbu, București, 1947, p. 73.

relație (ἡ γὰρ ἀν ἕσχε τὸ εἰκασίον) ceea ce este aici icoana prin imitație (μιμητικῶς εἰκῶν), este Fiul prin natură față de Tatăl (φυσικῶς ὁ Υἱὸς)³¹.

Icoana înseamnă etimologic ceea ce se aseamănă, ceea ce apare, iar ceea ce se aseamănă, înseamnă ceea ce este la fel; la fel atât pe icoană cât și pe figură³².

Sfântul Teodor Studitul nu afirmă deci că icoana ar fi asemenea după ființă cu prototipul sau de o ființă sau egală, sau identică cu prototipul, după cum greșit înțelegeau iconoclaștii. Icoana nu e una după ființă cu prototipul și nici după persoană nu e una. Relația dintre icoană și prototip este asemănarea atât cât e posibil să fie redată în icoana care prin natură e materie artificială și nu ființă vie. Când Sfântul Teodor și-n general toți apărătorii icoanelor spun că icoana nu e identică cu prototipul după ființă, înțeleg în general că nu este una cu realitatea vie a lui Hristos care este realitatea celor două firi într-un ipostas. Propriu-zis nu este vorba de egalitate sau identitate ci de asemănare³³.

Prototipul și icoana nu sînt una prin asemănare ipostatică ca fiind deoființă ci sînt una prin asemănare ipostatică dar în două firi, două prin fire. Una este firea icoanei, materială, artificială și alta este firea prototipului divin-umană în persoana lui Hristos și umană în persoana sfinților. Deci prototipul și icoana sînt una prin asemănare ipostatică dar două prin fire. Prototipul se numește veșnic prototip iar icoana se numește veșnic icoană, fără să se prefacă una în alta. Așa fiind lucrul și numărul îndoit, una este asemănarea amîndurora și numirea cea după asemănare³⁴. Icoana este asemănarea ipostasului (persoanei) și nu este asemănarea firii, pentru că cele două specii ale substanței (ființei) se deosebesc: icoana este materie moartă care reproduce persoana dar nu firea ei pentru că sînt deosebite ca natură. Prototipul este persoana lui Hristos pe cînd icoana este persoana prin copiere, prin punere pe icoană deci nu firea însăși a prototipului, icoana și prototipul nu sînt una pentru că nu se poate spune că îndată ce se vedea Hristos apărea și icoana lui zugerăvită. Dacă Hristos are rațiunea prototipului prin fire (φύσει) față de icoana lui, iar icoana e prin punere (θέσει) cum va fi ceea ce e prin fire este una cu ceea ce este prin punere³⁵.

În vreme ce adversarii icoanelor nu cunosc decît două raporturi între lucruri, o egalitate și o alteritate, pentru cinstitorii icoanelor e posibilă o anumită legătură între două lucruri diferite ca natură dar care au și proprietăți comune; este o participare a unuia la altul, deși nu există o identitate față de ființă între ele³⁶. Întrucît Sfântul Teodor și ceilalți apărători ai icoanelor sînt ortodocși care stau în tradiția dogmatică ortodoxă în care se cugetă antinomic, ei cunosc pe lîngă relația de identitate, egalitate și alteritate și o relație antinomică de participare³⁷. Antinomia este existența simultană a egalității și deosebirii; unitatea de ființă și deosebirea persoanelor în Sfînta Treime; unitatea persoanei și deosebirea firilor în persoana Domnului Hristos; unitatea prin asemănarea persoanei cu icoana și deosebirea firii persoanei de firea icoanei, sînt relații antinomice în care asemănarea coexistă cu deosebirea.

Iconoclaștii nu recunoșteau însă că la Hristos se poate vorbi de prototip și icoană pentru că după cum vedeau ei Sfînta Scriptură nu spune nicăieri de Hristos că e prototip al icoanei. Sfântul Teodor precizează că, dacă în Sfînta Scriptură nu

31. *Antir.* II, col. 369 D.

32. *Ibidem*, col. 367 D.

33. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos ca prototip...*

34. *Antir.* III, col. 428 C D.

35. *Ibidem*, col. 428 D.

36. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos ca prototip...*

37. *Ibidem*.

se întrebuițează cuvîntul prototip pentru Hristos, nu înseamnă că nu e dată această calitate a lui Hristos. Termenii sînt precizați de Biserică în sinoadele ecumenice și locale numai cînd se ivesc ereziile care cer o formulă mai precisă a ceea ce se află deja după înțeles în Sfînta Scriptură și s-a crezut de Biserică întotdeauna³⁸.

Celeilalte opoziții anume că Hristos nu e om simplu, Sfîntul Teodor îi opune o altă afirmație a ereticilor și anume că Hristos are trup comun. Punîndu-le în contradictoriu le găsește absurde și nu le mai discută. Argumentul mai puternic pe care l-am enunțat la relația icoană și temeiul ei — întruparea, este pentru Sfîntul Teodor existența persoanei Domnului Hristos ca om adevărat. Cuvîntul s-a făcut om adevărat. Prin aceasta și-a însușit calitatea oricărui om de a fi prototip pentru icoana sa dar în același timp nefiind numai om simplu ci și Dumnezeu, văzînd icoana lui cunoaștem că e și Dumnezeu, sau că imaginea lui e icoana lui Dumnezeu. Dacă Hristos nu este prototip al icoanei sale înseamnă că nu este om adevărat, deci nu ne-am mîntuit în trup omenesc ceea ce nu este adevărat³⁹. Răsturnînd teza iconoclastă Sfîntul Teodor dovedește că nu ei se întemeiază pe dogma hristologiei calcedoniene, ci închinătorii ortodocși ai icoanelor. Apărătorii icoanelor nu sînt nestorienii pentru că nu susțin că Hristos este om simplu. Ortodocșii sînt adevărați ortodocși pentru că cred că Hristos este om adevărat și Dumnezeu adevărat. Iconoclaștii care negau însușirea lui Hristos de prototip al icoanei sale, făceau acest lucru pentru că cugetau monofizit, adică se gîndeau numai la o fire a Domnului Hristos.

Odată ce Hristos este om adevărat, unicul Hristos, este posibil ca El să fie prototip al icoanei sale. Icoana este așa de legată, de prototip precum este umbra de trup. Dacă oricărui trup îi corespunde și îi urmează inseparabil umbra proprie și nu ar putea spune cineva avînd minte că un trup ar fi fără umbră și o umbră fără trup, tot așa nu poate spune că Hristos nu poate fi zugrăvit în icoană, dacă El este definit în trup. Trebuie văzută în trup umbra urmîndu-i și în umbră trupul anticipîndu-i. De aceea în Hristos trebuie văzută icoana (umbra) subzistînd, iar în icoană văzut Hristos ca prototip. Pentru că sînt date împreună icoana și prototipul și cînd s-a văzut Hristos, s-a arătat și icoana lui potențial, întrucît de pe El s-a luat întipăriindu-se pe oarecare materie (mahrama cu care a fost șters pe față), nu este nepotrivit a zice că Hristos și icoana lui sînt împreună prin asemănare personală⁴⁰. Această legătură inseparabilă ne îndreptățește pe de-o parte să considerăm icoana ca o dovadă a existenței lui Hristos, iar pe de altă parte că trupul ne atrage atenția la existența icoanei⁴¹.

Icoana și prototipul sînt una în alta prin relație, căci unde e prototipul este și chipul în icoană prin relație (*κατὰ σκέειν*)⁴². În fața acestei constrîngătoare demonstrații iconoclaștii recunosc posibilitatea și realitatea icoanei și a relației dintre icoană și prototip dar nu vor să recunoască cinstirea icoanei.

Cinstirea icoanei. — În baza adevărului demonstrat că icoana și prototipul sînt în relație prin asemănare, Sfîntul Teodor Studitul demonstrează că cinstea icoanei este o cinste relativă (*σλετικὴ προσκῶνησει*).

Obiecțiile iconoclaste împotriva cinstirii sfîntelor icoane se pot rezuma la două aspecte: nu vor să cinstească icoanele pentru că li se par a fi idoli și pentru că nu înțeleg relația dintre icoană și prototip; cinstesc icoanele dar nu vor să le aducă închinare. Referindu-se la exemplul dat de Sfîntul Vasile cel Mare iconoclaștii

38. *Antir.* II, col. 356 C D.

39. *Ibidem*, col. 357 C.

40. *Aniir.* III, col. 433 B.

41. *Ibidem*.

42. *Adversus iconomacos capita*, VII, col. 392 D.

spun cā nu e vorba de icoana artificială ci de cea naturală, adică de Fiul ca icoană a Tatălui. Sfintul Teodor le răspunde cā ceea ce sfințele sinoade au proclamat dogmă trebuie păzit fără schimbare și deci trebuie să folosim acest raport prin analogie la cinstirea icoanei⁴³. Această poziție o întemeiază cu citate biblice și patristice din care rezultă cā respectul și cinstea lucrurilor făcute de mână omenească își trage originea din faptul cā Dumnezeu a creat pe om după chipul și asemănarea Sa și cā lucrează prin lucrurile făcute de mână omenească. Astfel îl citează pe Sfintul Apostol Pavel care văzind templul zeului necunoscut din Atena le spune păgînilor: ceea ce voi cinstiți fără să cunoașteți, aceia vă vestesc eu, pe Dumnezeul nostru (Fapte XVII, 23); pe Sfintul Grigorie de Nazianz care tilcuiește ortodox sensul celor doi heruvimi de pe arca alianței, ca și pe Sfintul Teodor al Antiohiei. Sfintul Teodor Studitul accentuează cā toate lucrurile sfinte din Vechiul Testament erau după cum spune Sfintul Chiril al Alexandriei, numai figuri și simboale ale adorării în duh și adevăr care avea să vină în Noul Testament⁴⁴. Domnul Hristos prin sîngele Său a sfințit lemnul crucii făcîndu-l făcător de viață și la fel toate icoanele celor care au un rol în iconomia mîntuirii și care sînt vrednici de cinste și mărire prin sîngele vărsat sau viața curată⁴⁵. Ca toți sfinții părinți greci și Sfintul Teodor actualizează concepția culturii grecești despre statui, al cărei aspect esențial era ideea de model exprimată prin (*καλοκαγαθία*). În creștinism aceasta este redată prin (*φιλοκαλία*). Domnul ne-a dat ca piine trupul Său, trup omenesc adevărat pe care trebuie să-l cinstim în icoană⁴⁶.

Ca ultim argument din Sfinta Scriptură este citat Sfintul Apostol Pavel care spune: prin credință ne mișcăm și prin ceea ce se vede (II Cor. V, 7) căci sîntem plini de încredere și dorim mai mult să părăsim trupul ca să fim acasă la Domnul, căci acum vedem ca în icoană, ca prin ghicitoră, dar atunci vom vedea față către față (I Cor. XIII, 12); O galateni nechibzuiți! cine v-a fermecat să nu ascultați de adevăr, pe voi înaintea ochilor căroră a fost *zugrăvit* Iisus Hristos cel răstignit (Gal. III, 1)⁴⁷.

Iconoclastul recunoaște cā cinstește icoanele dar nu li se și închină pentru cā face confuzie între cinstire sau închinare și adorare. Sfintul Teodor Studitul răspunde cā icoanelor le dăm cinste și nu adorare. Le cinstim și ne închinăm lor pentru cā cinstea icoanei trece la prototip. Trebuie să ne închinăm icoanei relativ, dar nu să o adorăm pentru cā adorarea se îndreaptă numai spre Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu unul în ființă cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, după cum zice Sfintul Vasile⁴⁸.

Cinstea icoanei lui Hristos este o cinste relativă, pentru cā cei ce cinstesc icoana îl cinstesc pe Hristos cel nedespărțit după persoană dar deosebit după fire cu icoana. Căci arhetipul strălucește în icoană și unul în altul după deosebirea firii precum zice înțeleptul Dionisie Areopagitul⁴⁹. Pentru cā iconoclastii se împiedicau în ultima lor opoziție pretextînd cā Sfinta Scriptură nu face deosebirea între cinste sau închinare și adorare, Sfintul Teodor Studitul aduce texte din Sfinta Scriptură în care se precizează această distincție, după cum zice Apocalipsa: vrednic ești Doamne Dumnezeul nostru cel Sfînt să primești mărirea (*δοξάν*), cinstea (*τιμήν*) și puterea (*δύναμιν*), (Apoc. IV, 11). Și în altă parte zice: vrednic este mieul cel înjunghiat să ia puterea, bogăția, cinstea, mărirea și binecuvîntarea (V, 12)⁵⁰. Deci

43. *Antir.* II, col. 369 C D.44. *Ibidem*, col. 378.45. *Antir.* I, col. 356 D.46. *Antir.* III, col. 401 B.47. *Ibidem*, col. 436 A.48. *Epistola* 168, col. 1523 C D.49. *Epistola* 161, col. 1504 A.50. *Antir.* II, col. 372 B.

icoanele trebuie cinstate iar Dumnezeu unul în ființă și întreit în persoane trebuie adorat.

Sfântul Teodor încheie argumentarea sa la fel cum o începuse, în numele Sfintei Treimi: precum mărturisim o singură fire, așa și o singură închinare și o adorare a preasfintei Treimi în trei ipostasuri, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh⁵¹.

Această ultimă precizare arată că închinarea la icoană trece spre adorarea lui Hristos. Dar adorarea Domnului Hristos este adorarea persoanei Fiului lui Dumnezeu unită cu Tatăl și cu Duhul Sfânt în ființa dumnezeiască. Această adorare este adorarea preasfintei Treimi.

Sfântul Teodor Studitul face o constatare cu caracter general, sintetizând esența cinstirii sfințelor icoane. Dacă nu s-ar disprețui prototipul nu s-ar nega icoana. Astfel intenția îndreptată spre suprimarea imaginii cuiva (icoanei), înseamnă intenția îndreptată spre suprimarea originalului viu. Caracterul acestei manifestări are un sens uman și creștin⁵².

Expunerea pe scurt a aspectului dogmatic al cinstirii sfințelor icoane în învățătura Sfântului Teodor Studitul prezintă o importanță deosebită. Ea demonstrează legătura ontologică dintre conținutul dogmatic al revelației divine și manifestarea evlaviei creștine în cultul sfințelor icoane.

Teologia ortodoxă este asimilată în viața credincioșilor și datorită cinstirii sfințelor icoane. Icoana dezvoltă ideea că Dumnezeu vine de sus, este transcendent, dar în același timp prin harul necreat manifestat de persoanele divine Dumnezeu este prezent și în ființa credincioșilor. Icoana este expresia teologiei ortodoxe a persoanei și a harului divin ca energie necreată prin care Dumnezeu se manifestă personal în viața credincioșilor.

Icoana menține prin conținutul ei (prototipul) idealul desăvîșirii religio-morale al cărui arhitip este Hristos Dumnezeu omul. Sfinții sînt modele umane ale îndumnezeirii naturii omenești și ale atingerii asemănării cu Dumnezeu. Raportul dintre credincioși și icoane scoate în evidență spiritualitatea teandrică și sinergetică ortodoxă în care rolul credinciosului este acela de colaborator și moștenitor împreună cu sfinții lui Dumnezeu.

51. *Epistola ad Platonem*, col. 562 C f

52. *Antir.* III, col. 429 D.

DIN ACTIVITATEA ȘI CRONICA INSTITUTELOR TEOLOGICE

DECERNAREA TITLULUI DE «DOCTOR HONORIS CAUSA» PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În ședința sa din 15 septembrie 1976, consiliul profesoral al Institutului teologic de grad universitar din București, luînd în considerare meritele excepționale ale unor distinse personalități bisericești din țară și de peste hotare a hotărît — ca semn de prețuire și recunoștință a activității lor în domeniul pastorației și al vieții bisericești, al scrisului teologic și al organizațiilor creștine mondiale din care fac parte — să acorde acestora înaltul titlu academic de «doctor honoris causa».

Între aceste personalități se află, desigur — în primul rînd — Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a cărui bogată activitate pe plan intern și extern este îndeobște cunoscută și unanim apreciată.

Festivitatea decernării titlului de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București Prea Fericitului Patriarh Justinian a avut loc în ziua de duminică, 16 ianuarie 1977, în sala sinodală de la palatul patriarhal, după slujba sfintei liturghii, oficiată în catedrala patriarhală de un sobor alcătuit din I.P.S. Teoctist, mitropolitul Olteniei, P.S. Emilian Bîrdaș, episcopul Alba Iuliei, P.S. Adrian Botoșăneanul, episcop vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, preoți și diaconi de la catedrala patriarhală, predica zilei fiind rostită de P.C. Pr. Prof. Ene Branîște.

La festivitatea decernării titlului de «doctor honoris causa» Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian au participat ca invitați: — Membri Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române: I.P.S. Iustin, mitropolitul Moldovei și Sucevei; I.P.S. Nicolae Mladin, mitropolitul Ardealului, I.P.S. Teoctist, mitropolitul Olteniei; I.P.S. Teofil, arhiepiscopul Clujului; I.P.S. Antim Nica, arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos; P.S. Antim Angelescu, episcopul Buzăului; P.S. Visarion, episcopul Aradului; P.S. Vasile, episcopul Oradiei; P.S. Emilian, episcopul Alba Iuliei, P.S. Antonie Ploieșteanul, episcop-vicar patriarhal; P.S. Roman Ialomîțeanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor; P.S. Adrian Botoșăneanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor; P.S. Nestor Severineanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei; P.S. Timotei Lugojanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei; P.S. Justinian Maramureșanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului; P. S. Epifanie Tomitanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos; P.S. Lucian Făgărășanul, episcop-vicar pentru Europa Centrală și Occidentală; P. S. Gherasim Piteșteanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmniceului și Argeșului; P.S. Veniamin Rîmniceanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Buzăului; P.S. Eftimie Bîrlădeanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor; P.S. Gherasim Hunedoreanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului.

Vicepreședintele Departamentului cultelor: Dl. Gheorghe Nenciu, însoțit de d-ii directori Eugen Munteanu și Ion Lungeanu și d-l director adjunct Iulian Sorin.

— Oaspeți de peste hotare, laureați ai titlului de «doctor honoris causa»: Rev. canonic Mac Donald Arthur Allchin, decanul catedralei arhiepiscopale de Canter-

bury; dl. Olivier Clément, profesor la Institutul Sfântul Sergiu și la Institutul superior de studii ecumenice din Paris; Ex. Sa Episcop dr. Gordon Henry Hill al Diocezei anglicane din Kingston — Ontario (Canada); I.P.S. Meliton, mitropolit de Calcedon și exarh patriarhal extraordinar al Patriarhiei Ecumenice; dl. dr. Nikos Nissiotis, profesor și decan al Facultății de teologie de la Universitatea din Atena; Mons. dr. Wilhelm Nyssen, profesor la Școala superioară din Köln și docent la Institutul teologic din Düsseldorf (R. F. Germania); Dl. pastor dr. Philip Potter, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; Ex. Sa Episcop dr. Mervyn Stockwood al Diocezei Londrei de sud; Em. Sa arhiepiscop Olof Sundby, primate al Bisericii Luterane din Suedia.

— Reprezentanții Administrației Patriarhale, Casei de Pensii a salariaților Bisericii Ortodoxe Române și Arhiepiscopiei Bucureștilor: PP. CC. directori: Pr. Ioan Găgiu, Arhim. Vartolomeu Anania și Pr. Traian Ghica; Pr. consilier-vicear Const. Pârveu; PP. CC. consilieri patriarhali: Pr. Dumitru Soare, Pr. Octavian Popescu, Pr. Sabin Verzan, Pr. Nic. Diaconu, Pr. Theodor Cazan; inspector general bisericesc Pr. Ioan Negruțiu; Pr. Al. Ionescu, vicar administrativ arhiepiscopal; PP. CC. consilieri arhiepiscopali: Pr. Petre F. Alexandru, Pr. Mihai Marinescu, Pr. Ion Cristache, Pr. Gheorghe Tache, Pr. Ion Neamu; inspector eparhial Pr. Vasile Diaconescu; secretarul cabinetului patriarhal Pr. N. Cazacu.

— Reprezentanții cultelor religioase din țara noastră: Em. Sa Episcop Marton Aron al Episcopiei Romano-catolice de Alba Iulia; Em. Sa Episcop Jakob Antal, coadjutor la Episcopia Romano-catolică din Alba Iulia; Mons. Francisc Augustin, conducătorul Arhiepiscopiei Romano-catolice din București, Ex. Sa Albert Klein, episcopul Bisericii Luterane C. A-Sibiu; Ex. Sa Szedressy Pal, superintendentul Bisericii Evanghelice S.P. Cluj-Napoca; Ex. Sa Iuliu Nagy, episcopul Eparhiei Reformate din Cluj-Napoca; Ex. Sa Laszlo Papp, episcopul Eparhiei Bisericii Reformate din Oradea; Ex. Sa Kovacs Lajos, Episcopul Bisericii Unitariene și președinte al I.A.R.F.; Ex. Sa Dr. Mozes Rosen, șef-rabinul Cultului mozaic; Ex. Sa Jaqub Mehmet, muftiul Cultului Musulman-Constanța; dl. Ioachim Țunea, secretar general al Cultului Creștin Baptist-București; dl. Dumitru Popa, președintele Cultului Creștin Adventist de ziua a șaptea-București; dl. Pavel Bochian, președintele Cultului pentecostal «Biserica lui Dumnezeu Apostolică»-București; dl. Meliton Lazarovici, prim delegatul Cultului Creștin după Evanghelie.

— Reprezentanții învățămîntului teologic superior din țara noastră: P.C. Pr. prof. Grigorie Marcu, rectorul Institutului teologic universitar ortodox din Sibiu; P. C. Pr. prof. Constantin Voicu, prorectorul acestui Institut teologic; P.C. Pr. prof. Josef Nemeček, rectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia; dl. prof. Hermann Binder, prorectorul Institutului teologic protestant unic, secția Sibiu.

— Alți invitați: Ex. Sa Lars Erik Hedström, ambasador extraordinar și ministru plenipotențiar al Suediei la București; Ex. Sa Dimitrios Papadakis, ambasadorul Republicii Elene la București; Ex. Sa Joseph Thibault, ambasador extraordinar și ministru plenipotențiar al Canadei la București; dl. Richard Dömer, însărcinat cu afaceri al Marii Britanii la București; dl. prof. dr. Iosif Const. Drăgan, președintele Asociației Internaționale de Marketing; dl. prof. dr. Virgil Căndea, președintele Asociației «România»; dl. prof. dr. Panaghis Vadoros, Atena; d-na Doreen Potter; d-na Marina Nissiotis ș.a.

*

După ce oaspeți și gazde și-au ocupat locurile în sală, potrivit protocolului, P.C. Pr. prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic universitar a rostit următorul cuvînt de elogiere a personalității și activității Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian:

«Institutul teologic universitar din București are astăzi fericitul prilej să confere, în acest cadru solemn, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian titlul academic de «Doctor honoris causa». Clița de față reprezintă pentru acest așezămint de înaltă cultură teologică o semnificație deosebită și marchează în istoria lui un moment de o importanță remarcabilă, deoarece, conferind Întiiistătătorului Bisericii Ortodoxe Române acest titlu academic, omagiază pe însuși ctitorul organizării întregului învățămînt teologic al Bisericii noastre. Pe cel ce și-a închinat toate strădaniile de o viață în slujba promovării teologiei ortodoxe românești, în slujba Bisericii strămoșești și a dreptcredincioșilor noștri, în întărirea și dezvoltarea relațiilor dintre Biserici și la afirmarea eforturilor spre unitatea creștină.

Născut în Suiestii-Vilcii, dintr-o familie care a dat Bisericii noastre, după mama sa, generații de preoți, Prea Fericirea Sa deprinde din tinerețe nu numai dragostea pentru credința strămoșească, ci și iubirea pentru neamul românesc, la care adaugă trăirea în duhul adevăratei evlavii creștine. Cu această moștenire își începe modelarea ființei și formarea personalității, călăuzit mereu de dorința de a fi un adevărat preot, în slujirea lui Dumnezeu și a aproapelui. Cu acest gând se înscrie la Seminarul teologic «Sfîntul Nicolae» din Rîmnicu-Vilcea, după absolvirea căruia, în anul 1925, urmează cursurile fostei Facultăți de teologie din București, unde avea să-și desăvîrșească pregătirea sa teologică și duhovnicească.

Răspunzînd unei chemări lăuntrice de a sluji Biserica și credincioșii, în anul 1924, primește hirotonia în preot, pe seama parohiei din Băbeni-Bistrița. Aici își începe lunga sa activitate de slujitor și păstor de suflete, călăuzit permanent de gândul său mărturisit, că «acela care vrea să slujească lui Hristos, trebuie să trăiască pururea în Hristos». Pregătirea teologică și experiența pastorală dobîndită la parohie îi vor da prilejul ca mai tîrziu, la Seminarul teologic din Rîmnicu-Vilcea, să îndrumeze și să formeze generații de viitori slujitori ai Bisericii și păstori duhovnicești ai dreptcredincioșilor.

Timp de 22 de ani, ca slujitor și păstor, Prea Fericirea Sa a dezvoltat o imensă și complexă activitate pe teren cultural-teologic misionar și moral-obștesc, care de altfel, prin contactul îndelungat și concret cu treburile și lipsurile credincioșilor, i-au dat prilejul de cunoaștere și apropiere înțelegătoare față de om. Pe lîngă cultivarea laturii sacerdotale, practica umanitară, prin împlinirea poruncii evanghelice de iubire și ajutorare a aproapelui, au caracterizat întotdeauna strădaniile preotului Marina, chiar și atunci cînd a ajuns la înalta treaptă de arhipăstorie, la care a fost chemat și ales.

Viziunea clară prin care a intuit și a trăit realitatea concretă a momentului istoric din viața Bisericii, a țării și a neamului românesc, a făcut ca în anul 1945, Prea Fericirea Sa să fie ales arhiepiscop-vicar, iar în 1947 mitropolit al Moldovei și Sucevei. A fost o perioadă în care cu rîvnă și destoinicie trebuia organizată opera de ajutorare prin Biserica a populației din Moldova, atît de încercată de război și de seceta din 1947. Zelul deosebit în organizarea operei de slujire a aproapelui se face remarcant în această istorică Arhiepiscopie, prin grija părintească arătată atunci de Arhiepiscop-vicar și de Mitropolitul Justinian, prin ajutorarea și împlinirea lipsurilor locale: organizarea orfelinelor pentru băieți și fete la Mînaștirile Văratec din ținutul Neamț și Agafton din ținutul Botoșani. Activitatea de ajutorare este întregită apoi de opera de culturalizare prin organizarea universităților libere de la Mînaștirile

Văratec și Agapia, unde, în perioada de vară au ținut prelegeri și conferințe peste 40 de profesori universitari, precum și prin sprijinul acordat taberelor studențești care făceau cercetări și săpături arheologice la vechea cetate voievodală, Cetatea Neamțului. La aceste strădanii se adaugă și grija pentru locașurile de cult, prin restaurarea și construirea de biserici și mănăstiri, între care «Golia», ctitoria voievodului Vasile Lupu și «catedrala munților» de la Pipirig, ținutul Neamț.

Perioada istorică nouă în care a intrat viața poporului nostru după anul 1944, a cerut și în fruntea Bisericii strămoșești, un om nou, ilustrând astfel justetea dictonului: «Un om nou în epocă nouă». A cerut pe omul destoinic și capabil să înțeleagă pe deplin însemnătatea și valoarea acestui moment istoric, pe omul care cu o energie neobosită să înfăptuiască lucrarea de realizare în viața Bisericii și a dreptcredincioșilor ei, a nemărginitei iubiri a lui Hristos pentru oameni, corespunzător cu năzuințele majore ale poporului nostru din aceste vremuri de înnoire, pentru dreptatea și egalitatea tuturor, pentru pace, frățietate și bunăvoință între toți oamenii și toate popoarele. Acestea erau cerute de la Biserica străbună de credincioșii noștri, treziți la viața cea nouă și călăuziți de dorința lor fără șovăire că aceste valori să devină o realitate în trăirea zilnică.

În perspectiva și nădejdea împlinirii acestor năzuințe, la 6 iunie 1948, Prea Fericirea Sa este chemat și ales patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Și nădejdele Bisericii, ale clerului și ale credincioșilor n-au fost înșelate. Dacă Biserica noastră a înțeles cu adevărat epoca cea nouă din istoria țării și poporului nostru, înnoindu-se ea însăși printr-o activitate sporită de slujire a lui Hristos și a oamenilor, acest lucru se datorește mai ales Prea Fericirii Sale, care, prin viziunea și puterea sa de muncă, a întrevăzut realitatea clipei istorice actuale, îndrumând pe toți slujitorii altarelor — ierarhi și preoți — ca și pe credincioși pe acest drum, încât misiunea de slujire a Bisericii să devină tot mai evidentă.

În concepția Prea Fericirii Sale de preot și ierarh, dar mai ales de întiiștător al Bisericii Ortodoxe Române, slujirea lui Hristos și a omului, în sprijinirea vieții celei noi a aproapelui nostru a însemnat o adâncă și temeinică restabilire a vestirii și aplicării la viață a mesajului evanghelic. Căci activitatea de înnoire a Bisericii s-a înmănușat într-un tot unitar cu păstrarea și afirmarea statornică a patrimoniului doctrinar, liturgic și canonic al Ortodoxiei, respectând cu fidelitate întreaga tradiție a Bisericii Ortodoxe. Astfel, în viața și în istoria Bisericii noastre s-a înscris o pagină nouă, un drum nou autentic creștin-ortodox. Izvorit din concepția creștină despre unitatea și rostul vieții și alimentat de împlinirea misiunii Bisericii în viața lumii, acest drum nou și-a găsit o pregnantă și grăitoare expresie în conținutul remarcabilei activități a Prea Fericirii Sale, de «apostolat social».

În acțiunea generală de integrare a Bisericii în actualizarea vieții contemporane se încadrează și opera de restaurare spirituală și de promovare a teologiei românești, în primul rând prin reorganizarea învățământului teologic. Prin ctitoria acestei noi organizări, Prea Fericirea Sa a înțeles să aducă școlile teologice de orice grad sub directa îndrumare și supraveghere a Bisericii, a Sfântului Sinod, imprimând întregului învățământ teologic, pe lângă caracterul de însușire și sporirea cunoștințelor teologice-doctrinare și aspectul practic, liturgic-pastoral și de orientare a învățăturii către viață, sau, ceea ce însuși a denumit, o «teologie a vieții». Spre o teologie întemeiată pe adevărul din Sfânta Scriptură și Tradiția patristică din care răzbat «lumini și orientări în contemporaneitate». A statornicit desfășurarea întregului proces de învățământ teologic în atmosferă de rugăciune, de trăire duhovnicească și de viață

integrală al Bisericii, promovind o teologie ortodoxă, dar cu pecete proprie ortodoxă românească. Pentru ca viitorii slujitori ai Bisericii să cunoască pe deplin spiritualitatea ortodoxă și strădaniile ecumenice contemporane în vederea refacerii unității creștine, la disciplinele teologice existente a adăugat și studiul literaturii creștine post-patristice, al bizantinologiei, precum și al ecumenismului. A inițiat și organizat trimiteră tinerilor teologi la studii de specialitate peste hotare, în vederea pregătirii noilor cadre necesare învățămîntului teologic și administrației superioare bisericești. Prin schimbul de profesori a făcut cunoscută teologia românească peste hotare, iar teologilor români le-a oferit prilejul de a cunoaște problemele actuale din lumea creștină de pretutindeni. Pentru propășirea teologiei ortodoxe românești, a inițiat și organizat publicarea studiilor, articolelor și a rezultatelor cercetărilor teologice, într-o revistă specială, editată de cele două Institute teologice, revista «Studii teologice».

În același timp, Prea Fericirea Sa este și ctitorul și organizatorul cursurilor de îndrumare misionară și pastorală, prin care întregul cler al Bisericii noastre își reîmpătează cunoștințele teologice, deprinde noi metode și mijloace de pastorație și își însușește problemele pe care le pune viața religioasă și socială din lumea contemporană.

De activitatea Prea Fericirii Sale este strins legată și dezvoltarea editorială a numeroaselor cărți și reviste. Cartea de Învățătură Ortodoxă, manualele de studiu pentru Seminarile și Institutele teologice, cele două ediții ale Sfintei Scripturi, cele trei ediții ale Noului Testament cu Psalmii, numeroasele ediții ale cărților de cult, cele trei reviste centrale, la care putem adăuga și revistele mitropolitane, dar mai ales tipărirea într-o nouă ediție a Cazaniei cu tilcuirea Evangheliei, sînt tot atîtea mărturii ale acestei activități.

Cu un relief deosebit și cu o valoare aparte în activitatea editorială se impune însuși scrisul său personal, consemnat în cele 12 volume de *Apostolat social*. Aceste volume încorporează concepția teologică a autorului lor, oglindesc multiplele aspecte ale acțiunilor de îndrumare a slujirii actuale a Bisericii, de călăuzire a misiunii prezente și de viitor a slujitorilor Bisericii noastre și stau drept mărturie a înfăptuirilor unei activități cultural-teologice misionare și de slujire în viața religioasă și moral-obștească a Bisericii și a credincioșilor noștri.

În istoria Bisericii noastre, numele Prea Fericirii Sale se înscrisă, pe drept cuvînt, drept «Patriarhul Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române». Pătruns de dorința spre unitate, încă de la începutul activității de înflistător al Bisericii, a întrevăzut cu clarviziune necesitatea refacerii unității Bisericii strămoșești. Trecînd la acțiune, a înlăturat barierele dezbinării bisericești a credincioșilor noștri prin actul din octombrie 1948, consacrat în același loc, cetatea de la Alba Iulia, unde cu 30 de ani în urmă (1918) se consfințise desăvîrșirea statului unitar național român. Prin consolidarea acestei reîntregiri s-a adus totodată și o contribuție la unitatea poporului nostru.

De reîntregirea Bisericii noastre este legată în mod organic, drept o inițiativă personală, și reorganizarea acestei Biserici printr-o nouă legislație bisericească, începînd cu Statutul de organizare și funcționare din anul 1949, fundamentat pe respectarea tradiției canonice a Ortodoxiei și a tradiției pravilelor Bisericii străbune, cu afirmarea principiilor fundamentale, al autocefaliei, al autonomiei și al sinodalității sau sobornicității.

Opera de restaurare a minăstirilor și de înviorare a vieții monahale se încadrează și ea în activitatea de reorganizare a Bisericii. Prea Fericirea Sa, călăuzit de

importanța minăstirilor și a monahismului pentru viața Bisericii, a înțeles să îndrume monahismul nostru spre o viață tot mai activă, unită cu preocuparea de trăire și desăvîrșire duhovnicească, în care rugăciunea să se îngemăneze permanent cu munca. Minăstirile restaurate în cea mai mare parte, pe întreg cuprinsul patriei, sînt astăzi loc de admirație și reculegere spirituală pentru monahi, monahii, credincioși închinători, ca și pentru mulți vizitatori străini.

Pe planul relațiilor bisericești externe, Prea Fericirea Sa a întreținut strînse legături cu toate Bisericile Ortodoxe surori, păstrînd unitatea de doctrină, cult și canonică cu acestea.

Prin vizite reciproce între ierarhi, clerici și teologi, prin congrese, conferințe și festivități bisericești deosebite, ca cele din 1955, cînd au fost canonizați primii sfinți români, sau cele din 1975, cînd au aniversat 90 de ani de autocefalie și 50 de ani de patriarhat al Bisericii Ortodoxe Române, s-a adus o contribuție importantă la afirmarea și întărirea sobornicității ortodoxe prin duhul de frățietate arătat permanent.

În epoca relațiilor ecumenice de cunoaștere, apropiere și colaborare dintre Bisericile creștine pe calea strădaniilor de refacere a unității creștine, numele Prea Fericirii Sale se înscrie în rîndul marilor personalități ecumenice. Prin activitatea sa a inițiat și a dezvoltat relații cu numeroase Biserici și a susținut neînterupt colaborarea Bisericii noastre cu organizațiile ecumenice de astăzi. Acelui «duh ecumenic», pe care l-a îmbrățișat și Biserica noastră, ca peste tot activității ecumenice. Prea Fericirea Sa i-a dat forme și relații echilibrate ca: unitate în diversitate, ecumenism integral, dialogul slujirii, unitatea Bisericii prin unitatea credinței, împletind cit mai armonios grija pentru păstrarea neștirbită a Ortodoxiei, cu spiritul de frățietate, prietenie și colaborare cu toate Bisericile creștine.

De altfel, personalitatea ecumenică a Prea Fericirii Sale se face bine remarcată încă din anul 1949, fiind inițiatorul ecumenismului local din țara noastră, promovînd relațiile ecumenice de colaborare a Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte culte din țară. Inițierea acestui ecumenism a contribuit la apropierea dintre credincioșii diferitelor confesiuni și religii din țara noastră și la crearea unui spirit de înțelegere și prietenie între toți cetățenii Patriei.

În același «duh ecumenist» au fost inițiate și dezvoltate relațiile tot mai strînse ale Bisericii Ortodoxe Române cu alte Biserici, cum sînt: Bisericile Vechi-Orientale, Biserici naționale catolice, Bisericile Vechi-Catolice, Biserica Anglicană, Bisericile protestante precum și cu organizațiile intercreștine mondiale, — relații marcate prin numeroase vizite reciproce și convorbiri, organizate pînă la cel mai înalt nivel.

Prin toate aceste relații, Biserica Ortodoxă Română a adus o reală contribuție nu numai la afirmarea teologiei românești, ci în același timp a contribuit ca țara noastră să devină tot mai cunoscută printr-o prezență activă și sporită și în lumea creștină.

Acestea sînt premisele care au dus la hotărîrea Consiliului profesoral al Institutului teologic universitar din București, în ședința sa de la 15 septembrie 1976, de a conferi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, întiiștătătorul Bisericii Ortodoxe Române, înaltul titlu academic de «Doctor honoris causa».

În numele Institutului teologic, îmi revine cinstea de a înmîna Prea Fericirii Voastre diploma de «doctor honoris causa», drept omagiu de prețuire pentru remarcabila lucrare a Prea Fericirii Voastre în slujirea Bisericii străbune, a poporului nostru și în promovarea teologiei românești și a învățămîntului teologic».

După elogiul adus personalității și activității Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. C. Prof. rector Mircea Chialda înmânează Prea Fericirii Sale diploma prin care i se decerne titlul de «doctor honoris causa» al Institutului teologic din București, împreună cu insigna festivă «Doctor în teologie».

Răspunzînd elogiului făcut, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian rostește următoarea cuvîntare :

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Domnule Vice-președinte al Departamentului Cultelor,

Onorați și distinși oaspeți,

Trăiesc momentul de astăzi ca pe o sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Române. Ați decis, Prea Cucernice Părinte Rector și Onorat Consiliu Profesorat, să distingeți, prin conferirea titlului academic de «doctor honoris causa», persoana și munca mea consacrată slujirii Bisericii și neamului. Aduceți acest omagiu acum, la o vîrstă de peste trei sferturi de veac, cînd omul poate fi judecat obiectiv, cum spune Mîntuitorul, «după roade». Faptele sînt măsura timpului, a vieții.

Am mărturisit-o întotdeauna, că recunosc în preoția, arhieria și ridicarea mea la treapta de patriarh, mai întii voința lui Dumnezeu a căilor proniei Lui și în același timp, voința și însărcinarea clerului și credincioșilor Bisericii noastre, în frunte cu Sfîntul Sinod. Am primit și am slujit în această conștiință, simțindu-mă permanent suflet și trup din sufletul și trupul Bisericii și neamului meu. În toate strădanile și înfăptuirile mele îmi văd prezenți și moșii și strămoșii și părinții, învățătorii și povățuitorii mei duhovnicești; văd atîți ierarhi, preoți și credincioși, împreună ostentori de-a lungul a peste cincizeci de ani în slujirea aceluiași fel. Sfîntul Ioan Gură de Aur se adresa odată colaboratorilor lui, credincioșilor, în catedrala Patriarhiei din Constantinopol: «Ce aș fi eu fără voi? Voi îmi sînteți fii și frați și tată și mamă, voi îmi sînteți viața toată. Nu am nici bucurie, nici durere care să nu fie a voastră». Așa trebuie să gîndească și să simtă un ierarh. Și în același fel consider ziua de azi ca o sărbătoare a noastră, a tuturor.

A voit Dumnezeu să se slujească de smerita mea persoană, să întrupeze și să reprezinte, în calitate de patriarh, aspirațiile și nevoile Bisericii Ortodoxe Române, într-o epocă de mari mutații, în viața neamului românesc, ca și în întreaga omenire.

Au fost evacuate și astăzi acele realizări care se impuneau ca sarcini majore în momentul venirii mele la conducerea Bisericii. Mi-au fost scumpe aceste sarcini; le-am iubit și le-am dedicat vocația și energiile cu care am fost dăruit de Bunul Dumnezeu.

Mi-a fost scumpă, înainte de toate, unitatea Bisericii strămoșești, așa cum ne e scumpă tuturor unitatea ființei neamului, și, la acea plinire a vremii, în anul 1948, această unitate s-a înfăptuit.

Se cuvenea odată cu aceasta, ca într-o perioadă atît de dinamică în istoria poporului român, Biserica întregită să fie și ea înzestrată: cu legiuiri proprii, tradiționale și canonice, pentru mai buna chivernisire; cu un învățămînt călăuzit de ea, orientat spre viață, capabil să pregătească preoți și ierarhi în slujba vieții, la nivelul progresului neamului și vremilor noi; cu locașuri de cult și mînăstiri restaurate în veșmînt sărbătorec; cu mînăstiri care să adăpostească viețuitori monahi pildă de duhovnicie, cultură și muncă ziditoare, împărtaşind pelerinilor sau vizitatorilor din experiența, din pacea lor interioară; cu carte de cult diortosită în slovă și grai proaspăt românesc, cu lucrări teologice sau de evlavie ortodoxă; cu noi ediții ale Noului Testament și întregii Sfînteii Scripturi,

Paralel cu această osîrdie de reorganizare și înzestrare a Bisericii, se impuneau pe plan extern: înnoirea vechilor relații tradiționale între Bisericile Ortodoxe surori; aruncarea de punți către Bisericile Vechi-Orientale de care ne separau unele condiții istorice; inițierea de dialog irenic, constructiv, cu celelalte Biserici sau confesiuni creștine; vizite reciproce de ierarhi și teologi, marcate de spirit creștin fratern, punînd în lumină semnificația, valoarea acestor relații.

În contextul relațiilor intercreștine, o pondere deosebită a dobîndit participarea și colaborarea Bisericii noastre cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Ortodoxia românească este prezentă azi în principalele organisme și activități ecumeniste și își aduce contribuția ei specifică. O contribuție proprie însă, în edificarea spiritului ecumenic contemporan, oferă Biserica Ortodoxă Română, încă din anul 1949, prin inițierea a ceea ce am numit ecumenismul local. Călea urmată de noi se bucură în prezent de un larg ecou și aplicare în multe comunități creștine de pe glob.

Se înțelege că preocupările noastre pentru o mai bună conciliere spirituală internă s-au conjugat cu ideea aportului Bisericii Ortodoxe la păstrarea unității tuturor fiilor pămîntului românesc. Vieții noi pe care poporul român și-o construiește astăzi consecvent și exemplar trebuie să-i corespundă unirea tuturor energiilor. Iar în acest sens se cuvine să subliniez și acum temeinicele raporturi între Biserică și stat, între Ortodoxia românească și poporul român.

Toate acestea s-au înfăptuit sub ochii noștri. Și tuturor le-am dat pe rînd expresie scrisă în lucrarea noastră *Apostolat social*, expresie a concepției noastre teologice și a exigențelor timpului nostru, expresie, nu simplă literară, ci de viață, de faptă. Căci, cum spune Sfîntul Grigorie Teologul, «cuvîntului i se poate împotrivi alt cuvînt. Dar ce cuvînt s-ar putea împotrivi vieții?». Acest spirit l-am imprimat cu o deosebită grijă școlilor noastre teologice, pentru a forma preoți, vrednici slujitori ai altarului străbun, devotați cetățeni ai Patriei, cu o bună orientare în problematica ecumenismului contemporan.

In drumările și interpretările acestea s-au adunat într-o largă măsură, în decursul acestei perioade, în cele 12 volume ale *Apostolatului social*.

Socotesc că hotărîrea Consiliului profesoral al Institutului teologic din București de a Ne conferi titlul de «doctor honoris causa» a avut în vedere această bogată și înțeleaptă activitate a Bisericii noastre în toată perioada păstoririi noastre și Noi înșine considerăm că acest titlu este o omagiere a ei.

De aceea, mulțumesc cu toată smerenia Prea Bunului Dumnezeu pentru darurile și binecuvîntarea pe care le-au revărsat peste Biserica noastră și peste Noi înșine în tot acest răstimp.

Mulțumesc Prea Cucernicului Părinte Rector și tuturor membrilor corpului didactic de la Institutul nostru teologic din București pentru încurajatoarele și măgulitoarele aprecieri ce au făcut activității mele și pentru conferirea titlului de «doctor honoris causa».

Mulțumesc tuturor participanților la această solemnitate: membrilor Sfîntului Sinod, onoraților reprezentanți ai statului nostru, iluștrilor reprezentanți ai diferitelor Biserici creștine, ai Consiliului Ecumenic, ai Facultăților de teologie, încununăți cu același titlu de «doctor honoris causa» pentru excepționala lor activitate în folosul creștinismului, reprezentanților cultelor din țara noastră, colaboratorilor Noștri și tuturor celorlalți participanți, considerînd prezența lor un spor de cinstire ce se aduce azi Bisericii noastre.

Vă urez tuturor spor în activitatea pe ce o desfășurați pentru slava lui Dumnezeu și pentru binele și fericirea întregii omeniri».

În continuare, I. P. S. Iustin, mitropolitul Moldovei și Sucevei, în numele membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, rostește următorul omagiu de recunoștință și felicitare :

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Cu aproape 30 de ani în urmă, purlind vârsta bărbatului desăvârșit, robust la chip și la gândire, ați urcat treptele tronului patriarhal, făgăduind «să îndreptați și să îndrumați pașii Bisericii Ortodoxe Române și ai slujitorilor ei pe drumul deschis înaintea noastră de Iisus Mântuitorul». Credința în ajutorul lui Dumnezeu v-a fost fierbinte ; în slujirea Bisericii pentru izbăvirea omului de rele și propășirea patriei v-ați dăruit cu jertfelnicia sfântă pe calea deschisă de Domnul nostru Iisus Hristos ; pentru înălțuirea binelui ați mers cu îndrăzneală înainte, înconjurat cu dragoste de înalta ierarhie și urmat cu încredere deplină de clerul și credincioșii Bisericii noastre ; greutatea ați întâmpinat, dar înțelegerea deplină și sprijinul din partea tuturor nu v-au lipsit niciodată. Sfântă v-a fost rîvna și binecuvîntată de Dumnezeu păstoria.

Sub înțeleapta cîrmuire patriarhală a Prea Fericirii Voastre, Biserica Ortodoxă Română s-a reîntregit și și-a consolidat unitatea ; întreaga legislație bisericească a fost înnoită și adaptată la nevoile actuale ; instituțiile de pregătire a clerului și mînistirile noastre au fost readuse pe tîgășul menirii lor ; teologia s-a dezvoltat, așezîndu-se în slujba vieții ; patrimoniul nostru bisericesc cu valoare istorică și națională se bucură de ocrotire deosebită ; eparhiile și parohiile noastre de peste hotare au fost reorganizate și sprijinite în activitatea lor ; un spirit nou, autentic ortodox, s-a înscăunat în viața noastră religioasă ; s-au statornicit bună-înțelegerea și cooperarea între Biserica noastră și celelalte culte din țară ; Biserica Ortodoxă Română participă la viața întregii Ortodoxii, își aduce contribuția ei la lucrările Conferinței Bisericeilor Europene, ale Conferinței Creștine pentru Pace și ale Consiliului Ecumenic al Bisericeilor.

Reîntregită, înnoită și îndrumată statornic de Prea Fericirea Voastră, Biserica Ortodoxă Română, viețuind în comuniune desăvârșită cu toate Bisericile Ortodoxe locale și în prietenie cu celelalte Biserici creștine sau cu alte culte religioase, se înfățișează în lume ca Biserică a păcii, înfrățirii și cooperării ; iar ca slujitoare a obștii credincioșilor săi, ea își desfășoară activitatea în societatea românească actuală, aducîndu-și sub diferite forme, contribuția ei stăruitoare la zidirea vieții celei noi, înaintate, în țara noastră.

Prea Fericirea Voastră,

Dovezi de cinstire a activității Prea Fericirii Voastre ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române ați avut, una după alta, din partea credincioșilor, a clerului, a înaltei ierarhii bisericești și a cîrmuirii statului. Astăzi, însă, cea mai înaltă instituție de învățămînt teologic din țară v-a decernat titlul de doctor honoris causa. Este cel mai curăț prinos pe care vi-l aduc profesorii Institutului teologic din București pentru dăruirea Prea Fericirii Voastre în slujirea Bisericii și a poporului nostru. La acest act de cinstire a Prea Fericirii Voastre se asociază membrii Sfântului Sinod, care sînt, aici de față felicitîndu-vă călduros și mărturisindu-vă prețuirea pe care v-o poartă și dragostea cu care vă înconjoară. Simțim acum, alături de noi, întreaga noastră Biserică, cler și credincioși, care într-un glas se roagă lui Dumnezeu să vă țină «în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelungaț în zile, drept învățînd cuvîntul adevărului Său».

La mulți ani !

Luind cuvintul, în numele Departamentului Cultelor, *DI vice-președinte, Gheorghe Nenciu*, a adus următorul omagiu de felicitare :

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Eminențele Voastre și stimați oaspeți de peste hotare,

Inalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți membri ai Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, Domnilor Episcopi și Conducători ai Cultelor din țară,

Onorată asistență,

Evenimentul festiv prilejuit de solemnitatea decernării Prea Fericirii voastre de către Institutul teologic ortodox din București la titlului de «doctor honoris causa» marchează un moment important în viața Bisericii Ortodoxe Române, bogat în semnificații pentru toți cei ce cunosc, stimează și prețuiesc activitatea prodigioasă și multilaterală pe care ați desfășurat-o timp de aproape trei decenii, ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Conferirea acestui titlu academic Prea Fericirii Voastre reprezintă un respectuos omagiu de recunoștință pentru modul strălucit în care de-a lungul anilor v-ați afirmat ca personalitate eminentă și conducător înțelept al Bisericii Ortodoxe, fiind, totodată, un exemplu prin consecvența cu care a-ți promovat principiile ecumenismului practic local, fundamentate pe colaborarea, bunele relații și respectul reciproc între toate cultele. La crearea climatului de armonioasă conlucrare a cultelor, Dumneavoastră Prea Fericite, aveți merite unanim recunoscute.

Totodată, Dvs. ați militat permanent pentru extinderea legăturilor externe ale Bisericii Ortodoxe Române cu organizațiile religioase internaționale, cu Bisericile Ortodoxe și cu alte confesiuni de peste hotare, contribuind astfel, la întărirea relațiilor interortodoxe și pe plan ecumenic și în același timp la dezvoltarea dialogului teologic cu celelalte confesiuni creștine. Toate acestea au avut ca rezultat afirmarea teologiei și spiritualității ortodoxiei românești în viața ecumenică internațională.

Opera teologică capitală a Prea Fericirii Voastre, Apostolatul social, constituie o înmănușare armonioasă de principii definitorii pentru concepția Dvs. care se referă la problemele practice ale Bisericii pe o perioadă de peste 25 de ani. Ea reflectă preocuparea permanentă pentru ca Bisericile să-și aducă un aport pozitiv în opera de slujire a omului și societății contemporane. Ceea ce constituie caracteristica de bază a activității și operei Dvs. teologice este faptul că ați valorificat îndatoririle Bisericii la contextul social istoric al realității românești. Ea a constituit angajarea fermă a Bisericii Ortodoxe Române pe calea sprijinirii intereselor fundamentale ale poporul român și ale eforturilor constructive de lăurire a vieții noi, din patria noastră.

Această preocupare este firească, dacă avem în vedere că în decursul întregii sale istorii, Biserica Ortodoxă Română a sprijinit lupta pentru independență, suveranitate națională și libertate a poporului român. Întreaga istorie a Bisericii Ortodoxe Române, ca de altfel întreaga istorie a poporului nostru, oferă documente încă din primele veacuri care atestă prezența, continuitatea și permanența noastră pe pământul României.

Situându-vă pe poziția de continuator al acestor bune tradiții, Prea Fericirea Voastră, animat de un înflăcărat patriotism, ați dat îndemnul clerului și credincioșilor de a fi la înălțimea chemării lor de fii devotați ai patriei.

Aducînd un călduros omagiu activității prodigioase desfășurată de Prea Fericirea Voastră, elogiînd devotamentul patriotic cu care v-ați dedicat Ortodoxiei române și propășirii României, țin să vă încredințez de respectul și întreaga noastră afețiune

Vă adresez, Prea Ferice, cele mai sincere felicitări și vă doresc sănătate, ani mulți și fericiți, precum și noi și rodnice înfrupturi la conducerea Bisericii Ortodoxe Române».

În numele oaspeților de peste hotare au rostit cuvinte de omagiere și de felicitare dl. dr. Philip Potter, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și I. P. S. Meliton, mitropolit de Calcedon și exarh patriarhal extraordinar al Patriarhiei Ecumenice, Ex. Sa dr. Henry Gordon Hill, episcopul Diocezei anglicane din Kingston-Ontario (Canada).

Subliniind semnificația majoră a festivității decernării titlului de «doctor honoris causa» Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, dl. dr. Philip Potter a spus, printre altele: «Aș dori să folosesc acest prilej pentru a arăta contribuția enormă pe care Prea Fericea Voastră ați adus-o Mișcării Ecumenice. Înainte de toate, menționez că Biserica Ortodoxă Română — care a aderat la Consiliul Ecumenic al Bisericilor în anul 1961 —, prin teologii ei, a adus o contribuție însemnată la buna desfășurare a activității noastre, în întrunirile ecumenice. În chip deosebit, vreau să mă refer la adevărata contribuție a Prea Fericii Voastre prin vizita făcută la Geneva și prin vasta lucrare *Apostolat social* pe care, cînd o citesc, îmi vin în minte fapte importante, în primul rînd preocuparea Prea Fericii Voastre de a cerceta permanent adîncimea credinței prin Părinții Bisericii și experiența prin Liturghii... Prea Fericea Voastră ați făcut o teologie a vieții, o teologie, cu un profund accent moral-duhovnicesc și pastoral, cu o participare a întregii obști a credincioșilor la viața Bisericii și a societății... Toată activitatea Prea Fericii Voastre are la bază harul lui Dumnezeu și vădește tuturor că ceea ce ați făcut a fost pentru Biserică și lume».

I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului a transmis «în numele Prea Fericitului Patriarh ecumenic Dimitrios... cele mai sincere felicitări cu ocazia înmînării diplomei de «doctor honoris causa» dimpreună cu sentimentele sincere pentru bogata activitate desfășurată în slujba Bisericii Ortodoxe Române și a Ortodoxiei ecumenice, Biserica Ortodoxă Română fiind astăzi în centrul atenției și stimei generale».

Ex. Sa dr. Henry Gordon Hill, «ca episcop al Bisericii Anglicane din Canada», exprimîndu-și marea bucurie de a fi participat la această strălucită solemnitate a decernării înaltului titlu academic de «doctor honoris causa» Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, i-a adresat «sincere felicitări pentru viața aleasă și pentru bogata activitate de întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, o Biserică prețuită și stimată de noi toți».

În numele reprezentanților cultelor religioase din patria noastră, a transmis omagii de felicitare Ex. Sa Episcop Laszlo Pap, episcopul Eparhiei Bisericii Reformate din Oradea, care a spus printre altele: «Biserica Reformată din România se bucură sincer în aceste momente cu sora ei, Biserica Ortodoxă Română, — iar eu, ca primul slujitor al acestei Biserici, mă bucur nespuse de mult cu Prea Fericea Voastră, deoarece confirmarea titlului academic de «doctor honoris causa», înseamnă, în cazul de față, încoronarea unei activități teologice de o supremă valoare. În Evanghelia de la Ioan (XIII, 34—35), Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos ne spune: «Poruncă nouă dau vouă: să vă iubiți unul pe altul, precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul. Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragostea unii față de alții». Prea Fericea Voastră, încă de la începutul misiunii Voastre ca patriarh ați înțeles pe deplin însemnătatea supunerii necon-

diționate față de această poruncă nouă. Din această înțelegere temeinică a izvorit acel ecumenism inițiat și cultivat neîncetat de Prea Fericirea Voastră; ați format din cultele din patria noastră nu numai o adevărată familie, între care nu se cunosc neînțelegeri și vrajbă, ci ați și creat o frăție între credincioșii care aparțin naționalităților conlocuitoare. Dacă cuvântul «patriarh» a însemnat inițial și «părintele unei generații», putem declara cu legitimă mândrie în Dumnezeu că generația noastră consideră pe Prea Fericirea Voastră ca părintele ecumenismului nostru local!». În încheierea cuvântului său, folosind textul din Num. VII, 24—26, vorbitorul a făcut Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian următoarea urare: «Să binecuvânteze Domnul și să te păzească! Să caute Domnul asupra ta cu fața veselă și să te miluiască! Să întoarcă Domnul fața Sa către tine și să-ți dăruiască pace!». «Întru mulți ani, Prea Fericirea Voastră».

✧

După festivitatea decernării titlului academic de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a urmat agapa festivă oficială, care s-a desfășurat într-o ambianță deosebit de cordială.

În timpul mesei au rostit toasturi: Rev. canonic Arthur Mac Donald Allchin, Mons. dr. Wilhelm Nyssen, dl. prof. Nikos Nissiotis, Em. Sa Arhiepiscop Olof Sundby, Ex. Sa Episcop Albert Klein, Em. Sa Episcop Jacob Antal, I. P. S. Mitropolit Meliton de Calcedon, Em. Sa șef-rabin Mozes Rosen ș.a.

În toasturile lor, toți vorbitorii au exprimat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cordiale felicitări cu urări de sănătate deplină și viață îndelungată, pentru binele și continua propășire a Bisericii Ortodoxe Române și a credincioșilor ei. S-a subliniat, în același timp, importanța, semnificația și frumusețea momentului festiv la care sînt de față.

În contextul acestui moment festiv s-a evidențiat contribuția importantă adusă de Biserica Ortodoxă Română prin reprezentanții ei la activitatea creștină mondială, la Mișcarea ecumenică contemporană, la conviețuirea cu adevărat frățească dintre cultele religioase din țara noastră, în cadrul unui veritabil ecumenism pe plan local. S-a subliniat, de asemenea, frumusețea artei noastre bisericești, bogăția cultului ortodox, atât de iubit de credincioșii noștri, prin participarea lor activă la slujbe. S-a conchis că tot ce a făcut și face Biserica Ortodoxă Română sub înțeleapta ocîrmuire a Prea Fericitului Patriarh Justinian, pe plan intern și extern, înseamnă traducerea în viață a mesajului evanghelic: al frăției și dragostei, al păcii și prosperității între toți fiii Bisericii lui Hristos, între toți oamenii și popoarele.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit călduros tuturor vorbitorilor pentru frumoasele cuvinte de apreciere privind activitatea Bisericii Ortodoxe Române în lumea creștină contemporană, precum și pentru aprecierile elogioase cu privire la activitatea Prea Fericirii Sale ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, ca și pentru urările și felicitările transmise cu ocazia decernării titlului de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București.

La sfîrșitul agapei, oaspeți și gazde s-au despărțit îmbrățișîndu-se cu cordialitate.

DECERNAREA TITLULUI DE «DOCTOR HONORIS CAUSA» UNOR PERSONALITĂȚI BISERICEȘTI DE PESTE HOTARE

Sîmbătă 15 ianuarie 1977, dimineața, în aula Institutului teologic universitar din București, a avut loc ședința festivă pentru decernarea titlului de «doctor honoris causa» al Institutului teologic din București unor personalități bisericești de peste hotare, care s-au remarcat în mod deosebit prin activitatea lor teologică și publicistică de specialitate, precum și în calitate de conducători de Biserici sau de organizații bisericești din cadrul Mișcării ecumenice actuale... Era în aceasta traducerea în fapt a hotărîrii consiliului profesoral din ședința sa din 15 septembrie 1976.

La festivitatea înmînării diplomei de «doctor honoris causa» acestor distinse personalități bisericești de peste hotare au participat ca invitați :

— Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române : I. P. S. Iustin, mitropolitul Moldovei și Sucevei, I. P. S. Nicolae, mitropolitul Ardealului, I. P. S. Teoctist, mitropolitul Olteniei ; I. P. S. Teofil arhiepiscopul Clujului, I. P. S. Antim Nica, arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos ; Antim Angelescu, episcopul Buzăului ; P. S. Visarion, episcopul Aradului, P. S. Vasile, episcopul Oradiei, P. S. Emilian, episcopul Alba Iuliei ; P. S. Antonie Ploieșteanul, episcop-vicar patriarhal ; P. S. Roman Ialomițeanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. Adrian Botoșăneanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. Nestor Severineanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. Timotei Lugojeanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei ; P. S. Justinian Maramureșanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului ; P. S. Epifanie Tomitanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos ; P. S. Lucian Făgărășeanul, episcop-vicar pentru Europa Centrală și Occidentală ; P. S. Gherasim Piteșteanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmniceului și Argeșului ; P. S. Veniamin Rîmniceanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Buzăului ; P. S. Eftimie Bîrlădeanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor ; P. S. Gherasim Hunedoreanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului.

— Reprezentanții Departamentului Cultelor : Dl. Gheorghe Nenciu, vice-președintele Departamentului Cultelor, însoțit de D-nii Eugen Munteanu și Ioan Lungeanu, directori și Iulian Sorin, director-adjunct.

— Oaspeții de peste hotare desemnați a li se acorda titlul de «doctor honoris causa» : Rev. canonic *Arthur Mac Donald Allchin*, decanul catedralei arhiepiscopale din Canterbury ; dl. dr. *Olivier Clément*, profesor la Institutul Sfîntul Sergiu și la Institutul superior de studii ecumenice din Paris ; Ex. Sa Episcop dr. *Henry Gordon Hill*, al Diocezei anglicane din Kingston — Ontario (Canada) ; I. P. S. *Meliton*, mitropolit de Calcedon și exarh patriarhal extraordinar al Patriarhiei Ecumenice ; dl. dr. *Nikos Nissiotis*, profesor și decan al Facultății de teologie de la Universitatea din Atena ; Mons. dr. *Wilhelm Nyssen*, profesor la Școala superioară din Köln și docent la Institutul teologic din Düsseldorf (R. F. Germania) ; dl. pastor *Phillip Potter*, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ; Ex. Sa Episcop dr. *Mervyn Stockwood* al Diocezei Londrei de sud ; Em. Sa Arhiepiscop *Olof Sundby*, primat al Bisericii Luterane din Suedia.

— Reprezentanții cultelor religioase din țara noastră: Em. Sa Episcop Marton Aron, al Episcopiei Romano-catolice din Alba Iulia; Em. Sa Episcop Jakob Antal, coadjutor la Episcopia Romano-catolică din Alba Iulia; Mons. Francis Augustin, conducătorul Arpiscopiei Romano-catolice din București; Ex. Sa Albert Klein, episcopul Eparhiei Bisericii Luterane C. A. Sibiu; Ex. Sa Laszlo Papp, episcopul Eparhiei Bisericii Reformate-Oradea; Ex. Sa Episcop Szedressy Pall, superintendentul Bisericii Evanghelice S.P. Cluj-Napoca; Ex. Sa Jakub Mehmet, muftiul Cultului musulman-Constanța; dl. Ioachim Țunea, secretar general al Cultului Creștin Baptist, București; dl. Dumitru Popa, președintele Cultului creștin Adventist de ziua a șaptea, București; dl. Pavel Bochian, președintele cultului pentecostal — Biserica lui Dumnezeu Apostolică, București; dl. Meliton Lazarovici, primdelegatul Cultului Creștin după Evanghelie.

— Reprezentanții Administrației Patriarhale, Casei de Pensii a salariaților Bisericii Ortodoxe Române și Arhiepiscopiei Bucureștilor: PP. CC. Directori: Pr. Ioan Gagi, Arhim. Vartolomeu Anania și Pr. Traian Ghica; Pr. consilier-vicar Const. Pârvu; Pr. vicar administrativ arhiepiscopal Alexandru Ionescu, împreună cu consilierii sectoarelor în subordine.

— Reprezentanții învățământului teologic superior din țara noastră: P. C. Pr. Prof. Grigorie T. Marcu, rectorul Institutului teologic universitar ortodox din Sibiu; P. C. Pr. prof. Constantin Voicu, prorectorul acestui Institut teologic; P. C. Pr. Prof. Josef Nemecek, rectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia; dl. prof. Károli Rapp, rectorul Institutului teologic protestant unic Cluj-Napoca; dl. prof. Hermann Binder, prorectorul Institutului teologic protestant unic, secția Sibiu.

— Alți invitați din țară și de peste hotare: Ex. Sa Lars Erik Hedström, ambasador extraordinar și ministru plenipotențiar al Suediei la București; Ex. Sa Dimitrios Papadakis, ambasadorul Republicii Elene la București; Ex. Sa Joseph Elmo Thibault, ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al Canadei la București; dl. Richard Domer, însărcinat cu afaceri al Marii Britanii la București; dl. prof. dr. Iosif Const. Drăgan, președintele Asociației internaționale de marketing; dl. prof. dr. Virgil Căndea, președintele Asociației «România»; dl. prof. dr. Panaghis Vandoros — Atena; d-na Doreen Potter; d-na Marina Nissiotis ș.a.

*

La intrarea în aula Institutului teologic universitar din București pentru ședința festivă de decernare a titlului de «doctor honoris causa», distincții oaspeți și ceilalți invitați au fost întâmpinați cu imnul arhieresc *Pre Stăpînul*, cântat de studenții teologi sub conducerea P. C. diac. prof. Nicu Moldoveanu.

Sus, pe scenă, au luat loc membrii comisiei de decernare a titlului de «doctor honoris causa», comisie alcătuită din profesorii în funcție și profesorii onorari de la Institutul teologic universitar din București, precum și din rectorul și prorectorul Institutului universitar din Sibiu — sub președinția P. C. Pr. prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic universitar din București.

Oaspeții de peste hotare și ceilalți invitați au ocupat locurile în sală dinainte stabilite.

*

Ședința festivă a început prin intonarea rugăciunii *Tatăl nostru*, după care P. C. prof. rector Mircea Chialda a rostit următorul cuvânt de deschidere:

«Institutul teologic universitar-București trăiește în aceste zile clipe deosebite prilejuite de festivitățile în cadrul cărora va fi decernat unor marcante personalități bisericesti din țară și de peste hotare înaltul titlu academic de «doctor honoris causa». Pentru acest așezămînt de înaltă cultură teologică, precum și pentru întreaga

teologie românească, aceste zile reprezintă momente de o aleasă trăire, care se înscriu în istoria acestei teologii ca o reală și pregnantă valoare. Această valoare este bine marcată, mai ales dacă se au în vedere cele două mari coordonate de care sînt călăuzite activitatea teologică și relațiile din lumea creștină contemporană; strădanile pentru refacerea unității creștine din cadrul Mișcării ecumenice și dimensiunea proprie, specifică a Bisericii creștine de Biserică și teologie slujitoare.

Există astăzi un fenomen istoric în lumea creștină, care a generat și impulsionat cu o evidență remarcabilă, o adevărată «etapă ecumenică». Bisericile și peste tot teologia creștină prin scrisul ei au îmbrățișat cu o tendință tot mai accentuată dorința de apropiere, de colaborare în comun în vederea refacerii unității creștine primare, așa cum a dorit-o întemeietorul acestei Biserici, Mîntuitorul Iisus Hristos: «Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine: așa și aceștia în Noi să fie una...» (Ioan XVII, 21), călăuziți de aceeași dragoste și frățietate. Căci pe lîngă credința mărturisită în Iisus Hristos, dragostea dintre frați este liantul specific care unește pe toți ucenicii Mîntuitorului între ei: «Dacă veți avea dragoste unii față de alții, întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei» (Ioan XIII, 35). Acest «duh ecumenic» al dragostei și înfrățirii s-a manifestat prin adunări, conferințe, simpozioane și întîlniri intercreștine, patronate de Consiliul Ecumenic al Bisericilor. La toate acestea trebuie să adăugăm convorbirile dintre teologi, schimbul reciproc de profesori și studenți, care au avut partea lor de contribuție remarcabilă la cunoașterea, apropierea și colaborarea dintre teologii creștini.

Dar, în vremile de astăzi, pentru lumea creștină de pretutindeni se impune cu o stringență tot mai accentuată îndatorirea pe care o au Biserica și teologia creștină, de deschidere față de lume. Dinamica în care se desfășoară realitățile din prefacerea vieții sociale ridică mereu noi și noi probleme, care cer soluții și pun pe umerii Bisericii și teologiei creștine sarcini și răspunderi ce se cer îndeplinite. În fața problemelor majore ale lumii contemporane, diaconia sau dimensiunea de slujire era necesară să se facă tot mai evidentă și să devină o realitate, ca pe lîngă expunerea teoretică să se ajungă și la îndeplinire, printr-o activitate practică. Mai ales că acest lucru era cerut de însuși Mîntuitorul Hristos, modelul absolut și suprem al slujirii, care a declarat că «Fiul Duhului n-a venit să I se slujească, ci ca să slujească El și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți» (Matei XX, 38).

Urmînd exemplul Sfîntului Apostol Pavel, care a mărturisit că în toată activitatea misionară «tuturor toate m-am făcut» (I Cor. IX, 22) și că «toate le fac pentru Evanghelie» (I Cor. IX, 23), gîndirea teologică creștină contemporană și reprezentanții tuturor Bisericilor mărturisesc peste tot prin scrisul și activitatea lor că s-au străduit să pună în valoare dimensiunea de slujire a teologiei și Bisericii.

Personalități bisericesti remarcabile din lumea creștină contemporană, călăuzite de cele două coordonate, au înțeles ca prin scrisul lor teologic și prin activitatea lor bisericască să aducă o contribuție valoroasă deosebită la promovarea și dezvoltarea teologiei, precum și la statornicirea, întărirea și adîncirea relațiilor ecumenice.

Institutul teologic universitar din București, apreciînd și prețuînd activitatea teologică și bisericască a acestor personalități, a considerat drept o modestă contribuție a teologiei românești la întărirea relațiilor ecumenice de a acorda unor personalități bisericesti-teologice înaltul titlu academic de «doctor honoris causa».

Consiliul profesional al Institutului nostru, în ședința sa de la 15 septembrie 1976, a hotărît, avîndu-se în vedere meritele excepționale ale unor distinse personalități bisericesti din țară și de peste hotare, ca în semn de recunoaștere și apreciere

a activității și a meritelor lor în domeniul scrisului teologic, al vieții bisericești și al organizațiilor creștine mondiale să acorde următorilor, în ordinea alfabetică, înalțul titlu academic de «doctor honoris causa»: Prea Fericitului Părinte Justinian, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; Reverend Canonic Arthur Mac Donald Allchin, decanul Catedralei arhiepiscopale de Canterbury; domnului Oliver Clément, profesor la Institutul Sfântul Sergiu și la Institutul Superior de Studii Ecumenice din Paris; Excelenței Sale Episcopului dr. Henry Gordon Hill al Diocezei Anglicane de Kingston-Ontario, Canada; I. P. S. Meliton Hasis, Mitropolit de Calcedon și exarh patriarhal extraordinar al Patriarhiei Ecumenice; d-lui dr. Nikos Nissiotis, profesor și decan al Facultății de teologie de la Universitatea din Atena — Grecia; Mons. dr. Wilhelm Nyssen, profesor în Școala superioară din Köln și docent la Institutul teologic ortodox din Düsseldorf — R. F. Germania; d-lui pastor dr. Philip Potter, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; Exc. Sale Episcopului dr. Mervyn Stockwood al Diocezei Londrei de sud; Eminenței Sale Arhiepiscopului dr. Olof Sundby, primat al Bisericii Luterane din Suedia.

După cuvîntul de deschidere al P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda, a urmat prezentarea elogioasă a personalităților bisericești desemnate a li se conferi titlul academic de «doctor honoris causa», prezentare făcută de cîte un profesor de la Institutul teologic București pentru fiecare oaspete desemnat a primi acest titlu.

Primul a luat cuvîntul P. C. Pr. conf. *Constantin N. Galeriu*, care a elogiat personalitatea și activitatea Rev. canonic *Arthur Mac Donald Allchin*, spunînd printre altele:

«A-i cunoaște și prezenta personalitatea Părintelui A. M. Allchin este o îmbogățire spirituală și o bucurie. Faci experiența întîlnirii unui om care și-a descoperit de timpuriu vocația; care știe să descopere și la alții vocații și daruri și să creeze punți prin opere care se înscriu astăzi într-un patrimoniu creștin comun. În puterea vîrstei, Părintele A. M. Allchin, născut în 1930 la Londra este în prezent canonic al Catedralei arhiepiscopale de Canterbury, teolog de renume în anglicanism, ca și în întreg creștinismul ecumenist. Personal, mărturisește: «Pentru a regăsi începuturile vocației mele ecumenice, trebuie să mă reîntorc la copilărie. De pe atunci, îmi amintesc că mamei separarea creștinilor îi apărea drept o eroare. La 16 ani într-o retragere spirituală la vechea comunitate anglicană Sfîntul Evanghelist Ioan, face și prima mărturisire. Din mulțimea de întrebări și răspunsuri, reținem de la confesor, îndeosebi, un sfat: «Viața are mai multă valoare decît speculația», și o întrebare indicativă: «Dar ortodocșii răsăriteni?! Ați privit vreodată în direcția lor?» De acum începe legăturile cu tradiția ortodoxă răsăriteană și cu mișcarea pentru unitatea creștină.

Formația intelectuală va merge paralel cu aceste preocupări. Studiază pe rînd la Westminster School (1943—1948), Christ Church, Oxford (1948—1953) și la Cuddesdon College, Oxford (1954—1956), apoi în Grecia (1956—1957). În 1957 hirotonit diacon și în același an preot la Londra. Între anii 1960—1967 e bibliotecar, capelan și conferențiar la Oxford. Din 1967 ține conferințe la Institutul Catolic din Paris. Între 1968—1972 îl găsim conferențiar la Seminarul teologic și Institutul «Sfînta Treime» din New York. În octombrie 1969, prezintă și în România, la Institutele teologice din București și Sibiu, conferințele: «Scriptură și Tradiție» și «Locul Sfîntei Fecioare în iconomia mîntuirii». Din lucrările publicate, menționăm: «Duhul și cuvîntul», «Om, cădere și libertate», Dialog Est-Vest în creștinism? «Sacrament și icoană», «Tradiția vieții», — eseuri privind teologia și spiritualitatea ortodoxă româ-

nească; «Teologie și rugăciune», «Materie și tehnică». Din 1967 editează revista «Sobornost», în ale cărei pagini se întîlnesc teologi ortodocși și anglicani.

Spiritul și activitatea teologică și ecumenistă a Părintelui Allchin se înțelege mai profund, cum s-a anticipat, în relații cu Ortodoxia. «Grație contactelor mele cu Ortodoxia răsăriteană, afirmă P. S. Sa, am putut arunca o nouă privire asupra creștinismului occidental; am descoperit posibilități nebănuite de reconciliere și speranțe». Om al unității, știe el însuși să exploreze căi, să găsească locuri comune tradiției ecumeniste. Pentru P. C. Sa, «noi sîntem creștini prin Tradiția atestată în Sfînta Scriptură, transmisă în și prin Biserică, prin puterea Sfîntului Duh». Tradiția actualizată în «predicarea cuvîntului», «administrarea sacramentelor», «cult», «învățătura creștină», «viața membrilor Bisericii». În autentic sinergism biblic și patristic el subliniază: «Dumnezeu, care a creat lumea doar prin cuvîntul «fiat», nu vrea să o mintuiască fără un «fiat» liber și puternic din partea făpturii sale. Înaintînd pe calea credinței Bisericii celei una, Părintele Allchin mărturisește deodată cu dogmele: Prea Sfîntei Treimi, Întrupării, Bisericii și cultul Prea Sfîntei Fecioare, al sfinților, al icoanelor, al sfințirii întregii creații. Studiul «Anglicanii și hotărîrile Sinodului VII ecumenic» îl încheie prin cuvintele Sfîntului Ioan Damaschin: «Ador pe Creatorul care din iubire față de mine a binevoit să devină materie și să se sălășluiască în trup, Cel care prin trup a săvîrșit mîntuirea mea».

Vocația ecumenistă se manifestă uneori în expresii și accente lirice, entuziaste, pentru a se transforma, final, în rugăciune. Participă în 1952 la o sărbătoare a Maicii Domnului. Evoca atunci astfel unul din momentele trăite: «Era spre sfîrșit; un seminarist mă conduce pe o scară în turn. Acolo trei clopote, trase de trei tineri, aparținînd fiecare uneia din marile familii creștine, sunară peste munți. Fie, meditează dînsul, ca Acea în care Cuvîntul s-a făcut trup... prin puterea tăcută a rugăciunii ei, să ne conducă pe toți la unitatea care este pentru noi, voința și darul Fiului ei».

Teologul Allchin e și un sincer prieten al Bisericii Ortodoxe Române și al poporului român. Colecția de studii din teologia românească, sub titlul «Tradiția vieții», îngrijită de P. C. Sa, cuprinde un studiu al Prea Fericitului Patriarh Justinian, despre Sfîntul Calinic de la Cernica, și alte două studii românești despre monahismul nostru, scrise de P. S. Antonie și P. C. Arhim. Cleopa și unul de teologie, al Pr. Prof. D. Stăniloae. În introducerea la această lucrare, Părintele Allchin spune: «Pînă în prezent, Ortodoxia a fost cunoscută în lumea engleză, în primul rînd în versiunea ei greacă și rusă. Pentru diferite motive, mărturia distinctivă a Bisericii Ortodoxe Române a fost foarte puțin cunoscută în Marea Britanie și în America de Nord. A sosit acum timpul cînd a început să fie posibil pentru cititorul de limbă engleză să-și dea seama de faptul că Ortodoxia există și într-o tradiție latină cu caracterul și cu mireasma ei proprie». Și, evocînd figura Sfîntului Calinic, care, a știut să îmbine viața de contemplație cu viața de slujire activă a lumii, vede aici «întruchipată virtutea echilibrului și a întregimii», caracteristică a Ortodoxiei române; «ideal de întregime, de unitate, care e, după P. C. Sa, familiar și anglicanilor». P. S. Allchin, cuprinde în admirația sa, odată cu Biserica și întregul popor român, despre care află de cuviință să spună: «Românii, ca și noi, englezii, par a avea o capacitate deosebită de a îmbina vechiul cu noul, de a adapta ceea ce e vechi la circumstanțele noi, fără a pierde tradițiile. Se poate vedea aceasta în hotărîrea întregii țări de a-și menține identitatea națională, chiar cînd intră în întregime în valurile treburilor internaționale.

P. C. Părinte Allchin a numit cândva, inspirat, România «loc al întâlnirilor». Sărbătoarea de astăzi e o sărbătoare a întâlnirilor pe pământul românesc și, în cadrul ei, P. C. Sa va primi, pentru remarcabila activitate teologică, titlul de «doctor honoris causa», acordat de Institutul nostru teologic.

După prezentarea făcută de către P. C. Pr. prof. Const. N. Galeriu, P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda înmânează Rev. canonic Artur Mac Donald Allchin diploma prin care i se conferă titlul academic de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București, împreună cu insigna festivă conținând inscripția «Doctor în teologie.»

În continuare, P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda dă cuvîntul P. C. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, care prezintă personalitatea și activitatea Dlui prof. Olivier Clément, spunînd :

«Domeniul principal în care s-a manifestat Oliver Clément este cel al scrisului. Dar scrisul lui Oliver Clément nu se poate rezuma, așa cum nu se poate rezuma o poezie de înaltă calitate. Ca și într-o poezie, fiecare propoziție a lui e o țîșnire de lumină, în care lucește altfel și altfel infinitul personal dumnezeiesc, mereu nou în relevările lui față de noi. Scrisul lui se poate cel mult caracteriza într-un mod mai mult sau mai puțin adecvat.

Născut în 1924 în sudul Franței (Languedoc), Olivier Clément și-a trăit tinerețea într-o perioadă de maturizare a tendinței secolului XIX, care destrămase pentru mulți nu numai miturile, ci și credințele religioase, lăsînd în urma sa fie indiferența față de tot ce depășește viața în iminență, fie angoasa în fața vidului etern care așteaptă să înghită persoana umană. Reușind să se salveze cu greu din angoasa sa, la lumina caldă a unei evidențe adînci a Dumnezeuului în Treime, care asigură eternitatea persoanei umane, purtătoare a misterului negrăit, manifestat prin «față», în comuniunea frățească a persoanelor sau a «fețelor», așa cum propovăduiește aceasta Ortodoxia, tot scrisul lui Olivier Clément de după vîrsta de 30 de ani, cînd s-a produs convertirea sa, e o neobosită vestire a acestei fericite descoperiri. Iar vestirea aceasta se resimte nu numai de științietorul său talent, ci și de temperamentul ardent al oamenilor din tînutul său de baștină și de uimirea recunoscătoare în fața evidenței ineputabil de luminoase a valorii eterne a persoanei umane în Dumnezeu, care i s-a descoperit. Lumina de foc a acestei descoperiri salvatoare i-a aprins nu numai condeiul personal, prin care și-a comunicat experiența în sute de articole și de eseuri și în cărți nemuritoare, citite cu nesaț pe tot globul, ca «L'Eglise Orthodoxe» (1965), «Dialogues avec le Patriarce Athenagoras» (1969), «Questions sur l'homme» (1972), «L'autre soleil» (1975), «Le Christ, terre de vivants» (1976) etc., ci i-a dat putere să fie și un mare animator al altor propovăduitori, în calitate de profesor la Institutul teologic St. Sêrge din Paris, de profesor la Institutul superior de Studii ecumenice din Paris, în calitate de președinte al «Asociației scriitorilor credincioși din toate religiile», de îndrumător al Asociației «Jeunesse orthodoxe» etc.

Scrisul teologic-spiritualist al lui Olivier Clément este un scris contemporan cu omenirea de azi în sensul cel mai propriu al cuvîntului.

În scrisul său transpare deasemenea luminozitatea și grația subtilă și mereu proaspătă a spiritului francez îmbinată cu lumina integrală și neumbrită a creștinismului, trăită și proclamată în cultul și spiritualitatea ortodoxă, prin ceea ce se pune în evidență sporită atît lumina Ortodoxiei, cît și luminozitatea spiritului francez, potențată de lumina Ortodoxiei.

Dar faptul acesta face în același timp pe Olivier Clément deosebit de apropiat Ortodoxiei românești. Căci el vine să întărească cu scrisul său mărturia latină a Ortodoxiei pe care a dat-o neîntrerupt în cursul a două mii de ani de existență în Răsărit poporul român, în pofida tuturor greutăților. Mișcat de această afinitate, el a ținut să ne viziteze țara în 1974, scriind la înapoiere în Franța, un articol de dreaptă prețuire a Bisericii noastre în ziarul «Le Figaro», din 17 ianuarie 1974, intitulat «Spre o adevărată reînnoire a Bisericii Ortodoxe din România». Încă înainte de această vizită, scrisese în cartea «L'Eglise orthodoxe»: «Biserica a găsit în această țară un mare păstor, pe patriarhul Justinian al Bisericii Ortodoxe Române. Înconjurat de o pleiadă de personalități spirituale, care sînt de asemenea mari intelectuali, el a reformat monahismul, a reînnoit cateheza, a favorizat o renaștere intelectuală a ortodoxiei, nu filosofică, ci filocalică» (p. 29).

Iată unele din motivele pentru care Institutul teologic de grad universitar din București s-a simțit îndemnat și e fericit să omagieze activitatea de mare scriitor ortodox și de strălucit teolog al lui Olivier Clément, conferindu-i titlul de «doctor honoris causa».

În urma prezentării făcută de P. C. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda, înmînează d-lui prof. Olivier Clément diploma prin care i se conferă titlul academic de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București și insigna festivă «Doctor în teologie».

Pr. Prof. rector Mircea Chialda, dînd cuvîntul P. C. Pr. prof. Nic. Șerbănescu, acesta prezintă personalitatea și activitatea Exc. Sale Episcop dr. *Gordon Henry Hill*:

«Consiliul profesoral al Institutului teologic de grad universitar din București, în ședința sa din 15 septembrie 1976, a hotărît să acorde titlul academic de «doctor honoris causa» Excelenței Sale Episcop Dr. Henry Gordon Hill de Kingston, statul Ontario-Canada, și, în acest scop, ne-a încredințat plăcuta sarcină de a-i înfățișa aici viața și activitatea.

Excelența Sa Episcopul Dr. Hill s-a născut la 14 decembrie 1921, în Kingston-Canada. A studiat la Universitatea regală din Kingston, la Colegiul Sfînta Treime din Toronto și la Colegiul Sfîntul Ioan din Cambridge, obținînd la sfîrșit titlul universitar de doctor în științe istorice.

Intrat în cler, în anul 1952, după ce a îndeplinit diferite funcții bisericești, în 1962 a fost numit profesor-asistent de istoria bisericească medievală la Colegiul Canterbury al Universității din Windsor, unde în 1968 a ajuns vice-decan. A funcționat în acest post numai pînă în decembrie 1974, deoarece în noiembrie același an a fost ales episcop de Kingston.

Ca specialist în istoria bisericească a dovedit un interes deosebit pentru Bisericile Ortodoxe, între anii 1969 și 1972, vizitînd de trei ori Orientul creștin.

Cleric cu convingeri ecumeniste, după anul 1966 Părintele Hill și-a intensificat preocupările cu privire la spiritualitatea și cultul Bisericii Ortodoxe, atașîndu-se spiritual de gîndirea și ritul acesteia. Aceasta a făcut ca el să se apropie foarte mult de românii ortodocși din America și de biserica lor. În afară de aceasta, Prof. Hill dorind a cunoaște mai în amănunt viața religioasă din România, cu prilejul călătoriei în Orient, a cercetat și Biserica Ortodoxă Română. Aici a vizitat centrul patriarhal, în 1969, fiind cinstit de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu crucea patriarhală, mînăs-

tirile de lângă București — zăbovind mai mult la Cernica și interesându-se de viața monahală de la noi —, mănăstirile din nordul Moldovei, rămânând impresionat de măreția artei lor, mai ales picturală, și Transilvania pe care a vizitat-o de la Brașov pînă la Cluj-Napoca, Oradea, Hodoș-Bodrog și Timișoara. În același timp, pentru o mai temeinică cunoaștere a realităților bisericești de la noi și a spiritualității ortodoxe române, D-Sa și-a procurat cărți românești cu cuprins teologic și istoric. Și pentru a profita cît mai mult de cuprinsul lor, pe care voia a-l cunoaște nemijlocit, a început să învețe — cu bune rezultate — limba română.

A publicat multe studii despre viața religioasă din România. Într-un articol, intitulat «Ortodoxia românească și anglicanismul», scris cu puțin înainte de a fi hirotonit episcop, Exc. Sa, între altele, semnala rugăciunile pentru unitatea Bisericilor aflate în Liturghiile noastre. Menționa că în Londra la biserica românească la ectenii, în duh ecumenist, se pomenesc patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și primatul Angliei; se arată satisfăcut de buna primire pe care cele două Biserici o fac vizitatorilor veniți și dintr-o parte și din alta; amintea că Biserica Ortodoxă Română, după Patriarhia Ecumenică, a recunoscut prima hirotoniile anglicane și, promițînd că va folosi toate ocaziile oferite de Dumnezeu pentru a face ca unitatea creștină să se înfăptuiască, încheia articolul amintit prin următoarele cuvinte: «Ca unul ce voi fi hirotonit în curînd episcop de Ontario, promit fraților și surorilor mele ortodoxe că voi continua să trăiesc și să mă rog și să mă ostenesc: «Să ne iubim unii pe alții ca într-un gînd să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sf. Duh, Treimea cea de-o ființă și nedespărțită».

Ținînd seama de pregătirea istorică și teologică a Exc. Sale Episcopului dr. Hill, de bunele rezultate ale activității sale didactice ilustrată prin cursuri, conferințe și articole — unele publicate și în «Revista canadiană de teologie» și în Revista «Sobornost» —, de convingerile sale ecumeniste, de strădaniile sale pentru refacerea unității creștine și de permanenta sa contribuție la adîncirea, dezvoltarea și întărirea relațiilor dintre Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Română, azi Institutul nostru teologic de grad universitar, ca un omagiu adus variatei și rodnicei sale activități, are bucuria de a-i conferi titlul academic de «doctor honoris causa», pentru care noi îl felicităm cu toată căldura».

După prezentarea făcută, P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda înmînează Exc. Sale Episcop dr. Gordon Henry Hill, diploma prin care i se conferă titlul academic de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București, însoțită de insigna festivă «doctor în teologie».

În continuare se dă cuvîntul P. C. Pr. prof. Ioan G. Coman care face prezentarea I. P. S. Mitropolit *Meliton*, despre a cărei personalitate și activitate bisericească spune următoarele:

«I. P. S. Meliton, mitropolit al Calcedonului și exarh patriarhal extraordinar al Patriarhiei Ecumenice, s-a născut în 1913, la Constantinopol. A urmat cursul elementar la școala urbană Galata și cel secundar la liceul greco-francez Stavrodromion. A absolvit cursurile Facultății de teologie de la Halki, în 1934, cu o teză despre «Inspirația Sfintei Scripturi». A suit, în scurt timp, treptele ierarhice de diacon și preot, a fost făcut singel și apoi secretar al Sfîntului Sinod al Mitropoliei Calcedonului. La scurt timp a fost ridicat la rangul de arhimandrit.

Ales episcop al mitropoliei de Imbros și Tenedos și hirotonit în treapta arhieriei de către patriarhul Atenagoras I, împreună cu un mare sobor de mitropoliți, la 30 noiembrie 1950, I. P. S. Mitropolit Meliton a păstorit această Mitropolie 10 ani, organizând comunitățile și parohiile, ridicând școli catehetice și reaprinzând mesajul evanghelic și liturgic al credincioșilor săi. «Toți găseau sentimentul siguranței în persoana lui» («Apostolul Andrei», 5 iunie 1963). În 1965 a fost numit mitropolit de Ilioupolis și al Tirelor și apoi mitropolit de Calcedon.

De atunci încoace, Patriarhia de Constantinopol i-a acordat misiuni înalte ca: președinte al comisiei patriarhale și sinodale pentru chestiunile interortodoxe ale Patriarhiei Ecumenice; exarh patriarhal extraordinar; gheronte al Sfintului Sinod al Patriarhiei Ecumenice; președintele Comisiei interortodoxe pentru pregătirea Sfintului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe; președintele Comisiei teologice interortodoxe pentru pregătirea dialogului teologic cu Biserica Romano-Catolică; este persoana cea mai calificată din Patriarhia Ecumenică pentru probleme de dialog teologic; este dregătorul bisericesc cel mai înalt în rang după Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I, în Patriarhia Ecumenică.

De ani îndelungați, Ortodoxia se preocupă de desfășurarea lucrărilor destinate pentru ținerea unui *Sfânt și Mare Sinod al Bisericii Ortodoxe*. I. P. S. Mitropolit Meliton a dat și dă aici un concurs excepțional. Este, pentru noi toți, deosebit de plăcut să constatăm că baza dogmatică și spirituală a acestui Sinod e văzută de I. P. S. Mitropolit Meliton ca fiind Hristos, același Hristos căruia i-au fost dedicate toate sinoadele ecumenice. Esențialul și centrul Sinodului este Hristos, «izvor al Bisericii, al întregii teologii și al întregii eclezio-logii», remarcă I. P. S. Sa. «Oacă, reflectă P. S. Sa, Biserica este trupul lui Hristos, cum vom califica Sinodul Bisericii decât ca o introducere perpetuă în taina mintuitoare a economiei divine, ca o participare perpetuă la taina întrupării, ca un schimb continuu de daruri ale Sfintului Duh Mîngîietorul și îndemnătorul pe de o parte, și ca o ofrandă a gîndirii și a voinței omenești pe de altă parte, așa cum acestea sînt exprimate în Biserică prin credință, rugăciune liturgică, curăția și sinceritatea inimilor?». «Sinodul are în vedere, — continuă I. P. S. Meliton —, pe omul unei lumi noi, adică unul și indivizibil... cu care s-a unit Cel ce este, Cel ce era și Cel ce vine din toată veșnicia... cu Hristos» (SOP, n. 13, decembrie 1976, p. 8—9).

Ținînd seama de aceste daruri și calități deosebite, consiliul profesoral al Institutului teologic din București conferă I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, titlul și diploma de «doctor honoris causa».

Ca urmare a prezentării făcute de către P. C. Pr. prof. Ioan G. Coman, P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda înmînează I. P. S. Mitropolit Meliton de Calcedon diploma prin care i se conferă titlul academic de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București, împreună cu insigna festivă «doctor în teologie».

În continuare, P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda dă cuvîntul D-lui prof. *Iorgu Ivan*, care prezentînd personalitatea și activitatea D-lui prof. *Nikos Nissiotis*, spune următoarele:

«Profesorul Nikos A. Nissiotis s-a născut la Atena în anul 1925. După obținerea licenței în teologie la Atena, își continuă pregătirea teologică și filozofică în Elveția

la Zürich și Basel, și la Institutul superior de filozofie Sfântul Toma din Louvain, unde a obținut titlul de licențiat în filozofie. Titlul de doctor în teologie l-a obținut tot la Facultatea de teologie din Atena, în 1956. Remarcat și apreciat de către conducătorii Consiliului Ecumenic al Bisericilor încă din timpul studiilor sale în Elveția, Nikos Nissiotis a fost folosit din anul 1958, ca director adjunct al Institutului Ecumenic de la Bossey, iar de la 1 august 1966 și pînă în 1974 ca director al acestui Institut. În aceeași perioadă (1958—1974), Domnia Sa a funcționat și ca profesor la Centrul universitar de studii ecumenice (organizat în colaborare cu Facultatea de teologie din Geneva). Împărtășesc sentimentele studenților și teologilor ortodocși români care au avut prilejul să frecventeze Institutul Ecumenic de la Bossey, cînd afirm că profesorul Nikos Nissiotis a arătat acestor studenți o atenție cu totul deosebită, ceea ce exprimă, fără îndoială, sentimentele de prețuire pe care Domnia Sa le-a manifestat constant față de Biserica Ortodoxă Română și față de teologii ortodocși români cu care a avut prilejul să colaboreze în diferite congrese și consfătuiri interortodoxe și intercreștine; competența care i s-a recunoscut, fiind socotit printre cei mai reprezentativi teologi ortodocși (în «Bilanțul teologiei secolului XX», Paris, 1970). Profesorul Nissiotis a reușit să facă cunoscută și apreciată Ortodoxia în Apus. Cu aceeași competență a luat atitudine față de unele tendințe unilaterale cu «hristomnismul» sau cu privire la «intercomuniune», exprimînd clar punctul de vedere ortodox.

În iunie 1974, dl. prof. Nissiotis a condus, din partea Consiliului Ecumenic, Colocviul teologilor ortodocși, care s-a ținut în țara noastră la Mînăstirea Cernica. Cu acest prilej, Domnia Sa a ținut și la Institutul teologic din București o conferință prezentînd diverse curente din teologia creștină contemporană.

Din varietatea temelor pe care le-a tratat («Problema credinței la S. Kierkegaard și existențialistii contemporani», Atena, 1956), în grecește; «Prolegomene la teoria cunoașterii teologice», Atena, 1956, în grecește; «Filosofia religiei și teologia filozofică», Atena, 1965, în grecește; «Teologia Bisericii răsăritene în dialogul ecumenic. Biserica și lumea în viziunea ortodoxă», 1968, în limba germană; «Teologia ca știință și ca Doxologie» (Preamărirea lui Dumnezeu); «Observații cu privire la reînnoirea teologiei sistematice»; «Semnificația calitativă a catolicității»; Biserica, lume transfigurată»; «Problema omului» etc.), din felul sistematic și documentat în care le-a prezentat, ca și din concluziile pe care a ținut să le accentueze, rezultă clar, pe de o parte, cu cît de bogate daruri a fost înzestrat prof. Nissiotis, iar pe de altă parte, rîvna și stăruința cu care Domnia Sa caută să facă aceste daruri cît mai folositoare, prin Biserică, lumii.

Acestea au motivat hotărîrea Consiliului profesoral al Institutului teologic din București din 15 septembrie 1976, de a conferi D-lui prof. dr. Nikos Nissiotis, decan al Facultății de teologie din Atena titlul academic de «doctor honoris causa».

La sfîrșitul prezentării făcute de dl. prof. Iorgu Ivan, P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda înmînează d-lui prof. dr. Nikos Nissiotis diploma prin care i se acordă titlul de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București, cu insigna festivă «doctor în teologie».

P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda dă apoi cuvîntul P. C. Pr. diac. *Nicolae Balcă*. Acesta face prezentarea vieții și activității d-lui prof. dr. *Wilhelm Nyssen*, din care reținem următoarele :

«Consiliul profesoral al Institutului teologic de grad universitar din București a hotărît, în ședința din 15 septembrie 1976, să confere Mons. prof. dr. *Wilhelm Nyssen* titlul de «doctor honoris causa» fapt pentru care am fost încredințat cu onoarea de a face în acest scop, o prezentare a vieții și a operei. Mons. prof. dr. *Wilhelm Nyssen* s-a născut, în anul 1925, în orașul Köln-R. F. Germania. A studiat teologia, filozofia și istoria artei la Universitățile din Chartres, Bonn, München, Freiburg in Br., și Köln, pentru a-și încheia studiile în anul 1954 cu obținerea titlului de «doctor în teologie».

Îndată după terminarea studiilor universitare, Mons. Nyssen s-a dedicat unei activități didactice foarte laborioase. Așa se face că în prezent D. Sa este duhovnicul studenților de la Școala superioară de la Universitatea din Köln, director al Centrului internațional de studii «Papa Ioan al XXIII-lea», responsabil al Centrului de bizantinologie, profesor de Iconografie și Bizantinologie la Institutul teologic din Düsseldorf și referent pentru Bisericile Ortodoxe în Comisia ecumenică a Arhiepiscopiei Catolice din Köln.

Din bogata sa activitate teologică amintim lucrările următoare: «Das Zeugnis des Bildes in fruhen Bizanz» (Mărturia icoanei în Bizanțul timpuriu). Freib. in Br. 1962, în col. «Sophia», nr. 2; «Der Gott der wandernde, Der Gott der wandernden Völker» (Dumnezeul popoarelor migratoare), 1970 — în care autorul face o profundă analiză a artei semințiilor celto-germanice din perioada de început a creștinării acestora: «Frühchristliches Bizanz» (Bizanțul creștin timpuriu), Leipzig, 1967, 167, p. și 24 planșe format 23×20 cm, lucrare tradusă și în limba română cu titlul: «Începuturile picturii bizantine», București, 1975, cu 24 planșe; «Lichter des Heils inmitten des Erde. Aussenfresken der Erde. Aussenfresken der Moldauklöster in Rumänien» (Lumini ale mîntuirii în mijlocul pămîntului. Fresce exterioare ale mînăstirilor moldovene în România), Köln, fără indicarea anului apariției. Este un splendid album cu 16 reproduceri în culori (mărime c. p.) după picturile exterioare ale bisericilor bucovinene, coperta cuprinzînd o introducere generală asupra lor și descrierea fiecărei reproduceri; «Bildgesang der Erde: Aussenfresken der Moldauklöster in Rumänien» (Un imn în fresce al pămîntului). Fresce exterioare ale mînăstirilor moldovene din România, Trier, 1976, un volum de 23×30 cm, 86 p. introducere 11 p., registru și note + 24 planșe color, după picturile bisericilor din nordul Moldovei, cu interpretarea lor artistică și teologică; «Cu privire la teologia icoanelor», Köln, 1975, un studiu sintetic publicat în limba română, în care Mons. Prof. dr. *Wilhelm Nyssen* face o adîncă analiză a sensului teologic al icoanei ortodoxe. Menționăm de asemenea traducerea din limba latină în limba germană a operei lui Bonaventura «Sechtagte Werk» (Hexameron).

De asemenea Mons. dr. W. Nyssen a făcut numeroase conferințe cu proiecții despre bisericile cu picturi exterioare din nordul Moldovei, ca de exemplu: în R. D.

Germană (1969), în R. F. Germania (1970); în Austria (1971); în Suedia (1975); în Italia (1973); precum și în țara noastră la Institutele teologice din București și Sibiu.

Din cele expuse mai sus, deși numai în chip sumar, reiese clar că activitatea teologică a Mons. prof. dr. Wilhelm Nyssen este nespus de bogată și multiplă ca preocupări. Așa, bunăoară, D-sa, în calitate de Referent pentru Bisericile Ortodoxe în Consiliul pentru probleme ecumenice al Arhiepiscopiei Catolice din Köln, n-a neglijat nici arzătoarea problemă ecumenică a unității Bisericilor creștine. În acest sens, D-sa a accentuat marea importanță a Sfinților Părinți și a primelor sinoade ecumenice, a căror teologie este hotărâtoare în soluționarea acestei probleme. Este aceasta o idee centrală a lucrării D-sale «Kirche aus Ost und West» (Köln, 1971).

Lucrările enumerate mai sus trădează o excepțională cultură teologică și o adâncă erudiție artistică în ceea ce privește cunoașterea spiritualității poporului nostru ce se revelează în arta întruchipată în Ortodoxia noastră și realizată în Bisericile și frescele ce acoperă iconostasele și exterioarele acestora. Cu accente lirice și poetice și cu un avântat elan, inspirat se pare de geniul sfânt al Sfintului Ioan Damaschinul, descrie Mons. Prof. dr. Wilhelm Nyssen sensul adânc teologic al frescelor mănăstirilor moldovene.

Prin lucrările sale a contribuit și contribuie la o înțelegere mai largă în lume a spiritualității poporului nostru și a Ortodoxiei lui.

De aceea, ca o materializare a prețurii operei pe care a realizat-o, Institutul teologic de grad universitar din București a conferit Prof. dr. Wilhelm Nyssen titlul de «doctor honoris causa».

După prezentarea făcută, P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda înmânează D-lui prof. dr. Wilhelm Nyssen diploma prin care i se conferă titlul academic de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București, împreună cu insigna festivă «doctor în teologie».

La propunerea P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda, P. C. Pr. prof. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic, prezintă viața și activitatea teologică și ecumenistă a d-lui pastor dr. Philip Potter, despre care spune următoarele:

«Personalitate teologică și ecumenistă marcantă, Dr. Philip Potter a adus o prețioasă contribuție la orientarea și progresul mișcării ecumeniste contemporane. Prin numeroase conferințe, prin studii și articole și prin activitatea remarcabilă pe care a desfășurat-o ca secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Domnia Sa a imprimat Mișcării ecumenice contemporane un caracter realist și dinamic, care a înălțat-o pe trepte noi de afirmare.

Născut la 12 august 1921, pe insula Dominica din arhipelagul Antilelor, dintr-o familie care l-a predispus prin educație la o vocație ecumenistă, D. Sa și-a început pregătirea teologică la Kenwood College din Jamaica și a continuat-o la Richmond College și la Facultatea de teologie a Universității din Londra, unde și-a luat titlul de licențiat și magistrul în teologie. Universitatea din Hamburg i-a acordat în 1971, titlul de doctor în teologie.

Dr. Philip Potter dispune de o bogată experiență pastorală și ecumenistă. A activat ca pastor metodist în Haiti, dovedind astfel o sensibilitate deosebită pentru proble-

mele țărilor subdezvoltate și a deținut numeroase și variate funcții de răspundere în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La 16 august 1972 a fost ales, pentru calitățile și meritele sale deosebite, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Atît prin educația primită în familie cit și datorită îndelungatei sale activități ecumeniste, Domnia Sa a rămas deschis ideilor și valorilor teologice proprii dife-ritelor tradiții creștine și a manifestat o aleasă prețuire și receptivitate față de teza-urul doctrinar și spiritual al Ortodoxiei.

Referindu-se la noțiunea de «theosis», proprie Ortodoxiei, dr. Philip Potter spunea că «scopul teologiei și al slujirii Bisericii este să ne îndumnezeim, să devenim plini de Dumnezeu. Este o concepție extrem de importantă pentru Mișcarea ecumenică. Eu aparțin unei tradiții care separă teologia naturală de teologia mîntuirii, după cum separă credința de acțiune. La Sfinții Părinți descoperim însă acea unitate a mîntuirii care izvorăște din revelația lui Dumnezeu».

Datorită formației sale ecumeniste nuanțate și complexe, însuflețită de elan pro-fetic, Dr. Philip Potter a dat Mișcării ecumenice un impuls realist și a deschis ori-zonturi noi. Evitînd să abordeze problema unității creștine în termeni mult prea gene-rali și abstracți, D. Sa a insistat ca în căutarea acestei unități să se țină seama de caracteristicile și contextul particular al fiecărei regiuni și al fiecărei țări. În gîndirea Domniei Sale unitatea creștină îmbracă un aspect sobornicesc.

Om de decizie și acțiune Dr. Philip Potter rămîne promotorul unei slujiri ecume-niste care imbină armonios universalul cu localul. Pe de o parte, Domnia Sa constată că faptul cel mai izbitor al epocii noastre constă în aceea că toate marile probleme de ordin politic, economic sau social au un caracter global și sînt interdependente. De aceea, Dr. Philip Potter a desfășurat în această perspectivă o susținută activitate pentru apărarea drepturilor omului pretutindeni în lume, s-a opus cu hotărîre discri-minărilor rasiale, ca păcat împotriva umanității și a militat susținut pentru instaurarea unei noi ordini internaționale capabile să depășească prăpastia crescîndă dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. Întreaga sa activitate, izvorită din responsa-bilitate față de Dumnezeu și față de om, este prețuită de întreaga lume creștină și constituie un titlu de laudă pentru Consiliul Ecumenic al Bisericilor și pentru Biseri-cile membre.

Pe de altă parte însă, Dr. Philip Potter a luat în considerare și faptul că popoa-rele caută să-și descopere destinul lor național, să-și afirme dreptul lor la folosirea resurselor naturale proprii, să ia hotărîri proprii în materie de dezvoltare. Doar, în măsura în care națiunile sînt capabile de dezvoltare și de afirmare a independenței și suveranității lor, pot participa la edificarea unei structuri globale menite să ducă la instaurarea unei comunități mondiale juste și pacifice. Întreaga lucrare teologică și ecumenistă a Dr. Philip Potter poate fi definită ca o eclesiologie practică, care im-bină armonios verticalul cu orizontalul și leagă indisolubil preocupările pentru unita-tea creștină de slujire a omului și a societății actuale.

Luînd în considerare și prețuind la justa ei valoare remarcabila sa activitate teologică, pastorală și ecumenistă, mult mai cuprinzătoare și bogată decît ne-a fost

posibil s-o ilustrăm, în aceste rânduri, Consiliul profesoral al Institutului nostru a hotărât să confere Dr. Philip Potter titlul de «doctor honoris causa», ca un cald omagiu pentru întreaga sa viață și strădanie pusă în slujba lui Dumnezeu, a unității creștine, a omului și lumii contemporane».

În urma recomandării făcută de P. C. Pr. prof. prorector Dumitru Popescu, P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda înmânează d-lui pastor dr. Philip Potter diploma prin care i se conferă titlul academic de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București, însoțită de insigna festivă «doctor în teologie».

Se dă apoi cuvîntul P. C. Pr. prof. *Ene Braniște* care, înfățișînd viața și activitatea teologică a Exc. Sale Episcop dr. *Mervyn Stockwood*, spune următoarele :

«Excelența Sa Episcopul Dr. Arthur Mervyn Stockwood este episcopul diocezei Londrei de Sud (Southwark) din Biserica Anglicană. S-a născut la 27 mai 1913. A făcut studii de teologie la Christ's College din Cambridge și este doctor în litere al Universității din Sussex (1963) și doctor honoris causa în teologie (Doctor of Divinity) de la Lambeth (1959). Între 1936—1941 a fost preot asistent la Bristol; între 1941—1955 a fost preot-vicar și apoi canonic onorific al Bisericii Sfîntul Matei Moorfields din Bristol, iar între 1955—1959 vicar al bisericii Sfînta Maria (biserica Universității) din Cambridge. Aici a activat cu mult succes pentru mărirea edificiului acestei biserici, din care a făcut un important centru de cult (slujire) și predicare.

Ca membru al partidului laburist din Marea Britanie, a făcut parte din Consiliul municipal al orașului Londra între 1946—1955, iar între 1956—1959 a fost membru al Consiliului municipal din Cambridge. Astăzi este membru al Camerei Lorzilor, ca episcop-senior.

Dintre publicațiile de pînă acum, amintim următoarele volume : 1. «Este un moment...» (There's a tide), 1946 ; 2. «Pe Cel care L-au străpuns» (Whom they pierced), 1948 ; 3. «Am fost la Moscova» (I went to Moscow), 1955 ; 4. «Credința astăzi» (The Faith today), 1959 ; 5. «Predici ținute la Cambridge» (Cambridge Sermons), 1959 ; 6. «Jurnal de episcop» (Bishop Journal), 1965.

Excelența Sa Episcopul Mervyn Stockwood este unul dintre cei mai activi membri ai înaltei ierarhii a Bisericii Anglicane, fiind angrenat în activități pastorale, ecumeniste și sociale. Dioceza pe care o păstorește oferă cele mai variate situații concrete pe plan pastoral. Ea este socotită ca «cea mai industrializată și mai cosmopolită» eparhie din Anglia, cuprinzînd mai mult de trei milioane de suflete, marea majoritate muncitori pe diferite categorii și un număr mare de preoți. Ea a constituit punctul de plecare al mai multor curente și mișcări teologice și pastorale din ultimul timp, inițiate și dirijate de Excelența Sa și colaboratorii de la conducerea eparhiei.

Conducător al unei eparhii cu o populație formată în marea ei majoritate din muncitori industriali, Excelența Sa se manifestă ca un constant cald prieten și ocrotitor al clasei muncitoare și apărător al drepturilor ei în cadrul statului englez. În diferite prilejuri, și mai cu seamă în toamna anului 1975, Excelența Sa a subliniat că «un sistem economic bazat pe egoism și lăcomie și care duce la diviziunea pe clase, la nedreptate și șomaj, va produce neapărat un haos social... Nu am intenția să sprijin

o societate care din cauza nedreptăților pe care le promovează se îndreaptă cu pași grăbiți spre ruină».

Este un fapt curent în Anglia că episcopul de Southwark să fie văzut în fruntea unor coloane de manifestați din Londra, cu pancarte purtate personal, întru apărarea celor dezmoșteniți, săraci, oameni fără locuință și pentru campanii de ajutorare a lor. Ultima dată, când a manifestat în acest sens a fost chiar în luna decembrie 1976, într-o campanie de sprijinire a celor fără de adăposturi.

Potrivit convingerilor sale, Excelența Sa a luat atitudine împotriva calomniilor și informațiilor tendențioase răspândite în Anglia, despre Biserica Ortodoxă Română. În anul 1974 a vizitat România pentru prima oară și a luat contact direct cu realitățile din țara noastră, convingându-se personal de marile progrese făcute de noi, atât în viața socială, cât și în cea bisericească. Plăcut impresionat de acest prim contact cu țara noastră, Exc. Sa a revenit și în luna septembrie 1976, vizitând mai multe localități, biserici și mănăstiri. Cu acest prilej, și-a reafirmat sentimentele frumoase față de țara și Biserica noastră și s-a declarat în favoarea continuării și intensificării dialogului dintre ortodocși și anglicani, în vederea realizării unirii dintre Bisericile noastre.

Elogiind temeinica pregătire culturală și teologică, bogata și rodnică activitate pastorală, socială și publicistică, a Exc. Sale Episcopul Dr. M. Stockwood, precum și interesul și sentimentele prietenești față de Biserica și teologia noastră, Institutul teologic universitar din București, pe baza hotărârii consiliului profesoral din 15 septembrie 1976 îi acordă titlul de «doctor honoris causa», ca un merit omagiu adus personalității și activității sale multilaterale pe teren bisericesc-pastoral, ecumenic și social».

Ca urmare a recomandării făcute, P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda înmânează Exc. Sale Episcopului dr. Mervyn Stockwood diploma prin care i se conferă titlul de «doctor honoris causa» al Institutului teologic din București, împreună cu insigne festivă «Doctor în teologie».

P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda, după aceea, dă cuvîntul d-lui prof. Nicolae Chițescu, care înfățișează aspecte din viața și activitatea Em. Sale Arhiepiscop dr. Olof Sundby, din care reținem următoarele :

«Asemenea celebrului său înaintaș, Nathan Söderblom, președintele primei Adunări Ecumenice Mondiale ținută în 1925 la Stockholm, Em. Sa Arhiepiscopul Olof Sundby s-a manifestat ca om de gândire și de acțiune, fiind foarte apreciat în domeniile teologice și sociologice, dar și ca om de rugăciune, neobosit în domeniul vieții practice și inepuizabil în intuirea situațiilor grele și a remediilor lor. Ca urmare, cea mai mare Biserică Luterană scandinavă a Nordului Europei îi încredințează cîrma destinelor ei la 55 de ani, într-o vreme de epocale prefaceri sociale pe mapamond și de discuții intense asupra raporturilor dintre Biserica sa și stat în propria-i țară. Așa se explică faptul că după licența în teologie solicită un post de preot, dar continuă și studiile la doctorat, este numit profesor la vestita Universitate din Lund, dar, concomitent, este cel care face și cursuri practice cu candidații la preoție. Alegerea ca episcop de Vaxjo a fost indicativă pentru locul de întîistătător al mării Biserici Luterane.

Studiile sale vaste și profundele sale preocupări multilaterale îl desemnau ca ierarhul ales să ducă la rezolvarea marilor probleme actuale care confruntă Biserica sa în ceasul de față; dintre acestea amintim cîteva mai importante, în treacăt :

«Precizarea poziției Bisericii sale față de problema folosirii energiei nucleare și accentuarea răspunderii față de societate în cadrul Mișcării ecumenice, dând un nou avânt legăturilor Bisericii suedeze cu celelalte Biserici și organizații ecumenice internaționale, în vederea unei activități decisive cu caracter social îndată după alegerea sa ca Arhiepiscop al Suediei și co-președinte al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Impulsul pentru participarea Bisericii sale sub toate formele la dezvoltarea popoarelor subdezvoltate și la restructurarea ordinii internaționale. Amintim aici că în cuvîntarea de anul trecut de la Patriarhia Română, Eminența Sa a proclamat profetic glasul care vorbește despre dreptate și pace în «lumea noastră mult frământată de război, foame și sărăcie».

Pe de altă parte, Eminența Sa a văzut și necesitatea imediată a publicării unui nou «catehism popular» pentru fundamentarea credinței azi și a pregătirii unei opere teologice cu titlul: «Ce înseamnă a crede în Dumnezeu pentru oamenii de azi»; îi stă la inimă și problema reevangelizării masei de creștini conaționali care cuprinde mai mult de 90% din populația țării sale, în care parohia coincide cu comuna (Volkskirche) etc.

Raporturile dintre Biserica Suedeză și Biserica Ortodoxă Română limitate în trecut la contacte sporadice ca acelea ale spătarului Milescu din secolul al XVII-lea, sau în cadrul Adunărilor ecumenice de la Stockholm, Uppsala, apoi Sigtuna, din veacul nostru, au luat forme ample și constante prin asentimentul binevoitor al statului suedez și al Bisericii naționale Luterane suedeze, care au dat un prețios sprijin moral și material pentru înființarea a două parohii ortodoxe române în Suedia. Ne facem o plăcută datorie de a aminti aici dragostea și prețuirea manifestată de Em. Sa față de românii ortodocși din Suedia, dîndu-le tot concursul ca să se poată ruga în credința strămoșilor și în limba lor maternă. Generozitatea cu care Em. Sa a sprijinit înființarea celor două parohii ortodoxe române de la Stockholm și Göteborg se explică prin fericita concepție ecumenistă a co-președintelui Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care este Eminența Sa, dar și prin acea *agape* față de Biserica și poporul român despre care a scris așa de frumos teologul luteran suedez Anders Nygren.

Prietenia dintre statele și Bisericile noastre a fost și mai mult întărită prin vizita oficială făcută de Eminența Sa în România la invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian. Cu acest prilej, Eminența Sa a cunoscut nu numai importanța Paștelui în viața spirituală a Bisericii Ortodoxe, ci și viața religioasă din Biserica noastră, libertatea religioasă din țara noastră, și a exprimat cele mai elogioase aprecieri la adresa Bisericii Ortodoxe Române și a Țării Românești.

Prezența sa printre noi este prezența vie a bogatei tradiții liturgice a Bisericii sale, a întregii slujiri preoțești, a caracterului sacerdotal al preoției sale și a altor elemente esențiale pentru apropierea Bisericilor noastre.

În acest consens multilateral, încununarea activității Eminenței Sale cu titlul de «doctor honoris causa» este un moment înălțător de bucurie și onoare pentru Institutul nostru.

La sfîrșitul prezentării făcute, P. C. Pr. prof. Mircea Chialda înmînează Em. Sale Arhiepiscop dr. Olof Sundby, diploma prin care i se conferă titlul academic de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București, împreună cu insigna festivă «doctor în teologie».

*

După decernarea titlului de «doctor honoris causa», se face o pauză de circa o jumătate de oră. Oaspeții împreună cu gazdele coboară din sala de festivități în

cancelaria profesorală, unde are loc un mic cocteil, după care, tot în sala de festivități, se continuă ședința festivă, prin susținerea — după uzanța academică — de către personalitățile bisericești care au primit titlul de «doctor honoris causa» a disertației lor de răspuns la elogierile de recomandare pentru acordarea acestui titlu.

Dat fiind însă numărul mare al celor laureați cum și extensiunea dizertațiilor acestora în comparație cu timpul limitat afectat acestei ședințe festive, s-a căzut de acord ca fiecare laureat să expună în rezumat sau să prezinte cele mai importante paragrafe din dizertația pregătită în acest sens, urmînd ca dizertațiile festive în forma lor extinsă să fie publicate — ca articole și studii — în revistele noastre bisericești.

În rîndurile de mai jos, prezentăm rezumatul sau paragrafele importante ale fiecărei dizertații, urmînd ordinea în care a fost prezentat și i s-a înmînat titlul de «doctor honoris causa» fiecăruia dintre laureați.

Rev. Canonic *Artur Mac Donald Allchin*, decanul catedralei arhiepiscopale de Canterbury a prezentat dizertația *Trinitate și întrupare în teologia anglicană din secolul al XVI-lea pînă astăzi*, în care a spus, printre altele: «În perioada rupturii de Roma, în Anglia nu exista nici o personalitate proeminentă de talia lui Martin Luther sau Jean Calvin. Arhiepiscopul timpului, Thomas Cranmer era un mare liturgist dar nu și un mare teolog. Acest fapt a imprimat Bisericii noastre puternicul său caracter liturgic. Dezvoltarea unei tradiții teologice anglicane s-a făcut în mod gradat.

Între 1550—1650 s-a cristalizat o poziție anglicană distinctă. Aceasta este marcată atît de metoda ei proprie de referință la Sfinții Părinți, cît și prin recunoașterea autorității Scripturii. Modul ei de organizare a meditației creștine este conceput în jurul doctrinelor despre Treime și Întrupare, așa cum au fost formulate cu secole înainte de schisma dintre Răsărit și Apus. Aceste învățături creștine clasice se află în centrul interesului, mai degrabă decît dogma justificării numai prin credință sau dogma predestinării absolute a raiului lui Dumnezeu.

Această poziție poate fi ilustrată de doi dintre cei mai mari și cei mai autoritari teologi anglicani, Richard Hooker (1554—1600) și Lancelot Andrews (1555—1626). În cea de a cincea carte a «Legilor de politică bisericească», R. Hooker face o expunere completă a hristologiei calcedoniene, folosind-o ca bază pentru învățătura despre Biserică și Sfintele Taine. Cuvintele-cheie în sistemul său sînt sălășluirea reciprocă, participarea conjugată, perihoreza. El este un gînditor cu o mare capacitate de judecată și echilibru, avînd și o putere de sinteză remarcabilă, un spirit amintind de acela al lui Maxim Mărturisitorul.

Lancelot Andrews în seria sa de «Predici pentru Crăciun, Paști și Rusalii», relevă și mai puternic un stil patristic al teologiei. Acest lucru este cu deosebire evident în tratarea sa asupra învățăturii despre Theosis — participarea omului credincios în natura lui Dumnezeu, rezultatul participării lui Dumnezeu în natura umană, și apoi în expunerea sa despre lucrarea Duhului Sfînt în Biserică, în Taine și în viața credinciosului.

În secolul al XVIII-lea această tradiție teologică a suferit o anumită eclipsare. Ea a avut totuși exponenți de seamă și în acest secol prin, de pildă, Dr. Samuel Johnson din Connecticut, în coloniile americane (1696—1772).

Tradiția aceasta a luat o nouă amploare în secolul XIX în și prin mișcarea de reînnoire a Bisericii, mișcare începută la Oxford în 1833. Ea a inspirat o puternică activitate atât pe plan pastoral și social-liturgic și spiritual, cât și intelectual și academic. Doctrina despre întrupare, despre Biserică și Taine — ca extensive ale întrupării, — au revenit în centrul atenției.

Acest lucru nu a reprezentat doar o simplă repetiție a învățaturii anterioare. În fața individualismului secolului al XIX-lea, teologii au găsit un nou înțeles cuprins în învățătura despre Treime și în doctrina teologică despre creația omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Sfânta Treime este privită ca model și rădăcină pentru întreaga lume creștină. Posibilitatea omului credincios de a trăi în comuniune cu Dumnezeu izvorăște din comuniunea care există în Dumnezeu. Această dezvoltare a implicațiilor antropologice ale învățaturii despre Treime reprezintă caracteristica specială a lucrărilor lui F. D. Maurice (1805—1872) și ale aceluia care au urmat linia sa de aproape. Ei erau teologi ce căutau să exprime mesajul creștin raportat la multiplele probleme ale Angliei secolului XIX —, adică la nedreptățile sale sociale și ecumenice.

Această viziune reînnoită a învățaturii despre Treime, privită ca model pentru comunitatea creștină a fost, de asemenea, subliniată și de o altă personalitate remarcabilă a secolului XIX, R. M. Benson, fondatorul primului așezământ comunitar religios pentru bărbați din Biserica Angliei, de la Reformă încoace. Și pentru el, distincția între persoană și individ are o importanță deosebită. La el găsim o reînnoire a rugăciunii și a vieții monahale și deci a teologiei în sensul pe care acesta îl avea la Sfinții Părinți, adică cunoașterea directă și experimentată a lui Dumnezeu. Din nou este afirmată cu putere învățătura despre Theosis. La fel ca și în viața Sfântului Calinic de la Cernica, legătura dintre teologia pură și teologia implicată în viața noastră este puternic subliniată.

David Jenkins, fost director al secției de studii «Humanum» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, publică în 1976 o lucrare intitulată *Cu tradiția creștinismului*, în care urmărește să arate cum o redescoperire a viziunii trinitare poate fi izvor de speranță nouă și dragoste în situațiile speciale ale vieții contemporane.

La sfârșitul problemei abordate, autorul se referă la relația dintre această tradiție teologică și aceea a Ortodoxiei răsăritene. Înainte de secolul al XX-lea teologii anglicani au avut foarte puține contacte directe cu contemporanii lor ortodocși. Punctele de similitudine și convergență au reieșit din credința în originile comune și nu din influență directă sau imitație. În vremea noastră, spune David Jenkins, atât anglicanii cât și ortodocșii trebuie să înțeleagă că procesul de cunoaștere reciprocă este parte vitală și indispensabilă pentru a se cunoaște pe ei înșiși, liberi fiind prin harul lui Dumnezeu să mărturisească în mod creator prezența și lucrarea dragostei Sale împăciuitoare în mijlocul lumii noastre.

*

Dr. dr. *Olivier Clément*, profesor la Institutul Sfântul Sergiu și la Institutul superior de studii ecumenice din Paris, a prezentat dizertația *Treimea cea una și antropologia trinitară. Numele ultim*. Vorbitorul și-a început cuvântul său prin a arăta că momentul acesta, când i se decerne titlul de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București, îi dă din nou prilejul de a afirma cu toată convingerea și tăria că «Ortodoxia este patria sa spirituală, centrul uitat în care creștinismul întreg trebuie să-și regăsească profunzimea și echilibrul său, capacitatea de a-și îmbogăți și revitaliza istoria sa».

Abordând subiectul temei propuse, vorbitorul subliniază mai întâi că în problema trinitară în secolul nostru trei teologi ortodocși s-au remarcat îndeosebi: teologul grec Yannaras, teologul rus Vladimir Lossky și teologul român Dumitru Stăniloae, din a căror perspectivă se străduiește și d-sa să privească problema Sfintei Treimi și a antropologiei trinitare.

Pornind de la aceste preliminarii, reproducem în rândurile de mai jos câteva pasaje asupra modului cum vede și tratează autorul problema de mai sus.

«Cînd vorbim despre Sfînta Treime cea una, vorbim de o supraunitate dar și de o tri-unitate în același timp. De supra-unitate în sensul de unitate totală și izvor al acestei unități, dar în același timp, și diferență totală și izvor al acestei diferențe indispensabile care face ineputabilă comuniunea. Treimic vorbind, Dumnezeu cel viu este Unul, dar în virtutea «fecundității» Sale, în Unul apare Celălalt. Dar doi în Unul ar putea fi opoziție — și opoziția e contrară unității. Mai trebuie al treilea, căci Trei în Unul înseamnă depășire infinită a oricărei opoziții, înseamnă trecerea la Absolutul identității în Absolutul diferenței».

«După chip și în dinamismul transmis de Dumnezeu cel viu, antropologia trinitară este o dialectică mereu înnoită a unității și a diversității: în Hristos sintem un singur Trup»; toți «mădulari unii altora»; în același timp Hristos ne iubește pe fiecare ca un «tu» unic; simultan Sfîntul Duh asigură koinonia noastră, dar tot simultan limbile de foc ale Cincizecimii se răspîndesc așezîndu-se cîte una pe fiecare persoană, consumînd chemarea sa incomparabilă și deschizîndu-i acesteia spațiul infinit al libertății sale creatoare»...

«Introdusă într-o existențialitate trinitară, persoana este chemată să devină un mod unic al existenței umanității și al universului, să le ilumineze prin prezența sa, adică a energiilor sale. Antropologia trinitară culminează cu o apoteoză nu numai a Dumnezeului personal, ci și a omului personal, a omului credincios, firește; iar această apofază antropologică depășește orice determinare, fie ea biologică, psihologică etc., pentru a deschide revelației un alter-ego radical și totuși consubstanțial...».

În continuare, autorul transpune aceste reflecții teoretice globale pe plan geografic, spațial: în lumea creștină apuseană, în lumea ortodoxă și în lumea a treia, făcînd constatări și trăgînd concluzii de rigoare.

În ceea ce privește «numele ultim», numele absolut al lui Dumnezeu», care este Trinitate, acesta apare ca misterul persoanei în comuniune: «intocmai ca fața omului cînd nu mai are mască, ci transparență pe măsura conținutului său», adică «cuprinzătoare, creatoare și contemplativă».

În lumina acestor reflecții subtile, în ultima parte a disertației sale, dl. prof. dr. Olivier Clément, vorbește despre icoană, despre «icoana-chip», care «ne învață să presimțim «interiorul» altuia, chipul său adevărat «ascuns în Hristos, în Dumnezeu» (Colos. III, 3)... Icoanele, — chipuri ale atîtor sfinți necunoscuți, ascunși (...) refac neîncetat în realitatea cotidiană, țesătura ființei, în ciuda forțelor neantului. Icoanele-chipuri (...) ne amintesc că orice om credincios este chipul lui Dumnezeu, fiul Său în Fiul, chemat să se unească cu Sfîntul Duh, dătătorul de viață, pentru asemănare unică creatoare».

Pentru omul credincios de astăzi, prezența lui Dumnezeu în el înseamnă «o prezență a liniștii și a luminii», înseamnă «chipul păcătosului conștient și iertat» (...), chipul celui care «vrea să cunoască, al celui care, dincolo de orice știință, găsește înțelepciune», «chipul sfîntului care luminează totul»... «În iradierea acestor chipuri,

omul (credincios) orfan din punct de vedere spiritual (...), descoperă pe Dumnezeu tăcut și deschis, Dumnezeuul răstignit, Treimea cea una, pe Cel care împărtășește cu el în Noaptea sfântă «pîinea suferinței și vinul bucuriei. El descoperă că Dumnezeu este locul omului credincios, așa cum omul credincios este locul lui Dumnezeu. La încrușișarea acestei duble exproprieri se conjugă singurul Nume, în același timp propriu și comun, Numele cel mai pronunțat, dar în același timp și cel mai tainic : Dragostea».

*

Ex. Sa dr. *Henry Gordon Hill*, episcopul Diocezei anglicane din Kingston-Ontario (Canada) și-a început cuvîntul festiv cu recomandarea «Cine vrea să înțeleagă Biserica Ortodoxă Răsăriteană sau Ortodoxia trebuie să viziteze neapărat Biserica Ortodoxă Română». În legătură cu aceasta, vorbitorul a amintit de vizitele pe care le-a făcut în țara noastră, în anii 1969, 1971 și 1973. Dar «am început să cunosc Biserica Ortodoxă Română ceva mai înainte : în momentul cînd am legat prietenii în rîndurile comunităților române ortodoxe din Detroit și Windsor, în timp ce eram profesor la Universitatea din Windsor, între 1964—1974».

Subliniind importanța contactelor interconfesionale, în spiritul ecumenismului actual, vorbitorul a emis cîteva idei generale, desprinse din aceste contacte :

a) «Întîlnirea Bisericii Ortodoxe cu Comunitatea anglicană și cu alte Biserici din Canada și Statele Unite angajează creștinii în dialog, prin care să se ajungă la o înțelegere reciprocă, acțiune concretizată în Consiliul canadian al Bisericilor.

b) În America de Nord se simte nevoia unei mărturisiri comune, mărturisire în care lumina teologiei ortodoxe și a tradiției culturale a poporului nostru să fie concentrată în jurul problemelor societății occidentale, a moralității personale, a vieții de familie, avortului, eutanasierei etc.

c) În America de Nord Bisericile Răsăritene au o foarte pronunțată adîncime teologică în ceea ce privesc tainele credinței; dacă despre Bisericile Occidentale se poate spune că sînt puternice din punctul de vedere al programului și al organizării, nu se poate însă spune același lucru și despre înțelegerea pe care o au față de Sfînta Tradiție.

d) Datorită presiunilor exercitate de societatea modernă din America de Nord, societate care forțează intrarea Bisericilor Occidentale în tipare teologice și culturale ce contravin vederii tradiționale creștine — de ex. recenta decizie privind hirotonirea femeilor în Bisericile Anglicane din Canada și Statele Unite — scena ecumenică este mult mai confuză astăzi; aplicarea unei astfel de decizii va produce mari sciziuni.

Pe de altă parte, trebuie subliniată căldura prieteniei ce există între creștinii de toate confesiunile. În Canada și Statele Unite, prietenii care se leagă între episcopii anglicani și episcopii ortodocși din Răsărit, preoți și populație sînt de foarte mare importanță.

Întîlnirile noastre, cu toate că nu sînt atît de frecvente, pe cit am dori cresc în adîncime, prin cunoașterea mai bine și legarea de noi prietenii. Cu toate că creștinii orientali, numeric vorbind, sînt adesea în minoritate față de creștinii apuseni, ortodocșii răsăriteni de astăzi sînt o generație în continuă creștere care are multe de oferit sub toate aspectele societății creștine occidentale.

În ceea ce privește mesajul meu adresat Bisericii Ortodoxe Române, el, mesajul, roagă această Biserică să vorbească anglicanilor, și credincioșilor de alte con-

fesiuni despre credința ei, despre statornicia neclintită în convingerea ei teologică, să continue munca deja începută, în înțuriri din ce în ce mai frecvente.

Aceasta, pentru că există o îndelungată tradiție a prieteniei între Bisericele Comunității Anglicane și Biserica Ortodoxă Română, prietenie care a cunoscut o dinamizare puternică sub Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a realizat foarte multe lucruri în cei aproape treizeci de ani de conducere, atît în Biserica din țara Dvs., cît și peste hotare, în lumea creștină și în ecumenismul actual».

*

I. P. S. Meliton, mitropolit de Calcedon și exarh patriarhal al Patriarhiei Ecu-menice, rostindu-și alocuția sa, a vorbit despre *Contribuția gîndirii românești la formarea valorilor culturale europene prin mijlocirea Ortodoxiei*, spunînd printre altele: «Studiind istoria și obsevînd realitatea contemporană, constatăm prezența specifică și aportul gîndirii românești în aria culturală a Europei și în general a Occidentului.

N-am intenția să expun aici amănunțele istorice (...), ci mă voi mărgini să menționez numai cîteva evenimente istorice de o hotărîtoare importanță, care constituie jaloane în dezvoltarea culturii românești atît în interior cît și în afară. Punctul de plecare în această problemă este aria geografică particulară, unde, la începutul istoriei sale, națiunea română a fost zămislită, formată și integrată. Această arie geografică constituie punctul central de încrucișare a Estului cu Vestul, iar poporul care o locuiește reunește elemente autohtone daco-romane la care trebuie să adău-găm pe un al treilea, elementul slav, care, totuși în ultimă analiză poartă trăsăturile fundamentale ale misionarilor lui Fotie, Chiril și Metodiu.

Cele de mai sus pot fi rezumate în două cuvinte: credință creștină în tradiția orientală, adică Ortodoxie, civilizație prin cultura propriei lor conștiințe naționale și apariția, formarea și dezvoltarea darurilor (însușirilor) lor particulare.

Astfel, Dunărea, Carpații și Apusenii Transilvaniei se transformă și devin trecut locuri de circulație a ideilor și tradițiilor venite din est, vest și nord, pe care întregul popor român le-a asimilat, selectiv și le-a dospit în plămada propriului său geniu creînd astfel o individualitate românească originală, o personalitate spirituală proprie.

Această civilizație, care este o «simfonie» între *cultus* și *cultura*, nu e nici romană, nici greacă, nici slavă: ea este românească. O sinteză specifică și originală inseparabilă de matca națională daco-romană și de credința răsăriteană ortodoxă.

În această dimensiune istorică, sinteza aceasta își trage obîrșia din creștinismul acestei arii geografice, care, după cum remarca mitropolitul Ardealului, I. P. S. Nicolae Mladin, nu a fost răspîdit prin spada regilor, ci prin predicarea cuvîntului divin al Evangheliei.

După mărturia lui Eusebiu de Cezareea, Apostolul Andrei este socotit evanghelizatorul Dunării de Jos. Dar n-aș vrea acum să mă întind la istoria Bisericii primare creștine în Dacia, la primii martiri și la toți aceia care au participat la primul, la al doilea, la al treilea și la celelalte Sinoade ecumenice...

Patriarhii de Constantinopol, a căror jurisdicție se întindea pînă în ținuturile riverane ale Dunării, au jucat un rol important în consolidarea Ortodoxiei și în organizarea Bisericii în această regiune.

Întemeierea, sub voievodul Nicolae Alexandru Basarab, în timpul patriarhului ecumenic Calist I, a Mitropoliei Valahiei și ceva mai târziu ai Mitropoliei Moldovei — a dus la organizarea ecleziastică a Bisericii Ortodoxe de pe pământul românesc. Când imperiu bizantin a fost desființat, a supraviețuit — după cum remarcă Nicolae Iorga — «un cartier unde s-a păstrat una dintre cele mai puternice autorități care a dominat spiritul uman de-a lungul civilizațiilor ce s-au succedat: Patriarhia Ecumenică a Bisericii Ortodoxe». În aceste noi condiții, țările române devin o prezență postbizantină de frunte între Orient și Occident. Într-un permanent contact cu Patriarhia Ecumenică — cunoscută în această epocă sub numele de Fanar —, Țările Române reinnoiesc fără încetare, sprijină și pun în valoare, prin domnitorii lor prin ierarhii lor distinși și prin învățații lor comorile Ortodoxiei în două sensuri: pe de o parte, prin diversele lor forme de ocrotire, ele aduc foarte mari servicii vechilor focare ortodoxe din Răsărit, pe de altă parte, ele devin interpretul ortodox în Europa Centrală și dincolo de ea.

Din secolul al XVI-lea pînă în secolul al XIX-lea, Biserica Ortodoxă din România se dezvoltă în această țară, ca sprijinitoare a literelor, artelor și în general a culturii și ajunge ea însăși unul din centrele cele mai importante din întreaga Ortodoxie.

Mai târziu, devenită autocefală și ridicată la rangul de Patriarhat, Biserica din România cunoaște o nouă înflorire în cultura și în exprimarea spiritului ortodox și joacă un rol temeinic în mișcările interortodoxe și intercreștine și, împreună cu ele, într-un mod mai general, în sprijinirea păcii și colaborării între popoare pe plan mondial.

Istoria și dezvoltarea ei continuă în vremea noastră printr-o activitate constantă, ancorată în contemporaneitate. Astăzi Biserica Ortodoxă și teologia românească, după cite sînt în măsură să cunosc din propria mea experiență, oferă Ortodoxiei, creștinismului, într-un chip mai larg, valorilor spirituale ale Europei și lumii, o gândire și o experiență proprie.

În concluzie, am putea spune că Biserica Ortodoxă Română a devenit de-a lungul secolelor, grație acestui spirit al său, un fel de transformator, de curent din Răsărit spre Apus și invers... Ea transmite comorile spirituale, religioase ale Estului, pe care chiar le și interpretează, spre Vest într-un mod comprehensibil și accesibil prin spiritul occidental.

Din acest punct de vedere, fenomenul este, în ultimă analiză, teologic și poate deci să fie sesizat în cadrul teologiei patristice ecumenice, care primește toate aceste elemente și le elaborează spre a le transforma și a le recapitula într-o valoare teologică supremă.

După I. P. S. Meliton a luat cuvîntul dl. dr. *Nikos Nissiotis*, profesor și decan al Facultății de teologie de la Universitatea din Atena, care a prezentat tema *Perspectivele finalității întrupării și repercusiunile ei teologice*.

«Problema finalității întrupării este una dintre problemele principale ale gândirii teologice creștine. În ciuda faptului că ea nu este formulată explicit și dezvoltată sistematic, după cum este cazul cu celelalte probleme ale hristologiei, soteriologiei și ecleziologiei, se pare că ea exercită o influență indirectă asupra multor teme importante ale teologiei. Atitudinea teologilor față de această problemă nu poate fi decît descifrată sau ghicită din pozițiile lor teologice privind alte teme,

care trădează atitudinea lor probabilă în ceea ce privește noțiunea lor asupra finalității întrupării. Iată de ce de fiecare dată cînd abordăm această temă, se cuvine să o facem cu multă ezitare și atenție, îndeosebi atunci cînd ne pronunțăm asupra atitudinii neexplicit exprimată de teologii din trecut.

*

Deși socotesc, datorită motivelor menționate mai sus, că risc să generalizez puțin prea mult, aș propune să distingem din enorma varietate de poziții deosebite, două tendințe principale care domină cugetările în această direcție. Bineînțeles, cu ușurință se poate găsi un răspuns general și foarte cuprinzător la toți teologii în sensul în care finalitatea întrupării se identifică cu mîntuirea lumii. Dar acest prim răspuns nu se cade să ne ascundă faptul că ar exista tendințe diferite, la teologii care încearcă să înțeleagă sau să mediteze mai adînc asupra acestei finalități a întrupării, ce s-ar putea despărți în două direcții principale de gîndire.

Întîia tendință mi se pare a fi îndeaproape legată de evenimentul întrupării atît ca taină pe de-a întregul de nepătruns de către cugetul omenesc, dar eminentemente reală și existențială. Întruparea, punct de plecare în iconomia divină pentru mîntuirea și restaurarea lumii creștine, ascunde, față de omul credincios, finalitatea supremă care este participarea fiecăruia la această mîntuire a lui Dumnezeu, la acest eveniment. Astfel concepută întruparea este considerată ca o invitație a lui Dumnezeu adresată omului credincios, ca el să participe la ea. Contemplarea evenimentului de către credincios este urmată de hotărîrea lui existențială de a pătrunde taina întrupării într-o viață nouă care este conferită de experiența trăită de credință cu prilejul aceluiași eveniment al întrupării. Categoriile cunoașterii lui Dumnezeu sînt acum înlocuite de categoriile vieții care sînt formulate ca urmare a nașterii lui Hristos ca om adevărat și a posibilității ce se deschide de acum înainte pentru nașterea «omului nou» în cei credincioși. Cu alte cuvinte, finalitatea întrupării este concepută ca o așteptare a credinciosului a posibilității ce are să surprindă existențial taina întrupării, el participînd la ea ca parte, pentru a putea ulterior cugeta asupra întrupării ca nouă situație a vieții noastre, dăruită de Dumnezeu prin întruparea însăși.

Este evident că această primă tendință este hrănită de experiența liturgică și euharistică. Iată de ce finalitatea se identifică tainei pascale și totul este dominat de lucrarea Sfîntului Duh, care lucrează tocmai la această participare a omului credincios, ca urmare a comuniunii dintre Dumnezeu și om, realizată de Hristos. Cîteodată s-ar părea că finalitatea întrupării este venirea Paracletului, căci Duhul Sfînt care în virtutea întrupării, jertfei și învierii lui Hristos este acela care va lucra la mîntuirea noastră, făcîndu-ne să participăm la evenimentul revelației personale a lui Dumnezeu. Iată, de asemenea, de ce această întîie tendință este marcată de preocuparea ei de a fi pnevmatologică și trinitară, căci Treimea reamîntește faptul că naturii lui Dumnezeu îi aparțin atît comuniunea cît și participarea, — ele care constituie coloana vertebrală a revelației creștine.

A doua tendință este mult mai direct legată de mîntuirea noastră ca finalitate imediată a întrupării. Problema finalității întrupării este, în acest caz, mai curînd dominată de problema angoasantă a omului religios: cum pot fi mîntuiți, fiind păcătoși, îndepărtat și răzvrătit împotriva lui Dumnezeu?

Această tendință culminează în teologia harului dăruit de Dumnezeu în chip suveran, ca urmare a lucrării de mîntuire făptuită o dată pentru totdeauna de Hristos pe cruce. Harul este dăruit și acordat în chip obiectiv și nu depinde de participarea noastră la evenimentul întrupării. Duhul Sfînt, pe de altă parte, nu creează acest har și nici participarea în vederea primirii harului acestuia. Sfîntul Duh mai curînd mărturisește harul lui Hristos dăruit de Dumnezeu în chip suveran. Nu comuniunea și participarea sînt acelea care domină concepția asupra finalității întrupării, ci mîntuirea lui Hristos care este conceput prin Cuvîntul întrupat.

În continuarea acestei scurte expuneri a celor două tendințe principale îndrăznim să mai adăugăm încă o remarcă, în pofida pericolului care există de a mai face o generalizare. Această remarcă va susține teza că cea dintîi tendință caracterizează mai curînd teologia Bisericii Răsăritene, iar a doua pe a celei Occidentale. Și este adevărat că, într-o oarecare măsură, teologia Bisericii Răsăritene încă de la începutul erei creștine a dezvoltat, plecînd de la Biblie, și mai ales de la scrierile Sfîntului Ioan și de la capitolele pnevmatologice ale Sfîntului Pavel trecute prin școala din Alexandria, prin Sfîntul Atanasie, prin Capadocieni, Grigore de Nissa, Sfîntul Maxim și alți Sfinți Părinți ai teologiei Logosului, și o hristologie pnevmatologică a comuniunii participării noastre la evenimentul întrupării conceput ca finalitatea sa supremă. Taina este surprinsă de către această teologie în lumina celei de a doua veniri a lui Hristos și la sfîrșitul veacurilor, un eveniment eshatologic, dar, care, prin experiența liturgică, devine o prezență reală în vremea noastră, acum și aici, în obștea rugăciunii și prin tainele Bisericii care lucrează prin Duhul Sfînt la participarea noastră la lucrarea mîntuitoare și îndumnezeitoare. Această teologie a Logosului dă prioritate experienței mistico-liturgice care nu este de tipul extatic sau vizionar, ci este sobră și realistă, hrănită de către viața cultică și sacramentală. Pentru această teologie, orice altă temă este subordonată acestei experiențe. Teologia devine astfel un comentariu al Cuvîntului întrupat și intrupează gîndirea Logosului credinței, preschimbîndu-L în viață nouă pentru credincios, continuu reinnoită în Biserică și prin viața sa sacramentală. Astfel, teologia devine euharistică, doxologică și eshatologică, iar experiența mistică are întîietate asupra aspectului său profetic.

În același fel, riscînd, de asemeni, să generalizăm, se poate susține teza că a doua tendință caracterizează mai curînd teologia occidentală. Este adevărat că Biserica din Occident încă de la începutul erei creștine, plecînd tot de la Biblie și mai ales din cîteva capitole ale Epistolelor către Romani și Galateni, de la Didahie, apologeți, Tertulian, Ciprian, Augustin, Toma d'Aquino și reformatori, subliniază aspectul salvator-mîntuitor, ca finalitate a întrupării văzută prin jertfa unică a lui Hristos. Ea creează premisele unei teologii a harului, judecății profetice, care este accentuată în lumina celei de a doua veniri a lui Hristos, concepută plecîndu-se de la cruce, ca judecată supremă a istoriei creștinismului, asupra căreia exercită de pe acum și concret o presiune. Omul credincios înnoit prin activitatea sa, se pune în situația de a-și apropia acest har lucrat și săvîrșit o dată pentru totdeauna. Aspectul profetic, în acest caz, are întîietate asupra aspectului participării.

Dar la această treaptă se cuvine să avem o deosebită atenție pentru a nu generaliza cu mult prea ușor. Aceste două tendințe nu trebuie înțelese într-un chip

exclusiv, una față de cealaltă. Aceste două tendințe nu se opun una alteia. În realitate, ambele sînt legitime în raport cu punctul de vedere biblic și patristic. Există numeroși Sfinți Părinți în Răsărit care subliniază aspectul mîntuitor și dau întîietate teologiei profetice și există, de asemenea, mulți dintre Părinții Occidentului care susțin o teologie hrănită din viața liturgică și care susțin întîietatea teologiei Logosului.

Iată de ce socotesc că aceste două tendințe văzute ca expresie «ascunsă», adică nu împede exprimată în teologie, a finalității întrupării, pot nu numai să se apropie ci să se integreze mutual în slujba apropierii dintre creștinismul din Răsărit și cel din Apus. A sosit vremea să începem a pătrunde în fondul subiectului, deoarece după o îndelungată colaborare teologică și, în deosebi, după o lungă experiență a rugăciunii comune, sîntem în măsură să apreciem pozitiv legitimitatea celor două tendințe care influențează toate celelalte subiecte teologice și ecleziologice. Ceea ce rămîne de făcut cu această problemă a finalității întrupării nu este numai să integram în teologiile noastre elementele care ne convin din punct de vedere psihologic în acest moment sau ca să facem față unei situații dată și urgentă în mediul nostru. Se cuvine să fie regăsit spiritul cuprinzător care să îngăduie celor două tendințe legitime să se integreze și să se completeze. Atunci repercusiunile unei perspective cu adevărat catolică și ecumenică pentru teologie vor fi imediate și binefăcătoare pentru ambele părți care niciodată nu s-au înstrăinat una de cealaltă cu privire la această problemă.

Separarea, deci, dintre «mistic» și «profeție» nu ar trebui să rămîna de neîmpăcat. Nu ar trebui să se mai opună «experiența» mistică cuvîntului profetic. Această reconciliere nu privește în primul rînd unificarea celor două teologii, așa-zise răsăriteană și occidentală (termeni care nu mai corespund realității Bisericii universale care nu mai are limitări geografice și teologice de acest gen). Ea privește totalitatea, plenitudinea credinței Bisericii care trebuie profesată de către una și aceeași Biserică locală și învățată de teologia ei. Trebuie ca cele două tendințe: a participării la Logosul întrupat și a judecății profetice să existe inseparabile într-una și aceeași teologie, dacă punctul nostru de plecare, al tuturor, va rămîna întruparea lui Hristos lucrată de același Duh Sfînt, care lucrează în continuare și în chip perpetuu în Biserica comuniunii dintre Dumnezeu și credincios, și cuvîntul profetic în lume, în fața judecății celei de pe urmă.

Adevărat este, cu alte cuvinte, că teologia creștină a manifestat, în chip indirect, că a presupus o dublă finalitate a întrupării, în punctul de plecare al meditației ei cu repercursiuni deosebite asupra celorlalte teme ale teologiei și, mai ales, asupra kerigmei și a vieții Bisericilor locale. Dar această dublă finalitate nu trebuie să ne conducă (ori să ne lase) într-un fel de «dualism» teologic. Căci, evenimentul întrupării ne cheamă la o participare la el în scopul de a putea primi harul mîntuitor în virtutea chiar a acestei întrupări (ca eveniment de bază și inițial al iconomiei) a crucii și a învierii. Aceste trei trepte ale iconomiei compun unul și unicul eveniment al lui Hristos, lucrat și comunicat prin unul și același Duh, într-una și aceeași comuniune a credinței din toate timpurile și în tot locul. Celui ce crede nu-i este îngăduită nici o alegere monistă a uneia dintre aceste trepte și, în consecință, nici un dualism în concepția finalității întrupării. Întruparea, crucea și învierea sînt inseparabile în clipa în care omul credincios contemplă în credință, evenimentul întrupării.

pării și încearcă să surprindă finalitatea ei. Această viziune este manifestată într-un chip clasic și cu toată simplitatea simbolică, pe care teologia nu este în stare să o imite, de o icoană a nașterii lui Hristos din biserica din Daphni, de lângă Atena, din veacul XIII. Hristos-copil, nou-născut în ieslea din Betleem, și-a ridicat de pe acum feșele mortuare, prefigurându-și moartea pe cruce, pe cînd capul Său se ridică în chipul Pantocratorului, semn al învierii lui și al celei de a doua veniri slăvite, de la sfîrșitul veacului, pentru a judeca viii și morții și pentru a desăvîrși mîntuirea întregii creații. Icoana scoate astfel în relief coerența inseparabilă și foarte profundă a celor trei trepte ale iconomiei și ne prezintă plenitudinea kerigmei Bisericii, care ne cheamă să surprindem diferitele perspective ale întrupării unificate și integrate mutual. Nu mai rămîne loc pentru nici un fel de monism teologic, nici de dualism al finalității întrupării între teologia crucii sau teologia slavei și, în sfîrșit, între teologia participării la Logosul întrupat și teologia profetică.

Aceste repercusiuni teologice ale finalității întrupării au o importanță capitală pentru teologia creștină actuală a tuturor Bisericilor puse în slujba lumii creștine. Coerența între teologia liturgică și contemplativă și teologia profetică se va exprima printr-un echilibru între pozițiile extreme caracterizînd gîndirea teologică și kerigma Bisericilor exprimată de deosebitele tipuri de evanghelizare și de acțiune de astăzi. Etica individuală hrănită de taine și contemplarea rugăciunii va fi concepută ca act obștesc și eclezial ce trebuie să fie manifestat prin fapte și atitudini profetice reprezentînd judecata creștinismului făcută de Dumnezeu. Toate momentele iconomiei divine vor fi astfel legate în chip inseparabil pentru a se ajunge la o desăvîrșită teologie cu adevărat a Bisericii și pentru o misiune care să încorporeze toate aspectele kerigmei lui Hristos născut, răstignit și înviat. În sfîrșit, totul va fi manifestarea unei concepții a lui Dumnezeu eminentemente dinamică față de orice altă religie. Dumnezeuul treimic, care se dezvăluie, în numele ajutorării, prin întruparea Logosului Său, este dragoste și comuniune, pace duhovnicească și iertare. Surprinzînd plenitudinea perspectivelor finalității întrupării, omul credincios înțelege că are de-a face cu un Dumnezeu care pătrunde în mijlocul nostru (...), un Dumnezeu militînd, intrînd în suferință, judecînd obștea creștină pentru a o salva. Și toate acestea se petrec din pricina dragostei sale, a păcii sale și a participării sale la viața noastră, a celor credincioși, prin Logosul Lui întrupat. Astfel, el devine arhetipul veșnicii reciprocității, al perihorezei, al unității inseparabile a celor două tendințe în perspectivele diferite ale întrupării, adică al chemării adresată omului credincios de a participa la acest eveniment și al necesității pentru acesta de a primi mîntuirea prin mijlocirea răsculpărării lui Hristos manifestată în istoria gîndirii creștine ca teologie a Cuvîntului întrupat și ca teologie a crucii și profetică, dar care în lumina întrupării nu constituie decît două expresii ale aceleiași finalități».

Monseniorul dr. Wilhelm Nyssen, profesor la Școala superioară din Köln și docent la Institutul teologic din Düsseldorf (R. F. Germania) prezentînd dizertația *Aspectul vieții duhovnicești astăzi*, a înfățișat cîteva reflecții și opinii personale pe această temă, structurată pe mai multe întrebări principale: «Ce este viața duhovnicească în general? Ce este viața duhovnicească astăzi? Cine este trăitor cu adevărat duhovnicesc?».

Ca să răspundă la aceste întrebări, vorbitorul s-a oprit la cartea Apocalipsei și la epoca istorică (sfîrșitul sec. I d.Hr.) în care a fost scrisă această carte, la mobilul și rostul alcătuirii acestei scrieri, care, prin conținutul și semnificația ei — mai cu seamă soteriologică și eshatologică —, ocupă un loc aparte în canonul

scrierilor Noului Testament. Proiectînd în vremea noastră, în lumea creștină actuală constatările și reflecțiile sale privind viața și trăirea duhovnicească creștină din vremea scrierii Apocalipsei, vorbitorul constată — prin analogie — că vremea noastră este o «epocă plină de întrebări de natură soteriologică și eshatologică». Plecînd apoi de la această constatare, Mons. dr. Wilhelm Nyssen arată că: «Este necesară o adevărată naștere din nou, o nouă devenire umană, plină de sens în mine, un mod de conștientizare a puterilor sădite în mine în vederea receptării lor, care, deși apar într-un mod pasiv, dau un conținut autorității mele maxime...».

Această «devenire umană» comportă mai multe trepte. Potrivit «promisiunii» din cartea profetului Isaia, «Iisus Hristos îl trezește pe omul bolnav în vederea unor noi capacități senzoriale, pentru ca el, devenit om deplin, să poată spune *da* lui Iisus, adică să-L poată accepta drept un nou loc central și un nou scop al existenței sale». Pentru timpurile noastre, aceasta s-ar traduce prin aceea că «Iisus mă trezește pe mine pămînteanul la noi capacități ale simțurilor mele dacă eu mă deschid Lui. Așadar, în acest timp, eu trebuie să am în vedere ca demers originar eliberarea și activarea simțurilor mele prin Iisus Hristos pentru a deveni *om după chipul Său*». Aceasta ar fi o primă treaptă.

Cea de a doua treaptă a procesului întîlnirii sensibile cu Hristos după Evanghelia se referă la legea cea mai intimă a devenirii umane noi, legea ritmului, a săl-tării, a tot ceea ce este viu în procesul de devenire a existenței mele pămîntești de la prima pînă la ultima zi.

Cea de a treia treaptă se referă la semnificația acestor demersuri la unele comparații de ordin incarnatoriu în raport cu taina Fiului Omului, ea are în vedere trezvia în toate simțurile... De aici — și aceasta dă un conținut celei de a patra trepte, cunoscută ca fiind legată de nevoințele umane — este primită propria existență după noi unități de măsură de ordin comparativist. Se iscă în mine din nou, în spatele luminii pămîntești, un simțămînt al focului, care apropie ciclurile anuale ale existenței mele, în mod constant de marile etape întru sosirea lui Iisus în timp, astfel unindu-mă ritmic — epistemologic cu taina sosirii Sale. Mai înainte de toate, privind treapta epifaniei, a unității dintre moartea și învierea Sa, dar în același timp fiind întru taina comunicării Sale în spirit odată cu dorința definitivei Sale venirii la sfîrșitul veacurilor. Conform unei tradiții a Bisericii Siriene, care-și află punctul culminant la Efrein Sirul, poetul imnelor, cel ce a venit, Iisus, se numește drept cel «care veghează» dar tot așa și creaturile spirituale, care reprezintă expresia creată a plinătății sale de idei, îngerii, «cei care veghează». Dincolo de aceasta El rostuiește omului credincios însuși posibilitatea de a deveni unul care veghează, fiindcă cel «care veghează s-a întrupat».

Un asemenea mod de a gândi, ca, în general, acela existent în gîndirea bisericească răsăriteană, a trecut peste raportul analogic (raport care-i o tirzie invenție apuseană), marcînd această trecere printr-o cu totul altă formă de participare (simțămîntul focului, slava, a te lăsa ființial angrenat). Un astfel de mod față de raportul analogic, poate să fie socotit astăzi ca fiind un raport de ordin comparativist. În acest loc ni se dezvăluie în ce mare măsură ar trebui să fim recunoscători creștinismului răsăritean, că el trecînd prin toate obstacolele, plecînd de la noaptea Paștilor, a păstrat într-un chip demn de a fi crezut acest simțămînt al focului, așa încît noi, în dificultatea spirituală în care ne aflăm, nu numai că putem participa la acest

simțămînt al focului, ci, de aici, din aceasta putem fi din nou treziți la trepte ale focului propriu realizate și la noi în ritmul luminilor an de an.

Maxim Mărturisitorul spune: «Misterul întrupării Cuvîntului conține însemnătatea tuturor simbolurilor și taine ale Sfintei Scripturi ca și sensul ascuns al întregii creații perceptibile și inteligibile. Cine însă cunoaște taina crucii și a mormîntului, acela cunoaște și temeiul adevărat al lucrurilor. Cine, în fine, înaintează încă și mai departe, și este introdus în taina Învierii, acela află scopul pentru care Dumnezeu a creat dintr-un început toate lucrările.

Dintre mărturiile Bisericii Răsăritene se evidențiază în mod deosebit aceea a lui Nicolae Cabasila (sec. XIV), care, cu o mișcare parcă de la sine înțeasă ce nu are pereche, întrebuițează cele mai îndrăznețe imagini lingvistice pentru a da expresie în cartea sa *Despre viața în Hristos* sensului comparativist pentru a deveni una cu Hristos. Se vede, așadar, cum Hristos se varsă în noi și se amestecă cu noi, cum însă el ne și schimbă și ne transformă înspre sine însuși, întocmai ca o picătură de apă pe care o aruncăm într-un ocean nemărginit de mir. Și puterea mirului în care ne aruncăm este atît de mare, că el nu ne face doar mirositor, că nu ne lasă numai mir să respirăm, ci face ca întreaga noastră stare să ajungă o stare înmiresmată, plăcut mirositoare, care pentru noi s-a revărsat. Se spune de fapt «miresma lui Hristos sîntem noi» (Ed. Ivanka, p. 113).

Aruncînd o privire retrospectivă putem spune că prima noastră întrebare referitoare la identitate apare cu totul nouă din aceste puncte de vedere. Propria mea lăsare de mine în părăsire, înseamnă plecarea de la mine înspre Fiul Omului, care pe mine mă dăruiește mie însumi, ca nou, prin aceea că El permite a mă măsura pe mine în raport cu El, pe linia acelei modalități comparative care transformă întreaga mea existență.

Fiul Omului, care mă cheamă la El, care abia prin El însuși permite să mă găsesc pe mine, este în același timp cel ce-mi este cel mai aproape, adică acela care în mod integral este decis la o apropiere cu mine. O minimă deschidere din partea mea înspre El, numai timidul început al aventurii, respectiv a mă bizui pe El va primi din partea Lui (pe cît cu puțință în condițiile unui sprijin drept îndrumare duhovnicească îndrăzneată și instalare în cele duhovnicești) cunoașterea apropierii Sale. Cuvîntul transmis de Noul Testament în legătură cu acest eveniment, devine pentru mine un ghimpe și în același timp o linie de conduită pentru a afla în toate apropierea Sa».

Următorul vorbitor, dl. pastor dr. Philip Potter, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a prezentat dizertația *Contribuția Ortodoxiei la continuarea Mișcării Ecumenice*.

Interpretînd distincția acordată de Institutul teologic universitar din București, ca o «expresie clară și publică a participării active a Bisericii Ortodoxe Române la Mișcarea ecumenică și în mod special la viața și activitatea Consiliului Mondial al Bisericilor», vorbitorul s-a referit apoi la existența unor «linii directoare» proprii activității Consiliului Mondial al Bisericilor «de după cea de a cincea Adunare» și la «rolul Ortodoxiei în acest organism bisericesc mondial». Aceste linii directoare sînt în consens cu baza și funcțiile Consiliului Mondial al Bisericilor, dar ele indică, de asemenea și unele din sarcinile majore ale Bisericilor în anii care urmează».

Acestea se referă la «chemarea noastră comună către unitate în credință și cult în Dumnezeu cel întreit și la expunerea acestei unități în orice loc (...), astfel ca întreaga noastră viață să fie adusă în sfera economiei lui Dumnezeu de a uni

toată creația în Hristos; în aceasta rezidînd cu adevărat mărturia Ortodoxiei de-a lungul istoriei sale, și nu mai puțin a Bisericii Ortodoxe Române».

În continuare, pastorul Philip Potter indică «liniile diriguitoare» pe care își desfășoară activitatea, în ultima vreme, Consiliul Mondial al Bisericilor. Acestea sînt:

1. Exprimarea și comunicarea credinței creștine;
2. Unitatea Bisericii și legătura acesteia cu unitatea omenirii;
3. Înnoire și mărturia poporului lui Dumnezeu adunat în comunități;
4. Strădania pentru o societate dreaptă de participare și responsabilitate.

Fiecare din aceste coordonate au fost apoi dezvoltate în cursul expunerii. În ultima parte a alocuției sale, vorbitorul a arătat că: «În Mișcarea ecumenică, în ciuda unei simpatii generale față de cei oprimați și pentru dreptate socială, unii conducători și teologi ortodocși de astăzi tind, totuși, să devină extrem de rezervați în ce privește obligația Bisericilor de a fi angajate în lupta pentru o societate dreaptă. Ei avertizează permanent despre pericolul orizontalismului contra verticalismului, ori despre pericolul pierderii vocației noastre spirituale și teama de a deveni seculari. Există aici însă o contradicție aparentă între tradiție și istoria ortodoxă, de-o parte și tendința actuală de a neglija preocuparea cu problemele sociale, de altă parte.

Sînt foarte bucuros că Prea Fericitul Patriarh Justinian a consacrat atît de mult din viața sa realizării unui «apostolat social». Bisericile Ortodoxe din țările socialiste sînt menite să aducă o contribuție semnificativă în acest domeniu. Sarcinile pe care am încercat să le schițez aici sînt, în realitate, numai mijloace prin care Bisericile pot căuta să fie fidele Treimii celei binecuvîntate. Ele constituie o parte din acea *leiturgia*, pe care o aducem în cîință, umilință și bucurie lui Dumnezeu și Tatălui Domnului nostru Iisus Hristos prin Duhul său cel Sfînt, căruia noi îi aparținem și pe care noi îl slujim. De aceea, noi putem să mergem înainte împreună, cu încredințarea că Cel ce ne-a chemat va realiza și ne va închide și pe noi în planul Său».

Exc. Sa dr. *Mervyn Stockwood*, episcopul Diocezei Londrei de sud, luînd cuvîntul a spus printre altele: «Consider o mare onoare faptul că mi-a fost acordat titlul de «doctor honoris causa», pentru care vă sînt profund îndatorat. Cu mulți ani în urmă am început să manifest un interes deosebit pentru Biserica Ortodoxă Română, încă de cînd eram student la Colegiul de teologie din Cambridge, cînd am fost însărcinat de conducătorul Colegiului cu rezolvarea unor treburi oficiale legate de vizita la noi a unui episcop român; iar despre Biserica Ortodoxă în genere tot cam din această vreme. Sînt de atunci mai bine de patruzeci de ani. În anii care au urmat, am avut ocazia să-mi adîncesc mereu cunoștințele cu privire la Biserica Ortodoxă. Am fost în raporturi de strînsă prietenie cu fostul patriarh Atenagoras al Constantinopolului, l-am cunoscut și am avut convorbiri cu fostul patriarh Alexei al Moscovei. Am mulți prieteni în Bisericile Ortodoxe din Grecia și din Orientul Mijlociu.

Sînt episcop în sudul Londrei. Am în dioceza pe care o conduc aproape trei milioane de credincioși. Printre ei, mulți sînt ortodocși. Unii dintre aceștia participă și la slujbele Bisericii noastre.

În conferința pe care o voi ține la Institutul teologic zilele acestea, intenționez să vorbesc despre relația dintre «Ecclesia» și «Basilica» și despre funcția preoției pentru toți credincioșii. Socot de ajuns acum să spun că cea mai urgentă sarcină a tuturor creștinilor din toate țările este să-și conștientizeze funcția botezului și să-și

îndeplinească rolul în biserică: acela de a propovădui Împărăția Domnului, în inimile, în familiile lor».

În încheiere, vorbitorul a spus: «Englezii au reputația de a se exprima scurt. De aceea conținutul mesajului meu va fi transmis ulterior, în cuvîntarea mea despre care am amintit. Pînă atunci, îmi reinnoiesc mulțumirile pentru frumoasa primire pe care mi-ați făcut și transmit respectuoasa mea considerație celor ce mi-au acordat această onoare și Prea Fericitului Patriarh Justinian și tuturor creștinilor care caută să propage cauza frăției, dreptății și păcii».

Em. Sa Arhiepiscop dr. *Olof Sundby*, primatul Bisericii Luterane din Suedia, ultimul dintre vorbitorii laureați, a prezentat dizertația *Etica socială luterană în societatea contemporană*, în care a căutat să înfățișeze «cîteva perspective ale eticii sociale actuale în luteranismul modern, mai precis din punctul de vedere suedez».

«Există în etica protestantă — a subliniat din capul locului vorbitorul — o discuție încă actuală care se mișcă între două puncte extreme. Pe de o parte: influența eticii barthiene cu acea conștiință hristocentrică drept fundament al eticii; pe de altă parte: o fundamentare pur umană a ethosului omenesc în interpretarea existențială a îndreptării omului credincios spre ceilalți oameni. Aceasta, pentru că porunca iubirii aproapelui, după cum spune teologul danez K. E. Logstrup, este cea mai naturală dintre toate poruncile. Ambele extreme dispun, firește de susținerea biblică și se bizuiesc, în plus, pe propria lor argumentare...

Această tensiune și complicație dintre cele două dimensiuni este înfățișată de teologul suedez Gustav Wingren, profesor la Lund, astfel: «Cînd creatura stă vizavi de Hristos rămîne nevățată omenirea (credincioasă) la dînsul, nu însă la ea. Cînd ea se mîntuiește sau se eliberează, atunci ea devine creatură. Sub forma unei revendicări sau a unei exigențe, are această umanitate (credincioasă) deja acum o stare definită pentru ea, cu toate că aceasta acum — sub o formă victorioasă sau a unui dar — se prezintă spre ea ca o nouă. Aceste simple noțiuni — etică naturală și etică creștină — nu pot să suprimă complicatul joc dintre ceea ce omenirea posedă ca atare și ceea ce a dobîndit și s-a coborît asupra ei prin Hristos».

După o serie de reflecții și considerații de ordin și cadru general referitoare la temă, vorbitorul s-a referit la gîndirea și situația societății creștine suedeze actuale în această problemă.

Disertațiile sau alocuțiile festive — în rezumat sau părți semnificative din ele — au fost rostite în limbile engleză, franceză și germană și traduse în românește, pe loc.

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a luat cuvîntul *I. P. S. Iustin, mitropolitul Moldovei și Sucevei*, care a spus:

«Distinși și iubiți oaspeți.

Este aproape de prisos să spun că activitatea dvs. este bine cunoscută și mult apreciată de către ierarhii, clerul și largi cercuri de credincioși ai tuturor cultelor din țara noastră.

Noi toți avem în mare prețuire gîndirea și activitatea teologică a dvs. pe care ați depus-o în propriile dvs. Biserici. Avem o înaltă apreciere pentru strădaniile dvs. depuse la un înalt nivel pentru apropierea, cooperarea și unirea Bisericilor noastre.

Intr-un mod cu totul special cinstim acum strădaniile dvs. pentru dreptate socială în lume, pentru înlăturarea oricărei discriminări între oameni, pentru cooperarea între toate popoarele lumii și pentru instaurarea păcii pe pămînt.

În același timp ne exprimăm satisfacția pe care o simțim în inimă pentru sentimentele dvs. prietenești față de Biserica Ortodoxă Română, față de celelalte culte religioase din țara noastră și față de poporul nostru.

Prin cinstirea pe care v-o aducem acum când sînteți laureați cu titlul de «doctor honoris causa», Biserica Ortodoxă Română își arată aprecierea frățească față de Bisericile cărora aparțineți. În acest fel, s-a făcut un nou pas pentru întărirea relațiilor Bisericii noastre cu Bisericile dvs. În același timp, pe lângă dezvoltarea relațiilor bilaterale între Bisericile noastre, vedem în decernarea titlului de «doctor honoris causa» la numeroase personalități din aproape toată lumea creștină, un autentic eveniment ecumenic. O astfel de întrunire poate fi inclusă, desigur, printre marile acțiuni pentru întărirea spiritului de apropiere de care este animat Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

În acest fel, acordarea titlului de «doctor honoris causa» cu care ați fost cinstiți trece dincolo de limitele stricte ale unei festivități academice a Institutului teologic și capătă o mult mai mare semnificație ecumenică.

Pentru toate acestea, și împărțînd propriile dvs. simțăminte de astăzi, ne găsim într-o adevărată comuniune frățească cu dvs. Și pentru a face bucuria noastră mai deplină, Institutul teologic universitar din București, a hotărît să coniere Prea Fericitului Patriarh Justinian același titlu academic. Pentru motive binecuvîntate însă festivitatea acordării Prea Fericirii Sale a titlului de «doctor honoris causa» va avea loc mîine.

În numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și al membrilor Sîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, vă felicit pe toți și vă doresc sănătate deplină și activitate rodnică».

Luînd cuvîntul în numele Departamentului Cultelor, Dl. vicepreședinte Gheorghe Nenciu, a spus următoarele :

Exceleșelor Voastre,

Stîmați oaspeți de peste hotare,

Înalt Prea Sîntîși Mitropoliți, Prea Sîntîși Episcopi și conducători de cult,

Onorată asistență,

Îmi este deosebit de plăcut ca, în aceste momente festive, prilejuite de decernarea de către Institutul teologic ortodox din București a titlului de «doctor honoris causa» unor eminente personalități ale vieții religioase și ecumenice internaționale, să le adresez din partea Departamentului Cultelor și a mea personal cele mai călduroase felicitări pentru distincția ce li s-a conferit, subliniînd că aceasta reprezintă elogiul de stimă și de prețuire adus prodigioasei lor activități, atît pe planul contribuției teologice cît și al rezultatelor practice obținute în domeniul relațiilor ecumenice, de cunoaștere și apropiere între Biserici. Doresc, de asemenea, să subliniez semnificația pe care noi o acordăm aportului generos pe care fiecare dintre distinși laureați de astăzi l-au adus în promovarea ideii de slujire de către Biserici a omului și a societății contemporane, pentru instaurarea dreptății sociale, a respectării drepturilor omului, pentru asigurarea unui climat general favorabil care să asigure dezvoltarea liberă a tuturor popoarelor.

Sînt pe deplin convins că Dvs. distinși oaspeți, înțelegeți la justa valoare dimensiunile etice ale necesității de a afirma astăzi, mai mult ca oricînd, cu deplin curaj și cu întreața conștiință a misiunii nobile pe care o îndepliniți, valoarea omului, libertatea sa, dreptul egal al tuturor oamenilor la o viață mai dreaptă și

mai bună, bazată pe echitatea socială și pe dreptul inalienabil al fiecărui popor de a-și făuri liber viitorul, de a contribui astfel la progresul și civilizația întregii lumi.

Elogiile care v-au fost prezentate astăzi de către d-nii profesori ai Institutului teologic din București, au evidențiat laturile caracteristice ale activității remarcabile a fiecăruia dintre Dvs. Ceea ce mi se pare că trebuie să reținem — ca o trăsătură comună a activității Dvs. — este tocmai caracterul realist, deschis unor orientări noi ale acestei activități; preocuparea Dvs. ca în conceptul de Biserică să integrați într-un ansamblu armonios interiorul cu exteriorul și să acordați responsabilității față de lume întreaga atenție și valoare pe care o merită.

Ceea ce socotim, de asemenea, că este conform cu eforturile Dvs. ecumenice este constanta Dvs. preocupare și interesul cu care v-ați apropiat de înțelegerea specificului românesc, al Bisericilor din țara noastră și al realității în mijlocul căreia trăiesc.

Îngăduiți-mi să spun deschis convingerea că ceea ce a determinat acest omagiu, exprimat azi prin titlul ce vi s-a acordat, este rezultatul nu al unei evaluări abstracte a muncii Dvs. teologice ci, mai ales, așa cum se exprima I. P. S. Meliton al înțelegerii dinamice de către fiecare a răspunderii Dvs., ca teologi, în societatea de azi.

Pentru noi românii este o mare satisfacție să ne manifestăm prețuirea pentru orice aport sincer și deschis la ideea construirii unei lumi a păcii, pentru o ordine economică dreaptă, pentru colaborare între popoare. Conducerea României promovează consecvent ideea dezvoltării libere a fiecărei națiuni și dă o înaltă apreciere luptei pentru apărarea suveranității și independenței naționale. Noi afirmăm necesitatea ca fiecare țară — mare sau mică — să-și poată aduce aportul său la consolidarea păcii și colaborării multilaterale, atestându-și astfel existența națională și locul său în lume.

Noi salutăm și prețuim, de aceea, orice inițiativă a Bisericilor în promovarea bunelor relații internaționale pentru înlăturarea decalajelor în dezvoltarea economică, pentru dreptul fiecărui popor de a-și hotări destinul său național.

Cu aceste sentimente, cuvinte de stimă și de deosebită prețuire privim noi și activitatea fiecăruia dintre dumneavoastră, laureații de azi.

Țin să vă asigur, din partea Departamentului Cultelor, de respectul și prețuirea noastră pentru preocuparea ce o manifestați permanent pentru întărirea relațiilor cu cultele din România. De fiecare dată când veniți în țara noastră ne bucurăm să vă primim cu căldură, cu cordialitate și cu încredere în caracterul constructiv al străduirilor Dvs.

Sînt convins că prin conjugarea eforturilor Dvs. și prin contribuția tot mai activă a cultelor din țara noastră se pot realiza noi înfăptuiri importante, atât pe plan teologic și ecumenic cît și pentru slujirea idealurilor nobile ale societății de astăzi.

Îngăduiți-mi, ca în încheiere, să vă felicit din inimă pentru distincția primită și să vă urez ani mulți, în deplină sănătate, cu noi și rodnice realizări în activitatea Dvs.

În încheierea ședinței festive, a luat cuvîntul P. C. Pr. prof. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic universitar din București, care a spus:

Institutul teologic universitar din București a avut astăzi bucuria deosebită să confere înaltul titlu academic de «doctor honoris causa» unor distinse personalități ale lumii creștine contemporane.

Titlul conferit astăzi reprezintă o prețuire a remarcabilei contribuții pe care Domniile Voastre ați adus-o atât la dezvoltarea gândirii teologice contemporane, cât și la mai buna cunoaștere a unor valori specifice ale teologiei ortodoxe în general și a teologiei românești în special. Prin activitatea Dvs. teologică ați contribuit la întâlnirea celor două mari tradiții creștine, nedespărțite la început tradiția răsăriteană și cea apuseană.

Între diferite Biserici creștine au existat și există numeroase elemente comune. Dar îndelungata lor separație dintre ele a creat numeroase obstacole în calea unității creștine. Prin activitatea Dvs. ați întins punți de apropiere între Biserici și confesiuni creștine, ați militat pentru o teologie a vieții profund înrădăcinată din contextul cultural și spiritual local și ați venit cu formule și orientări noi care au dat Mișcării ecumenice echilibru și dinamism. Datorită contribuției Dvs. Mișcarea ecumenică contemporană a cunoscut un proces de continuă înnoire.

Se spune uneori că teologia mai veche s-a preocupat aproape exclusiv de spiritualitate și de viața de dincolo, în timp ce teologia de astăzi se interesează de viața de aici. S-ar putea că în aceste afirmații să existe o parte de adevăr, dar modul contrastant în care sînt prezentate au creat în teologia contemporană o adevărată dilemă. Prin activitatea Dvs. ați știut să depășiți această dilemă și să legați în mod armonios preocupările pentru unitatea creștină de preocupările omului și lumii contemporane. Prin cuvînt și faptă ați militat pentru apărarea drepturilor omului, pentru independența și suveranitatea popoarelor, pentru pace și bunăvoie între oameni. Disertațiile pe care ni le-ați prezentat astăzi, ne-au înfățișat viziunea unui creștinism integral care îmbină armonios în Hristos iubirea față de Dumnezeu cu iubirea față de aproapele.

Vă mulțumim pentru splendidele disertații prezentate, vă felicităm călduros pentru titlul de «doctor honoris causa», pe care l-ați primit astăzi și vă urăm din toată inima mult succes în nobila Dvs. slujire a lui Dumnezeu, a unității creștine, a omului și a lumii contemporane.

Mulțumim, de asemenea, călduros Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, reprezentat aici de I. P. S. Justin, mitropolitul Moldovei și Sucevei, și D-lui Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, cu aleasă recunoștință, pentru bunăvoința și sprijinul prețios pe care ni l-au acordat pentru organizarea acestei festivități, adevărată sărbătoare în viața Institutului nostru.

Am trăit clipe de aleasă și înălțătoare bucurie. Să încheiem de aceea, această festivitate cu imnul bucuriei studentești: «*Gaudeamus igitur*». Corul Institutului teologic intonează imnul studentesc *Gaudeamus igitur*.

La sfîrșitul festivității, oaspeții au părăsit sala de serbare în acordurile imnului arhieresc *Pre Stăpinul*.

*

La ora 14,30, în sufrageria mare a internatului a avut loc masa festivă în cinstea oaspeților. În timpul mesei, care s-a desfășurat într-o ambianță cordială și în larg spirit ecumenist, au luat cuvîntul mai mulți vorbitori, care au subliniat importanța evenimentului festiv — decernarea titlului de «doctor honoris causa» —, au împărtășit impresii de la festivitate și au exprimat mulțumiri pentru deosebita atenție și ospitalitatea cu care au fost primiți și de care se bucură din partea conducerii Institutului teologic și a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Astfel, I. P. S. Mitropolit Meliton de Calcedon, luînd cuvîntul a spus printre altele: «Este o deosebită cinste să vorbesc în numele laureaților cu titlul «doctor

honoris causa» ai Institutului teologic universitar din București, titlu primit astăzi... Pentru aceasta, doresc să exprim, înainte de toate mulțumirile mele P. C. Părinte Rector pentru această deosebită onoare ce ni s-a făcut astăzi...

Recunoștința noastră deopotrivă și în același timp către Prea Fericitul Patriarh Justinian și către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care au dat aprobarea să ni se acorde acest titlu academic.

Prezența aici, în mijlocul nostru, a D-lui vicepreședinte al Departamentului Cultelor, care ne-a adresat o frumoasă și interesantă cuvîntare, este un semn că și conducerea statului este de acord cu această onoare ce ni s-a făcut, și pentru aceasta îi sintem deplin recunoscători...

Permiteți-mi să ridic paharul în onoarea președintelui României, Domnul Nicolae Ceaușescu, dorindu-i sănătate și fericire și în onoarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, dorindu-i sănătate, viață lungă și fericită».

Dl. Pastor dr. *Philip Potter* în toastul său a spus printre altele: «Sintem foarte bucuroși și în același timp recunoscători și îndatorați că ne-am bucurat de privilegiul de a fi printre primii care am primit titlul de «doctor honoris causa» din partea Institutului teologic din București. Noi luăm cuvîntul de «doctor» în accepțiunea lui didactică: sintem chemați, adică, să învățăm, să învățăm de la alții și să învățăm pe alții. Noi, cei care astăzi am primit titlul acesta de doctor, sintem oameni care am învățat de la Dvs... Acum, cînd sintem în această distinsă și plăcută comuniune, sperăm ca ea să fie păstrată și pe mai departe, căci ea este o spiritualitate ecumenică».

Din cuvîntul Ex. Sale Episcop *Mervyn Stockwood* reținem aprecieri deosebite cu privire la ospitalitatea și spiritul de «adevărată comuniune frățească» cu care au fost înconjurați oaspeții de peste hotare, — așa încît să se simtă ca acasă la ei, ca în mijlocul credincioșilor lor conaționali».

Dl. prof. *Nikos Nissiotis*, luînd cuvîntul, a mulțumit pentru onoarea ce i s-a făcut din decernarea titlului de «doctor honoris causa» din partea «celui mai înalt așezămînt de învățămînt teologic al Bisericii Ortodoxe Române» și a toastat pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru membrii Sfîntului Sinod, pentru Conducerea statutului, pentru conducătorii cultelor religioase din patria noastră.

Dl. prof. *Wilhelm Nyssen*, ca pasionat călător și admirator al peisajului românesc, a evocat frumusețile și subliniat semnificația artistic-spirituală a minăstirilor din nordul Moldovei, monumente de artă de care s-a ocupat cu pasiune și a căror imagine o duce cu sine pretutindeni.

În numele Institutului teologic universitar București, P. C. prof. rector *Mircea Chialda* a răspuns oaspeților antevorbitori, arătînd că decernarea titlului de «doctor honoris causa» de către Institutul teologic universitar din București acestor distins personalități teologice și ecumeniste de peste hotare «ne oferă nouă astăzi clipe de deosebită plăcere, bucurie și satisfacție» și «înscrie în istoria Institutului nostru teologic o filă de aur și de neuitat.. Ne bucurăm sincer, și în cinstea laureaților noștri ridic paharul, urîndu-le sănătate, viață lungă și rodnică activitate în slujba lui Dumnezeu și a ecumenismului creștin, a umanității. La mulți ani!

Seria cuvîntărilor a fost încheiată de *I. P. S. Iustin*, mitropolitul Moldovei și Sucevei, care a rostit următorul toast:

«Vă rog să-mi îngăduiți ca în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să exprim calde mulțumiri Părintelui rector și profesorilor Institutului teologic din București pentru modul în care au știut să cinstească evenimentul de azi din viața Bisericii Ortodoxe

Române. După aprecierea mea, tot ceea ce se cuvenea să se facă s-a făcut; și s-a făcut în modul cel mai cuviincios. Evenimentul de azi a fost trăit de noi toți, într-o înălțătoare atmosferă spirituală prin ceremonia din sala de festivități și prin atmosfera de adevărată dragoste creștină din timpul acestei agape. Ambianța și atmosfera înălțătoare de la ședința festivă și de la această agapă cinstesc Institutul nostru teologic. La această ambianță festivă cu adevărat ecumenică, au contribuit deopotrivă oaspeții laureați ai Institutului teologic, cărora, odată cu repetarea felicitărilor pentru distincția primită, le mulțumim din toată inima... Eu nutresc convingerea că întrunirea noastră de azi nu se limitează la un moment trecător din viața noastră sau din viața Bisericii noastre. Sînt convins că va radia în întreaga lume atmosfera ecumenică pe care o trăim din plin în aceste momente. De aceea, îngăduiți-mi ca în nădejdea continuării acestei atmosfere să închin paharul în primul rînd în cinstea oaspeților noștri, în al doilea rînd pentru sănătatea Prea Fericitului Patriarh Justinian, pe care mîine îl vom cinsti în alt cadru ca «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București. Închin, de asemenea, paharul în cinstea D-lui vicepreședinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu, care în tot timpul a fost în mijlocul nostru și în toate ne-a sprijinit. Închin, în fine, paharul în cinstea președintelui țării noastre, domnul Nicolae Ceaușescu, pentru că a făcut ca poporul nostru să vădească tuturor că este un popor al cauzei păcii și colaborării între toate popoarele lumii».

La sfîrșitul agapei, oaspeții au părăsit sala în acordurile imnului arhieresc *Pre stăpînul* și ale tradiționalului *Mulți ani trăiască*.

În onoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a oaspeților de peste hotare distinși cu înaltul titlu academic de «doctor honoris causa» al Institutului teologic universitar din București, duminică 16 ianuarie 1977, orele 18,30, în aula Institutului teologic a avut loc un Concert festiv susținut de corul studenților teologi sub conducerea P. C. diac. conf. Nicu Moldoveanu, titularul catedrei de Cîntare bisericească, ritual și tipic și de corala Patriarhiei Române sub conducerea D-lui prof. Nic. Lungu, directorul coralei și a P. C. Pr. Iulian Cârstoiu, dirijorul adjunct al coralei.

În programul celor două formații corale au figurat melodii tradiționale biseri-cești și din folclorul muzical religios, cîntece populare și patriotice.

Concertul a fost deschis de către studenții Institutului teologic universitar care au interpretat următoarele piese muzicale: *Pre tine te lăudăm*, gl. 5, arm., Mare minune, colind de Gheorghe Cucu, *Flori dintr-altie flori*, colind din Oaș, arm., cu 2 soliști; *Ziurel de zi*, și *Linu-i lin*, colinde de Tiberiu Brediceanu, *Colindița*, de I. Moșița; *Eu doinesc codrul răspunde*, arm. de Nicu Moldoveanu, cu solist, *Foaie verde Jeuștean*, de N. Lungu; *Pe-al nostru steag*, de Ciprian Porumbescu, *Trăiască Republica*, de N. Lungu, *Pui de lei*, de I. G. Brătianu și *Gaudeamus igitur* de Kindleben.

În partea a doua a concertului, corala Patriarhiei Române a interpretat următoarele piese muzicale: *Slavă întru cei de sus*, arm. de Pr. I. Cârstoiu, *Hristos se naște*, de Paul Constantinescu, *Mîndru-i cerul* și *Vine Crăciunul cel bătrîn*, colinde din Bihor, arm. de I. Cârstoiu; *Florile dalbe* de M. Bărcă, *Aleluia* din oratoriul «Mesias», de Fr. Händel; *Pastorala* (cu solo), *Tărășelul* și *România să trăiască*, de N. Lungu.

După programul festiv prezentat de corul studenților teologi și de corala catedralei patriarhale, program ce s-a ridicat la un înalt nivel de interpretare și măiestrie artistică, oaspeții au ținut să-și exprime impresiile pline de admirație și prețuire prin cîteva mărturii personale

Dl. pastor dr. *Philip Potter*, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, fascinat de frumusețea melodiilor interpretate de studenții teologi, a spus: «Am trăit câteva clipe cu adevărat înălțătoare, datorită cântărilor prezentate cu atîta măiestrie de studenții Institutului teologic... Prin Părintele rector aş vrea să înmînez studenților teologi, în semn de admirație și prețuire, trei lucruri: a) un disc din culegerea *Cantate Domino!*; b) o carte cu imnuri religioase din toate confesiunile creștine și c) un disc realizat de romano-catolicii din Franța. Din cîntecele religioase imprimate pe acest disc studenții Dvs. pot cînta două cîntări aparținînd Bisericii Ortodoxe din România. Se mai găsesc imprimate imnuri cîntate la Adunarea generală de la Nairobi... Cartea cuprinde 20 de imnuri scrise de un colaborator de-al meu, iar muzica a fost compusă de soția mea. Așa că ea ar trebui să vă facă acest cadou... Nu pot să nu repet, în încheiere, încă o dată, nespun de marea bucurie ce am simțit cînd v-am auzit cîntînd atît de frumos, dragi studenți».

I. P. S. *Meliton* de Calcedon, «foarte impresionat» de frumusețea cîntărilor ascultate, «de execuția artistică ireproșabilă», ceea ce denotă existența «unor veritabile talente muzicale în rîndul studenților», a exprimat intenția și dorința de a oferi «în numele Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol o bursă (...) pentru un student din acest grup care să facă studii speciale de muzică și muzicologie la Viena sau în altă parte pe o perioadă de doi ani, pentru a învăța arta compoziției, pentru a învăța să compună o muzică liturgică nouă, interortodoxă», înțelegînd prin aceasta «o combinație între muzica răsăriteană și apuseană», combinație «pe care numai românii o pot realiza».

Oaspeților antevorbitori le-a răspuns P. C. Pr. prof. *Mircea Chialda*, care a spus, printre altele: «În numele Institutului teologic, al profesorilor și al studenților, țin să aduc mulțumiri D-lui secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, dr. *Philip Potter* pentru darurile oferite și îl asigur că studenții noștri vor cînta aceste melodii de pe discuri și din carte și că vor aștepta ca Dvs. să reveniți la noi, să ascultați ceea ce a-ți dăruit».

Adresîndu-se I. P. S. Mitropolit *Meliton* de Calcedon, P. C. Pr. prof. rector a spus: «Țin să vă mulțumesc în mod deosebit pentru darul oferit — o bursă pentru studierea sistematică a muzicii — căci, într-adevăr, muzica place tuturor, pătrunde în inimă și dă mai multă putere...».

Festivitatea s-a încheiat într-o atmosferă de caldă comuniune frățească și de aleasă elevație spirituală.

Plecarea din țară a distinșilor oaspeți laureați cu titlul de «doctor honoris causa» s-a făcut în cursul săptămîinii următoare, răstimp în care unii dintre ei au ținut o serie de conferințe la Institutul teologic din București. În fața studenților și profesorilor și au făcut vizite oficiale prin țară, la centrele eparhiale, la minăstiri sau la alte instituții și așezăminte bisericesti.

Întorși acasă, fiecare la locul unde-și desfășoară activitatea zilnică, distinsele personalități au ținut — din nou — să-și exprime prin scrisori și telegrame sentimentele lor de profundă recunoștință, sincere mulțumiri și aleasă prețuire, pentru Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru Sfîntul Sinod, pentru conducerea Institutului teologic. S-a subliniat încă o dată deosebita atenție și cordiala ospitalitate cu care au fost înconjurați și tratați pretutindeni în țară, despre ale cărei frumuseți naturale și arhitectonice ca și despre evlavia credincioșilor și omenia românească oaspeții au rămas mult încantați, unii dintre ei exprimîndu-și dorința de a reveni pe curînd la noi.

SĂRBĂTORIREA ZILEI HRAMULUI LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI

Ca în fiecare zi, la 30 ianuarie, Institutul teologic universitar din București prăznuiește sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi, hramul acestui așezământ de cultură teologică.

Sărbătorirea zilei hramului a început încă din ajun cu slujba privegherii oficiată de un sobor de preoți și diaconi aleși dintre profesorii și studenții Institutului teologic.

În dimineața zilei de 30 ianuarie, între oarele 8,30—10,30 s-a oficiat serviciul divin la paraclisul «Sfânta Ecaterina» al Institutului teologic de un sobor de preoți și diaconi alcătuit din P.C. Pr. Prof. Ioan Coman, P.C. Pr. Prof. Ene Braniște, P.C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, P.C. Pr. Asist. Alexandru Stan, P.C. Pr. Asist. Nicolae Necula, P.C. Diac. Asist. Emilian Cornișescu, P.C. Diac. Ioan Bănățeanu, secretar-șef al Institutului teologic, P.C. Diac. Mihai Colibă, P. Cuv. Ciprian Zaharia și P. Cuv. Artemie Jantalău, studenți în anul IV. La serviciul divin au asistat: I.P.S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, Excelența Sa Episcopul Gerhard Anselm van Kleef al Diocezei vechi-catolice din Haarlem-Olanda, cu soția, însoțiți de P.C. Pr. Dumitru Soare, consilier patriarhal, P.C. Pr. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic, P.C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic, membri activi și onorari ai corpului didactic al Institutului.

La sfârșitul sfintei liturghii s-a oficiat un parastas pentru ctitorii și binefăcătorii Bisericii Sfânta Ecaterina, pentru profesorii și studenții răposați și un polihroniu.

După slujbă, întreaga asistență a trecut în sala de festivități a Institutului teologic unde s-a desfășurat programul sărbătoririi hramului. La festivitate au participat: I.P.S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Excelența Sa, Episcopul Gerhard Anselm van Kleef, cu soția, P.C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P.C. Pr. Dumitru Soare, consilier patriarhal, P.C. Pr. Petre Alexandru, consilier mitropolitan, membrii corpului didactic al Institutului, credincioși.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P.C. Pr. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic, care a evidențiat însemnătatea sărbătorii Sfinților Trei Ierarhi, «ocrotitorii și îndrumătorii spre cultură teologică ai acestui așezământ teologic», care rămîn, a subliniat Prea Cucernicia Sa, «adevărate făclii călăuzitoare pe calea de formare teologică și de trăire a Evangheliei», «îndreptare de neprețuită și aleasă slujire pentru viața religios-morală și obștească a dreptcredincioșilor». Apoi P.C. Părinte Rector a salutat prezența Excelenței Sale Episcopul Gerhard Anselm van Kleef și a soției sale la această sărbătoare, prezentînd asistenței cîteva date privitoare la activitatea bogată pe care o desfășoră în cadrul Bisericii Vechi Catolice și pentru apropierea între Bisericile creștine, îndeosebi în Comisia veche-catolică pentru dialogul cu Bisericile Ortodoxe. În Încheiere, P. C. Părinte Rector a adresat mulțumiri I. P. S. Mitropolit Teoctist al Olteniei pentru participarea la praznicul

Institutului, ca și reprezentanților Departamentului Cultelor, asigurând conducerea bisericească și de stat de toată recunoștința și devotamentul și de formarea tinerilor teologi ca slujitori de nădejde ai Bisericii și cetățeni buni și devotați țării și sprijinitori ai năzuințelor spre mai bine ale poporului nostru.

A urmat apoi prelegerea festivă, în cinstea sărbătoririi, rostită de *DI. Asist. Nicolae Fer* care a prezentat câteva *Aspecte ale desăvârșirii creștine la Sfinții Trei Ierarhi*. Pornind de la actualitatea operei Sfinților Trei Ierarhi, autorul a lămurit mai întâi sensul noțiunii de desăvârșire la Marii Ierarhi, oprindu-se la teologia «chipului și asemănării cu Dumnezeu». Vorbitorul a insistat asupra iubirii, ca expresie a asemănării și ca termen ultim al tuturor virtuților care conduc la desăvârșire, subliniind legătura strânsă dintre iubirea lui Dumnezeu și iubirea apoapelui. Iubirea de oameni este un element esențial al desăvârșirii. «Noi ne desăvârșim prin semenii noștri, a spus conferențiarul, și ne mintuim în iubire, în comuniune cu alții». Apoi s-a oprit asupra aspectului dinamic al desăvârșirii, care duce la înnoirea personală, pe plan spiritual, dar și a lumii creștine. Aceasta este și semnificația «apostolatului social», care se rezumă la colaborarea continuă cu Dumnezeu în înfăptuirea bine-lui printre oameni.

În concluzie, vorbitorul a arătat că desăvârșirea înseamnă angajare profundă în realitățile lumii din care facem parte preocupându-se de problemele societății în care trăim și participând la înnoirea lumii, la realizarea unei lumi a iubirii frățești, a dragostei de om și de neam».

După prelegere, corul studenților teologi, condus de *P. C. Diac. Conf. Nicu Moldoveanu* și de *P. C. Pr. Asist. Nicolae Necula*, a prezentat un program alcătuit din cântări religioase ca: *Prăznuiește astăzi*, de N. Moldoveanu, *Cămara Ta*, armon. N. Lungu, *Nelegiuitul pocăit*, cor din repertoriul clasic rus, *Ușile pocăinței*, armon. de N. Moldoveanu, *Acum liberează*, armon. de N. Moldoveanu; cântări populare ca: *Mama*, de I. D. Chirescu, *Floare dragă*, de N. Lungu, *Eu doinesc, codrul răspunde*, armonizat de N. Moldoveanu, *Foaie verde leuștean*, de N. Lungu, și coruri patriotice ca: *Pe-al nostru steag*, de Ciprian Porumbescu, *Pui de lei*, de Ionel Gh. Brătianu, *Înalță-te, frumoasă țară*, de I. D. Chirescu.

După programul studenților, a luat cuvântul *Excelența Sa Episcopul Gerhard Anselm van Kleef* din Olanda care și-a exprimat bucuria de a fi prezent la această festivitate și a mulțumit pentru primirea făcută. Apoi a împărtășit unele impresii din Bisericile Ortodoxe pe care le vizitase anterior, mărturisind că în România se simte «ca acasă». Amintind de unele curente teologice noi, a subliniat necesitatea cunoașterii acestor curente de către teologi, ca și necesitatea cunoașterii Sfinților Părinți pentru teologia actuală. În încheiere, *Excelența Sa* și-a exprimat speranța că dialogul dintre vechii catolici și ortodocși se va întări și va avea rezultate bune în vederea unității și unirii Bisericilor.

După aceea a luat cuvântul *I. P. S. Mitropolit Teoctist al Olteniei*, care a spus următoarele: «Sînt recunoscător Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru încredințarea cu care m-a onorat de a mă afla astăzi, la prăznuirea Sfinților Trei Ierarhi, în mijlocul studenților și profesorilor Institutului Teologic universitar. Cunoscut prin strădania sa îndelungată în aprofundarea studiului Teologiei ortodoxe din epoca patristică și prin stăruința ca întreaga învățătură a Sfintei noastre Biserici să fie strîns legată de viața bisericească sub multiplele ei aspecte, Prea Fericirea Sa a văzut în această tradițională sărbătoare, a celui mai înalt for de cultură teologică, un neseceat izvor de lucrare, atît pentru părinții și domnii profesori, cit mai cu

seamă pentru viitorii slujitori ai sfințelor noastre altare. An după an, prezența și cuvîntul înțelept al Întîistătătorului Bisericii noastre au sporit rîvna tuturor în cunoașterea temeinică a vieții și gîndirii celor trei mari luceferi ai Ortodoxiei, au statornicit legături trainice între epoca lor vastă și lucrarea preoțimii în zilele noastre și au deschis noi și luminoase orizonturi în slujirea Bisericii și a credincioșilor. Dornic de a lega tot mai strîns învățămîntul teologic de tezaurul patristic și de cerințele noastre actuale, în condițiile obștei noastre românești, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian este prezent și în aceste clipe cu prețuirea Sa față de harnicul și neobositul corp profesoral, cu iubirea Sa părintească față de studenți și de toți ostenitorii Institutului, precum și cu nădejdea Sa vie îndreptată spre o cît mai deplină formare a chipului și personalității preotului de azi și de mîine, rînduit să chivernisească toate cele ale sfinței preoții, spre lauda Bisericii și spre sporirea eforturilor în sprijinirea muncii creatoare a harnicului nostru popor.

Tuturor ne sînt încă vii momentele de mare însemnătate teologică înscrise în viața Institutului nostru, chiar în luna ianuarie. Acum cîteva zile, în această aulă, au răsunat glasurile unor înalți soli, ierarhi și teologi ortodocși, romano-catolici, anglicani, protestanți, cunoscuți prin îndelungata lor activitate închinată cunoașterii și apropierii dintre Biserici. Toți acești fruntași, slujitori ai Mișcării ecumenice, au mărturisit adîncă prețuirea Conducătorilor Bisericilor din care fac parte, pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, precum și bucuria acordării titlului academic de «Doctor Honoris Causa» din partea Institutului teologic universitar din București, cunoscut prin scrisul de mare actualitate teologică a profesorilor lui. Satisfacția le-a fost sporită — după propria lor subliniere — de a fi primit înaltul titlu în același timp cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, fiind astfel părtași la cinstirea arătată Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, pentru multilaterală și prodigioasă Sa activitate depusă pe tărîm teologic, pastoral și social.

Ca o înălțătoare predoslovie a marilor aniversări din anul în care am pășit, aniversarea Unirii Principatelor Române la 24 ianuarie, a inundat inimile întregii suflări românești cu simțăminte de cald patriotizm, pentru tot trecutul glorios al poporului nostru și pentru tot ceea ce privirea sa cuprinde spre viitor și brațul său înfăptuiește și înalță.

Teologia românească își împospătează izvoarele sale de gîndire și lucrare din viața și opera marilor părinți capadocieni, pe care Biserica îi cinstește tot în această lună, Seminarile teologice prăznuiesc pe Sf. Grigorie de Nazianz, iar astăzi, ca o încoronare, Institutele teologice slăvesc treimea de ierarhi: Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie Teologul și Sf. Ioan Gură de Aur. Se continuă, astfel, o tradiție scumpă Bisericii și Învățămîntului nostru teologic.

Mi-a plăcut să ascult cuvîntările rostite de P.C. Rector Mircea Chialda și Dl. asistent Nicolae Fer, care au stăruit asupra unor aspecte practice ale desăvîșirii creștine la Sfinții Trei Ierarhi. Deosebit de atrăgător și temeinic a subliniat Excelența Sa Dl. Episcop Van Kleef înrîurirea Ortodoxiei și binefacerea primelor veacuri creștine, în promovarea dialogului ecumenic din zilele noastre.

Iată deci că, silindu-ne să adîncim operele Sfinților Părinți, la fiecare popas închinat amintirii lor dobîndim noi cuprinderi din gîndirea lor și ne dăm seama tot mai limpede cît de actual este tezaurul dreptei noastre credințe, cît de actuală este concepția lor despre problemele de viață și cît de mult ajută scrisul lor și nu mai puțin viețuirea lor pilduitoare lucrării tuturor slujitorilor Bisericii creștine.

Ceea ce mereu ne atrage luarea-aminte la acești trei Luceferi ai Creștinismului este temeinica lor pregătire pentru a răspunde cerințelor vieții din acea epocă. În-

chinați științei vremii lor, ei au strălucit din fragedă tinerețe prin muncă asiduă, seriozitate, statornicie, noblețe sufletească, prin atașamentul față de valorile creștine și prin evlavia vrednică de rolul și numele lor, în Biserica secolului al IV-lea. Legați strâns de slujirea sfintelor adevăruri evanghelice, și de slujirea lumii, Sfinții noștri ocrotitori — doi ridicați la treapta de patriarh în tronul ecumenic al Constantinopolului, iar al treilea Arhiepiscop al Cezareei Capadociei — s-au avîntat în luptă pentru înfăptuirea celor mai arzătoare aspirații umane, ca dreptatea socială, egalitatea oamenilor, frățietatea, pacea, munca și iubirea semenilor etc.

De la ei ne-au rămas pagini nemuritoare asupra umanismului creștin. Fără acest crez în valoarea și demnitatea omului, care este coroana întregii firi create de Dumnezeu, învățătura creștină ar fi rămas în domeniul de neînțeles al abstractului. Îndreptată spre înfăptuirea năzuințelor nobile ale omului, de înălțarea și împodobirea acestuia pînă la treapta desăvîrșirii, teologia Sfinților Trei Ierarhi a adus lumină și a clarificat cele mai controversate păreri care frământau atît de adînc viața Bisericii în veacul disputelor hristologice. Marile probleme ridicate de viața societății plină de contradicții în acea vreme, nu i-au lăsat pasivi, deși duhul lor era îndestulat de frumusețile contemplației, ale rugăciunii și ale Sfintei Scripturi.

De pe treptele celei mai desăvîrșite trăiri ale adevărurilor dumnezeiești, Sfinții Trei Ierarhi au adus învățătura despre Sfînta Treime la nivelul de înțelegere și cuprindere a credincioșilor spre a se putea tălmăci felul în care se realizează Dumnezeu în viață. Dumnezeu cel necuprins cu mintea este Tatăl nostru cel din ceruri și El nu mai vorbește din depărtări cerești, ci se coboară pe pămînt, prin întruparea Fiului Său, Domnul nostru Iisus Hristos, a cărui jertfă și învățătură însemnează cea mai puternică afirmare a vieții. De aceea, tezaurul de învățătură al Bisericii este izvor de înălțare și desăvîrșire, de mîntuire și de fericire deplină, de care se împărtășesc toți fiii ei, fără nici o deosebire de neam sau de stare socială.

Ca pe un luminos mesaj, acești mari învățători ai noștri ne transmit peste veacuri, prin Sfînta Liturghie, și prin operele lor, crezul sfînt în frumusețile slujirii preoțești, în rolul ei înălțător, în continua actualitate a acestei misiuni. Nu există tărîm de lucrare pentru noi ca arhieriei, dascăli sau ucenici, în care să nu ne îndestulăm din rîvna, credința, știința, înțelepciunea și dragostea lor de oameni și de lume.

Numai o minte scinteietoare și luminată ca cea a Sfîntului Vasile cel Mare a fost în stare să tălmăcească adevărurile Scripturii despre creația lumii într-o formă de aleasă ținută literară și de adîncă cunoaștere teologică. Deși, după cum se vede, stăpînea cu temeinicie datele științei dobîndite în marile centre de cultură din vremea sa, marele ierarh al Cezareei Capadociei afla în rugăciune cea mai bună cale de cunoaștere a lui Dumnezeu și a voii Sale. Iubind viața monahală, căreia i-a dat albia continuității prin *Regulile mari și mici*, el nu s-a izolat în singurătate, ci a răspuns la chemările pentru apărarea unității în Biserică.

Bunul său prieten și frate, Sfîntul Grigorie de Nazianz, ne-a lăsat pe lingă alte multe opere, cele cinci celebre *Cuvîntări despre Dumnezeu*, pentru care a rămas în panteonul nemuririi dreptei noastre credințe ca cel de al doilea Teolog al Bisericii. Din sălașul liniștei sale monahale, cugetînd neîncetat la cele dumnezeiești, îndrepta scrisori ziditoare de suflet, de o rară frumusețe, pentru păstrarea adevărurilor ortodoxe, pe care le-a turnat și în versuri pline de măiestrie și de artă. Gîndirea sa despre dumnezeirea lui Iisus Hristos și despre neprihănirea Maicii Domnului, ca dealtfel a altor Părinți ai Bisericii, a fost hotărîtoare în discuțiile teologice aprinse pînă la

sfișieri aducînd biruința Ortodoxiei. Se știe cît de mult ajută concepția aceasta în promovarea dialogului ecumenic atît de necesar pentru refacerea unității creștine și pentru crearea atmosferei de încredere și pace între creștini.

Dar care teolog sau slujitor al altarului nu a sorbit cu nesaț din vasta gîndire a Sfîntului Ioan Gură de Aur, care cu darul oratoriei a umplut de strălucire amvonul Bisericii din Antiohia? Prisosind în cunoașterea Sfintei Scripturi, în virtute, în rugăciune și în alte multe daruri, cuvîntul său înaripat de cele dumnezeiești, apropiat de năzuințele și frămîntările credincioșilor, a răsunit cu putere în marea biserică a Constantinopolului, atunci cînd a fost înălțat la rangul de patriarh. Ne sînt bine-cunoscute învățăturile sale despre preoție, pe care o înfățișează ca pe una dintre cele mai nobile slujiri pe pămînt. Opera sa vastă este adevărată călăuză pentru aflarea drumului care duce la interpretarea cea dreaptă a doctrinei evanghelice față de bunurile materiale, față de proprietate, de muncă, de relațiile dintre oameni și alte multe abuzuri existente în societatea plină de contradicții și nedreptăți în acea vreme.

Săvirșind pomenirea lor și a operei lor de străluciți teologi, preoți și ierarhi, noi pășim în duhul învățaturii lor pe aceleași cale de slujire a Mîntuitorului Iisus Hristos și a oamenilor, în condițiile și cu posibilitățile noastre de acum. Aceste condiții, atît de prielnice lucrării noastre bisericești în ultimele trei decenii, ne-au arătat cît de folositoare a fost cunoașterea scrierilor și vredniciilor Sfinților Trei Ierarhi, pentru rodnicia noastră strădanie în ogrorul Domnului. Cît de recunoscători se cuvine să fim Prea Fericitului Patriarh Justinian și Sfîntului Sinod pentru înlesnirile create învățămîntului nostru teologic pentru cunoașterea și adîncirea scrierilor Sfinților Părinți. Dacă ne mîngîie mult aprecierile elogioase din partea celor ce iau cunoștință de lucrarea Bisericii noastre, de aportul ei în Ortodoxie, de credincioșia ei pentru punerea în practică a ecumenismului și de atașamentul ei față de țara și poporul în mijlocul căroră ea activează, știm că acest echilibru și spirit realist specific Ortodoxiei românești îl datorăm statorniciei cu care noi am păstrat neștirbit tezaurul creștin de gîndire și de viață din secolul al IV-lea. Numeroase punți ne asigură legătura noastră, a Bisericii Ortodoxe Române, din cele mai vechi timpuri cu viața creștină înfloritoare în vestitele centre creștine ale Capadociei, Pontului, Constantinopolului etc. Unele din acestea sînt: Liturgiile alcătuite de ei, scrisorile către Biserica din părțile noastre, către ierarhii Tomisului, prieteni și apărători ai Sfîntului Ioan Gură de Aur, jignit și nedreptățit în mod abuziv, sau titlul de locțiitor al Cezareei acordat întîistătătorului Bisericii noastre, precum și numeroasele traduceri în limba română, care ne-au adus un mare spor duhovnicesc și cultural. Dacă la acestea adăugăm neasemuitele frumuseți trăite de înaintașii noștri, participînd și cîntînd Sfintele Liturgii în graiul bunilor și străbunilor lor, ne dăm seama astfel de înfrîurirea covârșitoare asupra sufletului ortodox și român în păstrarea unității de limbă și de credință. Darurile sufletești ale acestor arhipăstori ai Bisericii lui Hristos le simțim aceleași și în zilele noastre. Idealul slujirii prin cuvînt și faptă a fost preamărirea lui Dumnezeu prin dragostea jertfelnică față de oameni și de societate. Vestitele așezăminte de asistență socială create de Sfîntul Vasile cel Mare, rîvna de cultură și de păstrarea Ortodoxiei Sfîntului Grigorie de Nazianz sau pasiunea cu care apăra Sfîntul Ioan Gură de Aur pe toți cei mulți, asupriți și exploatați, ne sînt tuturor călăuze prețioase.

Pilda și rîvna lor ajută pe cel ce îmbrățișează preoția să fie un înțelept chivernisitor al Harului primit, un iscusit sfătuitor spre bine și desăvirșire, un orator

înțeles și apreciat de credincioși, un trăitor al rugăciunii și al evlaviei, precum și un om care se dăruie semenilor, ale căror năzuințe și frământări le socoate în dreapta lor limpezire ca pe ale sale proprii.

De aceea și popasul de astăzi — ca de altfel în fiecare an — a dat la iveală această statornică preocupare de a sorbi cât mai mult, în creșterea viitorilor slujitori, din opera cuprinzătoare și atât de actuală a marilor ierarhi și teologi, prăznuiți de învățămîntul nostru teologic.

În acest duh să ne desfășurăm activitatea, duh care îl găsim fidel oglindit în Apostolatul Social, gândit și dăruit amvoanelor de către Prea Fericitul Patriarh Justinian. Cu astfel de încredințări sîntem alături de Prea Cucerniciile și Domniile Voastre, neosteniți și înțelepți dascăli și părinți ai acestor vîlăstare ale Bisericii noastre strămoșești. Vă doresc tuturor spor la muncă, sănătate și același elan în nobila Dvs. strădanie».

*

În încheiere a luat cuvîntul *P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu*, prorectorul Institutului teologic, care și-a exprimat mai întîi recunoștința față de Prea Fericitul Patriarh Justinian «care a așezat învățămîntul teologic pe fîgașul autenticei tradiții patristice, caracterizată printr-o profundă deschidere față de Dumnezeu și față de om». Referindu-se la aspectele spiritual, cultural și obștesc ale învățămîntului teologic românesc, inspirate din cel patristic, *P. C. Sa* a reliefat legătura indisolubilă dintre teologie și spiritualitate, deschiderea față de valorile culturii umane sau raportul dintre teologie și cultură, subliniind necesitatea propovăduirii dreptei credințe, dar și prețuirea valorilor culturale și a aspirațiilor omului și lumii contemporane. «Biserica noastră, a spus *P. C. Sa*, a susținut permanent aspirațiile de dreptate, independență și suveranitate ale poporului român».

În continuare *P. C. Părinte Prorector* a scos în evidență faptul că Sfinții Trei Ierarhi «s-au ridicat la viziunea unui creștinism integral care îmbină armonios iubirea față de Dumnezeu, cu iubirea față de oameni», în spiritul căreia se face și învățămîntul teologic românesc. În baza acestor orientări, Biserica Ortodoxă Română poartă un dialog fructuos cu multe Biserici și confesiuni creștine, aducîndu-și contribuția sa la promovarea mișcării ecumenice contemporane.

Mulțumind *I. P. S. Mitropolit Teoctist și Excelenței Sale Episcopului Gerhard Anselm van Kleef*, pentru frumoasele și interesantele cuvîntări rostite, ca și reprezentanților Departamentului Cultelor, pentru bunăvoința de a participa la această festivitate, a făcut tuturor alese urări de sănătate și spor în activitate.

Festivitatea cinstirii Sfinților Trei Ierarhi s-a încheiat cu tradiționala agapă frățască.

Pr. Asist. NICOLAE NECULA

VICTIME ALE CUTREMURULUI DIN 4 MARTIE 1977

Marele cutremur din pragul nopții de 4 spre 5 martie 1977 a făcut, aici, în capitală, unde seismul s-a dezlănțuit cu forță și în imagini de apocalips, pe lângă grave stricăciuni și pagube materiale uriașe, și numeroase victime omenești.

Printre aceste victime se numără și cinci teologi: două cadre didactice universitare și trei elevi.

Cu inima cernită, cu durere în suflet și cu sincer regret, spre pioasă aducere aminte prin trecerea timpului, însemnăm în rândurile de mai jos câteva date din vremelnica viață a fiecăruia din ei.

Diac. prof. onorar Nicolae I. Nicolaescu. — S-a stins din viață în dimineața zilei de 5 martie 1977 în drum spre spital, după ce supraviețuise o noapte de groază prins între dărămăturile imobilului năruit în urma cutremurului din ajun.

Diac. prof. Nicolae I. Nicolaescu s-a născut la 6 noiembrie 1910 în satul Tanslavi, comuna Dozești, județul Vâlcea. Între anii 1918—1923 a urmat cursurile școlii primare în comuna natală și în orașul Râmnicu-Vâlcea, unde va frecventa apoi cursurile Seminarului teologic, pe care îl va absolvi în anul 1931, ca șef de promoție. Între anii 1931—1935 urmează cursurile Facultății de teologie din București, la sfârșitul cărora își ia diploma de licență în teologie cu nota 10, calificativul «magna cum laude».

Între anii 1935—1937 urmează cursuri de specializare în secția biblică la Facultatea de teologie romano-catolică și la Facultatea de teologie protestantă din Strasbourg-Franța, iar în vara anului 1937 face o călătorie de studii la Atena, în Grecia.

În anul 1942 și-a trecut examenul de doctorat în teologia ortodoxă la Facultatea de teologie din București, cu teza *Introducere în Epistola către Filipeni. Captivitatea Sfântului Apostol Pavel la Efes*, notată cu media 10, calificativul «magna cum laude».

Paralel cu anii de studii, teologul Nic. I. Nicolaescu a ocupat diferite funcții în cadrul Bisericii: în anul 1937 a fost cîntăreț bisericesc la parohia Progresul I din capitală; în 1937—1938 a îndeplinit aceeași funcție la parohia Sfântul Elefterie din București; în 1938 a funcționat ca profesor suplinitor de religie la un liceu comercial din capitală.

Activitatea didactică universitară și-a început-o în anul 1938, cînd a fost numit asistent pe lângă catedra de Studiul Noului Testament și ermeneutica biblică a Facultății de teologie din București, funcție pe care o deține pînă în anul 1947. Paralel cu această funcție didactică, teologul Nic. I. Nicolaescu, căsătorindu-se între timp și hirotonindu-se, funcționează ca diacon la biserica Sfântul Gheorghe Vechi din capitală, între anii 1939—1947.

În anul universitar 1947—1948 este numit profesor titular de Studiul Noului Testament și ermeneutică biblică la Facultatea de teologie din Suceava, unde i se încredințează și conducerea acestei facultăți, ca decan.

Din toamna anului 1948, odată cu reorganizarea învățămîntului teologic prin trecerea lui sub oblăduirea și îndrumarea directă a Bisericii, Diac. prof. Nic. I. Ni-

colaescu este transferat la Institutul teologic de grad universitar din București, la catedra de Studiul Noului Testament, unde va funcționa pînă la 1 septembrie 1971, cînd a ieșit la pensie. Între anii 1949—1950 și 1962—1971 a condus Institutul teologic universitar din București în calitate de rector, iar între anii 1952—1962 a funcționat ca prorector al acestui Institut.

Paralel cu activitatea didactică și cu celelalte activități oficiale ce a îndeplinit de-a lungul timpului, Părintele diac. prof. Nic. I. Nicolaescu a desfășurat și o bogată activitate publicistică în presa zilnică a vremii și mai ales în revistele bisericești, unde, pe lîngă substanțiale articole și studii de înalt nivel teologic de specialitate, a publicat și numeroase articole și știri de popularizare a Noului Testament, numărul titlurilor lucrărilor — studii, articole, reportaje, recenzii, dări de seamă, foiletoane, predici etc. — trecînd cu mult peste 100.

Menționăm cîteva dintre aceste titluri: *Studiul Noului Testament în Biserica Ortodoxă Română* («Renașterea», XVII/1938); *II Corinteni XII, 7—9, Studiu exegetic-critic* (extras din «Studii teologice», serie veche, VII/1938—1939); 3. *Introducere în Epistola către Filipeni. Captivitatea Sf. Pavel la Efes*, teză de doctorat în teologie, 1942; *Cronologia paulină* (extras din «Biserica Ortodoxă Română», LX/1942, nr. 5—6); *Sensul vieții sociale după Noul Testament. Studiu de teologie biblică*, București, 1946; *Adevărata pietate după Noul Testament* («Studii teologice» nr. 1—2/1949); *Cheia interpretării istorice a Apocalipsei* («Studii teologice», nr. 5—6/1949); *Misiunea socială a Bisericii în lumina Sfintei Scripturi* («Ortodoxia», nr. 1/1951); *Actualitatea Epistolei I-a către Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel* («Studii teologice», nr. 1—2 și 3—4/1951); *Sfîntul Apostol Pavel și creștinătatea actuală* («Studii teologice», nr. 7—8/1951); *Cele patru Evanghelii, dovadă pentru folosirea pîinii dospite la Sfînta Euharistie* («Studii teologice», nr. 9—10/1951); *Biserica Ortodoxă Română, păstrătoarea celor mai bune tradiții și metode de exegeză biblică* («Studii teologice», nr. 3—4/1952); *Actualitatea parabolilor istorisite în Evanghelia după Sfîntul Luca* («Studii teologice», nr. 5—6/1952); *Patimile Mîntuitorului după Sfintele Evanghelii* («Studii teologice», nr. 1—2/1953); *Sfîntul Ioan Evanghelistul, martor al învierii Domnului* («Glasul Bisericii», nr. 2—3/1953); *Actualitatea Epistolei I a Sfîntului Ioan Evanghelistul* («Studii teologice», nr. 3—4/1953); *Cuvînt la Sfîntii Trei Ierarhi* («Biserica Ortodoxă Română», nr. 1—2/1954); *Cadrul problemei sinoptice* («Studii teologice», nr. 3—4/1954); *Îndatorirea Bisericii de a contribui la instaurarea ideilor creștine de pace, libertate, înfrățire și dragoste între oameni și popoare* («Ortodoxia», nr. 4/1961); *Studiile biblice în Biserica Ortodoxă Română* («Studii teologice», nr. 1—2/1971); *Venirea a doua. Împărăția de o mie de ani* («Studii teologice», nr. 1—2/1972); *Sfînta Scriptură în Biserica noastră* («Studii teologice», nr. 5—6/1974); *Scurt istoric al traducerii Sfintei Scripturi* («Studii teologice», nr. 7—8/1974).

Pe lîngă numeroasele articole și studii, Diac. prof. Nic. I. Nicolaescu a colaborat la alcătuirea manualului de *Introducere în cărțile Noului Testament* pentru uzul studenților în teologie, apărut într-o primă ediție în 1956 și în curs de apariție într-o nouă ediție, revizuită, — la care de asemenea și-a dat concursul.

Paralel cu activitatea didactică și publicistică, Părintele diac. N. I. Nicolaescu a desfășurat și o remarcabilă activitate în cadrul relațiilor externe ale Bisericii Ortodoxe Române, ca membru activ permanent în multe comitete, comisii, conferințe și alte organisme din cadrul Mișcării ecumenice și ale vieții creștine contemporane.

Slujba religioasă funebră a fost oficiată în ziua de 8 martie 1977 în biserica «Sfinta Ecaterina», paraclisul Institutului teologic universitar, de un numeros sobor de slujitori, din care au făcut parte: P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Pr. prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic; P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale; P. C. Pr. conf. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic; P. C. Pr. prof. Dumitru Stăniloae; P. C. Pr. prof. Vladimir Prelipceanu; P. C. Pr. prof. Ioan Rămureanu; P. C. Pr. conf. Const. N. Galeriu; P. C. Pr. conf. Ilie Moldovan, spiritualul Institutului teologic; P. C. Pr. asist. Nic. Necula, P. C. Pr. asist. Al. Stan, P. C. Pr. Toma Stănciulescu, P. C. Pr. Grig. Miron; PP. CC. diaconi I. Bănățeanu și Mihai Colibă. Acestora li s-au mai adăugat pe parcursul slujbei: P. C. Pr. vicar Al. Ionescu, P. C. Pr. cons. Petre F. Alexandru, P. C. Pr. prof. Sebastian Chilea, P. C. Pr. cons. Ion Cristache, P. C. Pr. cons. Gh. Tache ș.a.

Răspunsurile stranei au fost date de corul studenților teologi sub conducerea P. C. diac. conf. Nicu Moldoveanu.

La slujba funebră au participat profesorii în funcție și profesori onorari, doctoranzi și studenți ai Institutului teologic, familia și rude ale celui decedat, profesori de la Seminarul teologic din București, foști colegi de seminar și de facultate, foști studenți și doctoranzi ai decedatului, alți credincioși.

Au fost rostite mai multe cuvântări.

Cel dintii a vorbit P. S. Episcop vicar Roman Ialomițeanul, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. După ce a arătat împrejurările tragice în care și-a sfârșit viața, după ce a evocat personalitatea și activitatea teologică a celui adormit în Domnul, P. S. Sa a transmis familiei și rudelor greu încercate prin înțetarea din viață a celui ce fusese Diac. prof. Nic. I. Nicolaescu, condoleanțe, mângâieri și îmbărbătări din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a P. S. Sale personal.

În numele Institutului teologic, a rostit mișcătoare cuvinte P. C. Pr. conf. Const. N. Galeriu, care a evocat viața și activitatea fostului profesor, prorector și rector al Institutului teologic universitar din București. Vorbitorul a scos în evidență puterea de muncă, spontaneitatea gândirii, capacitatea intelectuală, pregătirea profesional didactică dublată de exigența profesională la catedră, și a trecut în revistă activitatea publicistică, menționând câteva din cele mai valoroase lucrări, studii și articole ale defunctului.

Au mai evocat personalitatea celui dispărut în mod tragic — presărînd-o cu amintiri din vremea studiilor — foștii colegi de seminar și de facultate: Pr. Toma Stănciulescu de la biserica Sfintul Vasile-Cotroceni din capitală și P. C. Pr. prof. Sebastian Chilea, acesta din urmă schiîndu-i un frumos medalion-portret.

În numele foștilor studenți și doctoranzi neortodocși care și-au făcut studiile la Institutul teologic din București și cărora Părintele diac. Nic. I. Nicolaescu le-a fost profesor, a vorbit P. Cuv. Arhim. Zareh Baronian, vicarul Episcopiei Armene din România și slujitor la catedrala episcopală armeană din București.

După slujba funebră din biserica Sfinta Ecaterina, sicriul cu rămășițele pămîntești ale celui ce fusese Diac. prof. Nicolae I. Nicolaescu a fost transportat la cimitirul «Andronache» din capitală, unde au fost înhumate lângă cele ale fiului său, decedat cu câteva săptămîni mai înainte.

Toți cei ce l-am cunoscut, dintre care unii i-am fost studenți, îi vom păstra o vie și veșnică amintire.

Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în pace în corturile dreptilor împreună cu aleșii Săi!

Asist. Nicolae Fer. — A încetat din viață în timpul cutremurului din 4 martie 1977, împreună cu soția sa, prin prăbușirea blocului unde locuia. O moarte rapidă, o moarte lentă plină de chinuri?! Cine poate ști?! În orice caz, o moarte precedată — fie și pentru o clipă — de o spaimă și groază apocaliptică...

Asistentul universitar Nicolae Fer s-a născut la 19 mai 1945, în comuna Singeorge din județul Timiș. Copilăria și-a petrecut-o în comuna Moiad din județul Sălaj, unde, între timp, se mutaseră părinții săi. Aici, în Moiad, copilul Nicolae a urmat cursurile școlii elementare, distingându-se ca un elev excepțional la învățatură și purtare. După absolvirea școlii elementare, părinții săi, oameni evlavioși, au îndreptat pașii unicului lor fiu spre Seminarul teologic din Cluj, ale cărui cursuri le-a urmat, ca bursier, între anii 1960—1965, la sfârșitul cărora obținând — ca șef de promoție — diploma pentru absolvirea seminarului teologic.

În toamna anului 1965, după reușirea printre primii la examenul de admitere, s-a înscris — ca bursier al Episcopiei Oradiei — la Institutul teologic universitar din Sibiu, pe care l-a absolvit în vara anului 1969, când și-a susținut și examenul pentru diploma de licență în teologie — teza, cu un subiect din teologia morală, fiind apreciată cu calificativul «excepțional».

În toamna anului 1969, reușind la concursul de admitere, s-a înscris la cursurile de doctorat de la Institutul teologic universitar din București, secția sistematică, specialitatea dogmatică.

Între anii 1969—1971 Nicolae Fer a frecventat cursurile anilor I și II de doctorat, susținându-și lucrările de seminar și trecându-și în chip strălucit examenele anuale. După promovarea anului II, obținând o bursă, a fost trimis, pentru specializare, la Facultatea de teologie veche-catolică din Berna-Elveția, unde în iunie 1975 a obținut titlul de doctor în teologie al acestei facultăți, cu calificativul «magna cum laude», cu o teză despre *Apotază și epectază. Cunoașterea lui Dumnezeu și progresul spiritual înfinit în gândirea Sfântului Grigorie de Nisa*, redactată în limba franceză.

Întors în țară, după obținerea titlului, teologul Nicolae Fer și-a susținut examenul aprofundat de admisibilitate, pe care l-a promovat cu media generală de 9,75.

La 17 ianuarie 1976 s-a căsătorit cu tînăra fiziciană Maria Miere, absolventă a Universității din Cluj.

Pentru calitățile sale intelectuale și morale deosebite, la 1 februarie 1976, teologul Nicolae Fer a fost numit asistent la Institutul teologic universitar din București, secția sistematică.

Paralel cu activitatea la catedră, își pregătea examenul pentru «echivalarea ortodoxă» a doctoratului obținut la Facultatea de teologie veche-catolică din Berna.

În timpul studiilor la doctorat, în țară și în străinătate, a publicat lucrări de seminar, articole, note și recenzii de cărți. Dintre acestea amintim: *Cunoașterea lui Dumnezeu la Dionisie Pseudoareopagitul* («Glasul Bisericii», nr. 1—2/1971); *Cunoașterea lui Dumnezeu și ideea de epectază la Sfântul Grigorie de Nisa* («Ortodoxia», nr. 1/1971); *Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la păstrarea limbii și unității etnice a românilor din Transilvania* («Biserica Ortodoxă Română», nr. 4—6/1977).

Înmormîntarea asistentului universitar Fer Nicolae (și a soției sale) a avut loc în comuna Vadu-Crișului, județul Bihor.

Înainte de a fi transportat acolo, în fața bisericii Sfânta Ecaterina s-a făcut o scurtă slujbă de prohodire de către P. C. Pr. asist. Nic. Necula, la care au participat profesori, studenți și doctoranzi de la Institutul teologic, în frunte cu P. C. Pr. prof. rector Mircea Chialda. La sfârșitul scurtei sluje, a vorbit P. C. Pr. prof. Dumitru Stăniloae. Pe fondul și în contextul mării tragedii în care și-a încheiat atât de timpuriu viața, în cuvinte de mare efect emoțional, P. C. Sa a adus un ultim omagiu fostului său ucenic, subliniind marile calități sufletești și posibilități intelectuale cu care fusese înzestrat de Dumnezeu.

La locul de veșnică odihnă, în comuna Vadu-Crișului din județul Bihor, unde a avut loc înmormântarea în ziua de 10 martie 1977, a participat o delegație din partea Institutului teologic din București formată din P. C. Pr. conf. Ilie Moldovan, spiritualul Institutului împreună cu cinci studenți, precum și o delegație din partea Institutului teologic din Sibiu formată din P. C. Pr. Liviu Streza împreună cu trei studenți.

Slujba înmormântării s-a făcut în sobor, în prezența unui imens număr de credincioși.

Au luat cuvântul, aducând un ultim omagiu, mai mulți vorbitori. Din partea Institutului teologic au vorbit P. C. Pr. conf. Ilie Moldovan și studentul Urdă Gheorghe.

Părintele conf. Ilie Moldovan, după ce a subliniat curăția vieții morale, fermitatea convingerilor sale religioase ortodoxe, posibilitățile sale intelectuale, întrerupte prea de timpuriu, cu mult înainte de a rodi pe deplin în cîmpul teologiei ortodoxe românești, a exprimat sincere regrete, pentru această ireparabilă pierdere, din partea profesorilor, studenților și doctoranzilor Institutului teologic universitar din București și a adresat calde cuvinte de mîngiere bătrînului său tată, atât de dureros încercat, transmițîndu-i condoleanțe din partea profesorilor și studenților Institutului teologic.

Într-o atmosferă de apăsătoare durere și întristare, sicriul cu corpul neînsuflit al celui ce fusese asistentul universitar Nicolae Fer a fost îngropat în cimitirul parohial, aflat pe malul Crișului Repede, pe locul fostei cetăți voievodale a lui Menumorut.

Odihnească-i Dumnezeu în pace bunul și curatul său suflet în locașurile sale cele fără de moarte!

Din partea noastră a tuturor celor care l-am cunoscut, iubit și prețuit, o lacrimă curată de regret și o neștearsă aducere aminte...

*

Gligor Valer, Negulescu Constantin, Petre Constantin. — Trei elevi din anul V de la Seminarul teologic din București, căzuți victime în timpul cutremurului din 4 martie 1977, prin prăbușirea unei aripi a imobilului internatului școlii.

Gligor Valer, născut în orașul Abrud, din județul Alba, la 10 aprilie 1956, a fost înmormîntat în ziua de 6 martie 1977, în orașul natal, unde a fost transportat, după încetarea din viață. Înainte de a-l porni la Abrud, i s-a făcut prohodirea — lui și celorlalți doi colegi — în biserica Mînăstirii Radu Vodă, paraclisul Seminarului teologic, de un sobor de slujitori dintre preoții-profesori ai școlii, în prezența întregului corp didactic și a elevilor școlii.

În orașul natal, slujba înmormintării a fost oficiată în sobor, în frunte cu P. S. Emilian, episcopul Alba Iuliei. Din partea Seminarului teologic din București, la înmormintare a participat o delegație de 15 elevi.

Negulescu Constantin, născut la 9 august 1957, în comuna Pietrari din județul Dâmbovița, decedat în timpul cutremurului, a fost înmormintat în ziua de 10 martie 1977, în comuna natală. Din partea Seminarului teologic din București a participat o delegație de elevi, colegi de an cu decedatul și din alți ani de studii.

Petre Constantin, născut la 17 august 1957 în comuna Ciorani, jud. Prahova, decedat tot în timpul cutremurului, a fost înmormintat în comuna natală în ziua de 7 martie 1977. O delegație de elevi seminariști a participat la slujba înmormintării colegului lor, slujbă făcută în sobor, la care au participat mulți credincioși.

Toți cei trei elevi care și-au pierdut viața în clipele groaznice ale cutremurului au fost elemente foarte bune la învățătură și la purtare. Imaginea lor va rămâne neștearsă în inimile și mintea colegilor lor, ale profesorilor și ale tuturor celor ce i-au cunoscut.

Dumnezeu să-i odihnească în pace și veșnică fie-le amintirea!

NOTE BIBLIOGRAFICE

Emmanuel Lanne, *Le nom de Jésus-Christ et son invocation chez Saint Irénée de Lyon*, II, în «Irenikon», tome XLIX (1976), no. 1, p. 34—53.

Textele din opera Sfintului Irineu studiate de E. Lanne în prima parte a studiului său despre *Numele lui Iisus Hristos și invocarea lui la Sfântul Irineu* au lăsat să se întrevadă o teologie bogată și completă a numelui lui Iisus Hristos.

Astfel în primele două texte (din *Scrisoarea martirilor din Lion și din Viena și cel din Impotriva ereziilor* — I, 10, 1), Sfântul Irineu încearcă o dezvoltare originală a teologiei textului din Epistola către Filipeni II, 6—11). În pasajul al treilea (*Impotriva ereziilor* I, 27, 4) demonstrează că atașarea atributelor de bunătată, dulceață și frumusețe numelui lui Iisus Hristos, sint antitetice cu atributele diavolului și ale ereticilor supuși lui.

Analizând două pasaje din *Impotriva ereziilor* (II, 6, 1—2 și II, 32, 3—5), Sfântul Irineu demonstrează invocarea numelui și a puterii lui Iisus Hristos și faptul că invocarea numelui lui Iisus Hristos capătă o dimensiune eclezială și cultică, dimensiune care va fi înfățișată de Sfântul Irineu în celelalte cărți ale lucrării *Impotriva ereziilor* și în lucrarea *Demonstrația predicii apostolice*.

*

În partea a doua a studiului său (publicată în nr. 1/1976 al revistei), E. Lanne analizează pe larg aceste texte grupându-le în două paragrafe.

În paragraful al cincelea (intitulat *Numele acum preaslăvit în Biserică printre toate neamurile*), E. Lanne se oprește îndeaproape asupra pasajelor din cartea IV din lucrarea *Impotriva ereziilor*, care constituie o concluzie a celor înfățișate din prima parte. În adevăr în pasajele analizate în paragrafele I—IV argumentele pe care Sfântul Irineu le aduce erau centrate pe cuvintele Mintuitorului și înfățișau unitatea lui Dumnezeu și unitatea celor două Testamente.

În paragrafele din partea a doua a studiului, E. Lanne se oprește îndeaproape asupra Sfintei Euharistii care sub diferitele ei aspecte formează centrul gândirii Sfintului Irineu.

Cel dintâi aspect al Sfintei Euharistii pe care-l analizează Sfântul Irineu este cel al acțiunii de mulțumire pe care o reprezintă Euharistia; cel de al doilea aspect este cel de slăvire a lui Dumnezeu. În adevăr tema acțiunii de mulțumire constituie pentru Sfântul Irineu o introducere la dezvoltarea învățaturii despre jertfa euharistică, înțeleasă în lumina textului din profeția lui Maleahi I, 10—11, ca jertfă de slăvire a numelui lui Iisus Hristos. În legătură cu aceasta E. Lanne analizează textele din *Impotriva ereziilor* IV, 17, 6; IV, 36, 7, ca dezvoltare a textului din III, 17, 3. Ca o încheiere a expunerii pe care Sfântul Irineu o face în aceste texte asupra Sfintei Euharistii E. Lanne se oprește asupra pasajului din *Impotriva ereziilor* IV, 18, 6—19, 1 în care Sfântul Irineu înfățișează slăvirea numelui lui Iisus Hristos și în care este evidențiată comuniunea și unirea ce există între trup și Duh, ambii termeni indicând două aspecte inseparabile ale anaferei euharistice, în care elementele euharistice sînt transformate prin invocarea lui Dumnezeu să trimită pe Duhul Sfânt asupra elementelor.

Analizând forma epiclezei folosite de Sfântul Irineu în lumina liturgiilor posteroare, E. Lanne demonstrează că la Sfântul Irineu «invocarea lui Dumnezeu» nu poate fi separată de preaslăvirea numelui care este cuprins total în dezvoltarea Sfintei Euharistii (*Impotriva ereziilor*, IV, 17, 5—19, 1 unde este interpretat textul din Maleahi I, 10 ș.u.). Numele invocat este în același timp numele Tatălui și al Fiului, dar în primul rînd numele Fiului și mai precis al lui Iisus Hristos ceea ce amintește direct termenul «kataghelontes» (din I Cor. XI, 26: «Căci de cîte ori veți minca pîinea aceasta și veți bea paharul acesta, vestiți moartea Domnului, pînă cînd va veni»), ca proclamare armonioasă a comuniunii și a unirii trupului și a Duhului.

În acest fel teologia invocării numelui lui Iisus Hristos, așa cum ea a apărut în pasajele analizate în prima parte, apare culminând în celebrarea Sfintei Euharistii care este jertfă curată a Bisericii, jertfă universală și permanentă.

Prin urmare invocarea și proclamarea numelui lui Iisus Hristos de către Biserică și de către creștin anunță și manifestă comuniunea și unirea trupului și a Duhului.

E. Lanne afirmă că în legătură cu aceasta, pasajul din *Împotriva ereziilor* IV, 36, 5 oferă o indicație scurtă dar prețioasă asupra invocării numelui lui Iisus Hristos. Sfântul Irineu invită pe cei care, după demonstrația făcută în capitolele precedente, mai stăruie în neîncredere că «profeții au fost trimiși de unul și același Dumnezeu, prin care a fost trimis și Mintuitorul nostru» să-și deschidă «urechile inimi lor», și «după ce vor fi invocat pe Hristos Iisus Domnul să asculte de El» în parabola nunții fiului de împărat.

În această adresare scurtă către cititor, Sfântul Irineu dovedește grija sa pastorală și părerea sa că înțelegerea justă a Sfintei Scripturi este acordată aceluia care cu inimă curată invocă numele lui Iisus Hristos.

În paragraful al șaselea (intitulat «*Invocarea numelui lui Iisus Hristos în Demonstrația predicii apostolice*»), E. Lanne arată mai întâi că în cartea V din *Împotriva ereziilor* nu se află texte care să aducă ceva nou față de ceea ce a fost înfățișat mai înainte, în afară de textul din V, 11, 1 unde Sfântul Irineu afirmă — în legătură cu textul din I Cor. VI, 9—11 — că ceea ce «pierde pe om este perseverarea în a trăi după trup, iar ceea ce mîntuiește pe om este numele Domnului Iisus Hristos și Duhul Dumnezeului nostru». După această precizare, E. Lanne trece la prezentarea și analiza textelor din *Demonstrația predicii apostolice*, care aduc unele precizări asupra teologiei numelui lui Iisus Hristos.

În această prezentare E. Lanne se oprește mai întâi asupra capitolelor 6—11, în care Sfântul Irineu se ocupă de «cultul adus lui Dumnezeu» în Biserică, în comparație cu cultul statornic de Moise. În continuare E. Lanne analizează capitolul 27 în care este explicată puterea pe care o are numele Iisus (în legătură cu explicarea numelui Iosua), iar în capitolul 52 este explicat înțelesul numelui Hristos. Tot în legătură cu puterea ce conține numele Iisus și Hristos sînt analizate capitolele 61 și 68 din *Demonstrația predicii apostolice*.

În general se poate spune că aceste texte aduc puține lucruri noi asupra teologiei numelui lui Iisus Hristos; dar ele confirmă faptul că această teologie și invocare a numelui lui Iisus Hristos, forma subconștientului gîndirii Sfântului Irineu. În această perspectivă, E. Lanne analizează îndeaproape capitolele 96—97 și contextul care le încadrează, în care sînt aduse două citate din Faptele Apostolilor, ca «indicare a jertfei adevărate care constă în invocarea numelui Domnului Dumnezeu Iisus Hristos», precizînd unul din aspectele fundamentale ale teologiei euharistice a Sfântului Irineu.

În continuare, E. Lanne analizează pe larg conținutul capitolelor 96—97 din *Demonstrația predicii apostolice* (din cuprinsul cărora a fost reprodus la începutul studiului pasajul (din capitolul 97) referitor la invocarea numelui lui Iisus Hristos). În analiza făcută conținutului acestor două capitole în contextul lor, care nu se restrînge doar la celebrarea liturgică, E. Lanne precizează că invocarea numelui lui Iisus Hristos, ca Euharistie a Bisericii, se efectuează «pretutindeni» și «în fiecare zi» în acțiunea de mulțumire a Bisericii, dar ea este în același timp a «fiecăruia» în orice situație s-ar afla el. De aceea la această invocare, Iisus Hristos stă alături de cel care îl invocă, îndeplinește cererile acestuia dacă sînt făcute în curăția inimii, cu credința și împlinirea voinții lui Hristos.

În acest context în invocarea cultică a numelui, nici Tatăl nici Duhul Sfînt nu sînt explicit menționați. Totuși trebuie remarcat în primul rînd că ideea centrală care conduce progresiv la teologia invocării numelui lui Iisus Hristos pornește de la «cultul adus lui Dumnezeu în templul lui Dumnezeu».

De aceea trebuie amintit ceea ce spunea Sfântul Irineu despre preaslăvirea numelui Fiului, preaslăvire care de fapt revine cu dublu titlu Tatălui (*Împotriva ereziilor* IV, 17, 6); iar Duhul Sfînt este amintit ca «templu al lui Dumnezeu» (V, 6, 2), ceea ce dovedesc și cele două citații din Faptele Apostolilor în legătură cu Duhul Sfînt (una la Cincizecime și alta în Fapte IV, 8). Însă îndeosebi menționarea în textul analizat a înțelepciunii mari și de nepătruns a lui Dumnezeu care ne mîntuiește și proclamă mîntuirea din înaltul cerului, trebuie interpretată ca referire la Duhul Sfînt.

Așadar accentul este pus aci în primul rând pe persoana lui Iisus Hristos, care este Domn, Dumnezeu și Fiu, dar și Cel care a fost răstignit în vremea lui Pontiu Pilat și care a adus mîntuirea «prin venirea Sa văzută». Adică prin persoana lui Iisus Hristos s-a înfăptuit mîntuirea; de aceea El îndeplinește cererile celor care îl invocă, avîndu-L ca izvor al acțiunii de mulțumire adusă zilnic lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu este începutul mîntuirii și Lui totul îi este cu puțință; iar mîntuirea constituie obiectul invocării numelui lui Iisus Hristos.

*

Se poate deci afirma că urmărind tema invocării numelui lui Iisus Hristos în opera Sfîntului Irineu — începînd de la *Scrisoarea martirilor din Lyon*, trecînd prin lucrarea *Împotriva ereziilor* și pînă la ultimele capitole ale *Demonstrației predicii apostolice* — se constată dezvoltarea progresivă a unei teologii a invocării numelui lui Iisus Hristos, teologie care prezintă aspecte felurite, dintre care se cuvin a fi menționate:

— interpretarea teologică a textului din Epistola către Filipeni II, 6—11 și a mărturisirii de credință din slujba Tainei botezului, prin care se deschide lucrarea *Împotriva ereziilor*;

— sublinierea atitudinii de iubire față de numele lui Iisus, Hristos Iisus «cel iubit», Domnul nostru al cărui nume este bun, dulce și frumos;

— puterea acestui nume invocat de către Biserică în contextul evhologic și ascetic;

— preaslăvirea universală și permanentă a numelui lui Iisus Hristos care este sacrificiu curat și jertfă euharistică;

— invocarea numelui lui Iisus Hristos capătă o dimensiune totală care, dincolo de viața propriu liturgică a Bisericii înglobează creștinătatea întreagă;

— invocarea aceasta se adresează Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Toate aceste aspecte formează o unitate: numele unic al lui Iisus Hristos este obiect al preaslăvirii.

Invocarea numelui lui Iisus Hristos, înțelesă ca cerere de ajutor și acțiune de mulțumire pentru creație și pentru mîntuire constituie elementul esențial al mesajului spiritual al teologiei invocării numelui lui Iisus Hristos la Sfîntul Irineu.

*

După prezentarea celor două părți ale studiului *Le nom de Jésus Christ et son invocation chez Saint Irénée de Lyon* (prima parte a studiului a fost prezentată în «Studii teologice», nr. 4/1976, iar partea a doua este prezentată acum) se poate concluda că teologia invocării numelui lui Iisus Hristos cuprinde un loc de seamă în gîndirea Sfîntului Irineu. Cu toate că expunerea sa nu urmărește sistematic prezentarea acestei teologii, din analizarea pasajelor care se ocupă de invocarea numelui lui Iisus Hristos, reiese cu limpezime că învățătura Sfîntului Irineu despre numele lui Iisus Hristos și invocarea acestui nume este pe deplin ortodoxă, că ea a stat la baza dezvoltării posteroare a acestei teologii și că ea poate fi acceptată de teologii tuturor confesiunilor creștine de astăzi.

Este meritul teologului Emmanuel Lanne de a fi înfățișat acest lucru foarte necesar pentru epocă noastră ecumenistă. — (*Pr. Const. Gheorghie*).

L. B o u y e r, *Le Fils éternel*. Théologie de la parole de Dieu et christologie, Paris, Cerf, 1974, 536 p.

După cum se arată în prezentarea făcută în «Irénikon» (XLIX (1976), nr. 1), această lucrare face parte din cele șase volume ale unei «summa theologica» asupra acestei perspective de ansamblu, concepută după următorul plan general: — *partea întâi*, intitulată: «Creația și mîntuirea» cuprinde trei volume: 1. *Tronul înțelepciunii sau mariologia* (volum deja apărut); 2. *Biserica lui Dumnezeu, Trupul lui Hristos și templul Duhului Sfînt* (deja apărut); 3. *Slava dumnezeiască și Universul* (neapărut); — *partea*

a doua, concepută în trei volume; 4. *Fiul cel din veșnicie* (volumul prezentat acum); 5—6. *Duhul Sfânt — Paraclet și Tatăl cel nevăzut* (două volume neapărate).

În volumul *Fiul cel din veșnicie*, L. Bouyer, apreciat ca om de o «erudiție imensă», și-a propus să înfățișeze concepția hristologică pornind de la figurile cele mai generale (Cuvîntul, Înțelepciune), pe baza părerilor exegeților moderni (pe care L. Bouyer le cunoaște îndeaproape) și analizînd aceste expresii în însăși Sfînta Scriptură, în operele patristice — se oprește îndeaproape asupra disputelor hristologice.

În adevăr înainte de publicarea acestei opere în șase volume, L. Bouyer a publicat (în 1938) o lucrare asupra *Evangheliei a patra* și în 1945 o lucrare asupra *Sfîntului Atanasie al Alexandriei*, în care în mai multe capitole sînt pe larg studiate disputele hristologice.

În lucrările sale L. Bouyer se întemeiază îndeosebi pe tradiția răsăriteană mai ales în limba greacă; din lucrările evului mediu latin. L. Bouyer se oprește îndeaproape asupra opereii lui Anselm *Cur Deus homo*. Celebra problemă a motivului întrupării Fiului lui Dumnezeu (cu sau fără păcat) și mare dispută în jurul învățaturii lui Duns Scotus formează obiectul unei dezvoltate părți, asupra căreia L. Bouyer revine în partea finală a lucrării cu o părere personală.

În studierea tradiției creștine, L. Bouyer se arată în întreaga lucrare foarte prudent față de toate teoriile care au acuzat unele diferențe în continuitatea Sinoadelor. fie că aceste teorii au la bază lucrările autorilor vechi sau moderni, pe care L. Bouyer le analizează îndeaproape.

Cercetarea dezvoltată a problemei despre *Fiul cel din veșnicie* demonstrează că L. Bouyer se dovedește a fi un teolog de seamă al epocii noastre. Partea studiată în acest volum se cere însă completată cu partea următoare despre *Tatăl cel nevăzut*, care urmează să apară.

D. Diedeberg, *Saint Augustin et la première épître de Saint Jean*, (Col. «Théologie historique», 34), Paris, 1974, IV + 234 p.

După cum se precizează în prezentarea lucrării în «Irénikon» (XLIX (1976), nr. 1), în Colecția «Sources Chrétiennes» a fost publicat Comentariul Fericitului Augustin la Epistola I a Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan însoțit de un dezvoltat (peste o sută de pagini) studiu introductiv întocmit de către P. Agnesse. Cu toate că lucrarea aceasta își păstrează importanța și actualitatea ei, lucrarea publicată de D. Diedeberg — care poartă subtitlul «O teologie a iubirii» — constituie o completare a studiului introductiv publicat de P. Agnesse.

Lucrarea lui D. Diedeberg a fost prezentată ca partea a doua a tezei de doctorat în teologie susținută la Institutul catolic din Paris.

Lucrarea *Saint Augustin et la première épître de Saint Jean* este alcătuită cu deosebită meticulozitate și corectează unele din lucrările anterioare.

Analizînd învățătura Fericitului Augustin despre iubire, autorul evidențiază următoarele trei aspecte ale învățaturii augustiene: — 1. Ideea, foarte des repetată în opera Fericitului Augustin, că în problema iubirii lui Dumnezeu, Dumnezeu este cel care ne-a iubit cel dintîi; ceea ce Fericitul Augustin se străduiește să confirme prin Sfînta Scriptură; — 2. Iubirea răspîdită în toți creștinii se enunță în formula «Christus totus amans scripsit»; — 3. Descoperirea «Duhului Sfînt care este iubire» constituie cheia pnevmatologiei intratrinitare augustiniene. Este cunoscută importanța pe care această pnevmatologie a avut-o în evul mediu latin, și felul în care explicația pe care Fericitul Augustin o dă (în *De Trinitate*) relațiilor între Persoanele dumnezeiești, pornind de la interioritatea facultăților umane, explicație care a exercitat o influență preponderentă asupra întregii teologii latine posteroare.

Se cunoaște de asemenea că modul în care s-au exprimat Părinții greci a dat naștere unui alt curent de gîndire, care a izbucnit la lumină în cearta despre «Filioque», dispută care renaște permanent.

Aceasta este desigur una din explicațiile care justifică faptul că teologii ortodocși contemporani rămîn totdeauna rezervații cînd se vorbește de «măreția geniului Fericitului Augustin».

Am redat pe scurt ideile principale ale acestei lucrări, care înfățișează cu obiectivitate poziția teologică a Fericitului Augustin privită din punct de vedere catolic și din punct de vedere ortodox. — (Ion V. Georgescu).

Biblica patristica — Index des citations et allusions dans la littérature patristique. I: Des origines à Clément d'Alexandrie et Tertullian, Paris, Ed. du Cerfs, 1975, 546 p.

Lucrarea este rodul colaborării între tehnicieni în informatică și echipa Centrului de analiză și documentare patristică a Universității din Strassbourg.

Împlinind lacuna îndeaproape simțită de teologi, aceia de a avea la îndemână un indice al citațiilor scripturistice în operele Părinților și scriitorilor bisericești, lucrarea *Biblica patristica* constituie un necesar instrument de lucru pentru cercetătorii din diferite domenii ale studiilor teologice: restabilirea textului grec și latin al Sfintei Scripturi, istoria exegezei, istoria dogmelor, precizarea textelor ce stau la baza iconografiei și altele.

Lucrarea se bazează pe recitirea tuturor textelor patristice și pe organizarea unui fișier după tehnica cea mai modernă (într-o notă bibliografică publicată anterior în «Studii Teologice» s-a arătat metoda de întocmire a acestui fișier documentar). După cum precizează prezentatorul din «Irénikon», XLIX (1976), nr. 1, Colectivul a lucrat în legătură cu întreprinderi similare cum sînt: «Vetus Latina Institut» din Beuron, «Septuaginta Unternchman» din Göttingen, «Institut für Neutestamentliche Textforschung» din Münster.

Volumul I din *Biblica patristica* a stabilit citatele biblice din operele patristice începînd de la origini (urmărind textul a numeroase cărți apocrife) și pînă la lucrările patristice din primele două decenii ale veacului III (în afară de Ipolit).

Volumul cuprinde lista operelor patristice analizate, lista izvoarelor și a edițiilor și un indice repartizat pe următoarele coloane: — referințe biblice (începînd de la Facere), autorul, opera, ediție consultată (indicînd pagina și rîndul unde se află citatul biblic).

Lucrarea *Biblica patristica* este sortită să ajungă o carte de căpătii pentru teologii de toate confesiunile creștine. — (Pr. Const. Gheorghie).

Politique et théologie chez Athanase d'Alexandrie. Actes du colloque de Chantilly, 23—25 septembre 1973, editée par Ch. Kannengiesser (Col. «Théologie historique», 27), Paris, 1974, 400 p.

În legătură cu sărbătorirea împlinirii a 1600 de ani de la moartea Sfîntului Atanasie al Alexandriei († 373), la Chantilly a avut loc un colocviu la care au participat 70 de specialiști din diferite țări.

Dintre comunicările susținute la lucrările Colocviului, douăzeci și două au fost selectate și publicate în acest volum, care (după cum arată prezentarea făcută în «Irénikon», XLIX (1976), nr. 1) sînt grupate sub patru titluri.

1. *Sfîntul Atanasie și veacul său* în care marile alexandrin este situat în cadrul politic, religios și filozofic al epocii sale și în contactele cu împărații (sînt grupate aci comunicările următorilor 7 autori: A. Marin, K. M. Girardet, Ch. Pietri, L. W. Bernard, J.-M. Leroux, S. G. Hall, W. G. Rusch).

2. *Ediția operelor Sfîntului Atanasie* prezintă cele din urmă noutăți asupra ediției critice întreprinsă de Opitz (cuprinzînd comunicările lui M. Tetz și W. Schneemelcher).

3. *Teologia atanasiană* în care este prezentată exegeza dogmatică, învățătura despre «omousia», doctrina mîntuirii și noțiunea Treimii, ca și *Scrîsoarea către Marcelin* și cea *către Epictet* (sînt grupate în acest capitol comunicările următorilor 8 teo-

logi : H. J. Sieben, E. Muhleberg, G. Ch. Stead, J. B. Walker, Pr. Prof. D. Stăniloae, H. Saake, B. Fischer, E. D. Montsalas).

4. *Influența Sfântului Atanasie în tradiția ulterioară*, mai ales asupra Sfinților : Ilarie de Pictavin, Ambrozie, Capadocienii și Sever de Antiohia (sînt grupe în acest capitol comunicărilor următorilor 5 teologi : J. Doignon, A. Meredith, J. Szymusiak, G. Madec, Ch. Lash).

Prezentarea la un loc și după un plan bine organizat a comunicărilor bazate pe cele mai noi date asupra Sfântului Atanasie al Alexandriei prezintă interes deosebit pentru studiile teologice. — (Ion V. Georgescu).

Archbishop Methodios Fouyas. The Person of Jesus Christ in the decisions of the ecumenical councils, Addis Ababa, 1976 (Arhiepiscopul Methodios Fouyas, *Persoana lui Iisus Hristos în hotărârile sinoadelor ecumenice*), Addis Ababa, 1976.

Lucrarea arhiepiscopului Methodios Fouyas are două părți.

În partea I sînt inserate și comentate hotărârile sinoadelor ecumenice. În partea a II-a, autorul trece în revistă relațiile contemporane dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și cele Vechi Orientale, dintre Biserica Romano-Catolică și Bisericile Vechi Orientale, convorbirile teologice neoficiale care au avut loc între teologii celor două grupe de Biserici surori — Ortodoxă și Veche-Orientală și dialogul teologic purtat de teologii Bisericilor Vechi Orientale cu confracții lor Romano-Catolici.

Lucrarea se încheie cu patru apendice, intitulate după cum urmează :

I. Relația formală a Bisericii din Scoția cu Crezul Niceean și Sinoadele Ecumenice.

II. Doctrina Bisericii Angliei despre crezurile ecumenice.

III. Patriarhii de Alexandria.

IV. Patriarhii de Antiohia.

Autorul mărturisește în prefața cărții sale că subiectul acestei lucrări i-a fost desemnat de către «Subcomitetul Bisericilor Răsăritene și Orientale pentru pregătirea Conferinței comune pentru discuțiile doctrinale dintre cele două Biserici surori».

Continuîndu-și firul mărturisilor, Arhiepiscopul Methodios afirmă că i-a fost greu să abrevieze materialul hristologic adunat cu prisosință, și «în loc de un studiu, am scris acest tratat extensiv».

După mărturia autorului, lucrarea de față se vrea o continuare a unei lucrări precedente «Orthodoxy, Roman Catholicism and Anglicanism».

În partea introductivă, autorul definește caracterul revelației creștine, al succesiunii apostolice și al formulărilor doctrinare la sinoadele locale și ecumenice.

Arhiepiscopul Methodios de Aksum consideră că sinoadele ecumenice sînt doar un sobor al episcopilor «succesori ai apostolilor» (p. 13). În aceste sinoadе, lex orandi a fost formulată în lex credendi.

Referindu-se la atitudinea Bisericilor Vechi-Orientale, privind receptarea hotărîrilor Sinodului de la Calcedon, autorul notează că acestea au fost pe nedrept desemnate sub numele generic de monofizite, deoarece «cuvîntul monofizit este un concept relativ modern, pentru că nimeni nu a folosit acest termen în perioada ce a urmat Sinodului de la Calcedon» (p. 19).

Arhiepiscopul Methodios consideră că «un nou sinod ecumenic, în care Orientalii, Romanii, Ortodocșii și Anglicanii vor lua parte, ...este singura cale prin care să se ajungă la o nouă formulă în chestiunile disputate în definiția Calcedonului» (p. 20—21).

După cîteva remarci preliminare, în care arată că doctrina Persoanei lui Hristos a fost examinată și la Consultația teologică de la Bristol din 1967, autorul încearcă să prezinte, în partea I-a a lucrării, Persoana lui Hristos așa cum a fost înfățișată în hotărârile Sinoadelor.

Comentînd hotărârile primelor două sinoadе ecumenice, Niceea (325) și Constantinopol (381), Arhiepiscopul Fouyas afirma că la aceste sinoadе «s-a stabilit principiul

relației lui Hristos cu Dumnezeu, adică relația Fiului cu Tatăl» (p. 44). Se evidențiază aportul teologiei Sfinților ierarhi Atanasie și Vasile cel Mare în formularea doctrinei adevărate a Bisericii.

Hristologia postniceeană este considerată a fi «nu chiar atât de interesantă cât mai ales fascinantă» (p. 49).

Autorul redă crezurile dogmatice ale unor sinoade locale convocate în perioada dintre primele două sinoade ecumenice (325—381). Știut fiind faptul că terminologia definițiilor dogmatice a creat atâtea animozități și dispute teologice, care au dus la separarea fraților de trupul tainic al Domnului, reproducem un excerpt din crezul Sinodului de la Constantinopol din 360. «Cît privește cuvîntul «esență» (ousia) care a fost folosit de Părinți cu claritate, dar, fiind necunoscut poporului a cauzat scandal, pentru că Scripturile nu-l pomenesc, pare a fi cel mai bun lucru să fie înlăturat și să nu se facă nici o mențiune despre el în viitor, pentru că Scripturile divine nu fac nici o mențiune despre esența Tatălui și Fiului; deasemenea, nici cuvîntul hypostasis să nu fie folosit în legătură cu Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh» (p. 49—50).

Se pare că astăzi tot mai multe glasuri invocă aceste cuvinte postulate de sinodalii din anul 360. Timpul și realitățile vor adevăra dacă acești termeni filozofici impropiți de teologie au ajutat la unirea Bisericii sau la dezbinarea comunităților ei.

Comentînd hristologia celor două școli teologice, Alexandria și Antiohia, autorul se oprește cu insistență asupra corifeilor școlii alexandrine, Apolinarie și Sfîntul Chiril al Alexandriei, despre care spune: «Apolinarie spune că Logosul este o persoană — *mia physis*, ...Sfîntul Chiril folosește termenul «hypostasis» în sensul de persoană. Natura Logosului, sau a ipostasului său, este însăși Logosul... Dacă cuvîntului «*physis*» i se dă sensul de «ousia», formula devine o expresie a ereziei eutihiene de amestecare a celor două naturi ale lui Hristos». Adevărul este că nici Sfîntul Chiril și nici Biserica n-au folosit formula în felul acesta, ci ei au înțeles cuvîntul Physis în sensul de «*prosopon*» (= ἡ φύσις τοῦ θεοῦ λόγου σαρκωμένη)... (p. 60).

După cum se știe, Sever al Antiohiei a dat cuvîntului *physis* sensul de *ousia*. Se pare că tocmai aici rezidă deosebirea de interpretare între Calcedoneni și Necalcedoneni.

Un studiu mai aprofundat asupra disputelor hristologice, cauzate de interpretările date unor cuvinte de proveniență străină duhului scripturistic și limbajului comun al tradiției liturgice, ne îndreptățește să credem că cele două grupuri de Biserici pot reexamina teologia hristologică post-calcedoniană.

În comentariul său privitor la cele trei cuvinte, «*physis*», «ousia» și «*hypostasis*», autorul constată că «*Physis*, este un termen empiric, poate fi folosit în ambele sensuri date cuvintelor *ousia* și *hypostasis*. În sensul de «un individ», «persoana însăși», a fost folosit de Apolinarie și de Alexandrini, în timp ce în sensul său generic a fost folosit de ambele școli, de Alexandrini cu sensul de *hypostasis* și de Antiohieni cu înțelesul de *ousia*. Pentru Antiohieni, unirea ipostatică și naturală era o dovadă a erorii lui Apolinarie. Sfîntul Chiril niciodată nu spune «în două naturi după unire». El spune «din două», dar după unire el nu separă naturile una de alta. O natură după unire a însemnat, o Persoană pentru Sfîntul Chiril» (p. 60).

Referindu-se la Sfîntul Atanasie, autorul notează că «a folosit cuvîntul «*physis*», mai mult sau mai puțin ca echivalent sau sinonim al realității («*aletheia*» sau «ousia»)»... (p. 69).

În încheierea comentariului său referitor la utilizarea cuvîntului *physis* în scrierile părinților Bisericii, arhiepiscopul Methodios scria: «Mai există totuși, un alt mod de folosire a cuvîntului *physis* printre Părinți, mai ales printre cei greco-antiohieni. Acest mod derivă dintr-o apropiere mai mult aristoteliană, biologică sau de viață, în care accentul cade pe relația *physis* (= natură), *phyo* (a produce sau a crește). Este vorba de esența naturalistă a cuvîntului *physis*, care corespunde celei «de a doua substanță» a lui Aristotel, care este tradusă corect prin cuvîntul latin, *natura*. Dificultăți și neînțelegeri grave s-au iscat între Părinți cînd acest sens «vitalistic» și «naturalistic» al cuvîntului *physis* a fost întrebuințat firii divine și umane într-o singură Persoană a lui Hristos, deși acesta era echivalentul cuvîntului «*physis*» în alt înțeles al său ca realitate.

Probleme de așa natură au continuat în diferențele dintre așa-numiții «monofiziți» «răsăriteni» și «Calcedonieni», care, după cum văd, în fond exprimă același lucru!

Într-adevăr un monofizitism mai actual poate fi găsit în Apus decît între aceia care astăzi sînt numiți de obicei «monofiziți» (p. 70).

Sinodul III ecumenic (Efes 431) este socotit de autor drept rezultatul conflictului dintre Sfîntul Chiril al Alexandriei și Nestorie. Acest conflict, «a început — consideră arhiepiscopul Methodios — atunci cînd cel din urmă (Nestorie) a spus că umanitatea își avea hypostasis-ul său, care pentru Sfîntul Chiril însemna că aceasta (umanitatea) era ea însăși un hypostasis, un subiect independent de unirea sa cu persoana lui Hristos, care ar implica în mod hotărît că Hristos în întruparea Sa era din două ființe și nu una. Pentru Sfîntul Chiril, în Hristos era un hypostasis și din momentul unirii era o natură = physis» (p. 71).

Despre disputele hristologice de la Sinodul local din Efes (449), autorul menționează: «Învățătura lui Dioscur arată clar că pentru el, umanitatea Mintuitorului este reală, și rămîne reală în unirea sa cu Logosul divin. Aceasta dovedește că Dioscur nu a fost un urmaș al lui Apolinarie» (p. 88—89).

Arhiepiscopul Methodios consideră că greșeala lui Dioscur rezidă în faptul că «el a atacat Roma, Antiohia și Constantinopolul în mod simultan» (p. 91).

Integrînd disputele hristologice și tomosul papei Leon în conjunctura luptelor pentru primatul pentarhiei ecumenice, autorul nota că prin depunerea lui Dioscur al Alexandriei «...Roma și Noua Romă... și-au unit forțele pentru a suprima pe papa din Alexandria... Suporterii Calcedonului au exaltat, în mod inconștient, nu ortodoxia ci primatul roman care a încercat să suprima canonul 28 al Colcedonului... Inconștient, papa din Roma veche a contribuit la înfietatea Noii Rome» (p. 99—100).

Despre Sinodul IV ecumenic, autorul notează că «definiția Sinodului de la Calcedon este ciriliană din punct de vedere intelectual (al modului de gîndire), roman din punct de vedere tehnic (al procedurii) și antiohian din punct de vedere doctrinar» (p. 149).

Arhiepiscopul M. Fouyas crede că «hotărîrile sinoadelor ecumenice au înțeles mai larg, și Biserica, avînd în vedere situația de față, poate reinterpreta trecutul ei într-un mod creștin» (p. 150). Autorul opinează deci pentru o reinterpretare, în duhul iconomiei Bisericii, a hotărîrilor dogmatice și a anatematizărilor făcute la Sinoadele ecumenice.

Arhiepiscopul M. Fouyas constată că «Necalcedonienii ar fi dispuși să accepte Sinodul de la Calcedon dacă s-ar insera în «Definitio» trei formule: a) «O singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvîntul»; b) «Unirea ipostatică» și c) «Din două» (p. 120).

Deși autorul evită să comenteze aceste dorințe ale necalcedonienilor, credem că rămînea la acest stadiu al disputelor privind terminologia Calcedonului nu poate depăși stadiul reconcilierii dintre Constantinopol și Alexandria din anul 482. Ar fi mai sinceră și mai necesară o mărturisire biblică a doctrinei hristologice; un limbaj biblico-liturgic ar înlătura suspiciunile și disputele alimentate de un trecut atît de dureros.

Referindu-se la hotărîrile celui de al V-lea sinod ecumenic (Constantinopol, 553), autorul afirmă că acestea «nu pot fi apreciate just dacă nu se studiază cu atenție politica lui Justinian, care era un împărat puternic și un teolog important» (p. 169).

Arhiepiscopul Methodios redă pe larg și istoria Sinodului al VI-lea ecumenic. Implicațiile sale de ordin dogmatic și canonic, precum și cauzele de natură politico-economică sînt cercetate de autor cu scrupulozitatea cercetătorului atent.

Autorul recunoaște că atît la Sinodul IV ecumenic cît și la cel de al VI-lea «...împăratul bizantin, ajutat de episcopul Romei, și-a impus voința sa care n-a fost lipsită de suportul Bisericii Catolice. Pentru a doua oară Biserica Ortodoxă a eșuat să progreseze cu Bisericele Orientale, și aceasta s-a întimplat pentru că împăratul a avut nevoie de prietenia conducătorului Bisericii Apusene» (p. 178—179).

Hotărîrile Sinodului al VII-lea ecumenic (Niceea 787) sînt puse de autor în directă relație cu cele ale Sinodului de la Calcedon. El socotește că «diferența dintre mișcarea iconoclastă și definiția Calcedonului rezidă mai întîi în ignoranța iconoclaștilor că «fiecare natură își păstrează felul său propriu de a fi», și în al doilea rînd, în timp ce ei recunoșteau existența în Hristos a două naturi și a două voințe, ei au implicat o distincție între natură și hypostasis, care face posibilă păstrarea caracteristicilor naturale ale divinității și ale umanității în cadrul unei singure existențe personale ipostatice» (p. 199—200).

Arhiepiscopul Methodios Fouyas consideră iconoclasmul «atît ca Nestorianism» cît și ca Monofizitism, depinzînd de semnificația dată imaginii în referința ei prototipului» (p. 200).

În partea a doua a lucrării sale, Arhiepiscopul Methodios se ocupă de istoricul relațiilor dintre cele două Biserici «ortodoxe» surori, Răsăriteană și Orientală.

În primul capitol sînt inserate și mărturisirile de credință ale Bisericilor Vechi Orientale. Sînt trecute apoi în revistă întrunirile comisiilor inter-ortodoxe a celor două Biserici și rezultatele dialogului.

În capitolul următor, autorul prezintă relațiile contemporane dintre Biserica Romano-Catolică și Bisericile Ortodoxe Orientale. Arhiepiscopul Methodios este de părere că «trebuie să ne străduim să intrăm în conversație cu Biserica Romano-Catolică cu dorința de a realiza o înțelegere mai deplină. În relațiile noastre cu aceasta trebuie să se adopte principiul de dialog la nivel de Biserici» (p. 234).

Ultimul capitol din partea a II-a a lucrării ne prezintă în amănunt lucrările consultațiilor teologice neoficiale, la care au luat parte teologii Bisericilor Ortodoxe Răsăritene și Vechi Orientale.

Apreciind importanța acestor consultații teologice neoficiale drept un pionierat în efortul comun pentru restabilirea comuniunii celor două Biserici, autorul consideră că «este de datoria Comisiei Teologice comune a teologilor ortodocși răsăriteni și orientali... să evalueze rezoluțiile acestor întîlniri, în scopul ca ele să fie folosite ca un punct de început «pentru dialogul însăși» (p. 262).

În încheierea capitolului ultim se fac unele constatări privind consultațiile neoficiale care au avut loc între teologii Orientali și Romano-Catolici.

Cele patru apendice, cu care se încheie lucrarea, oferă cititorului un material documentar de un real folos.

Cartea arhiepiscopului Methodios Fouyas se înscrie ca o contribuție la efortul de a se depăși vechile neînțelegeri terminologice. — (Nicolae V. Dură).

Mircea Herivan, *Educația la timpul viitor*, Editura Albatros, 1976, 336 p.

Volumul, ce se adresează deopotrivă tinerilor și părinților, educatorilor tineri și celor educați, tuturor factorilor interesați să participe activ și conștient la formarea omului viitorului, — cuprinde considerații interesante privind consecințele invadării societății contemporane de fluxul informațional. Acest «leitmotiv al ultimelor două decenii» impune lumii întregi restructurarea sistemului educațional, modernizarea acestuia la orice nivel. Autorul încearcă, de fapt, să dea răspuns unor întrebări ca: «Există o criză a educației?», «Care va fi mîine soarta școlii?». Oricît de contradictorii ar fi răspunsurile date pînă acum, esențial este faptul că ele trebuie să conducă la soluții creatoare pentru sistemul de învățămînt și teoria educației.

Considerațiile — expuse sub formă de eseuri — încep de la «revoluția coperniciană a educației» și continuă cu prezentarea succintă a conceptului de educație în istoria pedagogiei și a filosofiei (capitolul I, *Modelul teoretic și filosofic*). Se urmăresc reformele, restructurările și reconstrucțiile propuse în sistemul educativ, «contrareforme, reacții inerțiale, explozii anarhice și fără finalitate» în societatea contemporană.

Capitolul II al lucrării, *Modelul sistemului și structurilor instituționale* se referă la secolul al XX-lea — perioada celei de a doua crize a educației. Tinerii și părinții, educatorii își pun acum tot mai des întrebarea: «Educația, școala — încotro?». Din multitudinea de ipoteze despre sistemul educațional al viitorului reiese cu pregnanță faptul că «școala nu numai că va continua să existe, ci își va extinde și mai mult raza de acțiune primind elevi de toate vîrstele», de la «6 la 60 de ani». Scopul ei va fi acela de a concentra toate acțiunile spre «împlinirea cît mai deplină... a fiecărei personalități umane», de «a învăța să fii» (cum spunea Edgar Faure). Pentru realizarea acestui deziderat se pune problema unui «model psihologic» (capitolul III).

«Prima întrebare pe care educația o pune psihologiei: Ce este inteligența?». Răspunsul cel mai complet este considerat a fi acela dat de J. Piaget: «Inteligența este capacitatea de adaptare la situații noi. Înainte de orice ea înseamnă a înțelege

și a inventa». Învățămîntul deci, trebuie să devină capabil a stimula creativitatea, a solicita într-un grad din ce în ce mai mare utilizarea inteligenței, «una din cele mai generale aptitudini umane».

Capitolul IV al volumului ne prezintă *Modelul formației intelectuale și al conștiinței sociale*. Formarea personalității și a inteligenței, ideal prefigurat încă în *Didactica magna* (Comenius), *Cîteva păreri asupra educației* (John Locke), *Emil sau despre educație* (J. J. Rousseau), *Leonard și Gertruda*, *Cum își învață Gertruda copiii* (Pestalozzi), *Pedagogia generală* (Herbart) nu poate fi realizat azi decît prin luarea în considerare a multitudinii de factor ce acționează asupra vieții intelectuale a omului. «Omul creează știința, dar și știința îl creează pe omul modern. Vorbind în termenii psihologiei tradiționale, educația prin știință trebuie să formeze nu numai facultățile intelectuale, ci voința și sentimentele, imaginația, legînd-o de o gîndire disciplinată și de spiritul critic».

Raportat la modelul didacticii clasice, a apărut azi «modelul *«didactica nova»*» (capitolul V), didactică ce trebuie să-i învețe pe tineri «un mod de învățare». Dintre soluțiile propuse pentru realizarea acestui model — spune autorul acestei cărți — cîștigă tot mai mulți adepți «team-teaching»-ul — «pedagogia de grup» sau «predarea în echipă». Aceasta ar însemna de fapt, dispariția claselor tradiționale, înlocuirea lor cu laboratoarele-poști deschise spre cercetare.

Există însă și un «model tehnologic și cibernetic» (capitolul VI) — model chemat să revoluționeze concepția și organizarea sistemului de educație. Autorul expune pe rînd problemele de ordin tehnic, tehnologic, pedagogic sau psihologic dar și sociologic, ridicate de acest model.

În acest complex de idei asupra educației contemporane un loc aparte îl ocupă «educarea educatorilor», a acelorora asupra cărora trebuie să se experimenteze în primul rînd «modelele» propuse.

În ultimul capitol al volumului (Capitolul VII), autorul ne propune «modelul mediului ambiant». Școala modernă, școala ideală, spun specialiștii, trebuie să înlătore «zidurile psihologice și materiale» ale construcțiilor de azi. Inovațiile au fost multiple. Primele tipuri de asemenea școli deschise funcționează de mai puțin de 5 ani (ca aceea concepută de arhitectul Bror Thornberg pentru orașul Malmö). Experiența acumulată aici a permis însă să se ajungă la concluzia că «flexibilitatea și deschiderea unei asemenea școli favorizează raporturi umane frecvente și fecunde. Cooperarea, care se dezvoltă într-o paletă de situații fără precedent, stimulează atît pe elevi cît și pe profesori, cît și pe părinți». Prezentarea modalității de funcționare a unor astfel de școli este deosebit de interesantă. În acest spirit modern au fost concepute și în țara noastră clădirile Facultății de mecanică și industrializare a lemnului din Brașov, ale Institutului pedagogic din Suceava, ale Facultății de electrotehnică din Timișoara și noua clădire a Institutului agronomic din București.

Interesantă prin conținut și concepție de expunere — ton antrenant și plin de optimism — cartea la care ne-am referit își propune să transpună, «în viața concretă a umanității», marile idealuri sociale, în scopul de a făuri «omul total al viitorului». — (Pr. Ioan F. Stănculescu).

ÉTUDES THÉOLOGIQUES

REVUE DES INSTITUTS THÉOLOGIQUES DU PATRIARCAT ROUMAIN

II-e SÉRIE, XXIX-e ANNÉE, No. 3-4

MARS — AVRIL 1977

S O M M A I R E

La révolte de 1907 réfléchiée dans la littérature roumaine de l'époque , de R. P. prof. Ene Braniste	197
Études et articles	
Prof. Const. C. Pavel, <i>L'attitude des Trois Saints Hiérarques envers les problèmes moraux de leur temps</i>	222
R. P. assist. Vasile Mihoc, <i>L'écclésiologie du Nouveau Testament</i>	233
R. P. prof. Nic. C. Buzescu, <i>Le Logos et Kyrios dans les «Stromates» de Clément d'Alexandrie</i>	249
R. P. Conf. Nicu Moldoveanu, <i>Préoccupations de musique et de musicologie dans l'Eglise Orthodoxe Roumaine entre 1925—1975</i>	263
Nic. Streza, <i>L'aspect dogmatique du culte de l'icône chez St. Théodore de Studion</i>	298
De l'activité et de la chronique des instituts théologiques	
<i>Decernement du titre académique de «doctor honoris causa» à Sa Béatitude le Patriarche Justinian de l'Eglise Orthodoxe Roumaine</i>	307
<i>Decernement du titre académique «doctor honoris causa» à quelques théologiens</i>	319
<i>La fête du «jour patronal» à l'Institut théologique de Bucarest</i>	355
<i>Les victimes du tremblement de terre de 4 mars 1977</i>	361
Notes bibliographiques	367